

e-ISSN 2630-6417

Volume: 9 Issue 70 Year:2023

JOSHAS

International

Journal of Social, Humanities And Administrative Sciences

**International
Refereed Indexed
Open Access
e-Journal**

EDITOR

Prof. Dr. Danial KIDIRNIAZOV

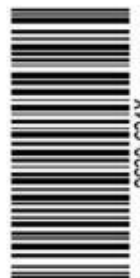
COMMUNICATION

journalofsocial.com

joshasjournal@gmail.com

2630-6417

From The Editor / Editorden / О т Р е д а к т о р а

English

JOURNAL OF SOCIAL, HUMANITIES AND ADMINISTRATIVE SCIENCES journal began its publication in 2015. JOSHAS is an international, refereed fervent and online journal, that publishes academic studies in the field of social sciences.

We would like to thank you for your support to our advisory board, editorial board and arbitration board. We are also grateful to the scientists who share your study with us.

We are aware of the fact that we will be guided by stronger steps in the field of social sciences with the support you will give us in the future. For this reason, we are honored to see you in our broadcast, consultation or referee boards.

We would like to thank you for all the support you give in this way we are trying to become a social platform, and I offer respects.

Turkish

JOSHAS dergisi, 2015 yılında yayın hayatına başlamış, akademik bir dergidir. JOSHAS, sosyal bilimler alanında yapılan akademik çalışmaları yayınlayan **uluslararası, hakemli ve e-dergidir**.

Şu ana kadar danışma kurulu, yayın kurulu, hakem kurulunda yer alarak bizlere destek veren hocalarımıza teşekkür ederiz. Ayrıca çalışmalarınız bizimle paylaşan bilim insanlarına da minnettarız.

Bundan sonraki zamanlarda da bizlere vereceğiniz destek ile sosyal bilimler alanında daha güçlü adımlarla yol alacağımızın farkındayız. Bu nedenle sizleri yayın kurulumuz, danışma kurulumuz veya hakem kurullarımızda görmekten onur duyuyoruz.

Sosyal bir platform haline gelmeye çalıştığımız bu yolda vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

Русский

Журнал «ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ, ГУМАНИТАРНЫХ И АДМИНИСТРАТИВНЫХ НАУК» начал свою публикацию в 2015 году. JOSHAS - это международный, реферируемый пылкий и онлайн-журнал, который публикует научные исследования в области социальных наук.

Мы хотели бы поблагодарить вас за поддержку нашего консультативного совета, редакционной коллегии и арбитражного совета. Мы также благодарны ученым, которые делят ваше исследование с нами.

Мы осознаем тот факт, что мы будем руководствоваться более сильными шагами в области социальных наук с той поддержкой, которую вы нам дадите в будущем. По этой причине мы имеем честь видеть вас в наших советах по вещанию, консультации или советам.

Мы хотели бы поблагодарить вас за всю поддержку, которую вы даете таким образом, мы пытаемся стать социальной платформой, и я предлагаю уважение.

Professor Dr. Danial KIDIRNIAZOV
Editor

Generic Page

JOURNAL ADMINISTRATION / УПРАВЛЕНИЯ ЖУРНАЛОМ / DERGI YÖNETİMİ		
Editör/ Editor / Редактор		
Prof. Dr. Danial KIDIRNĀZOV Russian Science Academy Mahaçkala, Russian Federation		
Disciplines Editor/Disiplin Editörleri/ Редактор дисциплин		
Professor Chunxing FAN	Business Administration	Tennessee State University
Professor Junaid M.SHAIKH	Technology	Curtin University of Technology U.
Professor Mahir FISONOGLU	İktisat	Çukurova University
Professor Mehdi TEHRANI	Psychiatry	Columbus State University
Professor Ramazan ERDEM	Healthcare Management	Suleyman Demirel University
Professor Milind SATHYE	Finance	University of Canberra
Ass. Prof. Dr. Fikret SOYER	Sport	Sakarya University
Professor Mieczysław W. SOCHA	Int.Advisory Board	Warsaw University
Professor Mustafa TALAS	Sociology	Omer Halisdemir University
Professor Shpresa HOXHA	Labour Economics	Prishtina University
Professor Ayslu B. SARSEKENOVA	Social Sciences	Orleu National Development Inst.
Assoc.Professor Dr. Kemal ŞAHBAZ	Science Education	Mersin University
Foreign Language Linguist/Yabancı Dil Uzmanı/ Иностраный язык Лингвист		
Dr. Lubof ABRACHAKOVA Siberia Russian Academy of Science		
Index Supervisor / İndeks Sorumlusu/ Супервизор индекса		
Tatiana KORLOVA Kiew / Ukranya		
ADVISORY BOARD / КОНСУЛЬТАТИВНАЯ КОЛЛЕГИЯ / DANIŞMA KURULU		
Dr. Ablimant ZHOLDASBEKOV H. Ahmet Yesevi International Kazakh-Turk University		
Dr. Afaq SADIKOVA Baku State University		
Dr. Aiman AKYNBEKOVA Talas State University		
Dr. Aizhan BAİMUKHAMEDOVA Eurasian Research Institute		
Dr. Akhan BIZHANOV Institute of Philosophy, Political Science And Religion Studies		
Dr. Altaiy ORAZBAYEVA Kazakhstan Branch of the Moscow State University		
Dr. Alia R. MASALİMOVA Al - Farabi Kazak National University		
Dr. Abdikalik KUNIMJIAN Kazakh State Women's Teacher Training University		
Dr. Alla A. TIMOFEVA Vladivostok State University of Economics		
Dr. Amanbay MOLDIBAEV Taraz State Pedagogical University		
Dr. Anatoliy LOGİNOV Ukraine Shevchenko Lugan National University		
Dr. Ansi Rezeda SAFİULLİNA Bulgarian Islamic Academy, Kazan Federal University		
Dr. A. M. ZHUBANDYKOVA Kazakh State Women's Teacher Training University		
Dr. A.S. KIDIRŞAYEV Western Kazakhstan State University		
Dr. Assem SAGATOVA Karaganda State Technical University		
Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA Orleu National Development Institute		
Dr. Badriddin MAKSUDOV Tajik National University		
Dr. Bahit KULBAEVA S.Baybeşev Aktobe University		
Dr. Bakit OSPANOVA H. Ahmet Yesevi International Kazakh-Turk University		
Dr. Bibiziya KALSHABAYEVA Al-Farabi Kazakh National University		
Dr. Botagul TURGUNBAEVA Kazakh State Women's Teacher Training University		
Dr. Cynthia CORREA Sao Paulo University		
Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA Rasulbekov Kyrgyz University of Economics		
Dr. Elena Belik VENIAMINOVNA Vladivostok State University of Economics		
Dr. Elmira FARAJULAYEVA Baku State University		
Dr. Fujimaki HARUYUKI Tottori University		
Dr. Gulşat ŞUGAYEVA Dosmukhamedov Atyrau State University		
Dr. Jenishbek DUYSHEYEV Toktomamatov International University		
Dr. Jun NAGAYASU Tohoku University		
Dr. Kalemkas KALIBAEVA Kazakh State Women's Teacher Training University		
Dr. Karligash BAYTANASOVA Al - Farabi Kazak National University		
Dr. Klara PUŞKİNA Chuvash State University		
Dr. Latkin A. PAVLOVIC Vladivostok State University of Economics		
Dr. Mahabbat OSPANBAEVA Taraz State Pedagogical University		
Dr. Maha Hamdan ALANAZİ King Abdulaziz Institute of Technology, Riyadh		
Dr. Mahbub Ul ALAM Bangladesh Islami University		
Dr. Maira ESİMBOLOVA Kazakhstan Narkhoz University		
Dr. Maira MURZAHMEDOVA Al - Farabi Kazak National University		
Dr. Maryash KADRALİNOVA Kostanay College of Social Adaptation		
Dr. Merina B. VLADIMIROVNA Vladivostok State University of Economics		
Dr. Mavlyanov ABDİGAPPAR Kyrgyzstan Elaralik University		
Dr. Muhabbat KURBANOVA Tashkent State University		
Dr. Muhammed Asif YOLDAŞ University of Eurasia		

Dr. Muhammad Ismaeel RAMAY	Bahria University
Dr. Nadejda HAN	E.A. Buketov Karaganda State University
Dr. Nina KINDIKOVA	Gorno-Altai State University
Dr. Nobuaki TAKEDA	Sapparo City University
Dr. N.N. KERMANOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Olga PAVLOVSKAYA	Kuban State Agrarian University
Dr. P.S. PANKOV	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Rövşen MEMMEDOV	Sumgayit State University
Dr. Ramazan KHALIFE	El Ezher University
Dr. Rustem KOZBAGAROV	M. Tımsıbayev Kazakh Vehicle and Communication Academy
Dr. Ryo YAMADA	Sapparo City University
Dr. Talantaaly BAKCHİYEY	International Association of Manasologists
Dr. Vera ABRAMENKOVA	Institute of Family and Educational Studies in Russia
Dr. Vladimir VISLIVİY	National Technical University of Ukraine
Dr. Wakako SADAHIRO	Sapparo City University
Dr. Wali RAHMAN	Sarhad University Of Science & Information
Dr. Yang ZİTONG	Wuhan University
Dr. Zaki ALİBAYEV	Bashkir State Pedagogical University
Dr. Zaituna DUDAREVA	Bashkir State University
Dr. Zhazira NURSULTANKYZY	Bolashak University
PUBLICATION BOARD / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ / YAYIN KURULU	
Dr. Abdimanap ZHOLDASBEKOV	M. Auezov South Kazakhstan State University
Dr. Abdulhamit ŞUAYB	El Ezher University
Dr. Aiman AKYNBEKOVA	Talas State University
Dr. Ansi Rezeda SAFİULLİNA	Bulgarian Islamic Academy, Kazan Federal University
Dr. Atıf Muhammed El EKRET	El Ezher University
Dr. A.S. KİSTAUBAYEVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA	K.Zhubanov Aktobe Devlet Bölge Üniversitesi
Dr. Bekzhan B. MEYRBAEV	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Dzhakıpbek A. ALTAEV	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Dmitriy VASILYEV	Russian Academy of Entrepreneurship
Dr. George RUDIC	Montreal Pedagogical Institute
Dr. G.I. ERNAZAROVA	Al - Farabi Kazak National University
Dr. Gülbahar ATASEVER	Muğla Sıtkı Koçman University
Dr. Gulmira ABDİRASULOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Gulsara Asatova	Uzbek State University of Physical Culture and Sports
Dr. Gulzar İBRAHİMOVA	Baku Eurasian University
Dr. Ghulam DASTGEER	Pakistan Air University
Dr. İlnur ZAKİYEY	Bashkir State University
Dr. İsaevna URKİMBAEVA	Abilay Han International Relations University
Dr. K.A.TLEUBERGENOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Kenes JUSUPOV	M. Tımsıbayev Kazakh Vehicle and Communication Academy
Dr. Kenjehan MEDEUBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Kulaş MAMİROVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Maryam ARPENTYEVA	Ugra State University
Dr. Rimma PARDABAYEVA	Ufa State University
Dr. Ruzikul MUSTAFAKULOY	Termez State University
Dr. Samarbek OSMONOV	Osh Humanitarian And Pedagogical Institute
Dr. Susın Haseneyn El-HUDHUDİ	El Ezher University
Dr. Shıgeko KAMISHİMA	Sapparo City University
Dr. Şara MAJİTAYEVA	E.A. Buketov Karaganda State University
Dr. Takashi HASUNİ	Sapparo City University
Dr. Tsendiin BATTULGA	Mongolia State University
Dr. T.O. ABİSEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Dr. Tughral YAMİN	Pakistan National University Of Science
Dr. Ulbosın KİYAKBAEVA	Abay Kazak National Pedagogical University
Dr. Usam Faruk İMAM	El Ezher University
Dr. Yoshio KANAZAKİ	Tohoku University
Dr. Zia Ur REHMAN	A/P National Defence University
REFEREE LIST / Список судей / HAKEM LİSTESİ	
Prof.Dr. Asım ÇOBAN	Amasya University
Prof.Dr. Hasan MEMİŞ	Balıkesir University
Prof.Dr. Hüseyin AYDIN	Selcuk University
Prof.Dr. Hüseyin YAZICI	Fatih Sultan Mehmet Foundation University
Prof.Dr. İbrahim TOKATLIOĞLU	Ankara Hacı Bayram Veli University
Prof.Dr. Sadettin PAKSOY	Gaziantep University
Prof.Dr. Seyhan Çil KOÇYİĞİT	Ankara Hacı Bayram Veli University
Prof.Dr. Şükrü ADA	Bursa Uludag University
Associate Prof.Dr. İsmail ELAĞÖZ	Canakkale Onsekiz Mart University
Associate Prof.Dr. Nilay KÖLEOĞLU	Canakkale Onsekiz Mart University
Associate Prof.Dr. Polat YÜCEKAYA	Canakkale Onsekiz Mart University

Associate Prof.Dr. Sefa USTA	Karamanoglu Mehmet Bey University
Associate Prof.Dr. Seher UÇKUN	Kocaeli University
Associate Prof.Dr. Zekai ŞENOL	Sivas Cumhuriyet University
Assist.Prof.Dr. Aysu YILDIZ KARAAHMET	Halic University
Assist.Prof.Dr. Dilek EFE	Iskenderun Technical University
Assist.Prof.Dr. Gamze ERYILMAZ	Iskenderun Technical University
Assist.Prof.Dr. Tuba KIZILKAYA	Balıkesir University
INDEXED / İNDEKS / İNDEKSLER	
ICI World of Journals Index Copernicus	
Root Society for Indexing	
Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)	
ResearchBible (Academic Resource Index)	
Scientific Indexing Services (SIS)	
Active Search Results Engineer (ASR)	
Directory of Research Journals Indexing (DRJI)	
I2OR Indexing Services & Evaluation of Publication Impact Factor (PIF)	
Society of Economics and Development	

Contents / İçindekiler

Cevriye Ocaktan Tetikçok & Hacer Alan Dikmen Gebelik ve Tandem Emzirmede Ebelik Midwifery in Pregnancy and Tandem Breastfeeding	3794-3797
Sadık Tanrıkulu Muhammed Ferid Vecdi'nin Mucize Görüşü Muhammed Ferid Vecdi's View About Miracles	3798-3806
Damla Duman & Enes Yıldırım Turizm Eğitimi Alan Üniversite Öğrencilerinin Öz Yeterlilik Algısının Turizm Endüstrisinde Çalışma İsteğine Etkisinde Bireysel Yaratıcılık Algısının Aracılık Rolü The Mediating Role of Individual Creativity Perception in the Effect of Self-Efficacy Perception of University Students Receiving Tourism Education on Their Willingness to Work in the Tourism Industry	3807-3816
Kamil Kesmen; Özlem İşlek; Mesut Yılmaz & Feridun Fikret Aksu Eğitim Yönetimi Alanında Yüksek Lisans Yapmanın Okul Yönetimine Etkileri: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Analiz The Effects of Having a Master's Degree in Educational Administration on School Administration: A Qualitative Analysis Based on the Views of School Administrators	3817-3828
Asiye Çelenlioğlu Muhammed Abdulhalim Abdullah'ın Cennetü'l-'Azrâ Adku Romanında Toplumsal Yapı Social Structure in Muhammad Abd Al-Halim Abdullah's Novel Titled The Virgin Heaven (Aljanat Aleahdra)	3829-3834
Bahadır Uysal & İlkut Elif Kandil Göker Karlılık Oranlarının Hisse Getirisi Üzerindeki Etkisinin Finansal Bilgi Manipülasyonu Olması Durumunda Test Edilmesi Testing The Effect of Profitability Ratios on Stock Return in Case of Financial Manipulation	3835-3842
Mehmet Sürmelioglu & Ahmet Üstün Öğretmenlerin Sınıf İçi Tutumlarının Öğrencilerin Ders Başarısına Etkisine Yönelik Öğretmen Görüşleri Teacher Opinions On The Effect of Teachers' In Class Attitudes On Students' Course Success	3843-3850
Hilal Paksoy Pancar Ekicileri ve Sulama Kooperatif Üyeleri Üzerine Bir İnceleme: Konya İli Örneği A Study On Beet Growers and Irrigation Cooperative Members: The Case Of Konya Province	3851-3855
Feyza Arıca & Günay Koyuncu Enflasyon, Ekonomik Büyüme ve Mutlu Gezegen Endeksi İlişkisinin G-7 Ülkeleri Açısından Değerlendirilmesi The Evaluation of the Relationship of Inflation, Economic Growth and Happy Planet Index in terms of G-7 Countries	3856-3865
Mehmet Sadık Gülsever; Bilal Felek; Evin Bahtiyar & Ahmet Gezici Türkiye'de Çoğulcu Demokrasi ve Katılımcı Yönetim Pluralistic Democracy and Participatory Government in Turkey	3866-3875
Ceyda Sıkı & Gülçin Çavdar Geometrik ve Parametrik Tasarımların Dijital Baskı Sistemi ile Karo Yüzeyine Uygulanması Geometric and Parametric Designs Application on Tile Surface with Digital Printing System	3876-3881
Latif Güdül; Sedat Kırık; Ramazan Yamanoglu; Murat Durmuş; Baki Dal & Gülseren Güneş Okul Yöneticilerinin Yönetici Seçme ve Görevlendirme Yönetmeliğine İlişkin Görüş ve Önerileri Opinions and Suggestions of School Administrators Regarding the Regulation on Selection and Assignment of Administrators	3882-3889
Nesrin Işık Aslan; Bahar Gülsün Erbatur & Tülay Akdemir 2000 Yılından Önce (Y Kuşağı) ve Sonra (Z Kuşağı) Doğan Çocuklarda Aile İçi Verilen Görev ve Sorumluluklar ve Teknolojinin Etkisi Duties and Responsibilities Given within the Family and the Effect of Technology on Children Born Before 2000 (Generation Y) and After (Generation Z)	3890-3896
Nimet Varlık Türkiye'de İthalat Fiyat Geçişkenliği Import Price Pass-Through In Turkey	3897-3907

Ramazan Kaya; Muhammed Safa Öcal & Ebru Aydınalp

Program Geliştirme'nin Felsefi Temelleri

3908-3912

Philosophical Foundations of Program Development

Ayşegül Akmeşe; Sinem Demiroğlu & Osman Akmeşe

Dış Ticaret ile Borsa Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı

3913-3919

The Relationship Between Foreign Trade and Stock Exchange: ARDL Bounds Test Approach

---

Serhat Soyşekerci

Hegel'in Köle-Efendi Diyalektiği: İşçi-İşveren Arasında Dönüşüm Biçimlerinin İş İdareciliği Yazımına Uyarlanması

3920-3929

Hegel's Slave-Master Dialectic: Adaptation of Forms of Transformation between Employer-Employee into Business Administration Literature

---

Şenol Çelik & Aysen Şimşek Kandemir

Para Politikası Alanında Yapılmış Çalışmaların Bibliyometrik Analizi

3930-3940

Bibliometric Analysis of Studies Conducted in the Field of Monetary Policy

---

Gizem Baş & Mehmet Kara

Sorunlu Krediler ve Türkiye

3941-3952

Non-Performing Loans and Türkiye

Gebelik ve Tandem Emzirmede Ebelik

Midwifery in Pregnancy and Tandem Breastfeeding

ÖZET

Emzirme sürecinin, ilk altı ay sadece anne sütü ile ardından anne sütüne ilave olarak ek gıdalarla iki yaşına kadar sürdürülmesi anne ve bebek sağlığını olumlu yönde etkilemektedir. Emzirmenin bilinen birçok yararı olmasına rağmen anneler yeni bir gebelik oluştuğunda bebeğini emzirmeyi devam ettirme konusunda karar vermekte zorlanmaktadır. Tandem emzirme, annenin büyük bebeğini emzirirken, yenidoğan bebeği ile aynı zamanda emzirmesidir. Bu derlemenin amacı, emzirme döneminde gebe kalan annelerin emzirmeye devam etmelerinin yani tandem emzirmenin anne ve bebek sağlığına yönelik yararlarını açıklamak, tandem emzirmeye yönelik olumlu davranış geliştirmek ve ebelerin güncel literatür doğrultusunda bilgilendirilmesini sağlamak amacıyla yazılmıştır. Literatür taraması Google Akademik, Pubmed ve Science Direct veri tabanlarından gebelik, emzirme, gebelikte emzirme ve tandem emzirme anahtar kelimeleri kullanılarak zaman sınırlaması olmadan Türkçe ve İngilizce olarak aranmıştır. Anneler beslenmesine dikkat etmesi, demir desteği ve vitamin takviyeleriyle sağlıklı bir gebelik dönemi geçirebilir. Ayrıca, fetüs, yenidoğan ve bebeğin büyüme gelişmesinin izlendiği kanıtlar yetersiz olduğundan çocuk sağlığını etkileyen çalışmalara gereksinim bulunmaktadır. Gebeliği ve tandem emzirme sürecinde sağlığı olumsuz etkileyen bir durum yoksa anneler emzirme konusunda cesaretlendirilmeli ve teşvik edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Gebelik, emzirme, gebelikte emzirme, tandem emzirme, ebe

ABSTRACT

Continuing the breastfeeding process with only breast milk for the first six months and then with complementary foods in addition to breast milk until the age of two has a positive effect on the health of the mother and baby. Although breastfeeding has many known benefits, mothers find it difficult to decide whether to continue breastfeeding their baby when a new pregnancy occurs. Tandem breastfeeding is when a mother breastfeeds her older baby at the same time as her newborn baby. The aim of this review is to explain the benefits of tandem breastfeeding for the health of mothers and babies, to continue breastfeeding, that is, to continue breastfeeding, to develop positive behaviors towards tandem breastfeeding, and to inform midwives in line with the current literature. The literature search was searched in Turkish and English using the keywords pregnancy, breastfeeding, breastfeeding during pregnancy and tandem breastfeeding from Google Academic, Pubmed and Science Direct databases without a time limit. Mothers can have a healthy pregnancy by paying attention to nutrition, iron support and vitamin supplements. In addition, there is a need for studies that affect child health since there is insufficient evidence to monitor the growth and development of fetuses, newborns and infants. Mothers should be encouraged to breastfeed if there is no adverse health effect during pregnancy and tandem breastfeeding.

Keywords: Pregnancy, breastfeeding, breastfeeding during pregnancy, tandem breastfeeding, midwife

INTRODUCTION

Breastfeeding is a crucial practice in newborn nutrition, facilitating the transfer of essential macro and micro-nutrients from the mother's milk to the baby, thereby safeguarding maternal, child, and community health. It also contributes to the development of secure bonding between the mother and the infant during the breastfeeding period. Breast milk stands as the most ideal nutritional component supporting both the physiological and psychological aspects of infant and maternal well-being (Morns et al. 2021). It has been reported that breastfeeding positively influences infants' intellectual development, protects against infectious diseases, and reduces the risk of obesity and diabetes later in life (2,3). Women who breastfeed their babies tend to have better psychological health and a reduced risk of type 2 diabetes, osteoporosis, cardiovascular diseases, breast cancer, endometrial cancer, and ovarian cancer (WHO, 2017; UNICEF 2023).

The World Health Organization (WHO) and the United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF) recommend initiating breastfeeding within the first hour after birth, exclusive breastfeeding for the first six months, and continued breastfeeding along with complementary foods for up to two years or more (WHO, 2017; UNICEF 2023). According to global breastfeeding data, between 2015 and 2021, 47% of newborns were breastfed within the first hour after birth, 48% of infants under six months were exclusively breastfed, 70% were breastfed for up to one year, and 45% continued to breastfeed up to two years old (Global Breastfeeding Scorecard 2022). In Turkey, as per the 2018 Turkey Demographic and Health Survey (TDHS) data, 40.7% of babies were exclusively breastfed, 65.6%

Cevriye Ocaktan Tetikçok¹

Hacer Alan Dikmen²

How to Cite This Article

Ocaktan Tetikçok, C. & Alan Dikmen, H. (2023). "Gebelik ve Tandem Emzirmede Ebelik", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(70):3794-3797. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.73337>

Arrival: 01 August 2023

Published: 30 November 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Student of PH.D., Istanbul University-Cerrahpaşa, Graduate Education Institute, Ebelik ABD, Istanbul, Türkiye.

² Associate. Prof. Dr. Selçuk University, Faculty of Health Sciences, Department of Midwifery, Department of Midwifery, Konya, Türkiye

were breastfed for up to one year, and 33.5% were breastfed for up to two years. Additionally, it was reported that 28.4% of babies were fed with infant formula, cow's milk, or other animal milk (TDHS 2018).

Despite breastfeeding being a common practice in Turkey, it is often prematurely terminated before the age of two due to factors related to both the mother and the baby, such as inadequate prenatal care, insufficient breast milk production, infant refusal to breastfeed, infant illness, or the mother becoming pregnant again (TDHS, 2018; Uysal and Akdolun Balkaya 2022). Mothers who become pregnant while still breastfeeding can continue to breastfeed both the newborn and the older child after childbirth. This breastfeeding practice is referred to as tandem breastfeeding. It has been reported that the composition of the mother's milk changes according to the nutritional needs of the infants, making it advisable to continue breastfeeding to meet their dietary requirements (O'Rourke and Spatz 2019; Rodriquez Vazquez et. al. 2023). Continuing tandem breastfeeding can also help mothers maintain the closeness they established with their first child through breastfeeding and enhance their bonding perception (O'Rourke and Spatz 2019).

This review aims to inform pregnant mothers about the benefits of continuing breastfeeding during the breastfeeding period and the advantages to maternal and infant health during tandem breastfeeding. It also seeks to promote positive behavior and provide midwives with updated information in line with current literature.

IMPACT OF PREGNANCY AND TANDEM BREASTFEEDING ON MATERNAL HEALTH

Mothers often decide to discontinue breastfeeding, fearing that continuing while pregnant might jeopardize the healthy progression of their pregnancy or negatively affect the health of the breastfeeding infant. A study conducted in Madrid examined the tandem breastfeeding process of 15 mothers reported that the decision to continue breastfeeding during pregnancy increased their motivation to sustain it (Rodriquez Vazquez et. al. 2023). In a case-control study involving 259 mothers by Erdoğan and Turan (2023), despite most mothers experiencing a perception of insufficient milk, they preferred to breastfeed both babies and made efforts to continue breastfeeding. Providing mothers who breastfeed their babies with information about the content of breast milk can help reduce their anxiety and concerns (Uysal and Akdolun Balkaya 2022). A study that analyzed the milk of 14 mothers who breastfed during pregnancy revealed that breast milk adequately met the nutritional requirements of both older and younger children (Sinkiewicz-Darol et. al. 2021). However, another study reported that breastfeeding pregnant mothers experienced more fatigue, sleep disturbances, and eating issues compared to pregnant non-breastfeeding women (Aker et al. 2023). Pregnant breastfeeding mothers require psychological and physical support to maintain their health and that of their baby throughout pregnancy. Support should encompass helping with infant care, spending time with their partners and social circles to meet their social needs during pregnancy and breastfeeding (Aker et al. 2023). The nutritional requirements of pregnant breastfeeding mothers increase for fetal, infant, and maternal health. Evidence regarding the specific nutritional needs of pregnant breastfeeding mothers is currently lacking (Güler et. al. 2019). Furthermore, due to insufficient time between pregnancies, it is believed that the iron and folic acid requirements of breastfeeding mothers may increase according to trimesters (Güler et. al. 2019). A study conducted in our country found that breastfeeding pregnant women gained less weight and experienced a decrease in hemoglobin levels (Ayrım et. al. 2014). Minh et al. (2021), in their review studies, examining the fetal and maternal outcomes of breastfeeding during pregnancy, stated that breastfeeding pregnant mothers had similar risks of abortion, hyperemesis gravidarum, and postpartum hemorrhage as non-breastfeeding pregnant mothers (Minh et. al. 2021). In a study by Shaaban et al. (2015), it was reported that breastfeeding mothers who experienced inadequate nutrition during the breastfeeding process were at higher risk of abortion, prolonged labor, and increased prevalence of cesarean section (Shaaban et. al. 2015). It should be noted that weight loss in tandem breastfeeding mothers, as reported in the literature, is a negative condition affecting maternal health—this underscores the importance of healthy and balanced nutrition for breastfeeding mothers during pregnancy. Iron supplementation is recommended for tandem breastfeeding mothers to prevent iron deficiency anemia (Uysal and Akdolun Balkaya 2022). The literature suggests that tandem breastfeeding may lead to weight loss, fatigue, and anxiety, which can negatively impact maternal health. These adverse effects are believed to be related to complications during pregnancy (Uysal and Akdolun Balkaya 2022). Midwives should conduct qualitative and quantitative studies examining mothers during pregnancy and tandem breastfeeding. An increase in studies on tandem breastfeeding could positively influence mothers to continue breastfeeding.

IMPACT OF PREGNANCY AND TANDEM BREASTFEEDING ON FETAL, NEONATAL, AND INFANT HEALTH

During pregnancy, breastfeeding mothers may experience uterine contractions due to nipple stimulation. Many mothers contemplate discontinuing breastfeeding during this period, fearing it might have a negative impact on their pregnancy. Research has indicated that continuing breastfeeding during pregnancy increases the risk of abortion by 29%, but it is reported to have no effect on initiating labor (Molitoris 2019). In another study, it was found that there

was no statistically significant difference in birth weights between infants of mothers who continued breastfeeding during pregnancy and those who did not (Shaaban et. al. 2015). Likewise, no differences were observed in the head circumference and length of the newborns. Pregnant breastfeeding mothers should be closely monitored to encourage them to continue breastfeeding. The nutritional content of breast milk varies according to the physical needs of both infants (Sinkiewicz-Darol et. al. 2021). Changes in the nutritional value and taste of breast milk can influence the sucking desire of the older infant (Cunniff 2017). During tandem breastfeeding, the changes in breast milk and the adequacy of macro-nutrient values contribute positively to the healthy development of infants (O'Rourke and Spatz 2019; Rosenberg et. al. 2021). In a case presentation examining breastfeeding of two siblings at different ages, both infants' growth and development were closely monitored, and they did not experience any health problems (Durmuş and Potur 2022). The evidence regarding the impact of pregnancy and tandem breastfeeding on fetal, neonatal, and infant health is conflicting in the literature. Therefore, it is recommended that midwives conduct research on the effects of tandem breastfeeding on fetal, neonatal, and infant health.

ROLES AND RESPONSIBILITIES OF MIDWIVES IN PREGNANCY AND TANDEM BREASTFEEDING

Midwives are healthcare professionals who primarily engage with mothers from the preconception period through pregnancy, childbirth, and the postpartum period. Thus, midwives should provide breastfeeding counseling to mothers throughout the monitoring and care of the mother, fetus, newborn, and infant (O'Rourke and Spatz 2019). Mothers breastfeeding during pregnancy often experience conflicts with midwives regarding continuing pregnancy and breastfeeding if an unwanted pregnancy occurs. Midwives may recommend terminating the pregnancy due to concerns about uterine contractions caused by nipple stimulation, potential adverse effects on the healthy growth and development of the fetus, and a lack of information on current literature (O'Rourke and Spatz 2019; Aker et. al. 2023). However, there is no harm in mothers continuing to breastfeed when the health of the mother, fetus, newborn, and infant is good. In situations where breastfeeding mothers experience anxiety and stress due to uncertainty, midwives should provide information and counseling to mothers about how it might affect the baby, fetus, and their own health (Uysal and Akdolun Balkaya 2022). Midwives should assist mothers in making individual decisions about pregnancy and tandem breastfeeding. Pregnant and tandem breastfeeding mothers should be monitored through a multidisciplinary approach involving pregnant women, midwives, nurses, dietitians, obstetricians, and pediatric experts (Rodríguez Vázquez et. al. 2023). Mothers who decide to proceed with pregnancy and tandem breastfeeding should receive iron supplementation, be encouraged to use folic acid and be provided with nutritional education. Breastfeeding mothers who become pregnant should be informed about the importance of monitoring and follow-up for the fetus, baby, and both infants. They should also be educated about the health implications and directed to a healthcare professional in case of adverse health issues (O'Rourke and Spatz 2019; Coşkun Erçelik 2022; Serhatlıoğlu and Yılmaz 2020). In cases where mothers in the tandem breastfeeding process have a perception of insufficient milk, they should be encouraged and empowered to continue breastfeeding. Additionally, mothers should be educated about supplementing the older baby's diet with complementary foods and the importance of ensuring that the younger baby receives sufficient breast milk (Serhatlıoğlu and Yılmaz 2020).

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

It is recommended to closely monitor mothers, fetuses, and babies to encourage mothers to continue breastfeeding. In the literature, it has been reported that mothers who continue breastfeeding during pregnancy do not experience any unwanted conditions except for weight loss and anemia. Mothers can have a healthy pregnancy by paying attention to their diet and taking iron and vitamin supplements. However, due to insufficient evidence regarding the impact of tandem breastfeeding on child health, studies need to monitor the growth and development of the fetus, newborn, and infant. Midwives should closely follow evidence-based breastfeeding practices and conduct careful prenatal and postnatal monitoring for potential issues in the health of the mother, baby, and fetus. Mothers should be encouraged and supported in tandem breastfeeding as long as it does not adversely affect pregnancy and maternal health.

REFERENCES

Morns, M. A., Steel, A. E., Burns, E., & McIntyre, E. (2021). Women who experience feelings of aversion while breastfeeding: A meta-ethnographic review. *Women and birth*, 34(2), 128-135.

World Health Organization (WHO) Breastfeeding in facilities. 2017 Geneva:WHO

Breastfeeding (Internet). 2018 (Erişim Tarihi 28 Mayıs 2023). Erişim adresi: https://www.unicef.org/media/48046/file/UNICEF_Breastfeeding_A_Mothers_Gift_for_Every_Child.pdf.

Global Breastfeeding Scorecard (Internet). 2022. (Erişim Tarihi 28 Mayıs 2023). Erişim adresi: <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-HEP-NFS-22.6>

T.C. Sağlık Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (Internet). 2019 (Erişim Tarihi 28 Mayıs 2023). Erişim adresi: http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2018/rapor/TNSA2018_ana_Rapor.pdf.

Uysal B, Akdolun Balkaya N Emzirme Döneminde Yeniden Gebe Kalmak: Emzirmeye Devam Edebilir Miyim? *EGEHFD*. 2022; 38(2), 135-143.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Aile Planlaması ve Üreme Sağlığı (Internet). 2005. (Erişim Tarihi 28 Mayıs 2023). Erişim adresi: <https://mersinism.saglik.gov.tr/Eklenti/11201/0/97836rehber-cilt-1pdf.pdf>

O'Rourke M.P, Spatz D.L. Women's experiences with tandem breastfeeding. *MCN Am J Matern Child Nurs*. 2019; 44(4), 220-227.

Rodríguez Vázquez R, García Díaz A, Jiménez Fernández R, Corral Liria I. Exploring Tandem Breastfeeding Motivations Via Self-Determination Theory: An Interpretative Phenomenological Study. *J Hum Lact*. 2023; <https://doi.org/10.1177/08903344231172991>

Erdoğan Ç, Turan T. Determination of breast milk insufficiency perceptions of tandem breastfeeding mothers; A case-control study. *J Neonatal Nurse*. 2023; 29(1), 50-53.

Sinkiewicz-Darol E, Bernatowicz-Łojko U, Łubiech K, Adamczyk I, Twarużek M, Baranowska B, Spatz DL. Tandem breastfeeding: A descriptive analysis of the nutritional value of milk when feeding a younger and older child. *Nutrients*. 2021; 13(1), 277.

Aker MN, Gönenç IM, Korucu AE, Çalbayram NÇ. Mothers' Experiences of Tandem Breastfeeding: A Phenomenological Study. *Am J Perinatol*. 2023; doi: 10.1055/a-2033-0031

Güler B, Bilgiç D, Okumuş H, Yağcan H. Gebelikte beslenme desteğine ilişkin güncel rehberlerin incelenmesi. *DEUHFED*. 2019; 12(2): 143-151.

Ayrim A, Gündüz S, Akçal B, Kafalı H. Breastfeeding throughout pregnancy in Turkish women. *Breastfeed Med*. 2014;9(3), 157-160

Minh LHN, Tawfik GM, Ghozy S, Hashan MR, Nam NH, Linh LK, Huy NT. Feto-Maternal Outcomes of Breastfeeding during Pregnancy: A Systematic Review and Meta-Analysis. *J. Trop. Pediatr*. 2021;67(6), fmab097.

Shaaban OM, Abbas AM, Hafiz HA, Abdelrahman AS, Rashwan M, Othman ER. Effect of pregnancy-lactation overlap on the current pregnancy outcome in women with substandard nutrition: a prospective cohort study. *Facts, views & vision in ObGyn*. 2015;7(4), 213.

Molitoris J. Breast-feeding during pregnancy and the risk of miscarriage. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*. 2019;51(3), 153-163. doi: 10.1363/psrh.12120.

Cunniff A, Spatz D. Mothers' weaning practices when infants breastfeed for more than one year. *MCN Am J Matern Child Nurs*. 2017; 42(2), 88-94.

Rosenberg G, Mangel L, Mandel D, Marom R, Lubetzky R. Tandem Breastfeeding and Human Milk Macronutrients: A Prospective Observational Study. *J Hum Lact*. 2021; 37(4), 723-729.

Durmuş A, Potur DC. İki Farklı Yaşta Kardeş Emzirme: Olgu Sunumu. *Ordu University J Nurs Stud*. 2022; 5(2), 223-228

Rodríguez Vázquez R, García Díaz A, Jiménez Fernández R, Corral Liria I. Exploring Tandem Breastfeeding Motivations Via Self-Determination Theory: An Interpretative Phenomenological Study. *J Hum Lact*. 2023; <https://doi.org/10.1177/08903344231172991>

Coşkun Erçelik H. Tandem ve Gebelikte Emzirmede Hemşirelik Yaklaşımı. *HUHEMFAD*. 2022;9(1).

Serhatlıoğlu SG, Yılmaz E. Nedir Bu Tandem Emzirme? *IGUSABDER*. 2020; (12), 433-442.

Muhammed Ferid Vecdi'nin Mucize Görüşü*

Muhammed Ferid Vecdi's View About Miracles

ÖZET

Muhammed Ferid Vecdi (1878-1954), kelim ilmi açısından yeni arayışlar dönemi olarak nitelenebilecek bir dönemde, anılan arayış faaliyetlerinin yoğun yaşandığı Mısır'da yaşamıştır. Kendisi, benzeri pek çok Arap âliminde görülen nakilci yaklaşımı benimsememiş, İslami konularla ilgili olarak doğrudan ve çok yönlü olarak fikir imalinde bulunmuş mütefekkir bir şahsiyettir. İtikadi meselelerle ilgili olarak mevrusu/geleneği değerlendirmekle birlikte eleştiriye de tabi tutmuştur. Ona göre genelde imani meseleler, özde de nübüvvet ve ona müteallik vahiy ve mucize gibi konularda bu gün yeni sorular ve şüpheler ortaya çıkmış bulunmaktadır. İmani meselelerde ortaya çıkan yeni soru ve şüphelerin kaynağı da elbette Batının materyalist ve pozitivist felsefeleridir. Batıdan gelen itikadi şüpheler özellikle gençlerin zihin dünyalarında iz bırakmaktadır. Bu sorulara geçmiş ulemanın verdikleri cevaplar -Ferid Vecdi'ye göre- artık yetersiz kalmakta, gençlerin zihinlerindeki şüpheleri izale edememektedir. Dolayısıyla bu gün Batının modern biliminden, özellikle deneysel tecrübelerinden de istifade edilerek kelami meseleler etrafında ortaya çıkan soru ve şüphelere mukni cevaplar aranmalıdır. Yoksa gençler çevre etkisiyle dış vuramadıkları inanç sorunlarını iç dünyalarında bastırabileceklerdir. Fakat bir süre sonra bu sorunlar zihinlerde sığışmayacak ve bir gün kendilerini mutlaka dışarıya vuracaklardır. Bu makalede müellifin özellikle mucizeler etrafında ileri sürdüğü fikirler ele alınacaktır. Bu konunun ele alınması bir kelim âliminin tecdit arayışını tebellür ettirmeye matuf olarak kelim ilmine ilmi bir katkı ortaya koymakla birlikte aynı zamanda başta Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi olmak üzere pek çok yazar tarafından Muhammed Ferid Vecdi'ye yöneltilen 'mucizeleri inkâr ediyor olma' ithamının da hakikatini ortaya koymuş olacaktır ki mesele iddia sahiplerinin vurguladıkları gibi değildir.

Anahtar Kelimeler: Kelim, Muhammed Ferid Vecdi, Mucize, Mustafa Sabri, Çağ, Batı, Metafizik, Gizli Akıl, Ruh Çağırma, İspirtizma, Hipnotizma, Medeniyet.

ABSTRACT

Muhammed Ferid Vecdi (1878-1954) lived in Egypt at a time when new search activities about the science of *kalam* were intense. He did not adopt the approach of conveying knowledge seen in many Arab scholars but made direct and versatile opinions on Islamic issues. Besides taking the tradition into account regarding the issues of creed, he also subjected them to criticism. According to him, new questions and doubts have arisen today in matters of faith in general, and in particular about prophethood and related concepts like revelation and miracles. The source of new questions and doubts that arise in matters of faith is, of course, the materialist and positivist philosophies of the West. Doubts about faith, which are caused by Western philosophy leave traces especially in the minds of young people. According to Ferid Vecdi, the answers given by the previous scholars to these questions are no longer sufficient, and they cannot clear the doubts in the minds of the youth. Therefore, today, by making use of the modern science of the West, especially from its experimental experience, permanent and satisfactory answers should be sought to the questions and doubts that arise around theological issues. Otherwise, young people will suppress their belief problems in their inner world, which they cannot express with the influence of the environment. However, after a while, these problems will not fit in the minds and one day they will definitely come out. In this article, the ideas put forward by the author, especially around miracles, will be discussed. The analysis of this subject not only makes a scientific contribution to the science of *kalam* and crystallizes a *kalam* scholar's efforts for *tajdid*, but also reveals the truth about the accusation that Vecdi denies miracles, directed against Muhammed Ferid Vecdi by many writers, especially Sheikh ul Islam Mustafa Sabri Efendi. This research argues that the issue is not as the claimants have emphasized.

Keywords: Kalam, Muhammed Ferid Vecdi, Miracle, Mustafa Sabri, Era, West, Metaphysics, Hidden Mind, Invocation, Spiritism, Hypnotism, Civilization.

GİRİŞ

Mucize meselesi nübüvvet konusunun vahiy ile birlikte ilk sıralarda mütalaa edilen en temel meselelerinden biridir. Zira Kur'an-ı Kerim'de pek çok peygamber eliyle gösterilmiş mucizelerden sarıh bir şekilde bahsedilmekte, mucize meselesi hadis ve siyer kaynaklarında da sıklıkla anlatılmaktadır. Bununla birlikte kelim, İslam Felsefesi ve hatta tasavvuf ilimlerine dair telif edilmiş eserlerde bahis mevzuu edilmektedir. Muhammed Ferid Vecdi bir kısım eserlerinde mucize meselesi etrafında muhtelif görüşler serdetmiştir. Bilim ve felsefenin ileri boyutlarda geliştiği, materyalizmin güçlendiği, inançlı yahut inançsız tüm insanların inanca dair sorgulamalarının arttığı modern çağda dine ait gaybi ve metafizik meselelerin ilmi, görsel ve deneysel delillerle güçlü ve ikna edici şekilde zihinlerde en

Sadık Tanrıkulu¹

How to Cite This Article

Tanrıkulu, S. (2023). "Muhammed Ferid Vecdi'nin Mucize Görüşü", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(70):3798-3806. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.68500>

Arrival: 21 February 2023

Published: 30 November 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

* Bu makale ESOĞÜ Sosyal Bilimler Entitüsü Temel İslam Bilimleri ABD. 'da yapılmış olan "Modern Mısırda Nübüvvet Tartışmaları Şeyhül İslam Mustafa Sabri Efendi ve Muhammed Ferid Vecdi Örneği başlıklı Doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Öğr. Gör. Dr., ESOĞÜ İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri ABD., Eskişehir, Türkiye

küçük bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde izah edilmesi gerektiğini savunan ve eserlerini mezkûr metotla telif etmeye çalışsan², hem zamansal hem fikri açıdan muasır bir düşünür sayılabilecek müellifin yine bir metafizik mesele olan mucize meselesi etrafında serrettiği görüşler, özellikle mucizenin imkânına yönelik yeni tartışmaların gündem aldığı günümüzde, önem arz etmektedir. Muhammed Ferid Vecdi'nin konuya ilişkin çabalarının yeni ilmi kelim arayışı bağlamında değerlendirilmesi kayda değer bir husustur.

Müellifimizin mucize etrafında yaptığı sorgulama ve değerlendirmelerin günümüz ilahiyat alanında konuya ilişkin yapılmakta olan çalışmalara benzeyen ve belki ayrışan yönleri ile ışık tutup fikir verecek nitelikler taşıdığı hususu da baştan ifade edilmelidir. Ayrıca Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin başyapıtı olarak görülen *Mevkıfu'l-Akl* isimli meşhur eserinde Muhammed Ferid Vecdi'nin yoğunluklu sayılabilecek boyutta eleştiri ve ağır ithamlara maruz bırakıldığı, görüşlerinin şiddetli bir şekilde tartışılıp reddedildiği görülmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse Muhammed Ferid Vecdi'nin mucize görüşünün çağdaş dünyada din anlatımları, mucizenin imkânına yönelik güncel tartışmalar, yeni ilmi kelim arayışları bağlamında önemli olduğu söylenebilir.

Ayrıca gerek Mustafa Sabri Efendi'nin kendisine yönelttiği eleştiri ve ithamlarda gerekse Muhammed Ferid Vecdi'nin kendi eserlerinde yazdığı ilgili bahisler okunduğunda müellifimizin Hazreti Muhammed'in (sav.) mucizelerini hem kabul etmediği hem de kabul ediyormuş gibi gözüktüğü anlaşılmaktadır. Anılan noktadan kendisinin mucize ile ilgili yazdıklarının tamamı bütüncül bir bakış ile görülüp Hazreti Muhammed'e mucize nispet ettiği yerlerdeki kastı ile onun geçmiş peygamberlerin sahip olduğu türden mucizeleri olmayıp tek ve en önemli mucizesinin Kur'an olduğunu söylediği yerlerdeki maksatlarını nesnel bir şekilde tespit edip belirginleştirmek bir problem olarak ortada durmaktadır. Bu noktanın net bir şekilde belirlenmesi bir yandan müellifimizin maksadının doğru bir şekilde anlaşılmasına vesile olacak diğer yandan Mustafa Sabri Efendi'nin kendisine yönelttiği ağır eleştirileri de mihenge vurmaya, tadil ve tashih etmeye sebep olacaktır.

Mucize kavramı için Muhammed Ferid Vecdi'nin yaptığı tanım şöyledir: “*Mucize; Allah tarafından gönderilmiş nebinin elinde peygamberliğinin hak ve doğru olduğuna delil olmak üzere zuhur eden harikulade durumdur*”.³

MUSTAFA SABRİ EFENDİ'NİN İDDİALARI

Mustafa Sabri Efendi'nin *Mevkıfu'l-Akl* isimli eserinde, nübüvvet başlığı altında, Mısır merkezli olarak ‘yeni’, ‘modern’, ‘asri’ ve ‘çağdaş’ kelimeleri ile nitelediği görüşleri ele alıp eleştiriye tabi tuttuğu ve bunlara karşı İslam akidesini savunmaya yönelik yazılar kaleme aldığı görülmektedir. Mezkûr metot ve üslubun gereği olarak da Sabri Efendi, yaptığı tartışmalar bağlamında modernist veya çağdaşçı (asri) olarak nitelediği bir kısım muasır isimlerin iddialarını ele alıp onlara karşı reddiye ve müdafaalar geliştirmektedir.

Sabri Efendi çağdaşçı yazarların en önemli özelliklerinin kevnî mucizeleri inkâr edip bunların vukuunun imkânsız olduğunu kabul etmek olduğunu ifade eder. Bunlara Muhammed Ferid Vecdi, Ahmed Mustafa el-Merâğî (1883-1952) ve Muhammed Hüseyin Heykel'i örnek verir. Bazılarının Hz. Muhammed'in mucizelerini inkâr edip, mucizesiz olmanın Peygamber Efendimiz için diğer peygamberlere karşı bir üstünlük ve ayırıcı vasıf olduğunu kabul ettiklerini öne sürer.⁴ Hatta iddialarını daha da ileri götürerek çağdaş yazarların nübüvveti inkâr ettiklerini de iddia eder.⁵ Ona göre anılan yazarların ikinci ve en önemli özelliği de Hazreti Muhammed'i harikalıklardan soyutlayıp dâhi olarak kabul ve takdim etmeye çalışmaktır.⁶ Anılan taife bu yolculukta Hazreti Peygamber'in tek mucizesinin Kur'an olduğu konusunda ise müttetikler. Onlar Hazreti Peygamber'in bize ulaşan en büyük ve en üstün mucizesinin Kur'an olduğunu söylerler.⁷

Mustafa Sabri Efendi *Mevkıfu'l-Akl* adlı eserinde, kitabı telif etme sebeplerini izah ettiği mukaddime kısmında, çağdaşçı olarak nitelediği yazarların, aslında, dinin ameli ahkâmının temeli olan iman açısından, doğrudan dinin kendisine karşı çıkmak istediklerini ileri sürer. Zira ona göre çağdaşçı yazarlar dinin Kur'an ve Sünnet ile sabit olan akaidinin değiştirilmesi ve yenilenmesine cür'et etmektedirler. Mustafa Sabri Efendi verdiği hükme örnek olarak da peygamberlerin kevnî mucizelerini mezkûr yazarların inkâr etmelerini zikreder. Peşinden hüküm içeren şu soruyu sorar: “*Çağdaşçı yazarların kevnî mucizeleri inkâr etmelerinde Müslümanlara herhangi bir kolaylık ya da onlara bir maslahat sağlama amacı mı bulunmaktadır? Ya da akideyi değişime karşı sabit bir şekilde korumak sanki mucizeleri kendileri göstermişler gibi onları sıkıştırmak anlamına mı gelmektedir?*” Ardından da “*mucizelerin inkâr edilmesinde yahut i'caz dairesinden çıkarılacak şekilde tevil edilmelerinde sanki peygamberlerinin elinde mucizeleri gösteren Allah'a bir kolaylık sağlama niyeti varmış gibi gözükmektedir.*” der.⁸

² İlgili olarak: Ahmed Kuştu Abdurrahim, Menâhicü'l-İstidlal alâ Mesaili'l-Akide'ti'l-İslamiyye fi'l-Asri'l-Hadis –Mısır Nemûzen-, Tekvîn li'Dirasati ve'n-Neşr, Londra, 2018, s. 405-458.

³ Vecdi, *Dâ'iratu-Meârifü'l-Karni'r-Râbi' Aşer el-Hicri ve'l-Karni'l-İşrin el-Milâdi*, c. 6, s. 200.

⁴ Sabri, *Mevkıfu'l-Akl*, c. IV, s. 5.

⁵ Sabri, *Mevkıfu'l-Akl*, c. IV, s. 8.

⁶ Sabri, *Mevkıfu'l-Akl*, c. IV, s. 5.

⁷ Sabri, *Mevkıfu'l-Akl*, c. IV, s. 16-17.

⁸ Sabri, *Mevkıfu'l-Akl*, c. I, s. 15.

Mustafa Sabri Efendi'ye göre Mısır'da din, sadece şariat ahkâmı yönünden değil aynı zamanda Allah'a, rasullerine ve ahiret gününe iman şeklinde özetlenen usulüddini kabul etme ve itikat açısından acayip bir durumdadır. Zira Mısır'ın önde gelen ulemadan addettiği Muhammed Abduh, Reşid Rıza, Muhammed Mustafa Merâğî, Muhammed Hüseyin Heykel ve Muhammed Ferid Vecdi gibi isimler peygamberlerin nübüvvetlerinin dayandığı mucizeleri kabul etmemektedirler. Sayılan isimlerden Muhammed Ferid Vecdi mucizelerle ilgili ayetlere ilaveten ölümden sonra dirilme ile ilgili ayetleri muhkem olmaktan çıkarıp müteşabihattan saymaktadır. Anılan isimlere, onların küçüklerinden sayılan Doktor Tevfik et-Tavil (1909-1991) de katılmaktadır.⁹ Sabri Efendi modern/ist yazarların Allah'a inanmakla birlikte mucizeler gibi gaybi meseleleri inkâr edip nübüvvet mevzuunda da zayıf imana sahip olduklarını iddia etmektedir.

Mustafa Sabri Efendi, Muhammed Ferid Vecdi'yi ileriye dönük bir öngörüsü¹⁰ bağlamında mucizeleri inkâr ettiği gerekçesiyle mülhithlerden, hatta önde gelenlerinden biri olmakla suçlamıştır. Şöyle ki: Muhammed Ferid Vecdi, idarecisi olduğu Ezher Dergisinde (Mecelletü'l-Ezher) öne sürdüğü bir ilmi prensibi sık sık tekrarlamaktadır: bilim, tecrübe ile desteklenmemiş olan gaybi meselelere önem vermemektedir. Anılan gaybi meselelere hiç birisi görülmeyen yaratıcı (Hâlık), ahiret, nübüvvet, vahiy, mucize ve ölümden sonra gerçekleşecek olan ahiret ahvalleri girmektedir. Mezkûr düşüncesinin sonucu olarak Muhammed Ferid Vecdi müellifimiz tarafından mülhith olmakla suçlanmış olmaktadır.¹¹

Sabri Efendi Hazreti Peygamber'in tek mucizesinin Kur'an olduğu iddiasını öne sürenlerin -şimdilik açıkça söyleyemeyip yalnızca mucize inkâr etme cüreti gösteriyor olsalar da- aslında toptan nübüvveti inkâr etme amacıyla olduklarını ileri sürmektedir. Hatta ona göre mucizeleri inkâr etmek yalnızca nübüvvetin değil Allah'ın varlığının da inkârına kapı aralayacak tehlikeli bir sonuç doğurmaktadır.¹²

Mustafa Sabri Efendi, modern düşünce sahipleri hakkında ileri sürdüğü nübüvvet inkârı iddiasının kesin olduğunu belirtmektedir. Çünkü müellifimize göre onlar, mucizeleri, kâinatta câri olan sünnetullahı delen gaybî meselelerden olduğu gerekçesiyle inkâr etmektedirler. Hâlbuki kâinatta câri olan sünnetullahı delen gaybî meselelerden olmak noktasında mucize ile nübüvvet birbirinin aynıdır. Onlar belki mucizeyi de kâinatta câri olan sünnetullahı delen gaybî meselelerden biri olarak değil de mucize olmayan olayları mucize imiş gibi saymak suretiyle kabul ediyor olabilirler. Bu noktada müellifimiz, Muhammed Ferid Vecdi'nin Bedir harbinde meydana gelen gerçek mucizeler ile bir kısım harika olayları birbirine karıştırıp çelişkili açıklamalar yapmasını örnek olarak zikretmektedir.¹³

Mustafa Sabri Efendi'ye göre, nübüvvetle ilgili Hazreti Muhammed'in dehasını ön plana sürenler nübüvvetin ayrılmaz ve zorunlu parçası olan mucizeyi, nübüvvet makamına ilave bir değerlendirme olarak değil de ondan ayrı, müstakil ve müstağni bir şekilde değerlendirmektedirler. Onlar belki de dehayı nübüvvetin ayrılmaz ve zorunlu bir i'cazı olarak iddia etmekte. Onların bu şekilde davranmaları, nübüvveti ihmal edip onun yerine dehayı ön plana çıkarma yolunda çalıştıkları anlamına gelmektedir. Mustafa Sabri Efendi bu iddialarına dayanak olarak yine Muhammed Ferid Vecdi'nin mucizeler üzerine yaptığı yorumlara işaret etmektedir.¹⁴ Şöyle ki:

“Muhammed Ferid Vecdi geçmiş peygamberlerin yaşadıkları asırlarda insanların, tabiat kanunlarını delen olağanüstü olaylara büyük önem verdikleri için mucizelerin onların dine bağlanmalarında güçlü bir etkisi olduğundan bahsettikten sonra Hz. Muhammed'in tebliğinin tüm aşamalarında geçmiş peygamberlerin gösterdikleri mucizelerden daha harika olayların vuku bulduğunu ifade etmektedir. Fakat o, mucizelerden kastının Hz. Muhammed'in göğsünün yarılması, kendisini bir bulutun gölgelemesi ve ayın ikiye yarılması gibi hissedilen delillerle ispat edilmesi mümkün olmayan mucizeleri değil, aksine çeyrek asır gibi kısa bir zamanda onun elinde zuhur eden edebi ve ictimai inkılapları kastettiğini dile getirmektedir. Ferid Vecdi, başka kavim ve topluluklarda asırlar boyunca gerçekleşmemiş olan, anılan türdeki, inkılapların Hazreti Muhammed'in elinde çeyrek asırdan daha az bir zamanda gerçekleşmiş olduğunu ifade eder.”¹⁵

Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin Ferid Vecdi'ye yönelttiği eleştirilerin benzerleri Muhammed Said Ramazan el-Buti¹⁶ ve benzeri bazı Arap yazarlar¹⁷ tarafından da ileri sürülmüştür

Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin genelde Mısır merkezli yazarlar, özel olarak da Muammer Ferid Vecdi ile ilgili iddialarını bir nebze ayrıntılı olarak kaydettikten sonra Ferid Vecdi'nin Hazreti Peygamber'in (sav.) mucizeleri etrafındaki görüşlerini belirginleştirmeye çalışalım.

⁹ Sabri, *Mevkıfu'l-Akl*, c. I, s. 24-25.

¹⁰ Sabri, *Mevkıfu'l-Akl*, c. IV, s. 6.

¹¹ Sabri, *Mevkıfu'l-Akl*, c. I, s. 26.

¹² Sabri, *Mevkıfu'l-Akl*, c. IV, s. 16-17.

¹³ Sabri, *Mevkıfu'l-Akl*, c. IV, s. 8.

¹⁴ Sabri, *Mevkıfu'l-Akl*, c. IV, s. 9.

¹⁵ Sabri, *Mevkıfu'l-Akl*, c. IV, s. 9.

¹⁶ el-Buti, Muhammed Said Ramazan, *Kubra'l-Yakiniyyât el-Kevniyye, Dâru'l-Fikr*, Dimesk, 2008, s. 214-218; Fikhu's-Siyre, Gonca yayınevi, İstanbul, 1992, s. 156 vd.

¹⁷ el-Rûmî, Fehd ibn. Abdurrahman ibn Süleyman, *Menhecü'l-Medreseti'l-Akliyye fi't-Tefsir*, Riyad, 1983, s. 556-571; el-Kavsi, Mufrih ibn Süleyman, *eş-Şeyh Mustafa Sabri ve Mevkufuhu mine'l-Fikri'l-Vafid*, Merkezu'l-Melik Fehd li'l-Buhus ve'd-Dirâsâti'l-İslamiyye, Riyad, 1997. 416 vd.

PEYGAMBERLERİN HİSSİ MUCİZELERİ

Muhammed Ferid Vecdi'nin, meşhur ansiklopedisinin mucize meselesini açıklamaya tahsis ettiği "Acz" maddesinde, peygamberlerin mucizelerinden bahsederken kullandığı geçmiş zaman kipi (kâne) dikkat çekicidir. Zira o, açık bir şekilde mucizelerin "geçmiş" peygamberler elinde zuhur ettiğini söylemekle birlikte "Allah'ın (c.c.), insanları peygamberlerine itaate ve boyun eğmeye sevk etmek için onları mucizelerle göndermesi sünnetullahtan idi" der.¹⁸

Muhammed Ferid Vecdi'nin mucizeleri geçmiş peygamberlerin belirgin özelliklerinden (mümeyyizât) biri olarak takdim ederken ileri sürdüğü gerekçelerin ayrıntılı olarak kaydedilmesi, kendisinin mucize görüşünün sahil bir şekilde anlaşılabilmesi açısından önem arz etmektedir. Zira o, konu ile ilgili olarak ileri sürdüğü gerekçeleri Hazreti Muhammed'in asıl ve tek mucizesinin Kur'an-ı Kerim olduğu iddiasına mesnet yapmaktadır. Konu ile ilgili ileri sürdüğü gerekçeler şöyledir: Geçmiş peygamberlerin yaşadıkları zamanlarda insanlar semavi talimatlara boyun eğmek suretiyle hayvani sıfatlardan kurtulmaya şiddetli ihtiyaç duymaktaydılar. Eski zamanlarda peygamberlerin sıdkına inanma hususunda topluları harikalıkların zuhurundan başka bir şey ikna etmemekteydi. Hakim olan yaratıcı, muhtelif şekillerde harikalıklar meydana getirmeye güç yetirecek şekilde donanımlı olarak, birbiri ardınca onlara peygamberler gönderiyordu. Peygamberler de kavimlerinin azgınlık ve taşkınlıklarına karşı mucizeler gösteriyorlardı. Onlar kavimlerini kanun ve şeriate ancak mucizeler göstermek suretiyle itaat ettirebiliyorlardı. Çünkü kendilerine elçi olarak gönderildikleri kavimlerinin bilinç düzeyleri kaba idi. Kaba bir bilinç düzeyine sahip oldukları için de ancak hayal dünyalarını etkileyen olaylardan etkilenmekteydiler. Eski zamanlarda insan akli çocukluk evresinde idi. O yüzden, iman etmesi için tabiat kanunlarını bir süreliğine iptal ederek ortaya çıkan harikulade olaylar yeterli idi. Allah Teâlâ kullarına merhamet edip peygamberler gönderiyordu. Gönderdiği peygamberlerin en bariz özellikleri ise çocukluk evresini idrak etmekte olan insanların akıllarının sırrını kavrayamayacağı, karşısında zihinlerinin hayret ve dehşet içerisinde kalacağı mucizeler ile donatılmış olmaları idi. İnsanlar, gördükleri olağanüstü mucizeler vasıtasıyla peygamberlerinin sadık olduğuna ve kendisine tabi olunmasının zorunluluğuna delil bulmuş oluyorlardı.¹⁹

Muhammed Ferid Vecdi, rahmet sahibi Allah tarafından kendilerine risalet vazifesi ile gönderildikleri kavimleri, nübüvvetlerinin hak olduğuna ikna etmek için geçmiş peygamberlerin gösterdikleri mucizelere örnek olarak Musa ve İsa peygamberlere verilen bir kısım hissi mucizeleri zikreder. Hazreti Musa'ya yere attığında hareket edip yılanı dönuşen asa²⁰ verilmişti. Elini koynuna sokup geri çıkarttığında kusursuz bembeyaz bir şekil alırdı²¹. Hazreti İsa ise bebekken konuşur,²² körü ve alaca hastalığına tutulanları iyileştirir, Allah'ın izni ile ölüleri diriltirdi.^{23,24}

Muhammed Ferid Vecdi, özellikle peygamberleri vefat ettikten sonra geçmiş kavimlerin, elçilere aşırı tazim göstererek Allah'ı (c.c.) unutacak boyuta gelmelerine, hatta onlara ibadet edecek derecede aşırılık gösterdiklerine dikkat çeker. Anılan kavimlerin peygamberlerine aşırı şekilde tazimde bulunup onları Allah'ın oğlu derecesine yükseltmelerinin en büyük sebebinin, onlarda gördükleri harikulade mucizeler olduğu görüşünü ileri sürer.²⁵

HİSSİ MUCİZE TARTIŞMASI

Düşünürümüz, geçmiş çağlarda yaşayan insanların akideleri, peygamberler ve mucizelerle ilişkilerine dair yaptığı değerlendirmelerinden sonra Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nebi olarak gönderildiği dönem yaşayan insanların ulaştığı akli seviye ile birlikte çağın ilmi özelliklerine dair tespitlerde bulunur. Hz. Muhammed'in gönderildiği, İslam'ın rol aldığı çağ ve çağın insanının özelliklerine dair ileri sürdüğü görüş ve tespitlerini şöylece özetlemek mümkündür: Hz. Muhammed'in gönderildiği dönemde insan akli rüşünü elde etmiş, kalpler incelik (rikkat) kazanmış, akıllar ilerleme ve yükselme kesb etmiş, bilinçler letafet elde etmiştir. İnsanlar edebi hayatlarında anlama ve fehmetme dönemlerine girmiş, akli hükümlerin ve kâinata cari kanunların kıymetini anlamışlardır. Sonraki süreçte ise ilmi birikimin artması ile orantılı bir şekilde şüpheler de çoğalmıştır. Maddecî felsefe insanoğlunu her yandan kuşatmış, insanlar hissedilir delillerin desteklemediği her şeyi inkâr etme yoluna gitmişlerdir.²⁶

Muhammed Ferid Vecdi, insanların ulaştığı akli seviye ile birlikte çağın ilmi özelliklerine dair tespitlerde bulunduktan sonra günümüz insanların mucizeye karşı geliştirdikleri tavrı belirgin bir şekilde anlatmaya çalışır. Materyalist düşünce ekseninde insanlar hissedilir delillerin desteklemediği her şeyi inkâr etme yoluna gitmiş, nübüvvet müessesesini reddetmiş, peygamberleri hilekârlıkla suçlamış, onlardan gelen haberlerin sahihleri ile hurafeleri arasında herhangi bir ayırım yapmaksızın tamamını toptancı bir yaklaşımla mitoloji saymış, mucizelere ve olağanüstü hadiselerle itibar etmemişlerdir. Bugünün insanı mucize veya benzeri olağanüstülük taşıyan aklın ilk etapta garipseyeceği garip şeyler gördüklerinde evvela failini hilekârlıkla (tedlis) suçlamaktadır. Eğer harikuladeler gösteren şahsın hilekârlıktan uzak bir kimse olduğu ortaya çıkarsa bu sefer de onun izhar ettiği mucizeleri bulabilecekleri her türlü gerekçe ile ilişkilendirip reddetme yoluna

¹⁸ Vecdi, *Dâ'iratü'l-Meârif*, c. 6, s. 200.

¹⁹ Vecdi, *Dâ'iratü'l-Meârif*, c. 6, s. 200; amlf., *min Meâlimi'l-İslam*, s. 205, 206, 261, 262; *el Medeniyeye ve'l-İslam*, s. 90.

²⁰ 20-Ta-Ha: 20.

²¹ 38-Kasas: 32.

²² 19-Meryem: 30-33.

²³ 5-Mâide: 110.

²⁴ Vecdi, *Dâ'iratü'l-Meârif*, c. 6, s. 200, 201; amlf., *min Meâlimi'l-İslam*, s. 261, 262.

²⁵ Vecdi, *min Meâlimi'l-İslam*, s. 206, 262.

²⁶ Vecdi, *el Medeniyeye ve'l-İslam*, s. 90; amlf., *Dâ'iratü'l-Meârif*, c. 6, s. 201; *min Meâlimi'l-İslam*, s. 206, 262.

gitmektedirler. Diğer taraftan Muhammed Ferid Vecdi, modern çağ insanının mucizeleri inkâr etme gerekçelerinden biri olarak, eserlerinin pek çoğunda yoğun ve iddialı bir şekilde işlediği ispiritizma ve ruh çağırma deneylerini göstermektedir. Bir kısım Batılı bilim adamları peygamber olmamalarına ve nübüvvet iddiasında bulunmamalarına rağmen Avrupa’da tabiat kanunlarının dışına çıkan o kadar harikulade işler meydana getiriyorlar ki onları cahil birisi görse belki de en büyük mucizeler cümlesinden kabul edebilecektir. Düşünürümüz, geldiği nokta iytibariyle bir hususa dikkat çeker: “*Evet, biz anılan taifenin yaptıkları olağanüstü işleri peygamberlerin (a.s.) mucizeleri türünden kabul ediyor değiliz. Fakat onların yaptıklarının eşyanın zahirine bakarak hüküm verenler nazarında mucizelerin kıymetini düşürdüğü de kesindir.*”²⁷

Muhammed Ferid Vecdi, Avrupalı âlimlerin geçmiş peygamberlerin bütün mucizelerini son çağlarda inkâr etmelerinin büyük bir aşırılık olduğunu ifade etmektedir. Hiçbirini ayırt etmeksizin tüm mucizeleri inkâr eden bir Batılı bilim adamının konu ile ilgili sözlerini iktibas ederken “maâzallah!” (Allah korusun!) demekten kendisini alamaz. Düşünürümüze göre, Avrupalı âlimlerin son asırlarda peygamberlerin bütün mucizelerini inkâr etmeleri büyük bir aşırılık olsa da onların akıl nuru ve ilmi delilden başka bir şeye inanmanın faydasız olduğu görüşüne sahip olmakta isabetli olduklarını ileri sürer. Anılan tavrından hareketle Ferid Vecdi’nin modern çağın mucizelere ihtiyaç duymayacağı görüşünü ileri sürerken Hz. Muhammed öncesi peygamberlerin mucizelerini istisna ettiği vurgulanmalıdır. Müellifimizin geçmiş peygamberlerin mucizelerinin hak ve vâkî olduğuna dair kanaatleri yukarıda kaydedilmiştir.²⁸

Muhammed Ferid Vecdi, Hz. Muhammed’in (sav.) kendilerine gönderildiği insanlar ve toplulukların akıl, idrak, his, bilinç durumları ile birlikte içinde yaşadıkları çağın, özellikle de son çağların, fikri ve felsefi vaziyeti hakkında değerlendirmeler yaptıktan sonra son peygamberin mucizelerinin tabiat ve mahiyeti etrafında görüş beyan eder. Ona göre, bu dönemde Hakîm olan yaratıcının hikmeti insanlara harikulade mucizelerle değil, aklın hükümleri ile hareket eden, onları ilim ve duyuların verilerine sevk eden bir peygamber göndermiştir. Hz. Muhammed’in (sav.) görevini ifa ederken kendisinden önce hiçbir peygambere nasip olmamış bir şekilde başarıya ulaşması sahih burhan ve sarih hak üzerine bina edilmiş olan ilmin insan topluluklarının ruhlarında uyandırdığı etkinin boyutlarını gösteren en açık delildir. Zira insanoğlu artık yalnızca harikulade mucizeleri görmek suretiyle teslim olma döneminden çıkıp olayları tefekkür edip inceleme ve varlıklar üzerinde istidlaller yapma dönemine intikal etmiştir ki bu durum insanlığın medeniyet yolculuğunda ulaşabileceği en yüksek nokta sayılabilecek düzeydedir. İslam peygamberinin, tebliğini yayarken kullandığı silah akıl, vasıtası kâinat ayetlerini tefekkür etmek idi. Hz. Muhammed’in (sav.) uyguladığı mezkûr yöntem nübüvvet olgusuna muhatap olmuş insanların hiçbir zaman görüp alışık oldukları bir durum değildi. İnsanlar eski çağlarda kendilerine bir tebliğ ve davet ile yönelen birisine “mucizen nedir?” sorusunu yöneltirken Hz. Muhammed’den (sav.) sonra “akli delilin nedir?” diye sormaya başlamışlardır. Davet ve tebliğ sahibi olan zat insanlara delil gösterdiğinde bu durum onların iman etmeleri için tüm harikulade mucizelerden daha etkili olmaktadır.²⁹

Ferid Vecdi’ye göre, İslam peygamberi, tabiat kanunları aşarak gerçekleşen harikulade mucizelerle gönderilmemiştir. Onun mucizesi hikmet, kesin söz (faslu’l-hitab), bâtılı yok etme (izhâku’l-bâtıl), sadece tebliğ ve doğru yaşantı vesilesi ile ruhla ve akıllar üzerine galip gelme merkezlidir. Onun mucizeleri mucizelerin en tesirlisidir (eblağu’l-mu’cizat).³⁰ Düşünürümüze göre, Hz. Muhammed’in (sav.) peygamber olarak geldiği dönemde mucizelerin hükümlerine dönemi kapanmış, akli hükümlerin ve tefekkürü kıyaslamaların saltanatı başlamıştır. İslam dininin müntesipleri geçmiş peygamberlerin ümmetlerinin uyguladığı metotları uygulamaz olmuş, mucizeler görenek dine teslim olmak yerine varlıklar hakkında tefekkür ederek eşya ve hadiseler üzerinden akıl yürütmeye başlamışlardır. Muhammed Ferid Vecdi, anılan ilim, fikir, nazar ve istidlal yöntemlerinin, Müslümanları sayılı yıllar içerisinde ilim, yaşantı ve varlığın sırlarını çözmek bakımından milletler içerisinde en yüksek medeniyet seviyesine ulaştırdığını anlatır ki eserlerinin pek çoğunu İslam medeniyetinin mükemmelliğini izah ve ispat etmeye tahsis ettiği de bilinen bir husustur.³¹

Düşünürümüz; modern çağların hususiyetleri ile birlikte çağdaş insanın idrak seviyesinde meydana gelen ve “tüm toplumların ve kurumlarının kaçınılmaz gerçeği olan”³² değişim, gelişim ve ilerlemeler sebebiyle İslam şeriatının, aklın açık kuralları ve ilmin kaidelerini kullanmak suretiyle kendisine davet ettiği görüşündedir. İslam dininin, insanları çağırırken aynı zamanda Allah’ın ilmindeki harikalıkları açığa çıkarmaya yönlendirdiği kanaatini ileri sürer. Zira İslam dini, ilmi verilerin, tabiat kanunlarını aşan harikuladeliklerin yapamayacağı şekilde insanların aklına güçlü bir etki yapacağı zamanların geleceğini öngörmektedir. Müellifimize göre son din, insanları ve toplumları ıslah iddiasıyla ortaya çıkan her çağrının, iddiasına karşılık ilmi delil talep edilmesi gerektiğini vazeder. Çünkü hak ile batıl arasını ayıran ve batıl taraftarlarının direncini kıran “tek ve biricik” ölçü ilmî delildir. Anılan nokta ile ilgili olarak Allah Teâlâ “*Eğer doğru söylüyor iseniz delilinizi getiriniz*”³³ buyurmuştur.³⁴

²⁷ Vecdi, *el Medeniyeye ve'l-İslam*, s. 90, 91; amlf., *Dâ'iratü'l-Meârif*, c. 6, s. 201; amlf., *min Meâlimi'l-İslam*, s. 206, 262.

²⁸ Vecdi, *el Medeniyeye ve'l-İslam*, s. 91.

²⁹ Vecdi, *min Meâlimi'l-İslam*, s. 262, 263.

³⁰ Vecdi, *Dâ'iratü'l-Meârif*, c. 6, s. 201.

³¹ Vecdi, *min Meâlimi'l-İslam*, s. 263.

³² Arı, *Toplumsal Değişim ve Din*, s. 131.

³³ 2-Bakara. 111; 27-Neml: 64.

³⁴ Vecdi, *el-Medeniyeye ve'l-İslam*, s. 91, 92.

Muhammed Ferid Vecdi, yukarıda ayrıntıları verildiği üzere, pek çok gerekçelerle Hz. Muhammed'in (sav.) geçmiş peygamberlerde olduğu gibi mucizelerle gelmediğini, onun asıl mucizesinin akıl, nazar, tefekkür, ilim ile birlikte sireti ve oluşturduğu medeniyet ile birlikte icraatları olduğunu muhtelif eserlerinde teferruatlı bir şekilde anlatır. Fakat müellifimiz konuya ilişkin olarak yaptığı açıklamaların peşinden okuyucunun dikkatini Hz. Muhammed'in (sav.) elinde zuhur eden hissi mucizelere çekerek şöyle der: “Okuyucunun zihnine Hz. Muhammed'in (sav.) kesinlikle hiçbir mucizesinin bulunmadığı düşüncesi gelmesin. Aksine onun elinde Hazreti Musa, İsa ve diğer peygamberler elinde gerçekleşenlerden aşağı kalmaz harikuladeliğe zuhur etmiştir. Fakat Hazreti Muhammed, elinde zuhur eden mucizeleri davetine esas ve temel yapmamıştır.”³⁵

Mezkûr açıklaması müellifimizin, Hz. Muhammed'in (sav.) mucizelerini inkâr etmediğini açık bir şekilde ilan etmesi anlamına gelmektedir. Kendisi Hazreti Peygamber'in (sav.) sefer esnasında askerlerin acıkması ve susması üzerine gerçekleşmiş iki hissi mucizesini örnek vermektedir. Şöyle ki; askerleri susuz kaldıklarında elini küçük bir kabin içine koymuş, parmaklarının arasında su kaynamıştır. Çıkan suyu askerler içmişler, ayrıca yanlarındaki tüm kapları da doldurmuşlardır. Yine askerleri acıktığında yanlarında bulunan gıdaları toplamalarını emretmiş, elini toplanan gıdaların içine sokmuş, mevcut gıdayı tüm askerleri doyuncaya kadar yemişler, ulaşacakları yere varıncaya kadar yetecek gıda malzemesi de kalmıştır. Muhammed Ferid Vecdi, anılan iki örnek dışında Hz. Peygamber'in pek çok mucizelerinin, hatta ölüyü bile diriltme mucizesinin rivayet edildiğini de söyler.³⁶

Muhammed Ferid Vecdi'nin, mucize ile ilgili olarak yazdıkları geçmiş peygamberlerin mucizelerini inkâr etmediğini göstermektedir. Onun Müslümanların dinî otoritesi olan Hz. Muhammed'in (sav.)³⁷ mucizeleri ile ilgili sözlerinin tamamından hareketle sanki Hz. Peygamber'in (sav.) mucizelerini kabul etmediği gibi bir anlam çıkmakta ise de kendisinin meseleye insanlığın ulaştığı manevi kabiliyetler, akıl, ilim, nazar, tefekkür ve medeniyet perspektifinden bakıp son Peygamber'in davet ve tebliğinin merkezine mucizeyi koymadığına vurgu yaptığı anlaşılmaktadır. Vecdi'nin mucizeleri inkâr etmeyip aksine kabul ettiğine delil olarak ayrıca kendisinin mucizeleri ispat üzere deliller getirmeye çalışıp bu yolda pek çok yazılar kaleme aldığı da eklenmelidir ki bu son nokta aşağıda müstakil başlık altında kaydedilecektir.

YENİLİK VE UYGULAMALARININ MUCİZEVİLİĞİ

Muhammed Ferid Vecdi, kendisi tarafından ileri sürülen 'İslam Peygamberi'nin (s.a.v.) tabiat kanunları dışında gerçekleşen mucizelerle gönderilmeyip asıl mucizesinin hikmet, kesin söz (faslu'l-hitab), bâtılı yok etme, sadece tebliğ ve doğru yaşantı vesilesi ile ruhlar ve akıllar üzerine galip gelme' merkezli olmasının hikmeti sadedinde de gerekçeler ortaya koyar. Ona göre mucizeler hakkında şüpheler ileri sürenler eğer geçmiş peygamberlerin tüm mucizelerinin imkân ve vukuu etrafında birtakım şüpheler ortaya atsalar bile Hz. Muhammed'in (sav.) yaşantısı üzerinde gerçekleşen harikuladeliğe karşısında şüpheye düşemeyecektir. Zira Hz. Muhammed (sav.) mal ve makam sahibi olmaksızın tek başına peygamber olarak gönderilmiş, çok kısa sayılabilecek yıllar içerisinde kavminin akaidini değiştirmiş, dağınık halde bulunan kabilelerini birleştirmiş, onlara devlet kurmuş, kemale doğru adım adım ilerleyen bir prensipler manzumesi (düstur) ortaya koymuş ve milletini çok yüksek bir izzet mertebesine yükselten bir ruh üflemiştir. Muhammed Ferid Vecdi'ye göre, anılan inkılaplar Hz. Muhammed (sav.) zamanında yaşayanlara da sonraki çağlarda onun siretini ve inkılaplarını okuyup haberdar olanlara da mucize olarak yeterlidir.³⁸

Müellifimiz vahyin imkânına inanmayan ve nübüvveti kabul etmeyen mütefekkilere Hz. Muhammed'in (s.a.v) içinde yaşadığı topluma ve tüm dünyaya sunduklarına bakıp incelemelerini tavsiye eder. Zira ona inanmayan bir mütefekkir Hz. Muhammed'in (sav.) icraatlarını normal bir insanın kapasite ve kabiliyetleri çerçevesinde değerlendirmeye çalışırsa kendisini ancak çok uzun yıllar boyunca peş peşe gerçekleştirmiş mukaddimler ve gelişmeler sonucunda meydana gelmiş devasa icraatlar karşısında bulacaktır.³⁹

Muhammed Ferid Vecdi, Hz. Muhammed'in (sav.) hayatı; Bedir harbi gibi bazı savaşları; kavmi, toplumu ve coğrafyası üzerinde ihdas ettiği icraatları ile yaşadığı zaman diliminde Arap Yarımadası'nda gerçekleştirdiği inkılapları muhtelif eserlerinde ayrıntılı bir şekilde izah ederek bunların büyük çoğunluğunu onun mucizelerinden sayarak anlatmıştır. Müellifimiz, anılan meseleleri bir yandan Hz. Muhammed'in (sav.) mucizeleri cümlesinden kabul ederken aynı zamanda Allah tarafından görevlendirildiğinin ve nübüvvetinin hakkaniyet delilleri olarak kaydetmiştir. Muhammed Ferid Vecdi'nin, Hazreti Peygamber'in icraatlarının normal insan takatının çok üzerinde olup harikuladeliği ve nübüvveti delaleti bağlamında söylediklerini şöylece özetlemek mümkündür:

Hz. Muhammed (s.a.v), “olağanüstü ahlak ve erdemlere örnek olmuş”⁴⁰ toplumsal ve medeni değerlerden uzak kabileleri birkaç yıl içerisinde bedevilikten medeniliğe çıkarıp ictimai bütünlük ve dayanışma içerisinde yaşayan sağlam bir topluma

³⁵ Vecdi, *Dâ'iratü'l-Meârif*, c. 6, s. 201.

³⁶ Vecdi, *Dâ'iratü'l-Meârif*, c. 6, s. 201, 202.

³⁷ Arı, *Din Ve Otorite Kavramları Bağlamında Sünnilikte Dini Otorite*, s. 165.

³⁸ Vecdi, *Dâ'iratü'l-Meârif*, c. 6, s. 201.

³⁹ Vecdi, *min Meâlimi'l-İslam*, s. 69.

⁴⁰ Demir Kıvrak, H. (2023). Sociological Perspective of Trust in Islamic Ethics . ULUSLARARASI DORLİON AKADEMİK SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ (DASAD) ISSN: 2980-2806, 1(1), 1–12. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8051424>

çevirmiştir. Büyük cehalet içerisinde bulunan, en sıradan insani değerlerden uzak, kız çocuklarını diri diri gömen, insana değer vermeyen, güçlünün zayıfı ezdiği, şehvet peşinde koşan, akli ve ahlaki hedeflerden uzak bir şekilde yaşayan insanları adaletli, ahlaklı, yüksek değerlerle donanmış bir toplum haline getirmiştir. Bedevi bir topluluğu, insanlığı birleştirme, dinlerini asli tevhide çevirme gibi çok büyük evrensel hedeflere sahip bir ümmete dönüştürmüştür. İlim, nizam, sosyal bağ, şefkat, merhamet, dayanışma ve yardımlaşmayı bilmeyen, birbirleri ile acımasızca savaşan vahşi toplulukların vasıflarını, adeta üniversitelerden mezun olmuş gibi, birden bu özelliklerin tam aksi faziletlere döndürmüştür. Hz. Muhammed'in tüm bu icraat ve inkılapları müellifimize göre vahiy ile desteklenmiş olan nübüvvetten başka bir şekilde izah edilemeyen, beşer takatinin üstünde harikulade icraatlar olarak görülmektedir.⁴¹

Sayılan hususiyetlerden daha çarpıcı olan ise Hz. Muhammed tarafından kurulmuş, az sayıda insandan meydana gelmiş genç toplumun kendisinin vefatı ile birlikte dağılmayıp ilerleme ve gelişme özelliklerini koruyup uluslararası düzeyde ciddi bir konum edinip başka devletlerin tarih sahnesinden kalkmasına sebep olmasıdır. Buraya kadar sayılanlar Hz. Muhammed'in (s.a.v) toplumsal açıdan gerçekleştirdiği harikulade olaylardır.⁴²

Müellifimize göre Hz. Peygamber'in (s.a.v) Mekke'de on üç yıl boyunca ağır eziyet, işkence ve sıkıntılara katlanması beşer takatinin üstünde bir durumdur. Tehlikenin büyük oluşunu bilmesine rağmen rabbinden gelen koruma⁴³ vaadine güvenerek hicret gecesi Mekke'de evinde kalması da yine harikulade bir olaydır. Yine hicret esnasında mağarada iken son derece tehlikeli bir durum içerisinde sükûnetini muhafaza edip yol arkadaşını teskin etmesi⁴⁴ normalüstüdür. İnsanı ye'se sevk etmesi gereken mezkûr üç durumda Hz. Peygamber'in (s.a.v) gösterdiği insanüstü sebatın yalnızca cesaret erdemine hamledilmesi mümkün değildir. Çünkü her üç konumda da kendisinin kurtulacağına kesinlikle inanmaktaydı. O halde bahsi geçen bu durumlar karşısındaki tavrı onun vahiy ile hareket etmesinden başka bir gerekçe ile açıklanamaz.⁴⁵ Ferid Vecdi, Bedir Savaşında yaşanan durumun da Hz. Peygamber'in (s.a.v) vahiy ışığında hareket ettiğinin delili olduğu kanaatindedir. Zira düşman ordusu kendi ordusundan sayı ve silah bakımından çok güçlü idi. Normal şartlarda mağlubiyeti kesin olan Peygamberin savaştan önce askerine kesin olarak kazanacaklarını ifade etmesi ve bir kısım düşmanlarının ölecekleri yerleri işaretlemesi bir macera eseri değil ancak vahyin kendisini yönlendirmesi neticesinde mümkün olabilir.⁴⁶

Muhammed Ferid Vecdi, İslam dininin kısa zamanda çok büyük toplulukları bünyesine dâhil edip kendisine tabi kılmasını bir yandan mucizelerden biri, diğer yandan vahyin sadık oluşunun delili olarak görür. Düşünürümüz şöyle der: *"Bu dinin, kılıç kullanmadan, insanları ayartma yoluna tevessül etmeden, bir asırlık süre içerisinde yüz milyon civarında insanı kendi bünyesinde toplaması bu dinin sadık vahiy olduğuna şahitlik eden harikuladeliklerden, özellikle de mucizelerden biridir."* Düşünürümüze göre, bir asırdan az bir zamanda yüz milyon civarında insanın herhangi bir dine dâhil olduğu duyulmuş bir durum değildir. Ona göre, çağlar boyu milyonlarca insanı, İslam dinine girmeye mecbur bırakan şeyin dinin müsamahası, ancak aklın hükümlerine uyumlu bulunması ve Müslümanların fazilet ve kemal erbabı olması ile izah edilebilir.⁴⁷

Müellifimiz, Hazreti Muhammed'in (sav.) sireti içerisinde gerçekleşmiş olan pek çok hadiseyi mucize olarak görüp gösterdikten sonra anılan durumun İngiliz, Fransız ve başka milletlerden Batılı bazı büyük filozofların Müslüman olmasına sebep olduğunu söyler. Anılan hususa ilave olarak Müslüman olmadıkları halde pek çok Batılı büyük tarihçinin Hazreti Muhammed'in icraat ve inkılaplarına hayran kalıp, ümmeti arasında yaydığı ruh karşısında dehşete düşerek takdir ettiklerini ifade eder. Netice olarak *"Hazreti Muhammed'in mucizeleri mucizelerin en üstünü ve en devamlısıdır"* hükmünü verir.⁴⁸

Muhammed Ferid Vecdi, Mısır gibi yeryüzü nimetlerinin bol olduğu; Roma gibi kanun-kural membaı memleketler de dâhil olmak üzere tarih boyunca servet ve sermayenin zenginler elinde toplanıp fakirlerin perişan halde yaşadığına dair birtakım anekdotlar paylaştıktan sonra ictimai ilim dallarının doğduğu on dokuzuncu yüz yılda insanlığın fakirlik meselesi üzerine eğilip çareler aramaya başlayıp servet paylaşımını sağlayıp hayır kuruluşları oluşturmak gibi bir kısım çözümler arandığına dair bilgiler kaydeder. Peşinden Hazreti Muhammed'in (s.a.v.) özellikle Medine'den başlamak üzere kurduğu toplumsal iktisadi yardımlaşma ve dayanışma sisteminin günümüze kadar gelen en mükemmel sistem olduğuna vurgu yapar. Sonuç olarak Hazreti Peygamber'in kurduğu iktisadi yardımlaşma sisteminin çağları aşırp günümüze kadar gelen bir toplumsal ve ekonomik mucize olduğu kanaatini belirtir.⁴⁹

MUCİZELERİN İMKÂNI

Muhammed Ferid Vecdi, Allah, ahiret, nübüvvet ve onunla ilişkili vahiy ve mucize gibi itikada ait gaybi, madde ötesi, metafizik meselelerin akıl ve bilimin ilerleyip zirve noktaya ulaştığı on dokuzuncu yüzyılda tecrübe edilebilir hissi

⁴¹ Vecdi, *min Meâlimi'l-İslam*, s. 69-72.

⁴² Vecdi, *min Meâlimi'l-İslam*, s. 69-72.

⁴³ 6-Maide, 64.

⁴⁴ 10-Tevbe, 40.

⁴⁵ Vecdi, *es-Sîre*, s. 151, 152.

⁴⁶ Vecdi, *es-Sîre*, s. 184-189.

⁴⁷ Vecdi, *min Meâlimi'l-İslam*, s. 264.

⁴⁸ Vecdi, *Dâiratu'l-Meârif*, c. 6, s. 201.

⁴⁹ Vecdi, *el-İslâmu Dînun Âmmun Hâlidun*, s. 179-185; amlf., *el-İslâmu Dînu'l-Hidâye ve'l-İslâh*, s. 200-204.

delillerle ispat edildiğini iddia etmiştir. Burada müellifimizin Avrupa’da icra edilmiş mezkûr deneyleri mucize meselesine delil olarak kabul edip takdim etmesine temas edilmekle yetinilecektir.

Düşünürümüz, bugün mucizelerin imkân ve vukuunu materyalistlerden başkasının inkâr etmediği kanaatindedir. Ona göre; eğer materyalistler günümüzde Batılı binlerce araştırmacı âlim tarafından dünyanın dört bir yanında uygulanan ruh deneylerine ulaşmış olsalardı mucizenin mümkün olduğunu anlayabileceklerdi. Muhammed Ferid Vecdi’nin konu ile ilgili söylediklerini şöylece özetlemek mümkündür: İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya gibi Batı ülkelerinde ve Rusya’da binlerce ilim adamı ruh ve psikoloji denemeleri yapmışlardır. Yapılan deneyler sonucunda madde üstünde hâkim olup özel şartlar altında o kanunların icraatlarını durdurup maddenin işleyiş sisteminin dışına çıkarak yeni olgu ve olaylar meydana getiren daha yüksek kanunların bulunduğu gerçeği zuhur etmiştir. Vecdi’nin düşüncesine göre, eğer materyalistler Batılı ilim adamlarının ruhsal duyular üzerinde icra etmiş oldukları deneyleri incelemiş olsalardı tabiat kanunlarının tabii, maddi sistemi üzerinde hüküm süren başka kanunların mevcudiyetini anlayacaklardı. Vecdi’ye göre mezkûr deneyleri inceleyen materyalistler, mucizelerin imkân dâhilinde olduğunu görecektir ve kabul edeceklerdir.⁵⁰

Ferid Vecdi, mucizelerin ispatına dair Batı’da ruh üzerine yapılmış deneyleri zikrettikten sonra yanlış anlaşılma ihtimalini düşünmüş olmalı ki okuyucunun dikkatini bir noktaya çekme ihtiyacı hisseder. Batı’da gerçekleşmiş ruh çağırma seansları ve psikolojik deneylerden bahsederken amacının anılan deneyler esnasında meydana gelen yol açılması, odanın içindeki eşyaların tavana yükselmesi, somut cisimler ya da hayvanların duvardan geçirilmesi, evleri sarsıp titretecek kadar kuvvetli rüzgârların oluşturulması yahut duvarların yıkılacak gibi olması veya insanlarla konuşup tavsiyelerde bulunan insan karaltılarının ortaya çıkması gibi olayları kast etmediğini söyler. Sayılan olayların mucize babından olmadığını vurgular. Kendisinin asıl dikkat çekip ön plana çıkarmaya çalıştığı şey serdettiği deneylerde ortaya çıkan madde üstü güçtür. Müellifimize göre, ruhsal deneylerle gerçekleştirilen harika olaylar tabiatta cereyan eden kanunların bir süreliğine de olsa durdurulması ve değiştirilebilmesinin imkân dâhilinde olduğunu göstermektedir. Anılan noktada Vecdi, peygamberler ile sıradan insanlar arasındaki ruh ve fitrat farklılığına dikkat çekmektedir. Peygamberler normal insanların ortaya koydukları gayret ve akıl kabiliyetinin ulaşamayacağı ruh temizliği ve fitrat mükemmelliğine ulaşmış kimselerdir. Müellifimiz, buradan hareketle, anılan madde üstü güç eğer sıradan insanlardan birinin vasıtasıyla ortaya çıkabiliyor ise aynı gücün Allah tarafından gönderilmiş peygamberler eliyle zuhur etmesinin de mümkün olacağı kanaatini ileri sürmektedir.⁵¹

Muhammed Ferid Vecdi, mucizelerin vukuuna delil olarak Batı’da uygulanmış ruh çağırma deneylerini anlattıktan sonra anılan olağanüstü deneyleri tasdik edebilmek için insanda bulunması gerektiğini düşündüğü bir özellikten bahseder. Vecdi’ye göre mezkûr deneyleri anlayıp tasdik edebilmek için insanın içinde hapsediği duyular kafesinden kurtulması gerekir. Duyular kafesinden kurtulamayan kimselerin ise çok katı ilmi şartlar ve şüpheye mahal bırakmayacak derecede sıkı gözlemler altında tabiat bilimci Avrupa âlimlerinin bizzat kendi evlerinde ve gözleri önünde açık bir şekilde gerçekleşmiş olan harikulade olayları tasdik etmeleri zor olacaktır. Müellifimizin, muhataplarını ikna etmek maksadıyla olsa gerek, Batı’da yapılmış ruh deneylerini olabildiğince somutlaştırarak tasvir ettikten sonra inanmayanlar ile ilgili bir açıklama yapma ihtiyacı hisseder. *“Duyular kafesine hapsedilmiş kişilere ruh çağırma deneylerini tasavvur etmek zor gelecektir. Çünkü o, bahsedilen mesele ile ilgili herhangi bir şey okumuş değildir. Yahut duyular âlemi ile ilgili olarak duydukları kendisini korku ve dehşete sevk etmiş olduğundan ileri gitmeyip meseleyi kendisinden daha cesur olan ve akli meseleleri öğrenmeye karşı daha büyük merak taşıyan insanlara havale etmiş olabilir”*.⁵²

SONUÇ

Muhammed Ferid Vecdi yenilikçi olarak nitelenebilecek bir yönelim ve düşünce sahibidir. Zira eserlerinin tamamının gösterdiği temel, bariz karakteristik husus şudur ki ele aldığı tüm meselelerde “çağ” gerçeğinden, içinde yaşadığı zamanın fikri ve felsefi zemininden hareket etmektedir. Vecdi’ye göre fikri açıdan bugün dünden çok farklıdır. Bugün dünyada yaygın olarak bulunan inkarcı felsefeler ve argümanları, eski ulemanın zamanında bugünkü hali ve yoğunluğuyla mevcut değildi. O yüzden eski ulemanın itikada dair açıklamaları eski çağlarda müminlerin imanlarını muhafaza ve takviye açısından yeterli gelebilmekteydi. Fakat bugün Batı’nın özellikle materyalist felsefeleri pek çok yeni argümanlarla imana mukavemet etmektedir. Müslümanlar, özellikle de gençler, itikadi meseleler karşısında şüphelere maruz kalmaktadırlar. Gençler maruz kaldıkları itikadi şüpheleri açıktan dillendiremeseler de içlerinde saklamakta ve sarsıntı geçirmektedirler. O nedenle eski ulemanın özelde nübüvvet, vahiy ve mucizelere ve en genel anlamıyla gaybiyyata dair yazdıkları eserler bugün yetersiz kalmakta, eleştiri ve itirazlara cevap verememektedir. Bugün yaşanan yoğun münkir felsefi saldırılar karşısında itikadi meseleleri temellendirme ve müdafaa etme anlamında eski ulemanın yazdıkları mantık mahsulü eserler yerine bilimin verilerine uygun, akli ve hissedilebilir (mahsüs) deliller ortaya konulmalıdır.

Anılan karakteristik fikri yaklaşımı Muhammed Ferid Vecdi’yi kelim ilmi alanında yeni arayışlara sevk etmiştir. Müellifimizin hareket noktası ve hedefi yeni çağın yeni insanına itikadi meseleleri çağdaş akli ve bilimsel yöntemlerle arz edebilmektir. Mustafa Sabri Efendi eserlerinde pek çok münasebetle ve defalarca kendisini nübüvveti, vahiy ve mucizeleri inkar etmekle suçlanmış olsa da çalışmada tüm eserlerinin ilgili bahislerinin dikkatle tetkiki Muhammed Ferid Vecdi hakkında anılan ithamların hiç birisinin vaki olmadığını açıkça göstermiştir. Vecdi’nin anılan konulardaki ifadeleri çok

⁵⁰ Vecdi, *Dâ’iratü’l-Meârif*, c. 6, s. 201, 202.

⁵¹ Vecdi, *Dâ’iratü’l-Meârif*, c. 6, s. 201, 202.

⁵² Vecdi, *Dâ’iratü’l-Meârif*, c. 6, s. 202, 203.

sarihtir ki makalenin ilgili yerlerinde kaynakları ile kaydedilmiştir. Durum böyle olmakla birlikte özellikle vahiy, mucize ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) dehası meselelerinde Muhammed Ferid Vecdi'nin bir kısım beyanları yanlış anlaşılmaya müsait ve çelişkili gibi görünmektedir. Şöyle ki:

Muhammed Ferid Vecdi eserlerinin bazısında mucizeleri kabul etmediği şeklinde anlaşılmasına kapı aralayan beyanlarda bulunurken bir yandan da sarih bir şekilde amacının mucizeleri inkar etmek olmadığını ikrar etmiş, onları savunmuştur. Onun, mucizeler etrafındaki görüşlerinin merkezinde biri çağın anlayışına bilimsel delillerle yakınlaştırıp aklileştirme, diğeri de Hz. Peygamber'in tebliğinin mucize merkezli olmayıp -ilim, tefekkür, nazar, istidlal gibi ameliyeleri ihtiva eden-Kur'an hakikatleri merkezli olduğunu nazara verme şeklinde iki ana düşünce vardır. Anılan görüşleri ışığında meseleyi açıkladıktan sonra amacının mucizeleri reddetmek olmadığını açıkça beyan edip onları çağdaş verilerle ispatlamaya çalışmıştır.

Ferid Vecdi'nin, Hazreti Peygamber'in (s.a.v.) dehası meselesi ile ilgili yaptığı açıklamalar noktasında da benzer yanlış anlaşılma mevcuttur. Kendisi Hz. Peygamber'i modern Batı felsefelerinin şüphelerine maruz kalmış çağdaş insanın anlayış seviyesine yaklaştırmak amacıyla dâhilerle kıyaslama yaparken ölçüyü kaçırıp onu (s.a.v.) sıradanlaştırmaya yaklaşmıştır. Yine Hazreti Peygamber'in Müslümanlar tarafından beşer üstü bir tasavvurla algılandığını iddia edip Kur'an'da arz edildiği şekliyle normal bir "beşer" olarak takdim etmeye çalışırken bu defa aynı yanılığa düşmüştür.

KAYNAKÇA

Abdurrahim, Ahmed Kuşti, *Menâhicu'l-İstidlal alâ Mesaili'l-Akide'ti'l-İslamiyye fi'l-Asri'l-Hadis* –Mısır Nemûzecen-, Tekvîn li'Dirasati ve'n-Neşr, Londra, 2018, s. 405-458.

Arı, Yılmaz, *Din Ve Otorite Kavramları Bağlamında Sünnilikte Dini Otorite, İlahiyat Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler*, Ed. F. Rençber vd., Gece Kitaplığı, Ankara, 2021/Mayıs, s. 163-188.

Arı, Yılmaz. *Toplumsal Değişim ve Din*, Asya Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar 5/16, Summer (2021), 131-142. Doi: <https://doi.org/10.31455/asya.958362>

el-Buti, Muhammed Said Ramazan, *Kubra'l-Yakîniyyât el-Kevniyye, Dâru'l-Fikr*, Dimeşk, 2008.

el-Buti, Muhammed Said Ramazan, *Fikhu's-Siyre*, Gonca yayınevi, İstanbul, 1992.

Demir Kıvrak, H. (2023). Sociological Perspective of Trust in Islamic Ethics . ULUSLARARASI DORLİON AKADEMİK SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ (DASAD) ISSN: 2980-2806, 1(1), 1–12. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8051424>

el-Kavsî, Mufrih ibn Süleyman, *eş-Şeyh Mustafa Sabri ve Mevkıfuhu mine'l-Fikri'l-Vafid*, Merkezu'l-Melik Fehd li'l-Buhus ve'd-Dirâsâti'l-İslamiyye, Riyad, 1997.

el-Rûmî, Fehd ibn. Abdurrahman ibn Süleyman, *Menhecu'l-Medreseti'l-Akliyye fi't-Tefsir*, Riyad, 1983.

Sabri, Şeyhulislam Mustafa, *Mevkıfu'l-Akli ve'l-İlmi ve'l-Âlim min Rabbi'l-Âlemîn ve İbâdihi'l-Mürselîn*, (4 cilt), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1413/1992.

Vecdî, Muhammed Ferîd, *Dâ'iratü-Meârifi'l-Karni'r-Râbi' Aşer el-Hicrî ve'l-Karni'l-İşrîn el-Milâdî*, (10 cilt).

_____, *el-İslâmu Dînun Âmmun Hâlidun*, Matbaatü Dâiratu Maârifi'l-Karni'l-İşrîn, Kahire, 1932.

_____, *el-İslâmu Dînü'l-Hidâye ve'l-İslâh*, Dâru'l-Hilâl, Kahire, 1962.

_____, *el-Medeniyyetü ve'l-İslam*, Basan; Muhammed Ali Kamil, Dâru't-Terakki, Kahire, 1901.

_____, *min Meâlimi'l-İslam*, Derleyen: Muhammed Receb el-Beyyûmî, ed-Dâru'l-Mısriyye el-Lübânîyye, Kahire, 1994.

Turizm Eğitimi Alan Üniversite Öğrencilerinin Öz Yeterlilik Algısının Turizm Endüstrisinde Çalışma İsteğine Etkisinde Bireysel Yaratıcılık Algısının Aracılık Rolü*

The Mediating Role of Individual Creativity Perception in the Effect of Self-Efficacy Perception of University Students Receiving Tourism Education on Their Willingness to Work in the Tourism Industry

ÖZET

Turizm eğitimi alan öğrencilerin turizm endüstrisinde çalışma isteklerini etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Söz konusu faktörlerden başlıcaları; öğrencilerin öz yeterlilikleri ile bireysel yaratıcılık düzeyleridir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, ön lisans ve lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin öz yeterlilik algısının endüstride çalışma isteğine etkisinde bireysel yaratıcılık algısının aracılık rolünü incelemektir. Araştırma verileri, 2022 yılının güz eğitim döneminde amaçlı örnekleme tekniği kullanılarak Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi ile İskenderun Teknik Üniversitesi'nde turizm eğitimi alan 301 öğrenciden anket tekniğinden yararlanılarak elde edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre turizm eğitimi alan öğrencilerin öz yeterlilik algısının bireysel yaratıcılık algısı üzerinde anlamlı ve pozitif yönde etkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte öz yeterlilik ve bireysel yaratıcılık algılarının da turizmde çalışma isteği üzerinde anlamlı ve pozitif yönde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca turizm eğitimi alan öğrencilerin öz yeterlilik algıları ile turizm endüstrisinde çalışma istekleri arasındaki ilişkide, bireysel yaratıcılık algısının tam aracılık rolü olduğu sonucuna erişilmiştir. Elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda turizm eğitimi veren kurumlara; öğrencilerin bireysel yaratıcılıklarını geliştirecek şekilde eğitim programlarını yapılandırması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Öz Yeterlilik, Bireysel Yaratıcılık, Turizm, Çalışma İsteği.

ABSTRACT

There are various factors affecting the willingness of tourism students to work in the tourism industry. The main factors are students' self-efficacy and individual creativity levels. In this context, the purpose of this study is to examine the mediating role of individual creativity perception in the effect of self-efficacy perception on the willingness to work in the industry of students studying tourism at associate and undergraduate levels. The research data were obtained from 301 students studying tourism at Nevşehir Hacı Bektaş Veli University and İskenderun Technical University in the fall semester of 2022 by using the questionnaire technique using the purposeful sampling technique. According to the results of the analysis, the self-efficacy perception of students studying tourism has a significant and positive effect on the perception of individual creativity. In addition, self-efficacy and individual creativity perceptions have a significant and positive effect on the desire to work in tourism. In addition, it has been concluded that individual creativity perception has a full mediating role in the relationship between self-efficacy perceptions of tourism students and their willingness to work in the tourism industry. In line with these results, it is recommended that tourism education institutions should structure their education programs in a way to develop students' individual creativity.

Keywords: Self-Sufficiency, Individual Creativity, Tourism, Willingness to Work.

GİRİŞ

Turizm, dünya genelinde hızla büyüyen ve ekonomiler için önemli bir gelir kaynağı haline gelen dinamik, karmaşık ve çok çeşitli aktörlerden meydana gelen bir endüstridir. Turizm endüstrisi sadece turistlerin keyifle vakit geçirebilecekleri anları sunmakla kalmayıp aynı zamanda istihdam yaratma gücüne de sahiptir. Turizm endüstrisinde; konaklama, yiyecek içecek ve ulaştırma işletmeleri, seyahat acentaları, etkinlik yönetimi gibi birçok alanda işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Hizmet sektörü çatısı altında yer alan turizm işletmeleri, emek yoğun işletmeler olduğundan bu endüstri için insan faktörü oldukça önemlidir (Uygur, 2017:61; Yanardağ ve Avcı, 2012). Bu nedenle, üniversitelerin turizm ile ilgili bölümlerinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin bu endüstriye olan ilgileri ve katılım istekleri hem öğrencilerin gelecekteki kariyerlerini hem de sektörün sürdürülebilir büyümesini etkileyebilir.

Turizm endüstrisinde başarılı bir kariyer yapabilmek, çeşitli beceri ve özellikleri gerektirir. Bunlardan bazıları; bireylerin kişilik özellikleri (Chait vd., 2000), kültürel değerleri (Correll, 2001), turizmle ilgili mesleklere yönelik tutumları (Batman vd., 2000), eğitim-öğretim durumları ve bireysel yetenekleri (Sarıışık, 2007) şeklinde sıralanabilir. Bireysel özellikler söz konusu olduğunda öz yeterlilik ve bireysel yaratıcılık da giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Öz yeterlilik; bir kişinin en iyi performansını sergilemek üzere plan oluşturma ve yürütme konusundaki kendi yeteneklerine ilişkin yargısı olarak tanımlanır. Aynı zamanda öz yeterlilik, bireylerin bir faaliyete

Damla Duman¹
Enes Yıldırım²

How to Cite This Article

Duman, D. & Yıldırım, E. (2023). "Turizm Eğitimi Alan Üniversite Öğrencilerinin Öz Yeterlilik Algısının Turizm Endüstrisinde Çalışma İsteğine Etkisinde Bireysel Yaratıcılık Algısının Aracılık Rolü", *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(70):3807-3816. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.72891>

Arrival: 06 August 2023

Published: 30 November 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Arş. Gör., İskenderun Teknik Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Hatay, Türkiye

² Doktora Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Turizm Araştırmaları Enstitüsü, Nevşehir, Türkiye

ne kadar çaba harcayacaklarını, engellerle karşılaştıklarında ne kadar sebat edeceklerini ve olumsuz durumlar karşısında ne kadar dirençli olacaklarını belirlemeye yardımcı olur. Kişilerin yeterlilik duygusu ne kadar yüksekse, çaba, sebat ve dirençleri de o kadar fazla olur (Mookiah ve Prabu, 2019). Bireysel yaratıcılık ise; çalışma hayatında yer alacak kişilerin sahip oldukları kişisel bilgilerin kullanılması aracılığıyla çalışacakları işletmeler için faydalı, yeni, farklı ürün ve hizmetler oluşturulması ve geliştirilmesi olarak tanımlanmaktadır (İraz, 2010:16). Bireysel yaratıcılık düzeyi yüksek olan çalışanlar, diğer çalışanlara göre müşteri ihtiyaçlarını daha iyi analiz etme, onların sorunlarını daha yaratıcı ve etkili bir şekilde çözme konusunda üstün performansa sahip olabilmektedir (Grewal vd., 2009). Turizm endüstrisinde çalışan kişiler çoğu zaman, farklı kültürlerle etkileşimde bulunmak, karmaşık sorunları çözmek ve yaratıcı çözümler üretmek gibi durumlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle, turizm eğitimi alan öğrencilerin öz yeterlilik algıları ile bireysel yaratıcılık algılarının turizm endüstrisinde çalışma istekleri üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir.

Literatür incelendiğinde öz yeterlilik ve bireysel yaratıcılık algısı değişkenlerinin eğitimi alınan endüstride çalışma istediğine etkisini ayrı ayrı ele alan çalışmalara rastlamak mümkündür (Çınar ve Yenipınar, 2019; Abele ve Spurk, 2009; Ouyang, Liu ve Gui, 2021; Gürsözlü, 2003). Ancak söz konusu üç değişkenin bir arada incelendiği bir çalışmaya denk gelinmemiştir. Bu çıkış noktasından hareketle çalışmada öğrencilerin öz yeterlilik algısının turizm endüstrisinde çalışma isteğine etkisinde bireysel yaratıcılık algısının aracılık rolünün incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın, literatürde tespit edilen boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda ilgili değişkenler arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamının hem eğitim kurumlarına hem de turizm endüstrisi paydaşlarına değerli bilgiler sunacağı öngörülmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Öz yeterlilik “kişinin ileri dönük durumları yönetmek için ihtiyaç duyduğu hareket biçimlerini planlama ve gerçekleştirme konusunda kendi yeteneklerine olan inancı” olarak tanımlanabilmektedir (Bandura, 1978). Aşkar ve Umay’a (2001) göre öz yeterlilik; bir işin, eylemin ya da görevin başarılı bir şekilde yerine getirilmesi için karşılaşılan zorluklarla başa çıkılarak, yılmadan ısrarlı bir şekilde çabalanmasıdır. Öz yeterlilik kuramının temel prensibine göre bireylerin başarılı olabileceklerini düşündükleri eylemleri gerçekleştirme ihtimalleri yüksekken başarısız olabileceklerini düşündükleri eylemleri gerçekleştirme ihtimalleri ise düşüktür. Bu bağlamda düşünüldüğünde bireyler, başlangıçta sahip oldukları düşünceye bağlı olarak eylemlerini gerçekleştirip gerçekleştirmeyeceğinden dolayı öz yeterlilik algısının kendini gerçekleştiren kehanet niteliği taşıdığı söylenebilir (Gecas, 2004). Bu durumun turizm endüstrisinde çalışmayı/çalışmamayı düşünen öğrenciler için de geçerli olduğu söylenebilir. Çünkü öz yeterlilik, kariyer planlaması ve mesleki gelişim süreçlerinde önemli olan faktörlerden biridir (Betz ve Hackett, 1981). Bu kapsamda literatürde yer alan öz yeterlilik ve meslekte çalışma isteği konulu çalışmalar incelenmiştir. Çınar ve Yenipınar’ın (2019:153) turizm rehberliği öğrencileri özelinde yürüttükleri çalışmasına göre öz yeterlilik ve gelecekte kendi mesleklerini icra etme niyeti arasında pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Benzer şekilde Abele ve Spurk’ın (2009) yaptığı boylamsal çalışmada kariyere girişte ölçülen mesleki öz yeterliliğin belli bir süre (3 yıl) sonra maaş ve statüye etki ettiği, daha sonra (7 yıl sonra) tekrar veri elde edildiğinde ise benzer şekilde maaş değişikliği ve kariyer memnuniyeti üzerinde de olumlu etkisi tespit edilmiştir. Literatürde yer alan çalışmalar ışığında H₁ hipotezi geliştirilmiştir.

• **H₁**: Turizm eğitimi alan öğrencilerin öz yeterlilik algıları ile turizm endüstrisinde çalışma istekleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Öz yeterlilik, bireysel yaratıcılığın geliştirilmesinde de etkili olan faktörlerden biridir. Örneğin öz yeterlilik algısı yüksek olan kişiler mesleklerinde yaşayabilecekleri sorunlarla baş etmede, eleştirilme ve hata yapma korkusuna karşı daha özgüvenli bir duruş sergilemekteyken aksi durumlar bireysel yaratıcılıklarına ket vurabilmektedir (Sungur, 1997:275-277). Literatür incelendiğinde kişilerin öz yeterliliklerinin desteklenmesinin ve geliştirilmesinin onların yaratıcılıklarına pozitif yönde katkı sağladığına yönelik çalışmalara (Richter vd., 2012; Yodchai, Ly ve Tran, 2022) rastlamak mümkündür. Çöp ve Topçu (2019) İstanbul’da yer alan 4 ve 5 yıldızlı otel işletmeleri çalışanlarından veri toplayarak yürüttükleri çalışmalarında öz yeterlilik, yaratıcı kişilik ve psikolojik güçlendirme değişkenlerinin ilişkisi incelemiştir. Bu çalışmaya göre öz yeterliliğin yaratıcı kişilik üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu bulgulanırken aynı zamanda psikolojik güçlendirmenin de aracılık rolü olduğu tespit edilmiştir. Literatürde yer alan çalışmalar ışığında H₂ hipotezi geliştirilmiştir.

• **H₂**: Turizm eğitimi alan öğrencilerin öz yeterlilik algıları ile bireysel yaratıcılık algıları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Yaratıcılık, kişilerin doğuştan getirdiği bireysel özellikleriyle ilişkili olabilmekle birlikte başta aile olmak üzere okul, öğretmen, öğretim programları ve iş yeri gibi çeşitli çevresel faktörlerden de etkilenebilmektedir (Yeşilyurt, 2020). Isaksen vd., (2000) yaratıcı düşünme becerisine sahip kişileri; mevcut şartlara kolaylıkla uyum sağlayabilen, özgün

fikirleri olan, detayları kolaylıkla fark edebilen, açık görüşlü, risk almada zorlanmayan, merak eden, hayal dünyası geniş ve bağımsız kişiler olarak tanımlanmaktadır. Bireysel yaratıcılık; mevcut durumlara ya da karşılaşılan sorunlara yönelik yeni, özgün ve farklı çözümler üretebilmeyi ifade eden bir kavramdır (Sunar ve Canberk, 2021:103). İş hayatındaki kullanımına göre bireysel yaratıcılık; işletmeler için potansiyel olarak faydalı olan yeni uygulamaların, prosedürlerin, ürünlere ve/veya hizmetlere ilişkin fikirlerin geliştirilmesidir (Shalley, 2004). Toplumların uluslararası arenada rakiplerinden sıyrılması, büyük oranda ürettiği katma değer yaratan yenilikçi ürün ve hizmetlerle gerçekleşmektedir. Yenilikçi ürün ve hizmetlerin meydana getirilmesi ise toplumların sahip olduğu yaratıcı bireylerle mümkün olabilmektedir (Luu, 2019; Aydın ve Çilesiz, 2022; Slåtten ve Mehmetoglu, 2015). Bu durum diğer sektörlerde olduğu gibi turizm endüstrisi için de geçerlidir. Turizm eğitimi alan öğrencilerin bireysel yaratıcılıkları, onları gelecekteki iş yaşantılarında ön plana çıkarabilecek başlıca becerilerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatür incelendiğinde bireysel yaratıcılık algısı ile endüstride çalışma konularında yapılan çalışmalar aşağıda yer almaktadır.

Aydın ve Çilesiz (2022), İstanbul'da yer alan otel işletmeleri çalışanlarından veri toplamıştır. Bu çalışmaya göre bireysel yaratıcılığın, örgüt iklimi ve yenilikçilik davranışı ile pozitif yönde ilişkide olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yine bu çalışmaya göre bireysel yaratıcılığın, örgüt iklimi ile yenilikçi davranış arasındaki ilişki aracılık rolünün olduğu sonucuna erişilmiştir. Gürsözlü'nün (2003) reklam ajansları çalışanlarının bireysel yaratıcılıkları ile örgüt iklimi arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek üzere yürüttükleri çalışmalarında söz konusu iki değişken arasında bir ilişki olmadığı sonucuna erişilmiştir. Araştırmacılar bu durumu; bireysel yaratıcılık düzeyi güçlü olan çalışanların örgüt ikliminden ziyade kendi içsel motivasyonları ile çalışma hayatında var olduğu yönünde yorumlamışlardır. Benzer şekilde Ouyang, Liu ve Gui (2021) da meta-analiz tekniğinden yararlanarak turizm endüstrisinde yaratıcılığı inceledikleri çalışmalarında içsel motivasyonun ve yenilik ikliminin yaratıcılık üzerinde yüksek bir etkisinin olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu çalışmalar ışığında H₃ ve H₄ hipotezleri geliştirilmiştir.

• **H₃**: Turizm eğitimi alan öğrencilerin bireysel yaratıcılık algıları ile turizm endüstrisinde çalışma istekleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

• **H₄**: Turizm eğitimi alan öğrencilerin öz yeterlilik algıları ile turizm endüstrisinde çalışma istekleri ilişkisinde, bireysel yaratıcılık algısının aracılık rolü vardır.

YÖNTEM

Araştırmanın amacı, ön lisans ve lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin öz yeterlilik algısının turizm endüstrisinde çalışma isteğine etkisinde bireysel yaratıcılık algısının aracılık rolünü incelemektir. Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış olup veriler anket tekniğinden yararlanarak elde edilmiştir. İki bölümden oluşan anketin birinci bölümünde katılımcıların demografik bilgilerini toplamak için 6 soru yer alırken ikinci bölümünde ise 16 ifadeden oluşan "Bireysel Yaratıcılık Ölçeği", 10'ar ifadeden oluşan "Öz yeterlilik Ölçeği" ve "Turizm Endüstrisinde Çalışma İsteği Ölçeği" yer almaktadır. Anket formunun ikinci bölümünde yer alan bireysel yaratıcılık algısı ölçeği, Balay (2010) tarafından akademisyenlerin örgütsel yaratıcılık düzeylerini bireysel, yönetsel ve toplumsal boyutlarıyla inceledikleri çalışmadan; öz yeterlilik algısı ölçeği, Kendir ve Özkoç'un (2018) otel çalışanlarının kariyer tatmini ve bağlılığı ile öz yeterlilik algılarının incelendiği çalışmadan; endüstride çalışma isteği ölçeği ise Kuşluyan ve Kuşluyan'ın (2000) geliştirdiği, Kocaman ve Kuybu Rol'un (2020) Türkçeye uyarladığı çalışmadan elde edilmiştir. Ayrıca veri toplamak amacıyla hazırlanan anket formu, İskenderun Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi kapsamında 05/12/2022 tarihinde 82890 sayılı evrak kapsamında değerlendirilmiş olup sözü edilen formun uygulanmasının uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Araştırmanın evrenini, 2022 yılının güz eğitim döneminde Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi ile İskenderun Teknik Üniversitesi'nin turizm ile ilgili bölümlerinde lisans ve ön lisans düzeyinde öğrenimine devam eden, üniversitelerin ilgili birimlerinden elde edilen verilere göre 2659 kişi oluşturmaktadır. Araştırma evrenini oluşturan öğrencilere ilişkin bilgiler Tablo 1'de gösterilmiştir. Araştırmanın örnekleme ise evreni temsil eden 301 (206'sı NEVÜ, 95'i İSTE) öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma katılımcılarının belirlenmesinde amaçlı örnekleme tercih edilmiştir. *Amaçlı örneklemede; örnekleme, anakütle içinden, bilgi istenen özelliği temsil edecek birimleri tespit ederek seçilir* (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2007: 66).

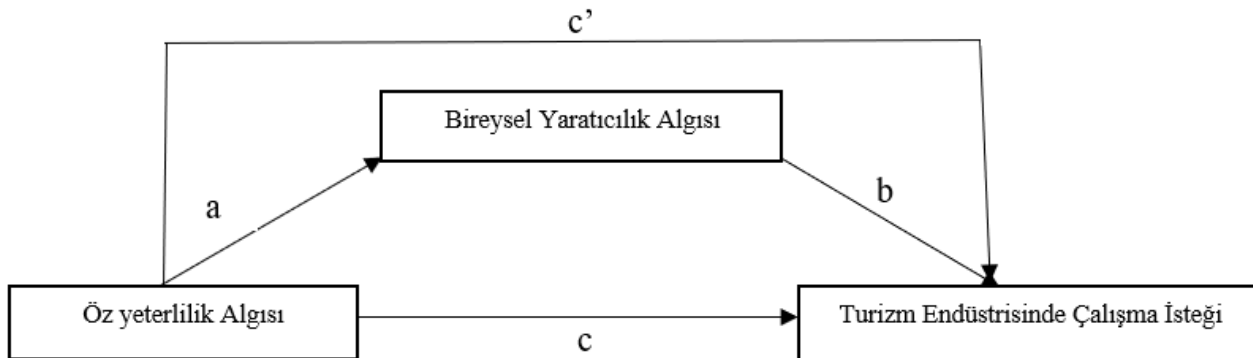
Tablo 1: Araştırma Evrenini Oluşturan Öğrencilere İlişkin Özellikler

Üniversite	Bölümü	Bölüm	Öğrenci Sayısı
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (NEVÜ)	Fakülte	Gastronomi ve Mutfak Sanatları	200
		Gastronomi ve Mutfak Sanatları (II.Ö.)	112
		Turizm İşletmeciliği	59
		Turizm İşletmeciliği (II.Ö.)	3
		Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik	1
		Turizm Rehberliği	158
	Yüksekokul	Aşçılık	210
		Aşçılık (II.Ö.)	199
		Kültürel Miras ve Turizm	96
		Turist Rehberliği	311
		Turist Rehberliği (II.Ö.)	203
		Turizm Animasyonu	2
		Turizm ve Otel İşletmeciliği	153
		Turizm ve Seyahat Hizmetleri	115
İskenderun Teknik Üniversitesi (İSTE)	Fakülte	Gastronomi ve Mutfak Sanatları	240
		Sey. İşl. ve Tur. Rehb.	20
		Tur. Rehb.	114
		Tur. ve Otel İşl.	29
		Turizm İşletmeciliği	91
	Yüksekokul	Sey. İşl.	82
Sey. İşl. (II.Ö.)		19	
Sey. İşl. ve Tur Rehb.		5	
Toplam			2659

Araştırmada değişkenler arası ilişki düzeylerinin incelenmesi amaçlandığından dolayı araştırma, ilişkisel tarama modeli çerçevesinde desenlenmiştir. Değişkenler arasında aracılık etkisinin de incelenmek istenmesi araştırmacıları Baron ve Kenny'nin (1986) aracılık modelinden yararlanmaya yöneltmiştir. Baron ve Kenny (1986) modeline göre bu çalışmada herhangi bir aracılık rolünden söz edebilmek için bazı kriterlerin sağlanması gerekmektedir. Bunlar;

1. Bağımsız değişkenin bağımlı değişkene,
2. Bağımsız değişkenin aracı değişkene,
3. Bağımsız ve aracı değişkenin bağımlı değişkene etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olması gerekmektedir.

Bu kriterlerin sağlanmasının ardından aracı değişken modele dahil edildiğinde bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisi (c') istatistiksel olarak anlamlılığını yitirirse, "tam aracılık" meydana gelir, anlamlı bir etki söz konusu fakat etkinin gücünde bir düşüş meydana gelirse bu durum da "kısmi aracılık" olarak ifade edilir (Baron ve Kenny, 1986). Bu çalışmada Şekil 1'de görüldüğü üzere "Öz yeterlilik Algısı" bağımsız değişken, "Turizm Endüstrisinde Çalışma İsteği" bağımlı değişken ve "Bireysel Yaratıcılık Algısı" aracı değişkendir.

Şekil 1: Araştırmanın Modeli

BULGULAR

Örnekleme olarak ulaşılan öğrencilerin demografik özellikleri Tablo 2'de verilmiştir. Buna göre, katılımcıların %50,2'si kadın, %49,8'i erkeklerden oluşmaktadır. Öğrencilerin %26,8'si turizm rehberliği, %21,6'sı gastronomi ve mutfak sanatları, %21,3'ü turizm işletmeciliği, %15,9'u aşçılık, %11,6'sı turizm ve otel işletmeciliği, %2,7'si ise kültürel miras ve turizm bölümlerinde öğrenim görmektedir. Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıflar incelendiğinde %49,8'lik oran ile en çok 2. Sınıflardan, %25,9'luk oranla 1. Sınıflardan, %14,6'lık oranla 3. Sınıflardan ve son

olarak %9,6'lık oranla 4. Sınıflardan oluştuğu görülmektedir. Öğrencilerin ebeveynlerinin sahip olduğu en yüksek okul derecesi sorulduğunda %43,5'i ilköğretim, %32,6'sı lise, %11,3'ü lisans, %7,3'ü ön lisans, %3,3'ü okuryazar olmadıkları, %2'si de lisansüstü yanıtını vermiştir. Aylık hane gelirlerine bakıldığında %36,5'inin 2022 yılı aralık ayı asgari ücreti kadar, %32,6'sının, asgari ücret ile asgari ücretin iki katı aralığında, %16,6'sı asgari ücretin iki ile üç katı aralığında ve %14,3'ünün asgari ücretin üç katından fazla gelire sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Demografik Bulgular

Cinsiyet	N	Yüzde (%)	Ebeveynlerin Sahip Olduğu En Yüksek Okul Derecesi	N	Yüzde (%)
Kadın	151	50,2	İlköğretim	131	43,5
Erkek	150	49,8	Lise	98	32,6
Öğrenim Görülen Bölüm	N	Yüzde (%)	Lisans	34	11,3
Turizm Rehberliği	81	26,8	Ön Lisans	22	7,3
Gastronomi ve Mutfak Sanatları	65	21,6	Okuryazar Değil	10	3,3
Turizm İşletmeciliği	64	21,3	Lisansüstü	6	2,0
Açılış	48	15,9	Aylık Hane Geliri	N	Yüzde (%)
Turizm ve Otel İşletmeciliği	35	11,6	0 TL – 5 500 TL	110	36,5
Kültürel Miras ve Turizm	8	2,7	5 501 TL – 11 000 TL	98	32,6
Öğrenim Görülen Sınıf	N	Yüzde (%)	11 001 TL – 16 500 TL	50	16,6
2	150	49,8	16 501 TL ve üzeri	43	14,3
1	78	25,9			
3	44	14,6			
4	29	9,6			

Öz Yeterlilik Algısı ölçeğine ilişkin keşfedici faktör analizi (KFA) sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir. Yapılan analize göre KMO değeri 0,890>0,7 olduğu ve Barlett testi Sig. Değerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu söylenebilir. Bu çıktılar sonucunda toplanan verilerin faktör analizi için uygun olduğuna karar verilmiştir. Öz Yeterlilik Algısı ölçeğinin güvenilirlik katsayısı yani Alpha (α) değeri= 0,884'tür. Bu değere bakıldığında ölçeğin güvenilirlik düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan faktör analizi sonucunda Öz Yeterlilik Algısı ölçeğinin tek faktör altında toplandığı tespit edilmiştir. Bu tek faktör, 10 ifadeden oluşmakta olup toplam varyansın %49,339'unu açıklamaktadır. KFA yapıldığında tüm faktörlerin açıkladığı toplam varyans, tek faktörden oluşan ölçeklerde minimum %30, çok faktörden meydana gelen ölçeklerde ise minimum %50 olması beklenmektedir (Streiner, 1994; Gürbüz ve Şahin, 2018:320). Faktöre yüklenen ifadeler bakıldığında Kendir ve Özkoç (2018)'ün analiz sonuçları ile benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3: Öz Yeterlilik Algısı Ölçeği Keşfedici Faktör Analizi ve Güvenirlik Katsayısı

Faktörler/İfadeler	Faktör Yükleri	Açıklanan Varyans (%)	Özdeğer	Alfa Katsayısı
9. Aniden ortaya çıkan sorunların üstesinden gelebileceğime inanıyorum.	,798	49,339	4,934	0,884
2. Beklenmedik durumlarda nasıl davranmam gerektiğini her zaman bilirim.	,755			
8. Zorlukları soğukkanlılıkla karşılarım çünkü yeteneklerime her zaman güvenebilirim.	,733			
4. Ne olursa olsun üstesinden gelirim.	,714			
1. Yeni bir durumla karşılaştığımda ne yapmam gerektiğini bilirim.	,709			
7. Bir sorunla karşılaştığım zaman onu çözebilmeye yönelik birçok fikrim vardır.	,707			
10. Her sorun için bir çözümüm vardır.	,681			
3. Her durumda kendimi kabul ettirecek çare ve yolları bulurum.	,665			
5. Zor sorunların çözümünü eğer gayret edersem her zaman başarırım.	,634			
6. Hedeflerime ulaşmak bana zor gelmez.	,608			
Açıklanan Varyans: %49,339 KMO Değeri: 0,890 Barlett Test Sig.: 0,000				

Bireysel Yaratıcılık Algısı ölçeğine ait KFA sonuçları Tablo 4'te verilmiştir. KMO değerinin 0,933>0,7 ve Barlett testi Sig. değeri de anlamlıdır. Erişilen bu değerler, toplanan verilerin faktör analizi için uygun olduğu anlamına gelmektedir. Bireysel Yaratıcılık Algısı ölçeğinin güvenilirlik katsayısı Alpha (α)= 0,917'dir. Ölçek, yüksek güvenilirlik düzeyine sahiptir. KFA'nın yapılması sonucunda tek faktöre ulaşılmıştır. Bu tek faktör, 16 ifadeden oluşmakla birlikte toplam varyansın %45,612'sini açıklamaktadır. Faktöre yüklenen ifadeler incelendiğinde Balay (2010) tarafından yapılan analiz sonuçları ile benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4: Bireysel Yaratıcılık Algısı Ölçeği Keşfedici Faktör Analizi ve Güvenirlik Katsayısı

Faktörler/İfadeler	Faktör Yükleri	Açıklanan Varyans (%)	Özdeğer	Alfa Katsayısı
12. Yeni yöntemlerin işe koşulması için değişime açık bir tutum takınırım.	,757	45,612	7,235	0,917
16. Sıradanlığı aşarak özgün düşünceler üretmeye ve buluşlar yapmaya çalışırım.	,754			
9. Sürekli öğrenerek kendimi geliştirmenin yollarını ararım.	,738			
8. Her seferinde yeni bilgi ve becerileri kullanmaya çalışırım.	,736			
4. Olay ve olgular arasındaki farklı ilişki noktalarını görür ve değerlendiririm.	,726			
7. Yeni şeyler denemeyi/uygulamayı önemseyerek, girişimci davranırım	,713			
13. Beklenenin üstünde performans göstermeye çalışırım.	,682			
14. Çok yönlü hareket ve dinamizm içinde olmaya gayret ederim.	,675			
5. Yeni düşünceleri özümseyebilmek için esnek davranmaya çalışırım.	,661			
3. Bireysel inisiyatif olarak, cesur davranırım.	,656			
1. Yeni yaşantı ve deneyimleri merak ederek, çeşitli konularla yakından ilgilenirim.	,643			
15. Sorunlara farklı çözümler geliştirmek için rutin davranış kalıplarını terk ederim.	,634			
6. Rekabet ederek, potansiyel fırsatları somut yararlar dönüşürmeye çalışırım.	,622			
10. Yeni hedeflere ulaşmak için mevcut sınırların ötesine geçmeye çalışırım.	,600			
11. Yapılandırılmamış, farklı iş süreçlerini kullanırım.	,561			
2. Risk almayı ve beklenmeyen sonuçlarla karşılaşmayı işimin bir parçası sayarım.	,555			
Açıklanan Varyans: %45,612 KMO Değeri: 0,933 Barlett Test Sig.: 0,000				

Çalışma İsteği ölçeğine ait KFA sonuçları Tablo 5'te gösterilmektedir. KMO değeri 0,898>0,7 olmakla birlikte Barlett testi Sig. değeri de anlamlıdır. Bu sonuçlar, verilerin KFA için uygun olduğuna işaret etmektedir. Çalışma İsteği ölçeğinin güvenirlilik katsayısı Alpha (α)= 0,887'dir. Buna göre, ölçeğin güvenirlilik düzeyi yüksektir. Çalışma İsteği ölçeğine yapılan KFA sonucunda iki faktör bulunmuştur. Bu faktörler Kocaman ve Kuybu Rol'un (2020) çalışmasıyla paralellik göstermektedir. "Mesleğe Yönelik Olumsuz Yaklaşım" isimli ilk faktör 6 ifadeden oluşmakla birlikte toplam varyansın %37,108'ini, "Mesleğe Yönelik Olumlu Yaklaşım" isimli ikinci faktör ise 4 ifadeden oluşmakta ve toplam varyansın %27,449'unu açıklamaktadır (Tablo 5).

Tablo 5: Çalışma İsteği Ölçeği Keşfedici Faktör Analizi ve Güvenirlik Katsayısı

Faktörler/İfadeler	Faktör Yükleri	Açıklanan Varyans (%)	Özdeğer	Alfa Katsayısı
Mesleğe Yönelik Olumsuz Yaklaşım				
3. Mezun olunca turizm sektöründe çalışacağımı sanmıyorum.	,807	37,108	5,104	,874
6. Turizm bölümünü seçmek benim için bir hataydı.	,780			
1. Turizm sektöründe kariyer yapmanın bana kazandıracığı fazla bir şey yok.	,765			
4. Turizm sektöründe uzun yıllar çalışacağımı sanmıyorum.	,761			
2. Okulu bırakmak istiyorum.	,719			
5. Okuldan mezun olunca ne iş yapacağımı bilmiyorum.	,678			
Mesleğe Yönelik Olumlu Yaklaşım				
8. Turizm sektöründe çalışmanın keyifli olacağını düşünüyorum.	,820	27,449	1,352	,824
9. Turizm sektöründe kariyer yapmak bana çok şey kazandırır.	,770			
7. Okuduğum bölümle ilgili iş olanaklarıyla ilgileniyorum.	,762			
10. Genellikle arkadaşlarımla okuduğum bölüme yönelik iş olanakları hakkında olumlu konuşurum.	,749			
Açıklanan Varyans: %64,457 KMO Değeri: 0,898 Barlett Test Sig.: 0,000 Ölçeğin Tamamına Ait Alfa Katsayısı: 0,887				

Araştırmada kullanılan parametrik testlerin yapılabilmesi için verilerin normal dağılım göstermesi gerekmektedir. Bunun için veriye ait çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerine bakılmıştır (Coşkun vd., 2019). Çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1,5 ile +1,5 aralığında olması, verilerin normal dağılım gösterdiğine işaret eder (Tabachnick ve Fidell, 2013). Tablo 6'da görüldüğü üzere çarpıklık ve basıklık değerleri +1,5-1,5 arasındadır. Yani bu çalışmanın verileri, normal dağılım göstermiştir.

Tablo 6: Ölçek Boyutlarına Ait Normallik Analizi Tablosu

		Çarpıklık		Basıklık	
		İstatistik	Standart Hata	İstatistik	Standart Hata
Bireysel Yaratıcılık Algısı Ölçeği		-1,095	140	1,134	280
Öz Yeterlilik Algısı Ölçeği		-658	140	1,408	280
Çalışma İsteği Ölçeği	Olumsuz Yaklaşım	-773	140	-,067	280
	Olumlu Yaklaşım	-1,027	140	1,026	280

Araştırmanın amaçlarına ulaşabilmek için korelasyon ve regresyon analizleri kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenler arasındaki ilişkilerin düzeyini ifade eden korelasyon katsayıları Tablo 7’de yer almaktadır. Değişkenler arası korelasyon analizi sonuçları şöyledir;

Tablo 7: Değişkenlere Ait Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Katsayıları

Değişkenler	Ort.	SS.	1	2	3
1 Öz Yeterlilik Algısı	3,82	,67	-		
2 Bireysel Yaratıcılık Algısı	3,92	,63	,606**	-	
3 Turizm Endüstrisinde Çalışma İsteği	3,93	,83	,162**	,265**	-

Not: ** p<0,01

Tablo 7’de gösterildiği üzere, turizm eğitimi alan öğrencilerin öz yeterlilik algılarında pozitif yönde meydana gelebilecek bir değişim, bireysel yaratıcılık algılarını orta düzeyde ($\beta=,606$; $p<0,01$), turizm endüstrisinde çalışma isteklerini ise zayıf düzeyde ($\beta=,162$; $p<0,01$) pozitif yönde etkileyeceği anlaşılmaktadır. Ayrıca bireysel yaratıcılık algısının da turizm endüstrisinde çalışma isteklerini çok zayıf düzeyde ($\beta=,265$; $p<0,01$) pozitif yönde etkileyeceği bulgusuna erişilmiştir. Bu bulgulardan hareketle değişkenler arası en yüksek ilişkinin öz yeterlilik algısı ile bireysel yaratıcılık algısı arasında olduğu söylenebilir.

Tablo 8: Hipotez Testleri

	B	SH	B	t	p
1. Adım: a katsayısı	,639	,048	,606	6,807	0,000
2. Adım: b katsayısı	,203	,043	,265	4,759	0,000
3. Adım: c katsayısı	,131	,046	,162	2,837	0,005
4. Adım: c' katsayısı	,002	,087	,002	,023	,981

Tablo 8’den de anlaşılacağı üzere, aracılık modelinde bağımsız değişkenin aracı değişken ($\beta=,639$; $p<,01$) üzerinde, aracı değişkenin bağımlı değişken ($\beta=,203$; $p<,01$) üzerinde etkisi bulunması gerekmektedir. Yapılan analizlere göre bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkisinin ($\beta=,131$; $p<,01$) olduğu görülmektedir. Tüm bu ilişkiler ağının varlığı aracılık etkisinin incelenmesine olanak sağlamıştır. Fakat aracı değişkenin analize eklenmesi sonucunda bağımlı değişken üzerindeki etkinin azaldığı ($\beta=,002$; $p>,01$) ve istatistiksel olarak anlamlılığın ortadan kalktığı görülmektedir. Aracılık etkisinin anlamlı olup olmadığı konusunda fikir edinmek için Sobel Testine ($z=4,44$; $p<,05$) başvurulmuştur (Sobel, 1982). Sobel testinden elde edilen z skoru değerinin 1,96’dan büyük olması ve p değerinin ,05’ten küçük olması dolaylı etkinin şans eseri beklenenden daha büyük olduğu sonucuna varılmasına ve etkinin anlamlı olarak ifade edilmesini sağlamaktadır (Yay, 2017). Bu durum, turizm eğitimi alan öğrencilerin bireysel yaratıcılık algısının, öz yeterlilik algısı ile çalışma isteği arasında aracı değişken olduğunu göstermektedir. Bireysel yaratıcılığın yani aracı değişkenin analize dahil edildikten sonra öz yeterlilik değişkeninin çalışma isteği üzerindeki etkisinin anlamlılığını yitirerek yok olması, tam aracı değişken olduğunu göstermektedir. Bu durumda araştırmada yer alan dört hipotezin de kabul edildiğini söylemek mümkündür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm endüstrisi; otomasyon kullanımının kısıtlı olduğu, insanı merkeze koyan emek-yoğun bir yapıya sahiptir. Bundan dolayı turizmde, insan faktörü diğer sektörlerle kıyaslandığında daha fazla ön plana çıkmaktadır (Yanardağ ve Avcı, 2012). Turistik ürünün ortaya çıkarılmasından tüketilmesine kadar olan süreçte kişiler kimi zaman işgören kimi zaman işveren kimi zaman da ziyaretçi pozisyonlarında yer almaktadır. Hemen hemen her adımında insanın dahil olduğu bu süreçlerin izlenmesi, yönetilmesi ve değerlendirilmesi özellikle kriz anlarında oldukça zor ve karmaşık olabilmektedir. Bu zorluğun ve karmaşıklığın üstesinden gelebilmek için turistik ürün üreticisi tarafında yer alan turizm emekçilerinin belli başlı bazı becerilere sahip olması gerekmektedir. Söz konusu becerilerden başlıcaları kişilerin özyeterlilik ve yaratıcılık düzeyleridir. İfade edilen çıkış noktasından hareketle çalışmanın amacı; turizm eğitimi alan üniversite öğrencilerinin öz yeterlilik algısının turizm endüstrisinde çalışma isteğine etkisinde bireysel yaratıcılık algısının aracılık rolünü incelemektir.

Araştırmada yapılan analizler sonucunda özyeterlilik algısının bireysel yaratıcılık algısını orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde ($\beta=,606$; $p<0,01$) etkilediği tespit edilmiştir. Bu tespit ile öğrencilerin özyeterlilik inanç düzeylerinde gerçekleşecek olumlu yönde bir değişim, bireysel yaratıcılık algılarında da olumlu yönde bir değişim

meydana gelmesine katkı sağlayacağı yönünde yorumlanabilir. Benzer sonuçlara, Çöp ve Topçu'nun (2019) İstanbul'daki otel işletmelerinde çalışanlar özelinde yürüttükleri çalışmada da rastlanmaktadır. Ayrıca Mersinlioğlu Serin ve Öztürk (2022) de 385 sağlık çalışanından elde edilen verilerin analizlerine göre özyeterliliğin bireysel yaratıcılık üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sağlık hizmetlerinin de turizm gibi bir hizmet sektörü çatısı altında yer aldığı düşünüldüğünde benzer sonuçların elde edilmiş olması şaşırtıcı olmayacaktır.

Öz yeterlilik algısının turizm endüstrisinde çalışma isteğine çok zayıf düzeyde, istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde ($\beta=,162$; $p<,01$) etkilediği bulgusuna erişilmiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin öz yeterlilik algısı ile turizm endüstrisinde çalışma istekleri birlikte artış göstermektedir. Buna paralel bir sonuca Çınar ve Yenipınar (2019) da erişmiştir. Araştırmacıların turizm rehberliği bölümü öğrencilerinden elde ettikleri verilerin analizi sonucunda öz yeterliliğin mesleği yapma niyetine pozitif yönlü ve orta düzeyde etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmaya göre bireysel yaratıcılık algısının turizm endüstrisinde çalışma isteğine zayıf düzeyde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir etkisi ($\beta=,265$; $p<,01$) olduğundan söz etmek mümkündür. İlişki düzeyi zayıf olmakla beraber değişkenlerden birinde meydana gelecek herhangi bir değişimin diğerinin de doğru orantılı şekilde değişmesine katkı sağlayacağı söylenebilir. Bu ifadelerden hareketle bireysel yaratıcılık algısının yüksek olduğunu düşünen öğrencilerin turizm endüstrisinde çalışma isteklerinin de yüksek olacağı anlaşılabilir. McFee'nin (2023) "*bireysel yaratıcılığı güçlü beyinler turizm endüstrisi için bir değerdir. Kalıpların dışında düşünen ve benzersiz fikirlere sahip insanlar bu endüstride başarılı olabilir ve işverenlerinin iş yapma şeklini iyileştirmesine yardımcı olabilir*" şeklindeki ifadeleri de söz konusu bulguyu destekler niteliktedir.

Turizm eğitimi alan öğrencilerin öz yeterlilik algıları ile turizm endüstrisinde çalışma istekleri arasındaki ilişkiye bireysel yaratıcılık algısının aracı değişken olarak dahil edilmesi sonucunda öz yeterlilik algısının standardize edilmemiş katsayı (β) değerinin $,131$ 'den ($\beta=,131$; $p<,01$) azalarak $,002$ 'ye ($\beta=,002$; $p>,01$) düşmesi ve istatistiksel olarak anlamlılığın ortadan kalkması sonucunda öz yeterlilik algısının turizm endüstrisinde çalışma isteğine etkisinin $,129$ 'luk kısmının bireysel yaratıcılık algısı üzerinden dolaylı olarak gerçekleştiği yönünde yorum yapılmasına olanak sağlamaktadır. Özetle öz yeterlilik algısının turizm endüstrisinde çalışma isteği üzerindeki etkisinde bireysel yaratıcılığın tam aracılık etkisi vardır. Buna göre; bireylerin öz yeterlilik algı düzeyleri arttıkça turizmde çalışma isteğinin de arttığı ancak devreye bireysel yaratıcılık algısı girdiğinde öz yeterliliğin çalışma isteğine etkisinin ortadan kalktığı görülmektedir. Çünkü öz yeterliliği yüksek kişiler, aniden ortaya çıkan sorunların üstesinden gelebileceğine, bir sorunla karşılaştığı zaman onu çözebilmeye yönelik çeşitli fikirlerinin olacağına yönelik çeşitli inançlara sahiptir. Bireysel yaratıcılık algısı yüksek olan kişiler ise, yeni bilgi ve becerileri kullanma, bireysel inisiyatifler olarak cesur bir şekilde hareket etme, yeni yaşantı ve deneyimlere açık olma, sorunlara farklı çözümler geliştirmek için rutin davranış kalıplarını terk etme gibi davranış kalıplarına sahiptir. Bu sonucun ortaya çıkması, özyeterlilik algısının bir inanç durumunu, bireysel yaratıcılığın ise bir davranış tarzını yansıttığından kaynaklanabilir.

Sonuç olarak turizm öğrencileri açısından ele alınan bu çalışma ile öz yeterlilik algısı, bireysel yaratıcılık algısı ve turizm endüstrisinde çalışma isteği arasındaki ilişkiler incelenerek hem Türkçe turizm literatürüne hem de turizm öğrencilerinin mesleklerinde onlara avantaj sağlayacak bazı becerilerin keşfedilmesine katkı sağlanmak istenmiştir. Çalışma kapsamında ulaşılan sonuçlardan hareketle turizm eğitimi veren kurumlara; öğrencilerin bireysel yaratıcılıklarını geliştirecek şekilde eğitim programlarını yapılandırması önerilmektedir. Örneğin, derslerde tatil satışı, check-in, check-out gibi işlemlerin simülasyonları ile öğretim gerçekleştirilebilir. İş hayatında karşılaşılması mümkün olan süreçlerin önceden benzetim tekniklerinden yararlanılarak sahneleştirilmesi öğrencilerin bireysel öz yeterlilik ve yaratıcılık algılarını geliştirebilir. Bu çalışmada turizm endüstrisinde çalışma isteğini etkileyen öz yeterlilik ve bireysel yaratıcılık algıları incelenmiştir gelecekte yürütülecek çalışmalarda ilgili bağımlı değişken başka değişkenler (staj yapma, kariyer motivasyonu, kişilik özellikleri gibi) çerçevesinde de incelenebilir. Ayrıca bu çalışmada turizm eğitimi alan öğrencilerin bölümleri arasında bir karşılaştırma yapılmamıştır, benzer bir çalışma da bu yönde yürütülebilir.

KAYNAKÇA

Abele, A.E & Spurk, D. (2009). "Öz yeterliliğin ve Kariyer Hedeflerinin Nesnel ve Öznel Kariyer Başarısı Üzerindeki Boylamsal Etkisi", *Mesleki Davranış Dergisi*, 74(1):53–62.

Aşkar, P. & Umay, A. (2001). "İlköğretim Matematik Öğretmenliği Öğrencilerinin Bilgisayarla İlgili Öz Yeterlilik Algısı", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21:1-8.

Aydın, E. & Çilesiz, E. (2022). "Örgüt İklimi, Yenilikçi Davranış ve Bireysel Yaratıcılık İlişkisi: Türkiye'de Otel İşletmeleri Çalışanları Üzerine Bir Araştırma", *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(1):266-280.

- Balay, R. (2010). "Öğretim Elemanlarının Örgütsel Yaratıcılık Algıları", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 43(1):41-78.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). "The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations", Journal of Personality and Social Psychology, 51(6):1173-1182.
- Batman, O., Zengin, B., Yıldırğan, R. & Bayraktar L. (2000). "Önlisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Mesleğe İlişkin Tutumları ve Sakarya Üniversitesi Örneği", Haftasonu Seminerleri VII, Erciyes Üniversitesi TİÖYO, 24-26 Kasım, Nevşehir: 218-239.
- Bandura, A. (1978). "Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change", Advances in Behaviour Research and Therapy, 1(4):139-161.
- Betz, N. & Hackett, G. (1981). "The Relationship of Career Related Self-Efficacy Expectations to Perceived Career Options in College Women and Men", Journal of Counseling Psychology, 28(5):399-410.
- Chait, H. N., Carraher, S. M., & Buckley, M. R. (2000). "Measuring Service Orientation With Biodata." Journal of Managerial Issues, 12(1):109-120.
- Coşkun, R. Altunışık, R. & Yıldırım E. (2019). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamaları, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
- Çınar, B. & Yenipınar, U. (2019). "Turizm Rehberliği Bölümü Öğrencilerinde Genel Öz Yeterlilik Algısı, Mesleki Kaygı ve Mesleği Yapma Niyeti İlişkisi", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 30(3):153-162.
- Correll, S. J. (2001). "Gender and The Career Choice Process: The Role of Biased Self-Assessments." American Journal of Sociology, 106 (6):1691-1730.
- Çöp, S. & Topçu, M. (2019). "Öz Yeterliliğin Yaratıcı Kişilik Üzerine Etkisinde, Psikolojik Güçlendirmenin Aracılık Rolü: İstanbul'daki 4-5 Yıldızlı Otel İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma", İşletme Araştırmaları Dergisi, 11 (3):2354-2370.
- Gecas, V. (2004). Self-agency and the Life Course. In J. T. Mortimer & M. J. Shanahan (Eds.), Handbook of The Life Course (pp. 369-390), Springer Science + Business Media, LLC, New York.
- Grewal, D., Levy, M., & Kumar, V. (2009). "Customer Experience Management in Retailing: An Organizing Framework", Journal of Retailing, 85(1), 1-14.
- Gürbüz, S. & Şahin, F. (2018). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (5. Baskı). Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Gürsözlü, S. (2003). "Örgütsel Yaratıcılık Modelinin Oluşmasında Bireysel Yaratıcılığın ve Örgüt İkliminin Etkisi: Reklam Ajanslarında Bir Uygulama", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Isaksen, S. G., Lauer, K. J., Ekvall, G. & et Al. (2000). "Perceptions of the Best and Worst Climates for Creativity: Preliminary Validation Evidence for the Situational Outlook Questionnaire", Creativity Research Journal, 13(2):171-184.
- İraz, R. (2010). Yaratıcılık ve Yenilik Bağlamında Girişimcilik ve Kobiler. Çizgi Kitabevi, Konya.
- Kendir, H. & Özkoç, A. G. (2018). "Otel İşletmelerinde Çalışanların Kariyer Tatmini ve Kariyer Bağlılığı İlişkisinde Öz Yeterliliğin Rolü". Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 6(4):78-112.
- Kocaman, S. & Kuybu Rol, E. P. (2020). "Öğrencilerin Mesleki Algı ve Beklentileri ile Gelecek Kaygılarının Sektörde Çalışma İsteği Üzerine Etkisi: Antalya Yükseköğretim Turizm Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma", Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 8(4):3192-3217.
- Kuşlvan, S. & Kuşlvan, Z. (2000). "Perceptions and Attitudes of Undergraduate Tourism Students Towards Working in The Tourism Industry in Turkey", Tourism Management, 21(3):251-269.
- Luu, T. T. (2019). "Can Diversity Climate Shape Service Innovative Behavior in Vietnamese and Brazilian Tour Companies? The Role of Work Passion", Tourism Management, 72:326-339.
- Mersinlioğlu Serin, G., & Öztürk, Z. (2022). "Pygmalion Algısının Sağlık Çalışanlarının Özyeterlilik ve Bireysel Yaratıcılıkları Üzerine Etkileri: Bir Kamu Kurumu Örneği", Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 25(3): 565-590.
- McFee, A. (2023). Why Do Creative People Become Hospitality Stars? <https://hospitalityinsights.ehl.edu/hospitality-industry-needs-more-creative->

people#:~:text=Creative%20traits%20are%20useful%20at,can%20shine%20within%20these%20roles. Erişim Tarihi: (28.07.2023).

Mookkiah, M. & Prabu, M. (2019). “Self-Efficacy -Concept in Learning, Conference: Universal Design For Learning Embedded with Assistive Technology for Children with Special needs”, UDLAT 2019.

Ouyang, X., Liu, Z. & Gui, C. (2021). “Creativity in the Hospitality And Tourism Industry: A Meta-Analysis”, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 33(10):3685-3704.

Richter, A. W., Knippenberg, D.V., Hirst, G. & Baer, M. (2012). “Creative Self-Efficacy and Individual Creativity in Team Contexts: Cross-Level Interactions With Team Informational Resources”, *Journal of Applied Psychology*, 97(6):1282–1290.

Sarıışık, M. (2007). “Turizm Sektöründe Meslek Sahibi Olmaya Yönelten Etkenler: Meslek Yüksekokulu Öğrencilerine Yönelik Bir Çalışma”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(2):143- 160.

Shalley, C. E. (2004). “What Leaders Need to Know: A Review of Social and Contextual Factors That Can Foster or Hinder Creativity”, *The Leadership Quarterly*, 15(1):33-53.

Slåtten, T., & Mehmetoglu, M. (2015). “The Effects of Transformational Leadership and Perceived Creativity on Innovation Behavior in the Hospitality Industry”, *Journal of Human Resources in Hospitality and Tourism*, 14(2), 195–219.

Sunar, M.A. & Canberk, M. (2021). “Duygusal Zekânın Bireysel Yaratıcılık Üzerindeki Etkisinde Örgütsel Özdeşleşmenin Aracı Rolü: Adana İlinde Bir Araştırma”, *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1): 101-122.

Streiner, D. L. (1994). “Figuring Out Factors: The Use and Misuse of Factor Analysis”, *Canadian Journal of Psychiatry*, 39, 135-140.

Sobel, M.E. (1982). *Yapısal Eşitlik Modellerinde Dolaylı Etkiler İçin Asimptotik Aralıklar*. S. Leinhardt (Ed.), *Sosyolojik metodoloji 1982 (s.290-312) içinde*. San Francisco: Jossey-Bass.

Sungur, N. (1997). *Yaratıcı Düşünce*, Evrim Yayınevi, İstanbul.

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics (6th ed.)*. Boston, MA: Pearson.

Uygur, S. M. (2017). *Turizm Pazarlaması*, Detay yayıncılık, Ankara.

Yanardağ, Ö.M. & Avcı, M. (2012). “Turizm Sektöründe İstihdam Sorunları: Marmaris, Fethiye, Bodrum İlçeleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme.” *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3(2):39-62.

Yay, M. (2017). “The Mediation Analysis With The Sobel Test And The Percentile Bootstrap.” *International Journal of Management and Applied Science*, 3(2):129-131.

Yazıcıoğlu, Y. & Erdoğan, S. (2007). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (2. Basım), Detay Yayıncılık, Ankara.

Yeşilyurt, E. (2020). “Yaratıcılık ve Yaratıcı Düşünme: Tüm Boyut ve Paydaşlarıyla Kapsayıcı Bir Derleme Çalışması”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(15):3875-3915.

Yodchai, N., Ly, P.T.M. & Tran, L.T.T. (2022). Co-creating Creative Self-Efficacy to Build Creative Performance And Innovation Capability For Business Success: A Meta-Analysis, *Creativity studies*, 15(1):74-88.

Eğitim Yönetimi Alanında Yüksek Lisans Yapmanın Okul Yönetimine Etkileri: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Analiz

The Effects of Having a Master's Degree in Educational Administration on School Administration: A Qualitative Analysis Based on the Views of School Administrators

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, eğitim yönetimi alanında yüksek lisans yapan okul yöneticilerinin bitirmiş oldukları Eğitim Yönetimi Yüksek Lisans eğitimlerinin, okul yönetim süreçlerine etkilerini, okul yöneticilerinin bakış açısından incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim yılında Samsun ili Tekkeköy, Canik, İlkadım, Atakum ilçelerinde bulunan ilkokul, ortaokul ve liselerde çalışan, Eğitim Yönetimi alanında yüksek lisans öğrenimini tamamlamış olan toplam 12 (on iki) okul yöneticisi oluşturmaktadır. Bu bağlamda yapılan mevcut çalışmada, eğitim yönetimi alanında yüksek lisans öğrenimini bitiren, halen okul yöneticiliği görevlerini yürütmekte olan okul yöneticileri ile görüşme yapılarak, almış oldukları Eğitim Yönetimi Yüksek Lisans eğitimlerinin yönetim alanları bağlamında ne tür kazanımlar getirdiği incelenmiştir. Araştırmada veri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen yarı-yapılandırılmış olarak hazırlanan 5 (beş) sorudan oluşan bir görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmada toplanan veriler, içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma sonuçları, Eğitim Yönetimi alanında yüksek lisans yapmanın yönetim alanında etkisinin olduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçlarına dayalı olarak okul müdürlerinin Eğitim Yönetimi alanında yüksek lisans yapmaları önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Okul Müdürü, Okul Yönetimi, Eğitim Yönetimi, Yönetim Alanları, Yüksek Lisans

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the effects of the Educational Administration Master's education, which the school administrators who have a master's degree in the field of educational administration, have completed, on the school management processes from the point of view of the school administrators. The study group of the research consists of 12 (twelve) school principals who have completed their graduate education in the field of Educational Administration, working in primary, secondary and high schools in the districts of Tekkeköy, Canik, İlkadım, Atakum in the province of Samsun in the 2022-2023 academic year. In this context, the current study conducted in the field of educational administration interviewed school administrators who have completed their graduate education and are still carrying out their duties as school administrators, and what kind of gains they have received in the context of management fields were examined. In order to collect data in the research, an interview form consisting of 5 (five) questions prepared as semi-structured, developed by the researcher, was used. The data collected in the research were analyzed by content analysis method. The results of the research show that having a master's degree in Educational Administration has an impact on the field of management. Based on the results of the research, it can be suggested that school principals do a master's degree in Educational Administration.

Keywords: School principal, school administration, educational administration, management fields, master's degree

GİRİŞ

Son birkaç yüzyılda teknolojik ve bilimsel alanda gerçekleşen ilerlemeler ile bireyler; buldukları topluma faydalı olabilmek, kişisel olarak gelişimlerini sürekli kılmak, mevcut bilgilerini arttırmak, bilgi ve yeteneklerini yenileyebilmek adına gelişmeler karşısında güncel kalabilmek için çaba harcıyabilmektedir. Bilim ve teknolojideki ilerlemeler ve yenilikler birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da, -amaç, program, yapı ve işleyiş- bu gelişimden etkilenmiştir (Ergenç, 2022). Küreselleşen dünyada bilim ve teknolojideki gelişim ve değişimler; insanların kendini güncelleme çabası karşısında okullarda da gerekli değişimler zorunluluk haline gelebilmektedir. Günümüzde teknolojik gelişmelerin insan ve toplum yaşamına etki etmesiyle bütün alanlarda değişim başlamış, okullar da nitelik ve nicelik olarak giderek değişime ayak uydurmak durumunda kalmıştır (Kulaksız, 2019). Zamanla eğitim üzerinde yapılan çalışmalar ihtiyaçlara göre değişmekte ve eğitimin en önemli ortamı olan okullar ve okullardaki öğretmen, okul müdürü gibi öğelerde değişim içerisine girmek durumunda kalabilmektedir.

Eğitim, sürekliliği olan sistemli bir süreçtir (Turgut, 2022). Eğitim sistemi içerisinde okul, bir alt sistemdir (Bursalıoğlu, 2021:5). Okulu diğer kurumlardan ayıran önemli özellik, kaynağının insan olması ve insanı geliştirme amacının olmasıdır (Açıkalın, 2021:2). Eğitim hizmeti veren okullar, kendilerine toplum tarafından biçilmiş rolü

Kamil Kesmen¹

Özlem İşlek²

Mesut Yılmaz³

Feridun Fikret Aksu⁴

How to Cite This Article

Kesmen, K., İşlek, Ö., Yılmaz, M. & Aksu, F. F. (2023). "Eğitim Yönetimi Alanında Yüksek Lisans Yapmanın Okul Yönetimine Etkileri: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Analiz", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(70):3817-3828. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.72910>

Arrival: 07 August 2023

Published: 30 November 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Öğretmen, Meb, Samsun, Türkiye

² Öğretmen, Meb, Samsun, Türkiye.

³ Öğretmen, Meb, Samsun, Türkiye

⁴ Öğretmen, Meb, Samsun, Türkiye

oyarken, bekleneni topluma verebilmek için birçok etkinin gölgesinde kalabilmektedir. Okullardaki eğitim üzerinde etkili olan öğelerin başında, okulun yönetiminden sorumlu, kurumun vizyon ve amaçlarının gerçekleşmesine öncülük eden okul yöneticileri gelmektedir (Kırgın, 2021). Her devletin insan eğitim sistemi farklıdır, ancak sistemi uygulayan okulların en etkili ögesi okul yöneticisidir (Baran, 2015). Aynı zamanda okullar, kültür aktarımı sunan, devletlerin gelecekle ilgili planlarını gerçekleştiren en önemli kurumlar olabilmektedir. Eğitimin gerçekleştiği okullar, insanlığın ulaştığı medeniyeti sağlayan en güçlü temeldir (Özcan, 2014).

Okullar, temeli insan olan sosyal örgütlerdir (Gül, 2020: 92). Her örgütün de bir amacı vardır; verimi arttırmak, çatışmaları azaltmak, hedef ve amaçları gerçekleştirmek, bu amaçlar arasında sayılabilmektedir. Okul örgütünün amaçlarına ulaşmasını gerçekleştirecek, yapısal olarak yaşatacak ve iklimini değiştirecek liderler okul müdürleridir (Bursalıoğlu, 2021: 40). Okul müdürleri, okulun başarısında rol oynayan temel aktörlerdendir (Buluç, 2009). Okul yöneticilerinin yeniliğe ayak uydurabilmesi için çağın getirdiği yenilik ve gelişmelere sahip olması gerekir (Özan, Nanto ve Öztürk, 2020). Okul yöneticilerinin, yeniliklere ve örgütün belirlediği amaçlara ulaşabilmek için de bilgi, beceri, tutum ve davranışlar gibi yeterliliklere sahip olması beklenebilir. Hızla gelişen ve değişen bir çağda okulları gelecek yüzyıla adım attırarak olan okul yöneticilerinin okulu ve toplumu çok iyi tanımaları, okulun eğitim ve öğretim sürecinde başarılı ve etkin olabilmesi için okul örgütüne liderlik yapmaları; kendilerini yenilemeleri ve geliştirmeleri gerekebilmektedir.

Etkili örgütler hedeflerini gerçekleştirirken ellerindeki kaynakları en üst seviyede kullanırlar (Kulaksız, 2019). Bu görevi gerçekleştirecek olan ise örgütteki etkili yönetim olması beklenebilmektedir. Yönetim bir süreç olarak kabul edilmektedir (Cesur, 2019). Genel bir anlayışla yönetim, sorunlarla karşılaşıldığında doğru ve etkili çözümler bularak soruna müdahale edilmesi olarak düşünülebilir (İşlek ve Gül, 2022). Etkili yönetim sürecinde ise gözler, yönetimin en önemli rolünü oynayan lidere çevrilebilmektedir. Lider, elindeki yasal gücü kullanarak çevresini etkileyen kişidir (Gül, 2020:107). Eğitim örgütlerinden artan beklentiler, sistemin uygulayıcıları olan okul yöneticilerinin yeni yeterliliklere sahip olması gerekliliğini de ortaya çıkarmaktadır (Serin ve Kocatürk, 2019). Yönetim süreçlerinde aklımıza ilk gelenler olarak ihtiyaç belirleme, problemi bulma, amaç belirleme, politika oluşturma, kaynak tedariki, veri toplama, problem çözme, bütçeleme, organizasyon, iletişim, yetki dağıtma, denetleme, değerlendirme... gibi modellenebilir (Taymaz, 2021: 27). Bu bakımdan okulların etkililiğini ve niteliğini doğrudan etkileyen etken, okulların yönetiminden sorumlu okul yöneticilerinin yetkinliğidir (Kulaksız, 2019). Günümüzde sosyal, politik ve ekonomik boyuttaki değişimler ve bilgi çağının gerektirdiği ihtiyaçlara cevap verebilen okullar istenebilmekte olup; bu okulların var olabilmesi için ise yönetim süreçlerine hakim, kendini sürekli geliştirebilen; bilgi, beceri, kabiliyet ve davranış yönünden etkili liderlere ihtiyaç hissedilebilmektedir. Teknoloji toplumunda, bilgi sermayesini etkin şekilde yönetebilen bir eğitim anlayışına ihtiyaç olduğundan bu anlayışı uygulayabilecek de yetişmiş okul yöneticilerine ihtiyaç vardır (Turhan ve Yaraş, 2013).

Ülkemizde “eğitim yöneticisi” yetiştiren bir sistem bulunmadığı varsayıldığında, görevde olan ve yöneticilik düşünenlerin eğitim yönetimi alanında yüksek lisans yapmaları önemli görülmektedir (Turgut, 2022). Lisansüstü eğitim, ihtiyaç duyulan nitelikli insan gücünün yetiştirilmesinde güçlü ve etkili bir yere sahiptir (Koşar, Er ve Kılınç, 2020). Türkiye’de eğitim yöneticisi yetiştirmeye lisansüstü programlarla devam edilmekte olduğundan, Milli Eğitim Bakanlığı’na yapılan yönetici atama değişikliği ile eğitim yöneticisi olmak isteyenleri lisansüstü eğitim görmeye teşvik etmektedir (Baran, 2015). Birçok meslekte olduğu gibi eğitim yöneticiliğinde de uzmanlaşma ve kariyer ön plana çıktığından, eğitim yönetimi alanında yüksek lisansın da giderek değerini arttırmakta olduğu görülebilir. Mesleki ve kişisel gelişimini arttırmak ve alanında uzmanlaşmak isteyen lisans mezunları gelişimleri için sıkça lisansüstü eğitimlere başvurumaktadırlar (Kırgın, 2021). İnsanların lisans düzeyinde aldığı eğitim; bilim, teknoloji ve bilginin sürekli geliştiği çağımızda yeterli olmayışı ve aynı zamanda maddi kazancı artırma gibi nedenlerle de lisansüstü eğitime talebi arttıran nedenlerden olmuştur (Serin ve Ergin-Kocatürk, 2019).

Lisansüstü düzeyde eğitim gören eğitim yöneticilerinin sahip oldukları bilgileri özümseyerek yönetim alanında kullanmaları beklenmektedir (Turhan ve Yaraş, 2013). Eğitim yönetimi alanında yapılan çalışmalar, okulların etkililiği ile yönetimin etkin olması arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Kulaksız, 2019). Okul yöneticilerinin eğitim yönetimi lisansüstü programından beklentileri, eğitim yönetimi yüksek lisans programına dahil olma sebepleri ve yaşadıkları deneyimler ile ilgili tespitler, üniversitelerde devam eden lisansüstü programların planlamasına da etkisi olabileceği düşünülebilir. Ülkemizde önemli bir sorumluluğu taşıyan eğitim yönetimi yüksek lisans programının, bu programda eğitim almış kişiler tarafından deneyimlenmesinin incelenmesi bir gereklilik haline gelmiştir (Turgut, 2022). Buradan hareketle; eğitim yönetimi alanında yüksek lisans yapan okul yöneticilerinin, aldıkları eğitimin yönetim alanlarına etkilerini, deneyimi yaşayan okul yöneticilerinin gözünden değerlendirilmesinin alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu doğrultuda eğitim yönetimi alanında yüksek lisans yapan okul yöneticilerinin, aldıkları eğitimin yönetim alanlarına etkilerini, deneyimi yaşayan okul yöneticilerinin gözünden incelemek için aşağıdaki sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır.

1. Eğitim Yönetimi alanında yüksek lisans tercih etme sebebiniz nedir?
2. Eğitim Yönetimi alanında yüksek lisans yapma deneyiminizi nasıl açıklarsınız?
3. Bu sürecin okul yöneticiliği görevinize etkileri neler olmuştur?
4. Bu sürecin kazanımlarını nasıl ifade edersiniz?
5. Okul yöneticisi görevlendirmelerinde, Eğitim Yönetimi yüksek lisans eğitimi şartı olmalı mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Eğitim Yönetimi alanında yüksek lisans öğrenimi gören okul yöneticilerinin bitirmiş oldukları Eğitim Yönetimi Yüksek Lisans eğitimlerinin, okul yönetimine etkilerini, okul yöneticilerinin bakış açısından düşüncelerini ortaya çıkarmak amacı ile nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, araştırmanın çerçevesini çizen ve farklı aşamalarının bu çerçeve içerisinde tutarlı olmasına yön veren bir strateji olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 75). Nitel çalışma, konuyu derinlemesine araştırarak gözlem ve görüşme tekniği ile yapılan bir tür araştırmadır (Çakmak, 2022). Olayın ve olguların gerçekçi, bütün olarak araştırılmasına, yorumlanmasına yönelik bir süreç olduğu düşünülmektedir. Kişilerin deneyimleri, yaptıkları işe bakış açısının öğrenilmesi hedeflenebilmektedir. Bu araştırmada, katılımcıların deneyim, bilgi ve tecrübelerinden yararlanılması istendiğinden bir nitel araştırma deseni olan Fenomenoloji (Olgu Bilim) deseninden yararlanılmıştır. Konu ile ilgili deneyim, ancak onu yaşamış bireyler tarafından anlaşılabilir. Olgu bilim çalışmalarında katılımcılar, araştırmanın odaklandığı süreci yaşayarak deneyimleyen ve bu yaşanan süreci anlatabilecek ve yansıtabilecek bireyler arasından seçilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 80). Fenomenoloji, farkında olduğumuz ama derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde bilgiye sahip olmadığımız konulara odaklanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 78). Olgular, kişisel düşüncelere, yaşanmışlıklara ve edinilen tecrübe ve deneyimlere göre zamanla değişebilir. Bir şeyi ne kadar deneyimlediğimiz ve öğrendiğimiz, yaşadıklarımıza ve çevreye göre değişebilmektedir.

Çalışma Grubu

Eğitim Yönetimi alanında yüksek lisans yapan okul yöneticilerinin bitirmiş oldukları Eğitim Yönetimi Yüksek Lisans eğitimlerinin, okul yönetimine etkilerini, okul yöneticilerinin bakış açısından incelerken çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiş maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Eğitim yönetimi alanında yüksek lisans yapan okul yöneticisi kadrosunda olmak üzere 12 (on iki) okul yöneticisi ile Samsun ili Atakum, İlkadım, Canik ve Tekkeköy ilçelerindeki ilk, orta ve lise derecelerindeki okul yöneticileri ile örneklem çeşitlemesi yoluna gidilmiştir. Amaçlı örnekleme, yapılan araştırmayı daha derinleştirebilmek adına çalışmanın amacını bozmadan bilgi bakımından zengin durumların seçilmesidir (Büyüköztürk, vd., 2012). Maksimum çeşitlilik örnekleme kişilere göre değişse de genel olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örnekleme çalışılan konuyla ilgili olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede sağlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 136). Ölçüt örneklemede ise sorunla ilgili olarak belirlenen özelliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlardan oluşmasıdır (Büyüköztürk, vd., 2012). Çalışma grubu belirlenirken sosyal ve ekonomik çevre dikkate alınmış, farklı derecedeki okullarda görev yapan, farklı kıdem yıllarına sahip okul yöneticileri seçilmiş ve bu sayede daha fazla ve farklı veri elde edilmesi amaçlanmıştır. Fenomenolojik desen ile yapılan bu çalışmada toplanan verilerin ayrıntılı ve farklı olabilmesi için bu yaşanmışlığı deneyimleyen farklı çevrelerde, farklı tür ve derecelerde görev yapan okul yöneticileri ile görüşülmüştür.

Tablo 1: katılımcı okul yöneticilerine ait demografik bilgiler

<i>Katılımcılar</i>	<i>Yaş</i>	<i>Cinsiyet</i>	<i>Mezuniyet durumu</i>	<i>Yöneticilik Kıdemiyıl</i>	<i>Çalıştığı okul türü</i>
K1	44	Erkek	Lisansüstü	12	Ortaokul
K2	53	Erkek	Lisansüstü	10	İlkokul
K3	48	Erkek	Lisansüstü	22	Ortaokul
K4	59	Erkek	Lisansüstü	25	Ortaokul
K5	45	Erkek	Lisansüstü	17	Lise
K6	46	Kadın	Lisansüstü	12	İlkokul
K7	39	Erkek	Lisansüstü	10	Ortaokul
K8	42	Erkek	Lisansüstü	15	Ortaokul
K9	52	Erkek	Lisansüstü	15	Lise
K10	45	Erkek	Lisansüstü	14	Ortaokul
K11	38	Kadın	Lisansüstü	6	İlkokul
K12	53	Erkek	Lisansüstü	18	İlkokul

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanan açık uçlu sorular ile veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile toplanmıştır. Görüşme yöntemi, nitel çalışmalarda çok kullanılan bir veri toplama yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 96). Görüşme, en az iki kişi ile sözlü olarak yapılan bir iletişimdir (Çakmak, 2022). Görüşmede araştırılan çalışma ile ilgili olarak katılımcılardan derinlemesine veri toplanmaya çalışılır. Bu çalışmada Eğitim Yönetimi alanında yüksek lisans yapmış okul yöneticilerinin bitirmiş oldukları Eğitim Yönetimi Yüksek Lisans eğitimlerinin, okul yönetimine etkilerini, okul yöneticilerinin bakış açısından incelemek için okul yönetimi ile ilgili yapılan alan yazın ve literatür taramalarından sonra lisansüstü eğitim, lisansüstü eğitimde eğitim yönetimi, lisansüstü eğitimde okul yöneticileri ile ilgili konulara uygun görüşme soruları hazırlanmıştır. Görüşme soruları uzman görüşü alındıktan sonra iki okul yöneticisi ile deneme görüşmesi yapılmıştır. Yapılan deneme görüşmelerden sonra soruların son hali verilmiştir. Bu çalışmada kullanılmak üzere yarı yapılandırılmış görüşme formunda aşağıdaki 5 adet açık uçlu soruya cevap aranmıştır: 1. Eğitim Yönetimi alanında yüksek lisans tercih etme sebebiniz nedir? 2. Eğitim Yönetimi alanında yüksek lisans yapma deneyiminizi nasıl açıklarsınız? 3. Bu sürecin okul yöneticiliği görevinize etkileri neler olmuştur? 4. Bu sürecin kazanımlarını nasıl ifade edersiniz? 5. Okul yöneticisi görevlendirmelerinde, Eğitim Yönetimi yüksek lisans eğitimi şartı olmalı mıdır?

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri araştırmaya katılan okul yöneticileri ile yüz yüze yapılan görüşmelerle toplanmıştır. Araştırmaya katılan her okul yöneticisine öncelikle mesaj yoluyla ve telefon ile görüşülerek ulaşılmış; yapılan çalışma ile ilgili önden bir bilgi verilip bu çalışmaya katılıp katılmama ve müsaitlik durumları sorulmuştur. Mesaj ve telefon ile görüşme yoluyla ulaşımlar sonuç vermiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden okul yöneticileri ile görüşmelerin yapılacağı zaman ve yer belirlenmiş; araştırmanın kapsamı ve amaçlarına yönelik bilgiler verilmiş, araştırma ile ilgili sorular cevaplanmıştır. Veri toplama aşamasında, görüşmeler çalışmaya katılan okul yöneticilerinin görev yaptıkları ilçedeki okullarında gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde araştırmaya katılan okul yöneticilerine görüşme formundaki soruların haricinde soru sorulmamıştır. Görüşme öncesi katılımcılara ses kaydına izin verip vermedikleri sorulmuş; araştırmaya katılan katılımcılardan 1 tanesi haricinde diğer görüşmeciler ses kaydına izin vermemiştir. Katılımcılara bu çalışmada, kendilerine ait bilgilerinin ve görev yaptıkları kurumlarının belirtilmeyeceği ve isimlerinin ise çalışmada kodlanarak kullanılacağı bilgisi verilmiştir. (Katılımcı 1 = K1). Katılımcılar ile yapılan 12 görüşme, her biri ile süre olarak yaklaşık 45 ila 50 dk. arasında değişmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada katılımcılardan elde edilen verilerin çözümlenmesi aşamasında, öncelikle alınan ses kayıtları metine aktarılarak analiz için hazır hale getirilmiştir. Ses kaydına izin vermeyen okul yöneticileri için ise iç geçerliliği sağlamak anlamında katılımcıdan teyit alma stratejisinden yararlanılmıştır. Görüşme sonrasında yazıya geçirilmiş olan veriler katılımcı ile paylaşılarak bilgi verilmiştir.

Yapılan görüşmelerden elde edilen ham verilerin analizi için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, birbirine benzeyen verileri, kavramlar ve temalar başlığında bir araya getirerek, verileri araştırmayı okuyanların anlayabileceği şekilde düzenlemek ve sonrasında ise yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 259).

Metin haline getirilen ses kayıtları ve diğer katılımcılardan elde edilen veriler birkaç kez okunarak araştırmanın amacı doğrultusunda çıkan anlamlara göre kodlar oluşturulmuştur. Kodlanan veriler gruplandırılmış, katılımcıların aynı soruya verdikleri cevaplar belirlenmiş, çıkarılan veriler temalara göre analiz edilmiştir. Birbirleri ile bağlantılı olanlar bir araya getirilip alt temalar oluşturulmuştur. Kodlar, alt temalar ve temalar ile doğru çalışıp çalışmadığının kontrolü

sağlanmış ve son hali verilmiştir. Verilerin kodlanması, temaların belirlenmesi, kodların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması biçiminde dört aşamada analiz edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 260).

Yapılan araştırmada görüşüne başvuru katılımcı okul yöneticileri için K1, K2, K3, ..., K12 şeklinde kodlamalar verilmiştir.

Bulgular

Yapılan çalışmada, görüşme sonrası dijital ortama aktarılan verilerin içerik analizi tekniği ile çözümlenmesi sonucunda temalara ve bu temalara bağlı kodlara ulaşılmıştır. Kodların, EYYLP' yi tercih nedeni, EYYLP' de yaşanan deneyimler, EYYLP' nin mesleğe etkisi, EYYLP' nin sürece etkiyen kazanımları ve EYYLP' nin yöneticilik için ön şart gerekliliği olmak üzere beş başlık altında toplandığı görülmüştür.

EYYLP Tercih Nedeni

Bu kısımda, katılımcıların Eğitim Yönetimi programına başlama nedenlerine yönelik düşüncelerine yer verilmiştir. Katılımcıların, bu programı okul yöneticiliği için puan getirisi, kariyer ve MEB' de yükselme gibi konularda anlamlandırdıkları görülmüştür. EYYLP eğitimi tercih nedenlerine yönelik tema ve bu temalara bağlı kodlar Tablo 2' de verilmiştir.

Tablo 2: EYYLP tercih etme nedenleri

Temalar	Kodlar	f
Kişisel	Kariyer	6
	Ayrıcalık, üstünlük kazanma	4
	Puan getirisi	10
Ekonomik	Uzman öğretmenlik sonucu maaş katkısı	5
	Derece, kademe ilerleme	3
	Yenilenmek/ güncel kalmak	6
Mesleki	Programı okul müdürü yetiştiren kurum olarak görme	4
	Yeni yöntem ve teknikler öğrenme	3
	MEB' de yükselme olanağı	7

Tablo incelendiğinde okul yöneticilerinin bu programa başlama nedenlerine ait bulgular “kişisel”, “ekonomik” ve “mesleki” olmak üzere üç temada birleşmiştir. Katılımcıların tümüne yakınının kişisel temada programı okul yöneticisi olmak için puan getirisi ve peşine kariyer olarak anlamlandırdığı; mesleki tema da MEB' de yükselme olanağı ve peşine yenilenmek/ güncel kalmak olarak algıladığı; ekonomik tema da ise kariyer basamakları sonucu maaş getirisi olarak anlamlandırdığı görülmektedir.

Okul yöneticilerinin ayrıcalık, üstünlük kazanma durumuna yönelik bir katılımcının ifadeleri dikkat çekicidir.

“Yöneticilik görevine başladığımda deneyimsizdim. Deneyimli bir okul müdürü ile çalışmaktaydım. İşi kısa sürede kotarmaya başlamıştım. Yönetimsel olsun, iş babında olsun, evrakta olsun, mevzuatta olsun yıllar geçtikçe ekleyerek sayesinde ilerliyordum. Çevremdeki birçok yöneticiden daha iyi olduğum geri dönüşler ile bana ulaşıyordu; ancak bunun çok bir anlamı yoktu; Çünkü hepimiz okul yöneticisiyiz ve kimse daha iyi ya da daha kötü diye madalya vermiyordu. Bende düşündüm, zaten okumayı seven biriyim, boş duramıyorum ne yapmalıyım derken benim bir farkım olmalı diye düşündüm ve yüksek lisans yapmaya karar verdim. Sadece yüksek lisans olmamalıydı alanımda yapmalıydım ve Eğitim Yönetimi alanında yüksek lisans yaptım.” (K6)

Katılımcının kullanmış olduğu bu cümlede yer alan “bir farkım olmalı” ifadesi okul yöneticiliği yaparken EYYLP' yi bir farkındalık yaratma, düzende aynı olan durumlardan farklı hale gelme olarak gördüklerini, göstermektedir. Katılımcıların EYYLP' yi yöneticilikte puan katkısı olması sebebiyle tercih etmeleri hatırı sayılır net bir şekilde ifade ettikleri göze çarpmaktadır.

“Yönetici atamalarında puan katkısı olduğu için yaptım.” (K4)

“Yönetici atama değerlendirme sürecinde bir kriter olduğu için Puan olarak düşünmüştüm.” (K5)

“Eğitim yönetimi ya da herhangi bir alanda yüksek lisans yapmak yönetici puan almak için yeterliydi. Ancak ben özellikle kendi alanımda olmasını istediğim için eğitimi yönetimini tercih ettim.” (K7)

Katılımcıların yüksek lisans tercih etme sebepleri yöneticilik puanına katkı sağlamak amacı net bir şekilde görülmektedir; aynı zamanda EYYLP' yi tercih etme sebepleri olarak da puan getirisinin diğer programlara göre yüksek olması olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bunun yanı sıra alanı olduğu için de EYYLP' yi tercih ettikleri görülmektedir. Yine puan amaçlı bu programa girip de yöneticilik için bir gereklilik olduğu yönünde düşüncesi değişenler de vardır.

“İlk girişim puan almak amaçlıydı. Ancak eğitime başlayınca tüm yöneticilerin Eğitim Yönetimi Programında yüksek lisans yapması gerektiği oluştu. Yüksek Lisans yapmak idareci olmanın ön şartlarından biri olmalı.” (K12)

MEB’ da kariyer basamaklarında yükselmenin (K3) ve (K4), ön şartı gibi de EYYLP’ yi gören okul yöneticileri bulunmaktadır.

Katılımcı okul yöneticilerinin mesleğin verdiği durağanlıktan kurtulmak, bilgilerini güncellemek, değişik bir şeyler yani yeni bilgiler öğrenmek, kariyerini arttırmak, alanı olduğu için özellikle EYYLP’ yi tercih etme nedenleri olarak da görülmektedir.

“Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilatında 28 yıldır çalışmaktayım. Hem kendimi geliştirmek, hem de yenilemek istedim. Bir de eğitim yönetiminin ve okul sorunlarının akademisyenler gözünden nasıl görüldüğünü merak ettim.” (K2)

“Bana öğretecekleri, çağdaş eğitim anlayışını yakalayabilme, yeni yöntem ve tekniklerden haberdar olmak gibi birçok hedefle yüksek lisansa başladım.” (K8)

“Eğitim yönetiminin sadece yaparak yaşayarak öğrenme ya da tecrübeye dayalı olarak yapılmasının yetkinlik anlamında yeterli olmadığını düşünüyorum. Akademik anlamda gerekli katkının gerek kurumuma gerek mesleğime gerekse bireysel gelişime katkı sağlayacağını düşünüyorum.” (K9)

Katılımcı okul yöneticilerinin, yüksek lisans eğitiminin farklı bir bakış açısı getirdiğini (K10), okullarda yaşanan sorunların çözümüne yönelik akademik destek olarak akademisyenler ile fikir alışverişinde bulunmak imkanına sahip olmak (K6) gibi nedenler ile de EYYLP’ yi tercih ettiği görülmektedir. Programın maddi katkısının yok denecek kadar azlığı, kariyer basamaklarında beklenenin aksine hızlı yükselmeye neden olmadığı ve akademisyen olma gibi okul yöneticilerinin bir beklentisi olmadığı da görülmüştür.

EYYLP’ de Yaşanan Deneyimler

Katılımcılara, “EYYLP hakkında görüşleriniz nelerdir? Eğitim süresince hangi deneyimleri yaşadınız?” soruları yöneltilmiştir. Alınan cevapların analizi sonucunda tema ve bağlı kodlar Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3: EYYLP eğitiminde yaşanan deneyimler

Temalar	Kodlar	f
Olumlu görüşler	Heyecan verici ve motive edici	7
	Alanda uzman akademisyenlerle tanışma	9
	Üniversite yeterliliği	6
	Alandaki bilgileri takip etme ortamı	6
Olumsuz görüşler	Yorucu, yıpratıcı bir süreç	3
	Teorik, uygulama az	5
	MEB ile işbirliği eksik	8

Katılımcılar aldıkları lisansüstü eğitimlerini değerlendirirken olumlu ve olumsuz deneyimlerinden bahsetmişlerdir. Derslerin bazen sıkıcı, teorik geçtiği ve pratik olmadığından bahseden katılımcıların değerlendirmelerinin yanı sıra heyecan verici ve eğlenceli olarak değerlendiren katılımcıların bulunduğu görülmektedir.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu bütün olarak bakıldığında eğitimi heyecan verici olarak görürken aynı zamanda okul işlerinde motive edici olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılardan biri eğitim deneyimini şu sözler ile ifade etmiştir:

“Ben Yüksek Lisans deneyimimi .... Üniversitesinde yaptım. Alanında uzman hocalarımız sayesinde yeni bakış açıları sağladım. Hocalarımın ders anlatması, yaptığı uygulamalar beni gerçekten etkiledi. Dersler çok zevkli fikir alışverişi şeklinde geçti. Benim eksik konularıma da cevap aldığım bir eğitim oldu. En önemlisi çok yardımsever anlayışlı ve rehberdiler. Her ders bir sorun ortaya atıldı o sorun üzerine uygulamadaki çözümleri ve teorik karşılığı işlendi.” (K5)

Buna karşın katılımcılardan olumsuzlukları belirtenlerde olmuştur.

“Beni tatmin edebilecek üst düzey bir eğitimi bulamadım. Eksik olduğumuz ve uygulamada yanlış yaptığımız bir takım şeyleri öğrenme fırsatı bulduk. Eğitimler eğitici merkezli ve katılımsız olması, karşılıklı fikir alışışı ve soru cevap şeklinin aktif olmaması dersleri sıkıcı hale getirdi.” (K4)

Okul yöneticilerinin yaşadıkları deneyimlerde özellikle nitelikli akademisyenlerle bilgi alışverişi içerisinde olmaları, yıllar sonra yaşadıkları heyecan, üniversitenin bu işe verdiği önemin katkısı bakımından aradıklarına ulaştıkları görülmekte ise de; MEB’ nin özellikle hizmet içi eğitimlerde bu kıymetli akademisyenlerden neden yararlanmadığı da soru işareti yaratmaktadır. Katılımcılardan birinin bu konuda ki görüşleri önemlidir:

“...okullarda birçok meslek geliştirmeye yönelik seminerler düzenlenmektedir. Elimizde işbirliğine hazır birçok akademisyen varken neden bu akademisyenleri değerlendiremiyoruz sorusu kafamı kurcalıyor. Mesela bazen derslerde hocamı böyle bir konuyu diğer meslektaşlarıma da anlatırken ne kadar keyif alabileceğimizi düşünürken buluyordum. Bu derslere katılmayanları şanssız olarak görüyordum. Hocalarım MEB’ den kopuk değillerdi ve MEB işbirliğine canı gönülden hazırlardı. Bugün davet etseler seve seve tekrar tekrar dinlerim onları.” (K6)

Katılımcılar çalıştıkları ortamlardaki pratiklerle teorisini birleştirmenin de kendileri için yararlı olduğunu belirtmişlerdir. (K1) Yine uygulama alanının zayıf olması belirtilirken, karşılıklı örnek olay tahlillerinin uygulama yönüne destek olması da ifade edilen görüşler olmuştur.

“...bildiklerimizi farklı bakış açısından gördük. Yönetici olarak çalışmakta iken başvurduğumdan konulara uygulama babında vakıf olmam derslerin zevkli ve etkileşimli geçmesini sağladı.” (K1)

“Yüksek lisans yaptığım üniversite üst düzey denilebilecek bir üniversiteydi. Çalışma saatlerim dışında haftanın üç günü yüz yüze eğitim almış olmak eğitimin verimliliğini önemli ölçüde arttırdı. Her biri kendi alanında üst kariyerlere ulaşmış akademisyen eğitimcilerden oluşan bir kadroya sahipti. Eğitimler gerek mesleki alanda gelişmeye, gerekse sosyal, kültürel, psikolojik alanda kişisel hayata farklı bakış açıları geliştirmeye yönelik, katılımcı bir eğitim anlayışıyla doyurucu ve tatmin ediciydi.” (K3)

Okul yöneticileri aldıkları bilimsel eğitiminin gelişmelerine katkısından bahsederken, (K8) akademisyenlerin de bakış açılarını değiştirdiğinden; olaylara yaklaşımlarının da daha çözümleyici, pratik ve iletişimsel yönden daha da zenginleştiğini vurgulamışlardır.

“...örnek olaylar, proje araştırma, eğitim seviyesi yüksek ülkelerin eğitim sistemleri bizlere farklı bakış açıları sundu.” (K9)

Yıpratıcı ve zor bir eğitim süreci olması konusunda ise özellikle kadın yöneticilerin dile getirdiği bir konu olmuş; ancak alınan eğitimin kalitesi, zamanın verimli değerlendirilmesi, akademisyenler ile fikir alış veriş ve güncel kalma konusundaki tecrübeler bu hususu geri plana atmış görünmektedir.

“... özellikle bazı derslerde yorgunluktan gözlerim kapanmakta iken ortaya atılan örnek olay hakkındaki konuşmalar gözlerimin açılmasına ve iştahımın daha da kabarmasına neden olmaktadır.” (K6)

EYYLP’ nin Mesleğe Etkileri

Okul yöneticileri ile yapılan görüşmelerde EYYLP’ nin okul yöneticilerinin görevlerine hizmet alanları ve yönetim alanları bakımından etkileri görüşüldüğünde; hizmet alanları temasında okul işletmesi ve öğrenci hizmetleri kodları; yönetim alanları temasında ise karar verme, iletişim ve örgütlenme kodlarının tekrarlandığına rastlanmıştır. EYYLP’ nin mesleğe etkileri Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4: EYYLP’ nin mesleğe etkileri

Temalar	Kodlar	f
Hizmet alanları	Personel hizmetleri	3
	Öğrenci hizmetleri	6
	Öğretim- öğretim hizmetleri	4
	Okul işletmesi	9
Yönetim alanları	Karar verme	10
	Örgütlenme	6
	İletişim	8
	Koordinasyon	4

Okul yöneticileri ile yapılan görüşmede katılımcıların özellikle hizmet alanı temasında okul işletmesi kodu ile öne çıkan hizmet alanında belirttiği görüşler dikkat çekici olmuştur.

“Okulu da işletmek gerektiğini fark ettim.” (K9)

“ ... öncesinde masa başında oturup sürekli bilgisayara bakardım, şimdilerde gözüm sürekli bahçe, duvar, okul güvenli mi, bu parayı nasıl değerlendirsem iyi olur... gibi düşüncelerdeyim.” (K11)

Okul yöneticileri ile yapılan görüşmede, (K6) okulun da diğer işletmeler gibi sadece eğitim öğretim, personel, iletişim, kültür... gibi alanlardan oluşmadığını okulunda bir işletme gibi evrilip çevrilmesi gerektiğini farklı açılardan görmeye başladım; şeklinde ki beyanı ise okul işletmeciliğinde bir çok kaynağın da yönetilmesi gerektiği özellikle vurgulanmaktadır.

Öğrenci hizmetleri kodunun da hatırı sayılır düzeyde çıkması ile ilgili belirtilen görüşlerde; öğrenci veli işbirliği daha çok ön plana çıkmaktadır.

“ Öğrencinin dilini anlamak istiyorsak nereden geldiğine şöyle bir bakmak lazım.” (K1)

“... aileler ile zaman harcamaz, direk öğrenci ile sorunu halletmeye çalışırdım. Ancak her çocuğun bir ailesi ve yetişme ortamı olduğunu ve okul veli işbirliği ile bazı sorunların ne denli çabuk hızlı ve pratik çözülebileceğini derslerdeki örnek olay çalışmalarını ve hocalarımızın tecrübe ile sabit anlatımları ile daha da iyi kavradım.” (K7)

Okul yöneticisi katılımcılarından (K2), çok basit bir sorun gibi görünen devamsızlık problemlerinin bile dayandığı meseleyi bularak en azından devamsızlık mektubu iş yükünü bile azaltabileceğini belirtmiştir.

Okul yöneticileri ile yapılan görüşmede katılımcıların özellikle yönetim alanı temasında karar verme kodu ile öne çıkan yönetim alanında belirttiği görüşler dikkat çekici olmuştur. Okul yöneticileri özellikle kriz anlarında etkili karar verme üzerinde durmuşlardır. Bir katılımcının verdiği “film şeridi” örneği dikkat çekicidir;

“... bu durumlarda nutkum tutulur ne yapacağımı bilemezdim, elim ayağıma dolanır bana da ayırdan bir kriz müdahale ekibi gerekirdi. En önce sakin kalması gereken ve ilk müdahaleyi ani ve etkili kararlarla yapmam gerektiğini biliyordum ancak nasıl? Bir derste hocamın bir tanesi özellikle ben içimden 10 a kadar sayardım dedi, bir arkadaş kısa süreliğine olay yerinden zihnen uzaklaşırım dedi... Bu şekilde beyin fırtınaları arttıkça ben de kendime etkili bir yol buldum. şimdilerde karar vereceğim zaman önce kafamda film şeridini bir çeviriyorum.” (K6)

Yine kriz anlarındaki etkili karar verme ve arkadaşları ile yaşanan örnek olay etkileşimlerinin de bu süreçte etkili olduğu vurgulanmıştır.

“ Olaylar karşısında sakin kalmayı ve etkili kararlar üretebilmeyi öğrendim.” (K12)

“Bu tecrübeyle; okul içerisinde herhangi bir kriz anında nasıl davranılması gerektiği ve çözüm odaklı çalışmak gerektiği, çok daha kolay sonuçlandırılmaktadır.”(K9)

“ Sınıf arkadaşlarımla okullarında yapmış olduğu örnek uygulamalar sayesinde etkin kararlar verebilmemi sağladı.” (K7)

“ Nerede nasıl davranılacağını, hangi koşulda nasıl bir kararlar hareket edileceğimiz, görünen eksikle ilgili nasıl tespitler yapıp ne tür kararlar alınacağı konusunda yeni tecrübeler kattı. (K2)

“En önemlisi izlemeyi ve görmeyi, müdahale etmeyi ve etkili karar vermeyi öğrendim.” (K1)

Katılımcıların yönetim alanı temasında iletişim ile ilgili olarak EYYLP’ nin iletişim konusunda becerilerini geliştirdiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Özellikle bir katılımcının okul yöneticiliğini “iletişim sanatı” olarak belirtmesi dikkat çekicidir.

“Yönetim alanında okul yöneticiliğinin bir iletişim sanatı olduğunu düşünüyorum. Bu anlamda en çok etkinin insanlarla doğru iletişim kurarak, onlarla nasıl başarıyı ve doğruyu bulma noktasında birliktelik sağlamak ve kurum kültürünü oluşturmak açısından etkileri oldu.” (K7)

“Okuldaki iş planımızda yer alan kurul toplantıları, veli toplantıları gibi topluluk çalışmalarında daha etkili iletişim becerisi kazandığımı düşünüyorum.” (K10)

Katılımcılardan (K6), iletişimi ince bir çizgi olarak tanımlayıp, doğru yer ve zamanda doğru kelimeler ile oynamazsanız örgütü dağıtırsınız. Aldığım EYYLP’ nin bana kattığı en gerçekçi yönetim tecrübesi oldu; sözleri de iletişim konusunda alınan eğitimin öne çıktığını vurgulamıştır.

EYYLP’ nin Sürece Etkiyen Kazanımları

Okul yöneticileri ile yapılan görüşmelerde, EYYLP’ nin okul yöneticilerinin mesleklerine doğrudan kazanımları olduğu gibi zaman içinde ortaya çıkacak dolaylı kazanımları olduğunu da ifade ettikleri görülmektedir. Doğrudan kazanımlar temasında farklı bakış açısı kazandırma ve çalışanları gelişmeye teşvik kodları ile dolaylı kazanımlar temasında yöneticilikten liderliğe dönüşme ve akademik başarı kodunun en fazla tekrarlandığına rastlanmıştır. EYYLP’ nin sürece etkiyen kazanımları Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5: EYYLP’ nin sürece etkiyen kazanımları

Temalar	Kodlar	f
Doğrudan kazanımlar	Farklı bakış açısı kazanma	9
	Motivasyon	4
	Güncel mevzuata hâkim olma	5
	Çalışanları gelişmeye teşvik	6
Dolaylı kazanımlar	Yöneticilikten liderliğe dönüşme	8
	Akademik başarı	6
	Sosyalliği artırma	3
	Ekip ruhu	4

Doğrudan kazanımlarda yer alan kodlardan farklı bakış açısı kazanma üzerine bir katılımcının (K2) ifadeleri dikkat çekerken, diğer bir katılımcının (K6) çalışanlarını mesleki gelişime nasıl teşvik ettiğini şu ifadeler de yer almaktadır.

“Eğitim mesleğinin durağanlığı kabul etmediğini, sürekli gelişme ve yenilenmeye açık olduğunu ve bu yeniliklere uzak kaldığında ne kadar da yetersiz olduğunu gördüm. O yüzden sürekli eğitim, sürekli gelişimin gerekli olduğunu artık düşünmekteyim. Kendimi formatlayarak yeni üst sürümleri belleğime yükledim. Çok yeni kavramlar ve kavramların nasıl kullanılacağını öğrendim. İstatistikleri nasıl tutulacağını ve istatistiklerin nasıl okunacağını öğrendim. Biz sadece durumu idare ediyormuşuz. Bilgi ve donanım açısından çok şeyler kattı. Artık çok farklı bakıyorum yöneticiliğe.” (K2)

“Şimdiye kadar üç üniversite bitirdim. Boş duramayan okumayı seven bir insanım. Sürekli bir şeyler olur elimde. Yüksek lisansa başladığımda işin mi yok bu yaştan sonra ne yapacaksın?, diyen çok oldu. Ancak dersler başladığında tam bir şoktaydım. Her bir ders ilerlediğinde sanki üzerimdeki yılların pası kat kat çözülmeye başlamıştı. Tam bir hayranlık içerisindeydim ve nasıl da pas tuttuğumu fark ettim. Çevremde herkes ile bu deneyimimi paylaşmaya başladım. En yakınımından insanlar EYYLP’ da yüksek lisansa başladı. Bizler bitti demeden bitmez.” (K6)

Dolaylı kazanımlar temasının yöneticilikten liderliğe dönüşme kodunda, katılımcılardan biri (K7) ifadesinde lisansüstü eğitimin yöneticilikten liderliğe bir yolculuk gibi olduğunu şu şekilde ifade etmektedir.

“...aldığım bu eğitim kariyerimi geliştirme noktasında çok önemli bir fırsattı. Dünyaya farklı açılardan bakabilmeyi, eleştirel, analitik düşünebilmeyi, karşısındakiyle empati kurabilmeyi, sorunlara çözüm odaklı olabilmeyi, insanları zora koşmak yerine onları motive edebilmeyi en önemlisi onlarla aynı dili kullanabilmemi ve yönetsel becerileri geliştirmemi sağladı. Çünkü iyi bir okul yöneticisinin yönetsel olarak gelişim odaklı, vizyon sahibi olması gerekir; liderlik bunu gerektirir. EYYLP’ de aldığım eğitim yöneticilikten liderliğe yolculuk gibiydi.”(K7)

Yine bir katılımcının (K9), yönetsel beceriler ile liderlik arasında kurduğu ilişki dikkat çekicidir.

“Eğitim sürecinde ve sonunda birçok yeni kavramlar öğrendik. Eğitim ve öğretim alanında birçok yeniliklerin, yönetsel becerilerin var olduğunu görmüş olduk. Bizlerde bu anlamda kendimizi yenileme anlamında çok büyük katkısı olmuştur. Okullarda idareciliği bir öncekinden devralarak ne duyduysak onu uygulayarak yaptık. Ancak artık işler değişti, lidersen yönetim kavramlarını uygulayabilirsen örgütü kurallarına göre işlersen başarı da peşinden gelmektedir. Bizler artık yöneticiliği bırakıp lider olmak zorundayız.” (K9)

Katılımcılar akademik başarı kodunda ise daha önce bu alanda yüksek lisans yapmaları gerektiğini (K6), (K2) ve ileride bu alanda daha da ileriye gidebileceklerini (K1) vurgulamışlardır.

“Geç bilinçlendik. Üç üniversite bitireceğime daha önce yüksek lisans yapsaydım belki şimdilerde doktora yapabiliirdim.” (K6)

“Eğitimi çok geç aldığım için çok üzgünüm. Daha önce alıp doktora yapmayı çok isterdim.” (K2)

“...; bu eğitimleri bitirdikten sonra doktora yapmayı düşünmekteyim.” (K1)

EYYLP’ nın Yöneticilik İçin Ön Şart Gerekliliği

Son olarak EYYLP’ nın okul yöneticiliği için gerek şart olma durumu katılımcı okul yöneticilerine sorulmuştur. Okul yöneticilerinin EYYLP’ nın gerekliliği konusundaki görüşleri ortak bir noktada birleşmiştir. EYYLP’ nın okul yöneticiliği için gerek şart olma durumuna ait tema ve kodlar Tablo 6 da sunulmuştur.

Tablo 6: EYYLP’ nın yöneticilik için gerekliliği

Temalar	Kodlar	f
Kişisel	Saygınlık	7
	Kişisel gelişim	6
	Yükselme	3
Mesleki	Yönetsel	5
	Ön şart	10
	Şartlardan biri	6

Mesleki teması altında belirtilen EYYLP’ nın ön şart olmalı kodu hatırı sayılır düzeyde, katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Ülkemizde yönetici yetiştirme programı olmaması ve okul yöneticiliğinin meslek olarak değerlendirilmemesi, katılımcıların (K6) EYYLP’ ni yönetici olmanın bir şartı olarak değerlendirildiği görülmektedir.

“Ülkemizde okul yöneticiliği meslek olarak görülmemekte ve yöneticilik için öğretmen olmak yeterli olmaktadır. Ancak usta çırak ilişkisi içerisinde yürüyen okul yöneticiliğinde de usta bulmak gerçekten zor. Sınıftan çıkarıp yönetici koltuklarına oturan kişilerin okul yönetimini kıvırması zaman almaktadır. Birçok kanalda aksaklıklar boy

göstermektedir. Okul yöneticiliği okulu olmadığına göre; EYYLP' ı bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.” (K6)

Katılımcıların çoğunluğunun okul yöneticisi seçimlerinde EYYLP' nın ön şart şart koşulması gerektiğini belirtmektedir.

“Okul yöneticisi görevlendirmelerinde Eğitim Yönetimi ve Denetimi alanında yüksek lisans yapmak zorunlu olmalıdır. Çünkü yöneticiler atanırken hiç bir eğitimden geçmeden puan üstünlüğüne göre atanmakta bu durumda da yönetim alanında yeterince bilgi sahibi olmadan iş başına gelmeye neden olmaktadır. Yeterli bilgi ve donanımına sahip olmadan atanan yöneticiler okulda bazı durumların aksamasına, verimli bir çalışma ortamının nasıl kurulacağını farkına varamamaktadır. (K11)

“Bizler sadece branş olarak atanmakta ve hiçbir eğitim almadan idareci olmaktayız. Hizmet içi eğitimler de yeterli katkıyı sağlamamaktadır. Bundan dolayı en az 3-5 sene heba edilmektedir. Eğitim yönetimi ve denetimi eğitimi tamamlamış ve hazır bir şekilde başlamak her zaman yararlıdır. Çünkü bu sürecin Eğitim lideri (Yönetici) olmayı düşünenlerde olumlu yönde katkı sağlayacağı düşüncesindeyim.” (K1)

Okul yöneticisi bazı katılımcılar ise yine şart olarak gerekli olduğunu düşünmekte ancak diğer şartlarında sağlanması gerektiğini belirtmektedirler. Ön şart olmasa bile yine de şart olması gerektiğini ifade etmektedirler.

“Elbette ön şartı olmamalıdır. Ancak atamalarda bir önceliği olmalıdır. Eğitim Yönetiminin dersini almış okulunu bitirmiş biri varken hiç eğitim almayan birinin aynı kefeye konulması doğru değildir. Öncelikle eğitim yönetimi alanlar atanmalı, eğitim yönetimi yüksek lisans yapan olmadığı ya da tercih olmaması durumunda lisans mezunu atanmalıdır. Bunlar da göreve başlamadan mutlaka hizmet içi eğitimle yetiştirilmelidir.” (K2)

“Direkt şart olmamalı. Öncelikle okul yöneticiliği yapmak için gerekli nitelikler tanımlanmalı, kriterler belirlenmeli, okul yöneticisi yetiştirme programları tanımlanan kriterler üzerinden yapılandırılmalıdır. Okul yöneticilerine dönük yetiştirme programları yapılmalı ya da mevcut programlar güncellenmelidir ve eğitim yönetimi yüksek lisans bitirmiş olmak da öncelik olarak belirlenmelidir.” (K3)

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu EYYLP' nın gerek şart olması yönünde görüş belirtirken, şartlardan biri olmalı görüşünde olanların da olduğu görülmektedir.

Kişisel teması altında beliren saygınlık kodu ise katılımcıların diğer yöneticilere göre (K6) ve öğretmenlerin değerlemesine göre (K8); eğitim yönetimi alanında yüksek lisans yapanların hem buldukları ortamda söylenildiğinde hem de öğretmenler arasında farklı bir gözle bakıldığı ifadeleri yer almıştır.

“Bir ortamda yüksek lisanstan konu açıldığında, “ ... Hanım, siz yüksek lisans yaptınız mı?” sorusuna, – Evet, Eğitim Yönetimi alanında yaptım.- cevabını verdikten sonra gösterilen tepkiler iyi bir iş yaptığımı bana düşündürmektedir.” (K6)

Katılımcıların belirttiği farklı hissetmelerinin sebebi olarak aldıkları eğitimin meslek alanları ile ilgili olması da etkili olmaktadır. Yine öğretmenlerin bakış açılarındaki değişimleri konusunda katılımcılardan (K8) değerlemesi ilgi çekicidir;

“...böyle olduğu durumlarda konu ne zaman meslekte ilerlemeye gelse, sizin bir de eğitim yönetimi alanında yüksek lisansınız var sesleri yükselmeye başlıyor. (K8)

Mesleki ve kişisel temaları açısından EYYLP' nın özellikle yönetici seçimlerinde şart olması gerektiği yönünde görüşler ortaya çıkarken; katılımcıların saygınlık, kişisel gelişim ve yönetsel açıdan da EYYLP' nın gerekliliği yönünde görüşler belirtmişlerdir.

SONUÇ

Bu araştırmada, eğitim yönetimi alanında yüksek lisans yapmanın okul yönetimine etkileri incelenmiş; okul yöneticileri ile yapılan görüşmelerde EYYLP' yi tercih nedeni, EYYLP' de yaşanan deneyimler, EYYLP' nın mesleğe etkisi, EYYLP' nın sürece etkileyen kazanımları ve EYYLP' nın yöneticilik için ön şart gerekliliği başlıkları altında görüşleri alınmıştır. Araştırma sonuçları okul yöneticilerinin EYYLP' ni yöneticilik puanına etkisinden dolayı tercih etmiş olduklarını belirtmeler de eğitim sürecinde yaşadıkları deneyimler, bu yüksek lisans programının her yöneticinin alması gerektiğini hatta yöneticilik için gereken bir şart olması gerektiği düşüncesinde görüş olarak birleşmektedirler. Okul yöneticilerinin atanma usulleri mesleklerini yapmaya çalışırken sorunlarla mücadele etmelerine, bu sorunları sorarak, danışarak ya da mevzuat, yönetmelik ve başkalarının deneyimleri doğrultusunda çözüme yoluna gittikleri görülmektedir. Her sorunun çözümü eğitimde aynı sonucu veremeyebilir; çünkü her okulun bileşenleri farklı olabilmektedir. Nesnel çözümler yerine öznel fikirler ile okullar yönetilmeye çalışılmaktadır. Oysa ki; yönetim bilimsel temellere dayanan bir olgudur. Okul yönetiminin meslek olmadığı ve bir eğitimi olmadığı

düşünüldüğünde; okul yöneticileri, eğitim yönetimi yüksek lisans programını fırsat olarak görmektedirler. Her ne kadar yöneticilik puanı için yola çıkılmış olsa da birçok yöneticinin aldığı eğitimden ve yaşadığı deneyimden memnun kalması ve bunları okullarında uygulayıp sonuca ulaşmaları EYYLP' nı gereklilik olarak görmelerine neden olmuştur. Halen daha EYYLP' na katılmayan birçok okul yöneticisi bulunmakta iken, bu eğitimi almış yöneticiler ise hem puan üstünlüğü hem de kariyer ve nitelik açısından kendilerini farklı olarak görmektedirler. Nitekim araştırmanın verileri analiz edildiğinde okul yöneticilerinin EYYLP' na başlama nedenleri incelenirken, kişisel temada puan getirisi kodunun hemen peşine kariyer kodunun yer alması da bunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitim yönetiminde yüksek lisans yapmayı tercih eden okul yöneticileri, programın ekonomik olarak dolaylı getirisi olduğunu belirtmeleri ve daha çok kariyer, güncel kalmak ve programın okul yöneticisi yetiştiren bir program olarak görmelerine ve bu nedenle tercih etmelerine neden olduğu sonuçları karşımıza çıkmaktadır. Yine araştırmanın verileri analiz edildiğinde karşılaştığımız alanındaki nitelikli akademisyenler ile tanışma kodu, okul yöneticilerinin bakıldığında; kendilerini güncelleme babında, farklı ve bilimsel bakış açılarına ulaşmayı amaçladıkları yaşanan deneyimler kısmında karşımıza çıkmaktadır. Karşımıza olumsuz olarak çıkan MEB ve üniversite işbirliği; MEB ile üniversitelerin işbirliği yapmadıkları düşünülmektedir. Katılımcıların özellikle aldıkları hizmet içi eğitimlerin faydalı olabilmesi açısından üniversitelerde ki akademisyenler ile işbirliğini vurgulamaları da dikkat çekici olmuştur. EYYLP' nda alınan eğitimin alandaki bilgiyi takip etme, bilgileri güncel tutma, fikir alışverişi bakımından kendileri için yararlı olduğu da öne çıkan sonuçlardandır.

Eğitim yönetimi yüksek lisans eğitimini okul yöneticilerinin mesleki gelişimi, özellikle yönetim alanında karar verme sürecinde yaşadıkları sıkıntıları aştıklarını vurguladıkları; aynı zamanda okul işletmesi ve iletişim gibi alanlarda da edindikleri tecrübeleri okullarda uygulamaları ve başarılı olmaları; yine edindikleri bu tecrübeyi eğlenceli, motive edici buldukları ortaya çıkan sonuçlardandır. Birçok alanda sıkışıp kalan okul yöneticilerinin usta çırak ilişkisi içerisinde yürüttükleri okul işleyişinde EYYLP' n da aldıkları eğitim sayesinde yöneticiliğin liderliğe dönüşmesi konusunda da hem fikir oldukları analizler sonucunda karşımıza çıkmaktadır.

Yöneticilik konusunda etkili bir eğitim olarak görülen EYYLP, özellikle yöneticilik atamalarında şart olarak konulması gerektiği; en azından bu programda eğitim almış ve yönetici olacakların ayrıcalıklı olması gerektiği görüşü ise yoğun bir şekilde ifade edilmiştir.

Araştırmanın verileri analiz edildiğinde özellikle karşımıza çıkan puan getirisi tercih sebebi; yaşanan deneyimlerden sonra, EYYLP' nin bir gereklilik olduğu düşüncesine yerini bıraktığı görülmektedir.

Öneriler

- ✓ EYYLP' nda yer alan dersler, yöneticilerin beklenti ve ihtiyaçlarına göre güncellenmesi önerilebilir.
- ✓ Eğitim yöneticiliğine başlayacak bütün adaylara zamana yayılmış programlar şeklinde EYYLP eğitim olarak verilebilir.
- ✓ Mevcut yöneticilerin bilgilerini güncelleyecek ve proje yapma kapasitelerini arttıracak akademisyenler ile MEB tarafından mesleki gelişim programları düzenlenebilir.
- ✓ Uygulamacı ve araştırmacılardan hareketle okul yöneticiliği yapanların ihtiyaçları tespit edilerek EYYLP' de alınan teorik bilgilerin uygulamaya nasıl aktarılacağı ile ilgili program geliştirilebilir.
- ✓ EYYLP eğitimi sırasında öğrenilen bilgi ve deneyimler zaman içinde yenilenerek uygulamaya aktarılabilir

KAYNAKÇA

Açıkalın, A. (2021). Okul yöneticiliği. Ankara: Pegem Akademi.

Baran, H. (2015). Eğitim yönetimi, teftişi, planlaması ve ekonomisi lisansüstü programının okul yöneticisi yeterlilikleri bağlamında incelenmesi[Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Osmangazi Üniversitesi.

Buluç, B. (2009). İlköğretim okullarında bürokratik okul yapısı ile okul müdürlerinin liderlik stilleri arasındaki ilişki. Eğitim ve Bilim, 34(152), 70-86.

Bursalıoğlu, Z. (2021). Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış. Ankara: Pegem Akademi.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2012). Örneklemeye yöntemleri.

Cesur, A. (2019). Okul yönetiminde kayırmacılık ve örgütsel adalet arasındaki ilişki (Afyonkarahisar ili örneği) [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dumlupınar Üniversitesi.

- Çakmak, Ş. (2022). Öğretim üyeleri ve okul müdürlerinin görüşlerine göre ideal okul yönetimi: fenomenolojik bir analiz. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Ergenç, M. (2022). Sınıf öğretmenlerinde bulunması gereken mesleki genel yeterliliklerin okul müdürü, öğretmen, öğrenci ve veli görüşlerine göre değerlendirilmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Trabzon Üniversitesi.
- Gül, İ. (2020). Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi. Ankara: Pegem Akademi.
- İşlek, Ö. ve Gül, İ. (2022). Okul yöneticilerinin kayırmacılık davranışları. Journal of Research in Education and Teaching. 11 (4), 8-18.
- Kırgın, F. (2021). Eğitim yönetimi alanında yüksek lisans yapmış okul müdürlerinin bakış açılarındaki farklılıklar [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Düzce Üniversitesi.
- Koşar, D., Er, E. ve Kılınç, A.Ç. (2019). Öğretmenlerin lisansüstü öğrenim görme nedenleri: nitel bir araştırma. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 53, 370-392.
- Kulaksız, S. (2019). Eğitim yönetimi ve denetimi yüksek lisans mezunu okul yöneticilerinin yönetsel etkililik düzeyleri[Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Özan, M. B., Nanto, Z., ve Öztürk, E. (2020). Okul yöneticilerinin yeterliliklerine ilişkin öğretmen görüşleri. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 41, 335-356.
- Özcan, M. (2014). Eğitim yönetimi planlaması ve ekonomisi yüksek lisans programının verimliliğinin ve etkililiğinin değerlendirilmesi[Doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Serin, H. ve Kocatürk, H. E. (2019). Eğitim yönetimi yüksek lisans öğrencilerinin eğitim sürecine dair deneyimleri. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 7(2), 495-513.
- Taymaz, H. (2021).Okul yönetimi. Ankara: Pegem Akademi.
- Turgut, O. V. (2022). Eğitim yönetimi alanında lisansüstü eğitim alan mezunların eğitim yönetimi programına ilişkin görüşleri[yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Turhan, M. ve Yaraş, Z. (2013). Lisansüstü programların öğretmen, yönetici ve denetmenlerin
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H., (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin.

Muhammed Abdulhalim Abdullah'ın Cennetu'l-'Azrâ Adku Romanında Toplumsal Yapı

Social Structure in Muhammad Abd Al-Halim Abdallah's Novel Titled The Virgin Heaven (Aljanat Aleahdra)

ÖZET

Mısır'da ikinci dönem roman yazarları arasında sayılan Muhammed Abdulhalim Abdullah (1913-1970) romantik üslupla başladığı yazın hayatında 1960'lı yıllardan sonra toplumsal iyiye yönelmiş, gerçekçi roman tarzının hiç değilse yansıtma özelliğini kullandığı bu romanlarda dönemin sorunsallarını konu edinmiştir. Yazarın 1963 yılında kaleme aldığı el-Cennetu'l-'Azrâ (El Değmemiş Cennet) adlı romanı İkinci Dünya savaşı yıllarında Kahire'de sayısı artan İngiliz askerlerinin toplumsal yapıda meydana getirdiği olumsuzluklar başta olmak üzere çok eşlilik ve feodalite olgularını sorunsallaştırmaktadır. Daha önce "insanlık durumları" adını verdiği duygusal formları konu edindiği için Necip Mahfûz tarafından "Yeni Menfelûti" olarak adlandırılan yazarın söz konusu eseri tam olarak gerçekçilik ilkelerini içermese de dönemin sosyal ve siyasi olaylarına getirdiği bakış açısı bakımından önemlidir. Eser içerdiği sorunsallar bakımından incelenmiş ve realist roman öğelerini ne kadar gerçekleştirdiği değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Abdulhalim Abdullah, Mısır, Roman, Eleştiri.

ABSTRACT

Muhammad Abd al-Khalim Abdallah (1913-1970), who is considered among the second period novelists in Egypt, started his literary life with a romantic style and after the 1960s he turned towards the social good, and in these novels, in which he used at least the reflection feature of the realistic novel style, he dealt with the problematics of the period. His novel "The Virgin Heaven" (The Untouched Paradise), which the author wrote in 1963, problematizes the negative effects of the increasing number of British soldiers in Cairo during the Second World War on the social structure, as well as the phenomena of polygamy and feudalism. Although this work of the author, who was called "New Manfaluti" by Naguib Mahfouz because he had previously dealt with emotional forms he called "human situations", does not contain the principles of realism, it is important in terms of the perspective it brings to the social and political events of the period. The work in question will be analyzed in terms of the problematics it contains and the extent to which it realizes the elements of the realist novel will be evaluated.

Keywords: Abd Al-Halim Abdallah, Egypt, Novel, Criticism.

GİRİŞ

Mısır'ın 1798 yılında Napolyon kuşatmasıyla başlayan Batılılaşma süreci Mehmet Ali Paşa'nın askeri alanda güç kazanmak için giriştiği yeniliklerle devam etmiş, ondan sonra gelen valilerin tutumuna göre yavaşlayıp hızlanırken değişim kaçınılmaz bir sonuç olmuştur. Mehmet Ali Paşa döneminde gerçekleştirilen ve Mısır'ın rönesansı denebilecek bir değişimi başlatan girişimlerin başında tercüme heyetinin kurulması, matbaanın işlerlik kazanmasıyla dergi ve gazetelerin tercüme eserleri neşretmesi, yurt dışına gönderilen öğrenci heyetleri, yeni açılan okullarda klasik eğitimin yerini modern tarzda eğitimin alması gelir (Dayf 1961:11-37).

Söz konusu dönemde çeviri eserler yoluyla edebiyata hikâye, roman gibi yeni formların girmesiyle yazarlar çoğu eğlendirmeyi hedefleyen değersiz ürünlerden sonra Mısır insanını ve sorunsalını anlatan milli edebiyatın oluşmasına katkı sağlamıştır. İlk yıllar Batılılaşmanın toplumsal yapıda meydana getirdiği farkındalıkla eğitim, kadının eş seçimi, hurafeler ve moderniteyi sorunsallaştıran Abdulkâdir el-Mâzinî (1890-1949), Abbâs Mahmud el- Akkâd (1889-1964), MahmûdTahir Lâşin (1954-1984) Muhammed Hüseyin Heykel (1988-1956), Mahmûd Teymûr (1894-1973) ve Tâhâ Hüseyin'in (1989-1973) aralarında bulunduğu roman yazarlarından sonra ikinci dönem roman yazarları Mısır'ın bağımsızlığı başta olmak üzere siyasî ve ekonomik şartların sonuçlarına odaklanmıştır.

Yine ilk dönem edebiyata hâkim olan romantizm Batı edebiyatıyla eş zamanlı olmasa da Mısır'ın kendi şartları sonucu yerini zamanla Marksist eleştiriden beslenen realizme bırakmış, Abdurrahmân eş-Şarkâvî'nin (1920-1983) başını çektiği bir grup, toplumsal gerçekçi romanlarla siyasî ve sosyal yapıdaki eksikliklere sosyalist çözümler sunarken Necib Mahfûz (1911-2006) başta olmak üzere diğer bir kısım toplumsal yapıyı eleştirmekle yetinmiş ideolojik bir tavır sergilemekten çekinmiştir.

Realizm; hayatı, tabiatı, insanı ve olayları olduğu gibi anlatma, aktarma endişesi çerçevesinde teşekkül etmiş bir anlayıştır. Yazardan beklenen şey gerçekliği bütün çıplaklığı ile okuyucunun önüne sermek, olaylara dışarıdan

Asiye Çelenlioğlu¹

How to Cite This Article

Çelenlioğlu, A. (2023). "Muhammed Abdulhalim Abdullah'ın Cennetu'l-'Azrâ Adku Romanında Toplumsal Yapı", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(70):3829-3834. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH AS.72917>

Arrival: 08 August 2023

Published: 30 November 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Doç. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, İstanbul, Türkiye

bakarak olduğu gibi yansıtmaktır. Realizmin başlıca ilke ve özellikleri arasında güncel ve nesnel gerçeklik, gözlem, nesnel betimleme, eleştirel tavır ve kişi seçiminde “tip”² öncelikle gelir.

Mısır edebiyatına gerçekçiliğin hâkim olduğu XX. yüzyılın ikinci yarısında yazarlar İngiltere sömürgesi altında ülke topraklarında yaşanan ekonomik krizin toplumsal zeminde meydana getirdiği fakirlik, rüşvet, yolsuzluk, yozlaşma gibi olumsuzlukları sorunsallaştırmış, bağımsızlık olgusuna vurgu yapmışlardır. Özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında Kahire’de artan İngiliz asker sayısının (Cleveland 2008:227) şehrin görüntüsünde meydana getirdiği değişim (Morsat 2010:100), köyden kente göç ve fakirliğin yozlaşmaya etkisi roman sorunsalları arasında yerini alırken bu eserlerde münferit öyküler yerine toplum fertlerini temsil eden tiplere yer verilmiştir. Olaylar yazarın yorumuna gerek kalmadan okuyucunun gözü önünde cereyan etmiş, roman konusu herkesin ortak yarasına parmak basmıştır.

Söz konusu dönemde yazan Abdulhalim Abdullah³ hakkında çalışma yapan araştırmacılar edebi hayatını romantik ve realist evrelere ayırmış *Gusnu’z-Zeytûn (Zeytin Dalı, 1955)*, *Min Ecli Veledî (Oğlum İçin, 1957)* ve *el-Beytu’s-Sâmit (Sessiz Ev, 1966)* gibi romanlarının gerçekçi roman özelliği taşıdığı kanaatini gütmüştür. Oysa söz konusu romanlar gerçekçiliğin yukarıdaki ilkeleri çevresinde değerlendirildiğinde romantik öğeler içermesinin yanı sıra, karakterlerinin tiplere uzak olduğu görülür. Yazar *Gusnu’z-Zeytûn* adlı romanda aşkı aldatma perspektifinden değerlendirirken *Min Ecli Veledî* adlı eserde “sevgede tahakküm ve birey olma” olgusunu incelemiş, *el-Beytu’s-Sâmit*’te ise bekaret kavramını sorunsallaştırmıştır. Abdulhalim Abdullah’ın söylemlerine bakıldığında onun yazara “eğitici ve eğlendirici üsluptan birini diğerine feda etmeksizin eserinde insanlık durumu dediği duygu renklerini kullanması” sorumluluğu verdiği görülür. Ona göre sanatçı kendisini üzen şeyin okuyucuyu da üzeceğini bilmez (Abdullah 1970:155-157). Bu Necip Mahfûz’un ona neden “Yeni Menfelûti” adını taktığını da açıklamaktadır (Nevfel 1966:60).

Söz konusu dönemde yazarı toplumun inşasından sorumlu tutan edebi eleştiri Abdulhalim Abdullah’ı muhtemelen bu nedenle yok sayarken o; “Beni neden görmezden geliyorsunuz? Şöhret ya da övgü beklemiyorum; bütün istediğim Mısırlı yazarlar arasında yerimi bilmek.” sözleriyle sitem etmiştir (Nevfel 1966:65). Ancak Abdulhalim Abdullah’ın II. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan gelişmeler ve özellikle 1967 yılında gerçekleşen Mısır-İsrail Savaşı’ndan sonra edebiyata bakış açısının değiştiği *el-Cennetu’l-Azrâ* (1963), *Li’z-Zemen Bakıyye* (1968) ve *Kıssatun lem Tetim* (1970) adlı romanlarında toplumsal olgulara yöneldiği görülür.

EL-CENNETU’L-‘AZRÂ (EL DEĞMEMİŞ CENNET)

Yukarıda ifade edildiği gibi Abdulhâlîm Abdullah genel olarak aşk ve ihanetin ana fonu oluşturduğu romanlarında duygusal renklere önem vermiş, fakirliğin kompozisyon içinde tamamlayıcı bir unsur olarak yer aldığı bu romanlar belki de bu nedenle Mısır toplumsalına ayna tuttuğu iddiasıyla gerçekçi olarak nitelendirilmiştir. Oysa romanlarında kahramanları nesnel betimleme yerine analitik açıklamalarla okuyucuya dikte etmiş, güncel gerçeklik yerine dramatik hikayelerle hayatı sorgulamıştır.

Romanları gerçekçilik ilkeleri bağlamında değerlendirildiğinde 1960’lı yıllardan sonra yazdığı *el-Cennetu’l-Azrâ*, *Li’z-Zemen Bakıyye* ve *Kıssatun lem Tetim* adlı üç roman, Mısır’ın bağımsızlığı başta olmak üzere kırsalda çifti sorunları gibi toplumsal olgular içermesi nedeniyle diğerlerinden farklıdır. Bu üç roman içinde yazarın 1963 yılında kaleme aldığı ve 204 sayfadan oluşan *Cennetu’l-Azrâ* adlı eseri çok eşlilik, feodalite, II. Dünya Savaşı yıllarında Mısır’ın görüntüsü gibi olguları sorunsallaştırmasıyla realist romanın gerçeğe sadık kalma özelliğini taşımaktadır. Ancak gerçekçi romanlarda olması beklenen; karakterleri tiplendirmeye, devrimci üslup ve nesnel yaklaşım gibi ilkeleri sağlamaması nedeniyle bu alanda başarılı bir roman olduğunu söylemek güçtür. Yazar diğer romanlarında olduğu gibi çoğu yerde duygusal alana hapsolmuş, karakterleri sağlıklı şekilde geliştirememiştir. Romanın sorunsallarını aşağıdaki şekilde incelemek mümkündür.

² Tip; kendine has, sosyal, kültürel, psikolojik ve davranış nitelikleriyle değil mensubu olduğu grup ya da sınıfın temsilcisi durumundaki insandır. Öğretmen tipi, işçi tipi, köylü tipi vb. (Çetişli 2006:85)

³ Muhammed Abdulhalim Muhammed 1913 yılında Mısır köylerinden biri olan Kefr Bûlîn’de doğmuş ve ilk öğrenimini burada tamamlamıştır. Kahire’de ilk okulu bitirdikten sonra girdiği Dâru’l-Ulûm sınavını kazanarak eğitimin burada devam etmiştir. Maddi imkansızlıklar nedeniyle ev tutamadığı için akrabalarının yanında kalan yazar gurbet olarak adlandırıldığı bu yaşamı özellikle *Lâkîta* adlı romanına zemin hazırlamıştır. 1937 yılında Dâru’l-Ulûm’dan mezun olan yazarın daha öğrenciyken 1933 yılında bir hikayesi yayınlanmıştır. Mezun olduktan sonra Arap Dil Kurumunda çalışmaya başlayan Abdulhalim Abdullah çok sayıda roman ve hikâye kaleme almıştır. Pek çoğu beyaz perdeye aktarılmış ve Batı dillerine tercüme edilmiştir. 1970 yılında evine dönmek için bindiği araçta şoförle tartışırken geçirdiği kalp krizi sonucu elli yedi yaşında vefat etmiştir. Hayatı hakkında bilgi için bkz. Yûsuf Hasen Nevfel, *Muhammed ‘Abdulhalim ‘Abdullah Hayâtuhu ve Edebuhu*, Riyâd, İmâdetü’s-Şüûni’l-Mektebât, 1981; Muhammed Hasaneyn Kaşyût, *Dirâsa Edebiyye ‘an A’mâl Muhammed ‘Abdulhalim ‘Abdullah*, Kahire, el-Hey’etü’l-‘Âmmetü’s-Sekâfiyye, 2000, s. 49-79.

Feodalite

Hikâye Mısır'ın köylerinden birinde iki evlilik yapan Hacı Mâdi'nin ilk eşinden çekindiği için ikinci evliliğinden olan oğluna sahip çıkamaması, hastalanıp yatağa düştüğünde büyük oğul Hâmûde'nin ilk eş Behiyye'ye iftira atarak köyden çıkmaya mecbur etmesi ve sahte imza ile babasının üzerindeki bütün malları kendi üstüne geçirmesi etrafında şekillenmektedir. Söz konusu yıllarda kırsalda çiftçinin geçim sıkıntısı ve bir avuç toprağın köylüye kazandırdığı itibar Abdurrahman eş-Şarkâvî'nin romanlarından bilinmektedir.⁴ Ancak Mısır tarihiyle ilgili gerçekler kadar söz konusu dönemi kaleme alan yazarların eserlerinde yer alan bilgiler, roman kurgusuyla uyuşmamaktadır.

Bir toprak ağasının gizlice evlenip bunu ilk eşi ve oğluna izah etmede yaşadığı güçlük kadar Hâmûde'nin Behiyye'yi köyden çıkmağa mecbur etmek için zina ediyor süsü vermesine köylülerin, kocası Hacı Mâdi'nin ve Kahire'de yaşayan ağabeyin beklenen tepkiyi vermemesi akla makul gelmemektedir. Taha Hüseyin'in *Şeceratu'l-Bu's* (Hüseyin 2013) romanı başta olmak üzere çok eşliliği ve kırsalda toprak ağası profilini sorunsallaştıran yazarlarla kıyaslandığında Hacı Mâdi'nin pasif rolü şaşırtıcıdır. Yazar bu olaylar yaşanırken bireylerin duygusal analizine girişmiş olguların toplumsal değerini göz ardı etmiştir.

"Kadınlarla erkeklerin ellerindeki köy lambalarından çıkan ışık odaya yayılıyordu. Rızâ da dahil bu günahsız insanlar kendilerine ne olduğunu soruyor, kadına lanet ediyorlardı. Hâmûde elinde sopayla esip güreyleyerek odaya girdiğinde her şey anlaşıldı. Köylüler ona yol vermişti çünkü Hacı Mâdi'nin en büyük oğlu olmakla birlikte iki yüz feddanlık bu arazide söz sahibi olan da oydu. (...)

Hâmûde elindeki sopayı havada sallayarak kadınla adamın üstüne yürürken herkes kenara çekildi. Lambalardan süzülen ışık arkadan vuruyor, işledikleri bu suç nedeniyle üstlerine inen darbelerden inleyen bu iki kişi için insanlar af dileniyordu." (Abdullah 2007:10-11)

Hacı Mâdi hasta yatağında Behiyye hakkında çıkan söylentilerin gerçekliğini düşünmüş oğul ve karısının köyü terk etmesine seyirci kalmıştır. Kahire'de dayısı hapse girince okulu bırakarak on altı yaşında bir matbaada çalışmak zorunda kalan Rızâ, köye özlem duyan annesinin de etkisiyle kendinden gasp edilen toprakları geri alma hayali kurmaya başlamıştır. Hâmûde'nin nüfuz sahibi bir ailenin kızıyla evlenip ayrılması düşman yelpazesini genişletirken onun arazisini ele geçirmek için Rızâ'nın öfkesini kullanan bir avukatın kurduğu tuzak, adalet sistemini sorgular. Sonunda Hâmûde vurularak öldürüldüğünde Rızâ ve annesi sürgün çıktıkları bu toprakların sahibi olacaktır.

Eserde sıklıkla yer alan kırsal betimlemeleri ve toprak sevgisi romana *el-Cennetu'l-'Azrâ* (*El Değmemiş Topraklar*) adını vermiştir. Abdulhalim Abdullah'ın kırsalda toprağın değerine ve marabanın toprak ağası karşısında güçsüzlüğüne yaptığı vurgunun bilinçli olduğunu düşünmek güçtür. Zira bu olguların betimlenmesinde de gerçekçi romandan beklenen hamaset görülmemektedir:

"İki yıldan beri çiftlikte her şey muhteşem gidiyordu. Hâmûde yeni hısımları sayesinde kendisini daha kuvvetli hissediyor karısının ailesiyle bir depo silahı varmış gibi övünüyor. Çiftliğinde alın teri döküp karşılığını alamayan köylüler korkup sinmişti." (Abdullah 2007:93)

Behiyye oğlunu alarak Kahire'ye abisi Berekât'ın yanına gittiğinde hikâyenin sorunsalları çeşitlenmiş İngiliz askerleriyle halk arasında yaşanan çatışmayı betimleyen cümleler romana hareket kazandırmıştır.

İhanet

Köyünden yaptığı hırsızlık nedeniyle çıkmak zorunda kalan Berekât, Kahire'de bir kahve işletmecisinin yanına sığınmış, kaçak ticaretten elde ettiği gelirine ortak olduğu gibi o hapse girdiğinde işlettiği kahveye ve karısına da sahip olmuştur. Kardeşi Behiyye ile aynı evde yaşaması zor görüldüğünden bir oda tutarak onu yerleştirmiş, köyden neden çıktığı üzerinde durmamıştır:

"Ağabey sustu gözlerini yere dikip düşünmeye başladı: Hacı Mahmûd dürüst bir adamdır, köyde olan biten her şeyi bilir. Belki de bütün bunları gerçekten, babasının karısına leke sürerek onu ve oğlunu her şeyden mahrum etmek için Hâmûde planlamıştı. Fakat... Bu iftiranın gerçek olma ihtimali yok muydu?" (Abdullah 2007:34)

"Bir müddet sustuktan sonra öğrenilmiş çaresizlikle: "Yapacak bir şey yok Behiyye. Her birimiz köyden bir nedenle çıktık!? Her şey Allah'ın elinde!" dedi." (Abdullah 2007:35-36)

Romanda Berekât kaçakçılık nedeniyle tutuklandığında karısının çirakla ilişkisi kendi ihanetin bedeli olarak zikredilmiş ve o bunu sineye çekmiştir: *"Belki aynı şeyi ben ustama yapmasaydım Azûz da bana bunu yapmazdı. Bunun "eden bulur"dan başka bir açıklaması olamaz."* (Abdullah 2007:76)

Abdulhalim Abdullah'ın sıklıkla kullandığı olgulardan biri olan ihanet kavramı romanda karı-koca, baba-oğul, ağabey-kardeş, patron-çirak, avukat-müvekkil arasında tekerrür etmiş yazar klasik çizgisinden ayrılmamıştır.

⁴ "Feddan? Bir parça toprak... O bir feddan köyde ona özel bir yer kazandırıyor. İklim'e gidince o toprak sayesinde büyük beylerin ve amcasının oturduğu Ermeni kahvesinde oturabiliyor. Bir feddan? Onun gibi köyde kimin bir feddanı var?" (eş-Şarkâvî, 1990:66).

ROMANDA II. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA KAHİRE

II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1948'te meydana gelen Filistin problemi 1952 Devrimi, Fransızlara karşı Cezayir Ayaklanması, Tunus Savaşı ve 1956'da gerçekleşen İsveç Savaşı'na kadar Arap âleminin geçirdiği siyasi süreç yazarları yüzyılın gerçeklerinden ilham alarak yazmaya zorlamıştır. 1882 yılında Urâbî Paşa isyanını fırsat bilerek Mısır'a giren İngiltere 1956 yılına kadar sürecek işgali başlatmış Mısır'ın siyasi tarihi kadar edebi literatürü de buna paralel şekillenmiştir. 1919 yılında Sa'd Zağlul'un Paris konferansında Mısır'ı temsil talebini desteklemek için sokağa dökülen halkın gerçekleştirdiği devrim toplumsal gerçekçi bir yazar olan Şarkavî'nin eserleri kadar Mahfûz'un eleştirel gerçekçi romanlarında da yer almıştır.

Ülkeyi demir yumrukla yöneten Sıdkî yönetimiyle başlayan siyasi olumsuzluklara tepki olarak gerçekleşen 1936 Devrimi, Şarkavî'nin *eş-Şevâriu'l-Halfiyye*⁵ adlı esriyle ölümsüzleşirken 1952 Devrimi ve eleştirisi (eş-Şarkavî 1973) çok geçmeden edebi literatürde yerini almıştır. Otoriter rejimlerde romanın eleştiri için iyi bir kılıf olduğu düşünüldüğünde 2010 yılında gerçekleşen Arap Baharı hakkında yazılan romanlar şaşırtıcı olmamıştır. Aslında Mısır'da edebi akımlardan bahsederken hiç değilse başarılı romanlar için salt romantik bir evreden söz etmek doğru değildir. İlk roman olarak kabul edilen Muhammed Hüseyin Heykel'in *Zeyneb* adlı eseriyle başlayan toplumsal eleştiri sorunsalları farklılaşarak günümüze kadar gelmiştir.

Çalışmanın konusu olan *el-Cennetu'l-'Azrâ* adlı roman yukarıda ifade edildiği gibi gerçekçilik ilkelerini tam olarak sağlamasa da 1939 yılında Kahire'nin görüntüsünü ortaya koymada oldukça fazla ip ucu içermektedir. Kahire'de savaş yıllarında sayısı gittikçe artan bar ve pavyonların sayısı beraberinde yozlaşmayı getirmiş, ekonomisini savaşa göre ayarlayan ülkede özellikle kırsalda meydana gelen geçim sıkıntısı köyden kente göçü başlatmıştır. İngiliz askerlerinin evine hizmetçi olarak giren kızların sayısı bu dönemi konu edinen romanlardan⁶ anladığımız kadarıyla hafife alınmayacak kadar çoktur:

“Savaş kazanç kapsı haline geldiğinde köyden kente göç başladı. İnsanlar aynı anda hem savaşın tehlikesi hem de zenginlikten bahsediyordu. Parayla değerler arasındaki denge bozulmaya başlamıştı.” (Abdullah 2007:99)

“Dünya kanlı bir yolla elbisesini değiştirip rengini, modelini sadece Allah'ın bildiği yeni bir elbise giydiği o günlerde Rızâ kendisini dünyanın bir parçası gibi hissediyor, her şey üzerine geliyordu. Bir dosta ihtiyacı vardı ama iş yerindeki bütün arkadaşları ona yabancı gibiydi. Gıptayla karışık mizahla savaş zenginlerinden, tek gecelik kadınlardan, insanları yoldan çıkaran haram kazançtan bahsederlerken Rızâ hem kendinden hem de onların konuşmalarında tiksiniyordu.” (Abdullah 2007:101)

Mısır halkının yabancı unsurlara öfkesi ve yaşanan çatışma da romanın eleştirisi unsurları arasındadır:

“İşyerinde bir müstahdem var. Okuma yazma bilmiyor ama aydın biri. İngilizleri de Almanları da sevmiyor. Yabancı unsurları kovmak için her ülke hatta Hacı Mâdî'nin çiftliğinde de geçerli bir yöntemi var. Bunu bize helal ya da haram olmasına bakmaksızın, çok para kazanmak için istifa edip, İngilizlerle çalışmaya başlayan bir tanıdığıyla alay ederken söyledi: Eğer, her Mısırlı vatandaş ülkesinde istemediği bir yabancıya düşmanca davranırsa sorun çözülür. Düşünün bir kere; bu matbaada çalışan her kes ben onlara selem verdiğimde bana selam vermezse bir gün bile burada barınabilir miyim?” (Abdullah 2007:110)

1882 yılından itibaren İngiltere sömürgesi altındaki Mısır'da Dinşavay⁷ olayına benzer hadiseler gerçekçi romanların çoğunda yer alırken en bariz örneği Şarkavî'nin *el-Ard* (1954) adlı romanında görülmektedir. İngiliz askerlerinin köylere düzenlediği baskınlara karşılık veren halkın mücadelesini destansı bir edayla anlatan Şarkavî yine *Kulüb Hâliye* (1956) adlı romanda Kahire sokaklarında Mısırlı kadınlara sarkıntılık eden İngiliz askerlerinden bahsetmektedir. Abdulhalim Abdullah'ın savaş yıllarında Kahire'nin durumunu ve İngiliz askerlerinin taşkınlıklarını betimlediği söz konusu eseri de diğer romanlarından farklılaşmaktadır. Yazar romanda baskın alarmı verildiğinde sığınaklara inen apartman sakinlerinden bahsetmiş söz konusu dönemde siyasi gündemle ilgili bilgiler vermiştir:

“Top atışı ya da bomba patlamasını bekleyen sinir bozucu sessizlikte Behiyye nefesini saydı. Kendisi gibi pek çok kişi için tahammül edilemeyecek bir deneyim olan bu durumda Rızâ fantezi yapıyordu: Uzun çeneli İtalya sırtında taşıdığı gitarla tarihten şöhret dileniyor, beyaz uzun saçları önden ayrılmış sarhoş Almanya barda içtiği yirmi şişe birayla başarısını kutluyordu.⁸ Oda loş ışıkla aydınlandığında annesinin çılgık atarken yüzünü gördü, yataktan yere inmiş bomba sesleri arasında bir şeyden korunmak ister gibi kollarını başının üzerine kaldırmıştı. Dışarıda çocukların sesleri yükseliyor, pencerelerin kapatılıp ışıkların söndürülmesini emreden sesler duyuluyordu. Bombaların ışığıyla gökyüzü aydınlanırken

⁵ Abdurrahman eş-Şarkavî, *eş-Şevâriu'l-Halfiyye*, Elektronik Kaynak: (http://www.ar4-book.com/2016/01/pdf_899.html). Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2023.

⁶ “Gerçekten kilo aldın Mahcûb Amca... İnce beyaz elbisenin içinde kırmızı yuvarlak yüzünle akraban Ebû Saîd'e benziyorsun. Köye baskınlardan kaçmak için mi yoksa Ümmü Saîd aracılığıyla yeni bir hizmetçi avlamak için mi gidiyorsun? Köylüler senin kızları İngilizlere pazarladığını söylüyor... Fakat... Sanmam... Kötü zandan Allah'a sığınırım. Bana ne bunlardan...” (eş-Şarkavî 1986:72-73).

⁷ İngiliz subayları ile köylüler arasında çıkan çatışma sonunda İngilizler, ülkenin geri kalanına örnek olması için Dinşavay sakinlerini cezalandırmaya karar vermişler, kurulan özel bir mahkemede köylülerden 52'si kasten adam öldürmekten suçlanmış, bunlardan 32'si mahkûm olurken 4'ü köyde asılmış, diğerleri de ağır cezalara çarptırılmıştır.

⁸ Bu cümlede İtalya ve Almanya karikatürize edilmiştir.

Behiyye korkuyla dışarı fırlamış semayı görünce içeri dönmüştü. Her yer alev almış gibiydi. Hayalinde çiftçilerin ağaç evleri ve yeşil tarlalar canlandığı sırada dışleri zangırdadı. Rızâ onu aşağı indirmekten başka çare bulamadı.” (Abdullah 2007:112)

Rızâ sığınakta tanıştığı ailenin genç kızı Süreya’ya âşık olmuş makinist olarak çalışan babanın İngilizlerle ilgili anlattığı hikayeler gündeme işaret etmiştir:

“Baba kendinden emin tavırlarıyla konuşmaya yön verirken neşesi sert tabiatını ve kalın sesini bastırmıştı. Tren istasyonunda birkaç İngiliz askerle arasında geçen arbedenin detaylarını anlatırken kahkahayla gülüyor, kafasını öne doğru savuruyordu. Askerlerden biri onu taciz edip, uzun bıyığıyla dalga geçtiğinde, Cabir Amca önce şaka yaptığını sanmıştı. Sonra iki asker daha ona katılmış, biri kalın ensesine dokunup geniş omuzlarının ne kadar güzel olduğunu söylerken diğeri, uzun bıyığına yapışıp hatıra olsun diye kıl kesmeye çalışmıştı. (...) Aklına o anda İngilizlerin şehrin sokaklarından koparıp kötü yola düşürdüğü kızları gelmişti.” (Abdullah 2007:124-125)

İngilizlere karşı öfkenin tırmanışa geçtiği bu dönemde, onlarla ticaret yapıp servetini artıran halkın varlığı da gerçekçi romanlar sorunsalları arasındadır.⁹ Romanda da Rızâ’nın ağabeyi kardeşinin topraklarına el koymakla kalmamış, İngilizlerle yaptığı patates ticareti neticesinde “savaş zengini” denen zümreye dahil olmuştur. (Abdullah 2007:134)

Kahire’de savaş sadece geceleyin ortaya çıkan bir dehşet değil gündüz sokakları dolduran bir yabancılaşmadır:

“Yeni Zelanda Avusturalya ve Hindistan’dan bir kolonyal asker konvoyu meydana akın ediyordu. Çölün kumlarında Rommel ile savaşmak için gelmişlerdi. Aralarında hasta ve yaşlı görünenler vardı, Rızâ’nın şaşkınlığını gören Süreyya kahkahayı bastı. Onu sakinleştirmek için fısıldıyordu: Ülkende.... Korkuyor musun? Çok yazık...” (Abdullah 2007:142)

Abdulhalîm Abdullah’ın söz konusu romanını, içeriğindeki sorunsallara rağmen gerçekçi roman olarak kabul etmek güç olduğu gibi, farklı yelpazede seçtiği konuları tamamlamadığı ve hikâyeyi dağınık olarak ele aldığı için de başarılı bir roman olarak görmek güçtür.

SONUÇ

Modern edebiyatın formlarından biri olan roman sanatı Mısır’da değersiz ilk ürünlerden sonra Mısır insanı ve sorunsallarını konu edinen bir içeriğe bürünmüştür. İlk dönem romanın sorunsallarını modernite, kadının hak ve özgürlüğü ile gelenek oluştururken II. dönem romanları İngiltere sömürgeci altında Mısır’ın bağımsızlığı siyasi ve ekonomik şartların sonuçlarını sorunsallaştırmıştır.

Otoriter rejimlerde eleştiri için iyi bir kılıf olması nedeniyle Mısır romanının etkisinde kaldığı akımlar arasında salt romantik bir devreden bahsetmek mümkün değildir. Bu anlamda ilk döneme Mısır romanı eleştirel romantik ya da analitik bir çehreye bürünürken tüm dünyada genel geçer bir akım olan gerçekçilik Mısırdaki XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra romana hâkim olmuştur. Necîb Mahfûz, Abdurrahmân eş-Şarkâvî ve Yusûf İdrîs gibi gerçekçi yazarlar eserlerinde Mısır toplumsalına ayna tutarken tipler yoluyla eleştirdikleri sorunlardan oluşan hikayelerde toplumsal iyiye odaklanmışlardır.

II. dönem roman yazarları arasında sayılan Abdulhalîm Abdullah gerçekçiliğin edebiyata hâkim olduğu dönemde belki de ilk kez Mısır edebiyatında salt romantik eserlerle ortaya çıkmış muhtemelen bu nedenle Mahfûz kendisini “Yeni Menfelûti” olarak isimlendirmiştir. Her ne kadar Abdulhalîm Abdullah için gerçekçi bir dönemden söz edilse de bu romanların realist roman ilkelerini tam olarak gerçekleştirdiği tartışılır. 1960’lı yıllardan sonra yazdığı ve gerçekçi roman olarak kabul edilen *Li’z-Zemen Bakıyye*, *Kıssatün lem Tetim* ve *Cennetu’l-‘Azrâ* romanları arasından çalışmanın da konusu olan sonuncusunu, Mısır gündemini konu edinmekle birlikte gerçekçi romanlarda olması beklenen; karakterleri tiplendirme, devrimci üslup ve nesnel yaklaşımı gerçekleştirememesi nedeniyle bu alanda başarılı bir roman olarak değerlendirmek güçtür.

Mısır’ın köylerinden birinde iki evlilik yapan Hacı Mâdî’nin ilk eşinden çekindiği için ikinci evliliğinden olan oğluna sahip çıkmaması, hastalanıp yatağa düştüğünde büyük oğul Hâmûde’nin bütün mirasa sahip olmak için önce ilk eş Behiyye ve oğul Rızâ’yı iftira ile köyden çıkmaya mecbur ettikten sonra sahte imza ile babasının üzerindeki bütün malları kendi üstüne geçirmesi etrafında şekillenen hikâyede karakter gelişimi de sağlıklı değildir. Çok eşliliğin oldukça yaygın olduğu bir dönemde toprak ağasının aciz tavrı aynı sorunsal konu edinen romanlarla uyumsuzdur. Ayrıca feodal yapıda toprak sevgisi ve çiftçinin sömürülen hakkı da yeteri kadar vurgulanmamıştır.

Yazarın romanda gündemle uyumlu en önemli eleştirisi II. Dünya Savaşı yıllarında Kahire’nin görüntüsüdür. Sayısı gittikçe artan İngiliz askerlerinin toplumsal yapıda meydana getirdiği yozlaşma ve yabancı unsurlarla halk arasındaki çatışma romanda sıklıkla vurgulanmış ancak hamaset içermeyen cümlelerle ifade edilmiştir.

⁹ Şarkâvî II. Dünya Savaşı yıllarını konu edindiği Kulûb Hâliye romanında savaş ortamında gitikçe ağırlaşan hayat şartları sebebiyle alternatif ticari atılımlarda bulunan köylünün savaşın getirdiği zorlukları fırsata çevirmek için saman ticareti işine girmesini konu edinmiştir (Cleveland, 2008:123).

204 sayfadan oluşan romanda yazar fasih bir dil ve duru bir üslup kullanmıştır. Abdulhalim Abdullah'ın genel tarzı dışında kısmen gerçekçi öğeler taşıyan bu romanı özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında Kahire'nin görüntüsüyle ilgili sunduğu veriler ve çok eşliliğin olumsuz sonuçları açısından önemli ip uçları taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdullah, M. A. (2007). el-Cennet'ul-Azrâ. Mektebetu'l-Mısır, Kahire.
- Abdullah, M. A. (1970). el-Vechu'l-Âhar. Dâru'l-Mısır li't-Tibâa, Kahire.
- Cleveland, L. (2008). Modern Ortadoğu Tarihi. Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Çetişli, İ. (2006). Batı Edebiyatında Edebi Akımlar. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Dayf, Ş. (1961). el-Edebu'l-Arabiyyi'l-Muâsir fi Mısır. Dârü'l-Meârif, Kahire.
- Hüseyin, T. (2013). Şeceratu'l- Bu's. Hindâvi, Mısır.
- Kaşyût, M. (2000). Dirâsa Edebiyye 'an A'mâl Muhammed 'Abdulhalim 'Abdullah. el-Hey'etü'l-'Âmmetü's-Sekâfiyye, Kahire.
- Marsot, A. (2010). Mısır Tarihi. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Nevfel, Y. (1966). Fennu'l-Kıssa inde Muhammet Abdulhalim Abdullah. eş-Şeriketu'l- Mısriyyeti'l-Âlemiyye li'n-Neşr, Cize.
- Nevfel, Y. (1981). Muhammed 'Abdulhalim 'Abdullah Hayâtuhu ve Edebuhu. 'Îmâdetü Şüûni'l-Mektebât, Riyad.
- Şarkâvî, A. (1990). el-Ard. Dâru's-Şurûk, Kahire.
- Şarkâvî, A. (1973). el-Fellâh. Müessesât b. Abdullah, Kahire.
- Şarkâvî, A. (2016). eş-Şevâriü'l-Hâlfîyye. Elektronik Kaynak: (http://www.ar4-book.com/2016/01/pdf_899.html). Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2023.
- Şarkâvî, A. (1986). Kulûb Hâliye. el-Hey'çetu'l-Mısriyyeti'l-Amme li'l-Kitâb, Kahire.

Karlılık Oranlarının Hisse Getirisi Üzerindeki Etkisinin Finansal Bilgi Manipülasyonu Olması Durumunda Test Edilmesi *

Testing The Effect of Profitability Ratios on Stock Return in Case of Financial Manipulation

ÖZET

Karlılık, her ne kadar kurumsal finansman politikalarının en temel amacı olarak nitelendirilmese de hisse senedi yatırımcısının yatırım kararlarında önemli bir parametre olarak kullanılmaktadır. Bu kapsamda literatürde karlılık oranlarının hisse getirisi üzerindeki etkisini inceleyen pek çok çalışma yer almaktadır. Bu çalışma, literatürde yer alan çalışmalardan farklı olarak hem şirketlerin finansal bilgi manipülasyonu yapmış olmaları durumunun hisse senedi getirisi üzerindeki etkisini, hem de finansal bilgi manipülasyonunun varlığının karlılık ile yarattığı etkileşim etkisinin hisse senedi getirisi üzerindeki etkisini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Şirketlerin finansal bilgi manipülasyonuna yönelmelerinin altında yatan sebepler arasında sayılan kötüye giden finansal durumun gizlenmesi, yeni kaynak temini için finansal yapının güçlü gösterilmek istenmesi, şirket tarafından belirlenen finansal hedeflere ulaşılması gibi gerekçelerin yanında yatırımcının kazanç beklentisini karşılamak, şirketin daha iyi görünmesini sağlamak ve dolayısıyla hisse senedi getirisini artırmak da sayılmaktadır. Bu noktadan hareketle finansal bilgi manipülasyonu kukla değişkeni ve çeşitli karlılık oranlarının çarpılması ile elde edilen etkileşimli değişkenler kullanarak şirketlerin finansal bilgi manipülasyonu yapmış olmalarının kar üzerinde yarattığı etkinin hisse senedi getirisine ne şekilde yansıtıldığına dair ampirik bulguların ortaya konulması amaçlanmıştır. BIST Kurumsal Yönetim endeksinde yer alan şirketlerin 2012-2022 dönemi finansal verileri kullanılmıştır. Şirketlerin finansal bilgi manipülasyonu yapıp yapmama ihtimalleri Beneish M-Skor ile tespit edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre manipüle edilmiş karlılık değişkenleri ile hisse senedi getiri arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Bilgi Manipülasyonu, Beneish M-Skor, Karlılık Oranları, Hisse Getirisi

ABSTRACT

Although profitability is not considered the main objective of corporate finance policies, it is used as an important parameter in the investment decisions of stock investors. In this context, there are many studies in the literature examining the effect of profitability ratios on stock returns. This study, unlike the studies in the literature, aims to determine both the effect of financial manipulation on stock returns and the interaction effect of financial manipulation and profitability on stock returns. The reasons why companies tend to manipulate financial information may be to hide the deteriorating financial situation, to show the financial structure to be strong for the supply of new resources, to reach the financial targets determined by the company, as well as to meet the earnings expectation of the investor, to make the company look better and therefore to increase the stock return. From this point of view, interactive variables were obtained by multiplying the financial information manipulation dummy variable and various profitability ratios. By using these interactive variables, it is aimed to reveal empirical findings about how the effect of financial manipulation and profit interaction is reflected in stock returns. The financial data of the companies in the BIST Corporate Governance Index for the period 2010-2022 were used. Beneish M-Score was used to determine whether companies manipulate financial information. According to the results of the analysis, it has been determined that there is a significant and positive relationship between the manipulated profitability variables and stock returns.

Keywords: Financial Manipulation, Beneish M- Score, Profitability Ratios, Stock Return

GİRİŞ

Finansal tablolar üzerinden işletmelere ilişkin pek çok bilgiye ulaşan yatırımcıların ilgi duyduğu en önemli finansal tablo bilgisi şüphesiz işletmenin karlılık durumudur. Yatırımcıların ilgili şirkete yönelik yatırım kararı vermesinde şirketin karlılık durumunun önemli bir kriter olması ise şirket yönetimini, karı kendilerine hizmet edecek şekilde açıklamaya yöneltmektedir. Şirket yönetiminin genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun hareket ederek ancak kendi çıkarları doğrultusunda kar açıklamasına literatürde kazanç yönetimi denilmektedir (Ghazali vd., 2015). Kazanç yönetiminden farklı olarak muhasebe ilkelerini ihlal ederek yapılan kayıtlar ile oluşturulmuş finansal tablolar aracılığıyla kar açıklanması ise kazanç manipülasyonu olarak nitelendirilmektedir (Christensen, vd., 2017). Finansal tablolar üzerinde manipülasyon yapılması söz konusu olduğunda yatırımcının gördüğü şirketin gerçek performansı değildir (Novanto ve Davianti, 2022). Çünkü finansal tablolar, uygun olmayan varlık değerlemesi, yükümlülük ve

Bahadır Uysal¹

İlkut Elif Kandil Göker²

How to Cite This Article

Uysal, B. & Kandil Göker, İ. E. (2023). "Karlılık Oranlarının Hisse Getirisi Üzerindeki Etkisinin Finansal Bilgi Manipülasyonu Olması Durumunda Test Edilmesi", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(70):3835-3842. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.72955>

Arrival: 10 August 2023

Published: 30 November 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

* Bu çalışma, 27-29 Nisan 2023 tarihleri arasında Eskişehir'de gerçekleştirilen "7. The Economic Research and Financial Markets Congress with International Participation (IERFM2023)"da sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş halidir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Muhasebe-Finansman ABD., Kırıkkale, Türkiye

² Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Muhasebe-Finansman ABD., Kırıkkale, Türkiye

harcamaların gizlenmesi, fiktif gelir kaydı gibi uygulamalarla manipüle edilmiş olabilmektedir. Sertifikalı Hile Araştırmacıları Birliği (ACFE) 1996 yılından bugüne kadar düzenli olarak yayınladığı mesleki hile raporlarında da üç önemli mesleki hile unsurundan biri olan finansal tablo manipülasyonlarına ilişkin istatistikler sunmaktadır. ACFE tarafından açıklanan 2022 yılı raporda 133 ülkeden topladıkları vaka analizleri doğrultusunda mesleki hilelerin %9 oranı ile en küçük payına sahip olan finansal tablo manipülasyonlarının, en büyük paya sahip olan varlıkların zimmete geçirilmesi hilesinin 6 katından fazla bir maliyete sebep olduğu belirtilmektedir (ACFE, 2022). Aynı raporda finansal tablo manipülasyonuna başvurma yoğunluğunun endüstriler bazında %18 ile en yoğun inşaat sektöründe, %13 ile yiyecek içecek ve konaklama sektöründe ve %12 oranı ile eğitim, bilgi teknolojisi ve imalat sektörlerinde olduğu belirtilmiştir.

Yatırımcıların şirket karlılık durumuna ilişkin edindikleri bilgi yatırım kararlarında etkili olduğundan, bu durumun şirketlerin hisse senedi fiyatları üzerinde de doğrudan bir etkisi olması beklenmektedir (Beneish, 1999). Bu nedenle şirketlerin mali durumlarına ilişkin doğru ve geçerli bilgi sunmaları hem mikro ölçekte şirketler için hem de makro ölçekte piyasalara olan güvenin tesisi için önem arz etmektedir. Bu noktadan hareketle şirketlerin finansal manipülasyon yapıp yapmama ihtimallerini tespit etmek üzere Beneish M-Skor modeli geliştirmiştir. Her ne kadar Beneish M-Skor modeli bir işletmenin manipülasyon yaptığına dair kesin bir bilgi vermese de söz konusu işletmenin manipülasyon yapma ihtimalinin yüksek olduğuna dair kanıtlar sunmaktadır. MacCharty (2017), 2001 yılında iflas eden Enron şirketinin 1996-2000 dönemi finansal tablo verilerini kullanarak hesapladığı Beneish M-Skor değerlerinin, şirketin 5 yıl boyunca manipülasyon yaptığına işaret ettiğini ifade etmiştir. Çalışmasında şirket paydaşlarının sadece Z-skor değerlerine değil hem Z-skor hem M-skor değerlerine eş zamanlı olarak bakabilme imkânı olsaydı kendilerini daha fazla koruma imkanları olabileceğini, o nedenle her iki skorun denetimin bir parçası olarak kullanılmasını önermiştir.

Şirketlerin karlılık oranlarının hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisini (Karaca ve Başçı, 2011; Kaya ve Öztürk, 2015; Murniati, 2016; Alaagam, 2019) ya da şirketlerin manipülasyon yapmış olmalarının hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisini (Marciuakaityte ve Varma, 2007; Uyar ve Küçük Kaplan, 2011; Andreas, 2017; Kara ve Sakarya, 2021) inceleyen pek çok çalışmaya literatürde rastlanmak mümkündür. Bu çalışma, önceki çalışmalardan farklı olarak yalnızca şirketlerin karlılık durumlarının ya da manipülasyon yapmış olma durumlarının hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisine bakmayıp şirketlerin manipülasyon yapmış olmaları durumunda bunun kar üzerinde yaratacağı etkileşim etkisinin hisse senedi fiyatlarında nasıl bir etki yaratacağını araştırmaktadır. Gerek ulusal gerekse uluslararası literatürde hiç ele alınmamış bir araştırma sorusu olması nedeniyle elde edilen bulgular ile finansal manipülasyon literatürüne katkı sağlaması amaçlanmıştır.

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Beneish (1999)'in M-skor modeli geliştirdiği çalışmasında, kazanç yönetimi faaliyeti içinde olan firmaların genellikle hisse senedi fiyatlarının düştüğünü öne sürülmüştür. Nuryaman (2013)'te ise bu düşüşü kazanç manipülasyonunun hisse getirilerini olumsuz etkilemesine bağlamaktadır. Literatürde firmaların finansal manipülasyon yapmaları ile hisse senedi getirileri, hisse senedi fiyatları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar yer almaktadır. Her ne kadar çalışmaların çok büyük bir kısmı finansal manipülasyonun hisse senedi fiyatı ve getirisi üzerinde negatif bir etkisi olduğunu ampirik olarak tespit etmiş olsa da pozitif etki olduğuna dair bulgular da mevcuttur. Çalışmalarda finansal manipülasyon varlığı ağırlıklı olarak Beneish M-Skor modeli ile tespit edilmiş, değişkenler arasındaki ilişki regresyon analizi ile test edilmiştir.

Christiano (2014) çalışmasında, Endonezya Borsa'sında LQ45 endeksindeki firmaların finansal manipülasyonlarının hisse getirisi üzerinde etkisi olup olmadığını 2009-2011 dönemi için çoklu doğrusal regresyon analizi ile sınınamıştır. Manipülasyon ise Beneish M-Skor ile tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre M-skor'un hisse getirisi üzerinde negatif etkisi olduğunu ifade edilmiştir. Omush vd. (2019) çalışmasında, Ürdün Borsa'sında yer alan imalat işletmelerinden 18 firmanın 2014-2018 döneminde kazanç yönetiminin hisse getirisi üzerindeki etkisini incelenmiştir. Kazanç yönetimi uygulamaları ile hisse getirisi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Literatürdeki çalışmalardan farklı olarak kazanç manipülasyonu Johns ve Düzeltilmiş Johns modelleri ile tespit edilmiştir. Subiyono ve Suardi (2020)'de, Endonezya Borsa'sında işlem gören 145 imalat firması için 2011-2015 döneminde finansal manipülasyonun beklenen hisse getirisi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Beneish M-Skor modeline göre manipülasyon yapma ihtimali olan firmaların M-skor değerleri ile hisse getirileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu, M-skor değeri arttıkça getirinin düştüğü ifade edilmiştir.

Yakın tarihte yapılan çalışmalara bakıldığında Nur ve Yoloğlu Serter (2022)'de, çalışmalarında BİST İnşaat Endeksi'nde faaliyet gösteren 9 firmanın finansal bilgi manipülasyonu yapıp yapmama durumlarını Beneish M-Skor modeli ile tespit edilmiş, 2013-2020 dönemi için ilgili firmaların pay senedi getirileri ile Beneish M-Skor arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı

ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu, ilgili dönemde bilgi manipülasyonu ihtimalindeki artışın yatırımcıların hisse senedine olan talebini etkilediği, kar beklentilerini artırdığı ve dolayısıyla hisse senedi fiyatlarının yükselmesiyle yüksek getiri sağladığını ifade edilmiştir. Richardson, vd. (2022)'nin, muhasebe hilesinin hisse senetlerinin gelecekte fiyat düşme riski üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmalarında 2000-2014 döneminde 51.492 ABD firmasına ait örneklem üzerinde yapılan analiz sonucunda hem muhasebe hilesinin yapılması hem de muhasebe hilesi yapıldığı beklentisinin olması durumlarının her ikisinin de hisse senedi fiyatlarının düşme riski üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü bir etkisi olduğunu tespit edilmiştir. Boni, vd. (2023)'de, Beneish M-Skor modelini kullanarak tespit ettikleri kazanç manipülasyonu ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişkiyi Malezya Borsasındaki 65 şirket örneğinde 2017-2020 dönemi için incelenmiştir. Elde edilen bulgular kazanç manipülasyonu ile hisse senedi fiyatları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığını göstermiştir. Jain ve Boss (2023)'de, Hindistan'da NSE 500 içinde yer alan 379 firmanın M-Skor değerleri ile getiri oranları arasındaki ilişkiyi 2009-2018 dönemi için incelenmiştir. Yıllar bazında sonuçların farklılık gösterdiği ancak hisse senedi getirisi ile manipülasyon arasında istatistiksel olarak anlamlı ve güçlü bir ilişkinin olduğu, manipülatif olan şirketlerin ortalama olarak daha düşük piyasa getirisi elde ettikleri belirtilmiştir.

Muhasebe hilesi yapmanın şirketlerin hisse senedi getirileri üzerinde nasıl bir etki yarattığını tespit etmek üzere olay çalışması yöntemini kullanan çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalardan biri olan Dechow vd. (1996)'de 1981-1992 döneminde 92 firma örneğinde ve 1997-1993 dönemi 64 firma örneğinde ilgili firmaların muhasebe hilesi yaptıklarının ilanı ile bir günde -%9 anormal getiri ile karşılaştıkları, Karpoff vd. (2008)'de 1978-2002 döneminde finansal tablo bilgilerini yanlış beyan eden 585 firmaya karşı menkul kıymetler ve borsalar komisyonu yaptırımlarının bir günde ortalama -%25 anormal getiriye yol açtığı tespit edilmiştir.

Finansal manipülasyon ile hisse getirisi arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğunu ileri süren pek çok çalışmanın aksine Lutfi vd. (2016)'da Endonezya Borsa'sında işlem gören imalat işletmelerinin 2010-2014 dönemi verileri ile yaptıkları analiz neticesinde finansal manipülasyonun hisse senedi fiyatları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı pozitif etkisi olduğunu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgunun Smith (2012)'in bulguları ile örtüşüğünü ifade edilmiş ve gerekçe olarak finansal bilgi manipülasyonu ile firmanın mali durumunun iyi görünmesi sağlandığından bu durumun da firma hisselerine olan talebi artırarak fiyatı yükselteceği belirtilmiştir.

Literatür taramasında görüldüğü gibi finansal manipülasyon ile hisse senedi getirisi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar olduğu gibi finansal manipülasyon ile karlılık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Ancak finansal manipülasyon, finansal tablolardaki kalemler üzerinden yapıldığından karlılık kalemlerinin zaten manipüle edildiği görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma literatürde ilk defa manipüle edilmiş karlılığın hisse senedi getirisi üzerindeki etkisinin incelenmeye amaçlanmaktadır.

Bu nedenle analizde manipüle edilmiş karlılığı ifade edebilecek bir etkileşimli değişken belirlenmesi gerekmektedir. Literatürde farklı değişkenlerin birlikte değerlendirildiği etkileşimli değişken kullanımları bulunmaktadır. Vithessonthi ve Tangura (2015a)'nın 2007-2009 finansal kriz döneminde firma büyüklüğünün kaldıraç ve performans arasındaki ilişkiye etkisini inceledikleri çalışmalarında, finansal kaldıraç değişkeni ile firma büyüklüğü değişkenini çarpım suretiyle elde ettikleri etkileşimli değişken vasıtasıyla kaldıraç firm büyüklüğü ile etkileşimi sonucunda performans üzerinde nasıl bir etki yaratacağı araştırılmıştır. Vithessonthi ve Tangura (2015b)'nin bir başka çalışmalarında ise firmaların uluslararası ve yerel firma olmaları durumunda finansal kaldıraçlarının performansa etkiler incelenmiştir. Bu çalışmada ise finansal kaldıraç değişkenini firmaların uluslararası ve yerel firma olma durumlarına göre tanımladıkları kukla değişken ile çarpım suretiyle bir etkileşimli değişken yaratılmıştır. Firmaların uluslararası faaliyetlerde bulunuyor olmasının etkisi ile finansal kaldıraç düzeyinin etkisinin yarattığı etkileşimin finansal performans üzerindeki etkisini ölçmüşlerdir. Oware ve Mallikarjunappa (2021)'de, cinsiyet çeşitliliği ile finansal performans arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında finansal performans göstergesi olarak aldıkları aktif karlığı, özsermaye karlılığı, hisse senedi getirisi ve Tobin's Q değişkenlerini işletmenin aile işletmesi olup olmamasına göre tanımladıkları kukla değişkenleri çarparak dört tane etkileşimli değişken yaratılmıştır. Bu etkileşimli değişkenler ile şirketin aile şirketi olması ya da olmamasının yarattığı etkinin finansal performansın yarattığı etki ile etkileşiminin cinsiyet çeşitliliğine etkisi araştırılmıştır. Dolunay ve Kandil Göker (2021), sermaye yapısı ve firma özelliklerinin finansal performans üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında finansal kaldıraç tek başına firma karlılık oranları üzerindeki etkisinin yanı sıra finansal kaldıraç ve likidite değişkenlerini çarparak elde ettiği etkileşimli değişken ile firmaların likidite durumları ile mali yapılarının etkileşiminin performansa etkisini ve finansal kaldıraç ve aktif büyüklüğü değişkenlerini çarparak elde ettiği etkileşimli değişken ile firmaların büyüklükleri ile mali yapılarının etkileşiminin performansa etkisini ölçmüşlerdir.

METODOLOJİ

Çalışma, Kurumsal Yönetim Endeksi'nde yer alan şirketler üzerinde yapılmıştır. Endekste yer alma şartları incelendiğinde şirketlerin kurumsal yönetim ilkelerine uyum derecelendirmesinde 10 üzerinden en az 8, her bir ana başlık itibarıyla 10 üzerinden en az 7 olması gerekmektedir. Bu durum, şirketin kurumsal ilkeler çerçevesinde yönetilme çabası içerisinde olduğunu göstermektedir. Bu nedenle çalışma, BİST Kurumsal Yönetim Endeksi'nde yer alan 62 şirketin 2012q1-2022q4 dönemi verileri ile gerçekleştirilmiştir. Söz konusu şirketlerden 14'ü finansal kurum olması ve 11'i ise eksik veri içermesi nedeniyle analizden çıkartılmış nihai model 37 şirket ile tamamlanmıştır.

Çalışmada veri setinin özellikleri nedeniyle panel veri analizi kullanılmıştır. Panel veri analizinde, birden çok bağımsız değişkenin bir bağımlı değişken üzerindeki etkisi incelenebilmektedir. Çalışmada bağımlı değişken olarak hisse senedi getirisi, bağımsız değişken olarak ise varlıkların karlılığı ve öz sermaye karlılığı kullanılarak hesaplanan manipüle edilmiş karlılık etkileşimli değişkenleri kullanılmıştır. Manipüle edilmiş karlılık değişkenleri, Beneish M-skor kukla değişkeni ile karlılık oranının çarpılması yoluyla hesaplanmıştır. Beneish M-skor kukla değişkeni, şirketin manipülasyon yapma ihtimali varsa (M-skor>-2,22) 1, yoksa varsa (M-skor<-2,22) 0 olarak belirlenmiştir. Hisse senedi getirisini etkileyebilecek farklı finansal tablo oranları olacağı değerlendirildiğinden, oran analizindeki dört farklı grubu temsilen cari oran, kaldıraç, satışlardaki büyüme ve net kar marjı oranları da kontrol değişkeni olarak çalışmaya dahil edilmiştir. Söz konusu değişkenler Finnet Veri Tabanından temin edilmiş olup değişkenler ve hesaplama formülleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 1: Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişken Kodu	Değişkenler Adı	Değişken Tanımı
hg	Hisse Senedi Getirisi	(Fiyat _t - Fiyat _{t-1})/Fiyat _{t-1}
roa	Varlıkların Karlılığı	Net Kar/Ortalama Varlık
roe	Öz sermayenin Karlılığı	Net Kar/Ortalama Öz sermaye
mskor	Beneish M-Skor Kukla Değişken	Mskor >-2,22; 1 Mskor <-2,22; 0
mxroa	Manipüle Edilmiş Varlık Karlılığı	Mskor x Net Kar/Ortalama Varlık
mxroe	Manipüle Edilmiş Öz sermaye Karlılığı	Mskor x Net Kar/Ortalama Öz sermaye
co	Cari Oran	Dönen Varlık/KVYK
kal	Kaldıraç Oranı	Toplam Borç/Toplam Kaynak
buysat	Satışlardaki Büyüme	(Satışlar _t - Satışlar _{t-1})/Satışlar _{t-1}
nkm	Net Kar Marjı	Dönem Net Karı/Net Satışlar

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Çalışma kullanılan değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri Tablo 2'de sunulmuştur. Hisse senedi getirisinin ortalamasının 0,102, standart sapmasının ise 0,278 olduğu görülmektedir. Roa ortalama değeri 4,560 iken, roe değişkeninin ortalama değeri 9,769'dur. Standart sapmanın en yüksek olduğu değişken nkm iken, en düşük olduğu değişken ise kal değişkenidir.

Tablo 2: Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişken	Gözlem	Ortalama	St. Sapma	Min	Max
hg	1.628	0,102	0,278	-0,550	2,859
roa	1.628	4,560	8,476	-31,067	71,943
roe	1.628	9,769	29,716	-210,126	645,145
co	1.628	3,232	16,929	0,111	324,314
kal	1.628	0,537	0,220	0,002	0,999
buysat	1.591	0,444	1,805	-0,983	65,731
nkm	1.628	31,316	211,403	-356,852	4.463,886

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 3'te yer alan korelasyon matrisi incelendiğinde hg değişkeninin, roa ve roe değişkenleri ile anlamlı ve pozitif korelasyonda olduğu tespit edilmiştir. Roa ve roe değişkenlerinin kendi aralarında orta kuvvette pozitif bir korelasyon gösterdiği görülmüştür. Karlılık değişkenleri ile kaldıraç oranı arasında da anlamlı ve negatif ilişki olduğu anlaşılmıştır. Öte taraftan korelasyon matrisinde analize olumsuz etki edecek kadar kuvvetli bir korelasyon tespit edilmemiştir. Bu anlamda bütün değişkenlerin modelde kullanılmasının uygun olduğu değerlendirilmiştir.

Tablo 3: Korelasyon Matrisi

Değişken	hg	roa	roe	co	kal	buysat	nkm
hg	1						
roa	0.2125 *	1					
roe	0.1484 *	0.6009 *	1				
co	-0,0371	0,017	-0,0119	1			
kal	0,0267	-0,3220 *	-0,0546 *	-0,2634 *	1		
buysat	-0,0195	0,0416	0,0285	0,0033	-0,0309	1	
nkm	0.0665 *	0.3554 *	0.1440 *	0.3805 *	-0.2287 *	0,0113	1

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Analize geçmeden önce birim kök testinin yapılarak değişkenlerin durağanlığının sınanması gerekmektedir. Ancak kullanılacak birim kök testinin türü yatay kesit bağımlılık testi sonuçlarına göre belirlenmektedir. Kullanılan Pesaran (2004) test sonuçlarına göre olasılık değeri 0,10'dan küçük olduğu için bütün değişkenlerin yatay kesit bağımlılık içerdiği tespit edilmiştir. Bu durumda birim kök testi olarak ikincil nesil birim kök testlerinin kullanılması gerekmektedir.

Tablo 4: Yatay Kesit Bağımlılık Testi Sonuçları

	CD-test	Olasılık Değeri	corr	abs(corr)
hg	72,09	0,0000	0,421	0,422
roa	43,9	0,0000	0,256	0,355
roe	46,37	0,0000	0,271	0,362
co	14,03	0,0000	0,082	0,28
kal	15,71	0,0000	0,092	0,418
buysat	151,08	0,0000	0,893	0,893
nkm	14,55	0,0000	0,085	0,237

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Çalışmada ikincil nesil birim kök testlerinden Pesaran (2007) ikincil nesil panel birim kök testi kullanılmıştır. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi kal değişkeni dışındaki bütün değişkenlerin düzeyde durağan olduğu tespit edilmiştir. Fark alma işlemi sonrasında kal değişkeninin de (dkal) durağanlaştığı ve birim kök içermediği görülmüştür. Öte taraftan kukla değişkenler için yatay kesit bağımlılık ve birim kök sınaması yapılmadan analize dahil edilmiştir.

Tablo 5: Birim Kök Testleri Sonuçları

Değişken	Trendsiz			Trendli	
	Gecikme	Zt-bar	p-değeri	Zt-bar	p-değeri
hg	0	-25,869	0,000	-24,704	0,000
	1	-15,507	0,000	-12,966	0,000
roa	0	-4,695	0,000	-4,415	0,000
	1	-4,744	0,000	-4,378	0,000
roe	0	-7,637	0,000	-7,193	0,000
	1	-6,945	0,000	-7,104	0,000
co	0	-7,309	0,000	-5,994	0,000
	1	-4,912	0,000	-3,539	0,000
kal	0	-3,2	0,001	-0,958	0,169
	1	-1,502	0,066	0,172	0,568
buysat	0	-26,749	0,000	-24,541	0,000
	1	-16,825	0,000	-13,913	0,000
nkm	0	-6,857	0,000	-6,171	0,000
	1	-3,88	0,000	-4,838	0,000
dkal	0	-26,033	0,000	-24,762	0,000
	1	-18,221	0,000	-16,348	0,000

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Değişkenler birim kök sınamaları tamamlanması ile model tahminlemesine geçilmiştir. Birinci model sadece mskor değişkeni yer alırken, ikinci modelde mskor değişkeni ile birlikte manipüle edilmiş karlılığı ifade eden mxroa değişkeni de bulunmaktadır. Bu modelin kontrol sınamasının yapılabilmesi için manipüle edilmiş karlılığı temsilen mxroe'yi içeren üçüncü bir model daha çalıştırılmıştır.

$$\text{Model 1: } hg_{it} = \beta_0 + \beta_1 mskor_{it} + \beta_2 co_{it} + \beta_3 dkal_{it} + \beta_4 buysat_{it} + \beta_5 nkm_{it} + \epsilon_{it}$$

$$\text{Model 2: } hg_{it} = \beta_0 + \beta_1 mskor_{it} + \beta_2 mxroa_{it} + \beta_3 co_{it} + \beta_4 dkal_{it} + \beta_5 buysat_{it} + \beta_6 nkm_{it} + \epsilon_{it}$$

$$\text{Model 3: } hg_{it} = \beta_0 + \beta_1 mskor_{it} + \beta_2 mxroe_{it} + \beta_3 co_{it} + \beta_4 dkal_{it} + \beta_5 buysat_{it} + \beta_6 nkm_{it} + \epsilon_{it}$$

Panel veri analizinde nihai modele ulaşılacak için öncelikle Hausman testi kullanılarak sabit etkiler modelinin mi yoksa rassal etkiler modelinin mi etkin olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Tablo 6'da yer alan sonuçlara göre olasılık değeri 0,10'dan yüksek olduğu için rassal etkiler modelinin etkin olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 6: Hausman, Otokorelasyon ve Değişen Varyans Test Sonuçları

	Hausman Testi		Baltagi-Wu LBI	Levene, Brown ve Forsythe Testi	
	İstatistik	Olasılık	İstatistik	İstatistik	Olasılık
Model 1	2,61	0,7596	1,923128	1,9620939	0,00061343
Model 2	2,82	0,8306	1,941356	2,1259732	0,00012719
Model 3	3,34	0,7652	1,94272	2,2012983	0,00006002

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Söz konusu modeller Baltagi-Wu LBI Testi ile otokorelasyon sınamasına tabi tutulmuş ve modellerin otokorelasyon içermediği görülmüştür. Değişen varyansın sınamıldığı Levene, Brown ve Forsythe Testine göre ise her üç modelde de

değişen varyans sorunu olduğu görülmektedir. Bu sorunu ortadan kaldırmak için dirençli tahmin edicilerden Beck-Katz Tahmincisi kullanılarak nihai modellere ulaşılmıştır (Yerdelen Tatoğlu, 2013).

Tablo 7: Nihai Model Sonuçları (PCSE)

<i>Değişkenler</i>	<i>Model 1</i>	<i>Model 2</i>	<i>Model 3</i>
mskor	0.0602*** (0.0190)	0.0104 (0.0183)	0.00359 (0.0178)
mxroa		0.00801*** (0.00179)	
mxroe			0.00349*** (0.000671)
co	-0.00116** (0.000488)	-0.00113** (0.000487)	-0.00113** (0.000487)
dkal	-0.282 (0.201)	-0.166 (0.191)	-0.139 (0.190)
buysat	-0.00449 (0.00696)	-0.00451 (0.00682)	-0.00447 (0.00677)
nkm	0.000126*** (3.51e-05)	0.000119*** (3.47e-05)	0.000121*** (3.47e-05)
Sabit	0.0802*** (0.0260)	0.0801*** (0.0255)	0.0799*** (0.0251)

Standart hatalar parantez içerisinde.

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tabloda gösterilen nihai model sonuçlarına göre Model 1’de yer alan mskor değişkeninin hisse senedi getirisi ile pozitif ve anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Mskor’daki bir birimlik artışın, hisse senedi getirisini 0,06 birim artırdığı anlaşılmaktadır. Manipüle edilmiş karlılığın modele katıldığı Model 2’de ise mxroa ile hg arasında pozitif anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Model sonuçlarına göre manipüle edilmiş karlılık değişkenindeki bir birimlik artış, hisse senedi getirisini 0,008 artırmaktadır. Bu sonucun geçerliliğinin sınındığı Model 3’e bakıldığında ise mxroe ile hg arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki görülmüştür. Bu anlamda her üç modelde de manipüle edilmiş karlılık ile hisse senedi getirisi arasındaki anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Modellerdeki kontrol değişkenleri incelendiğinde cari oran değişkeninin bütün modellerde hisse senedi getirisi ile anlamlı ve negatif ilişki içerisinde olduğu; net kar marjı değişkeninin ise anlamlı ve pozitif ilişkide olduğu tespit edilmiştir. Buna göre cari orandaki artış hisse senedi getirisini azaltırken, net kar marjındaki artış hisse senedi getirisinde aynı yönde etkilemektedir. Öte taraftan model sonuçlarında kaldıraç ve satışlardaki büyüme değişkenlerinin iyisini getirisi ile anlamlı bir ilişki içerisinde olmadığı tespit edilmiştir.

SONUÇ

Karlılık, kurumsal finansman politikalarının en temel amacı olmasa da hisse senedi yatırımcısının yatırım kararlarında önemli bir parametredir. Bu nedenle literatürde karlılık oranlarının hisse getirisi üzerindeki etkisini inceleyen pek çok çalışma yer almaktadır. Öte taraftan finansal manipülasyon yöntemleri kullanılarak şirketlerin mali tablolarının olduğundan daha iyi gösterilmesi mümkündür. Literatürde finansal manipülasyon tespit edilmesinde kullanılan bir yöntem olan Beneish M-skor’un hissese getirisi ile ilişkisini inceleyen çalışmalarda bulunmaktadır.

Ancak finansal manipülasyon şirketin mali yapısını daha iyi göstermek için yapıldığından en çok etkilenen değişkenlerin başında şüphesiz karlılık gelmektedir. Dolayısıyla karlılık değişkeni ve finansal manipülasyonu ayrı ayrı düşünmek yerine, finansal manipülasyon yapıma ihtimalini içeren bir etkileşimli değişken oluşturulmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir. Bu kapsamda çalışmada sadece karlılık veya sadece finansal manipülasyon değil, bir etkileşimi değişken olan manipüle edilmiş karlılık değişkeninin hisse senedi getirisi üzerindeki etkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışma, BİST Kurumsal Yönetim Endeksi’nde yer alan şirketlerin 2012q1-2022q4 dönemini kapsamaktadır. Analize dahil edilen finansal tablo verileri Finnet Veri Tabanından temin edilmiş, manipüle edilmiş karlılık değişkeni yazarlar tarafından oluşturulmuştur. Panel veri analizinin kullanıldığı çalışmada üç model tahmin edilmiştir. Çalışma, manipüle edilmiş karlılık değişkeninin kullanıldığı ilk çalışma olma niteliğine sahiptir.

Analiz sonuçlarına göre Model 2’de yer alan varlıkların karlılığı ve mskor ile türetilen manipüle edilmiş karlılık değişkeninin, hisse senedi getirisi ile anlamlı ve pozitif bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Manipüle edilmiş karlılıktaki bir birimlik artışın, hisse senedi getirisini 0,00801 birim artırdığı görülmektedir. Bu sonuç finansal bilgi manipülasyonu ile olduğundan farkı gösterilme ihtimali olan karlılığın, hisse senedi getirisini aynı yönde etkilediğini göstermektedir. Başka bir ifade ile olduğundan daha karlı gösterilen bir şirketin mali tablosu ilan edildiğinde, yatırımcı söz konusu manipüle edilmiş karlılık verisini dikkate alarak hisse senedi talebini artırmakta dolayısıyla hisse senedi getirisi artmaktadır.

Bu sonucun geçerliliğinin sınındığı Model 3’de manipüle edilmiş karlılık değişkenine alternatif olarak öz sermaye karlılığı ve mskor kullanılarak oluşturulan mxroe değişkeni analiz edilmiştir. Model sonuçlarına göre manipüle edilmiş karlılık değişkeni (mxroe) ile hisse senedi getirisi arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuç, öz sermaye karlılığının finansal bilgi manipülasyonu ile daha iyi gösterilme ihtimali olduğu durumunda, yatırımcıların bu bilgiye kayıtsız kalmadığını ve hisse senedine olan talebini artırdığını göstermektedir. Bu anlamda Model 3’ün, Model 2 sonuçlarını destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Mskor değişkenin tek başına kullanıldığı Model 1’de hisse senedi getirisi ile pozitif ve anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu, ancak manipüle edilmiş karlılık değişkenin dahil edildiği Model 2 ve Model 3’de anlamlılığını yitirdiği tespit edilmiştir. Bu durum manipüle edilmiş karlılık değişkenlerinin hisse senedi getirisi üzerindeki etkisinin daha açıklayıcı olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Bu sonuç da manipüle edilmiş karlılık değişkenin kullanılmasının yerinde olduğunu göstermektedir.

Kontrol değişkenleri incelendiğinde, cari oran değişkeni ile hisse senedi getirisi arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Başka bir ifade ile şirketin cari oranındaki artış, hisse senedi getirisinin düşmesine sebep olmaktadır. Finans literatürü açısından cari orandaki artış, kısa vadeli borç ödeme gücünün arttığını göstermekte ancak cari oranın ortalama değerlerin üzerinde olması atıl fon kullanımı olarak değerlendirilmektedir. Yatırımcı açısından cari orandaki artış, fonun etkin kullanılmadığı anlamına geldiğinden hisse senedine olan talep azalmaktadır. Öte taraftan her üç modelde de net kar marjı ile hisse senedi getirisi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Net kar marjındaki artış, hisse senedi getirisini de artırmaktadır. Finansal bilgi manipülasyonu yapılırken öncelikle firmanın borç ödeme gücünün ve hisse başına kazancın yüksek gösterileceği düşünüldüğünde her iki değişkenin bütün modellerde anlamlı çıkması önemli bir sonuç olarak değerlendirilmiştir.

İlerleyen çalışmalarda, etkileşimli değişken kavramı kullanılarak farklı değişkenler için benzer testlerin yapılması önerilmektedir. Farklı etkileşimli değişkenlerin yaratılması ile yatırımcıların oranları daha etkili şekilde kıyaslayabilmesi ve kendi açısından daha hassas davranılması gereken oranların tespit edilmesi sağlanabilecektir. Ayrıca bu çalışma imalat sektörü açısından bir değerlendirme içermektedir. Bu çalışmada kullanılan değişkenlerin, farklı sektör ve endeksler için de tekrarlanması sektörel farklılıkların ortaya konulması açısından da önemlidir.

KAYNAKÇA

- Alaagam, A. (2019). The Relationship between profitability and stock prices: evidence from the saudi banking sector. *Research Journal of Finance and Accounting*, 10(14), <https://ssrn.com/abstract=4248045>.
- Andreas, A. (2017). Analysis of operating cash flow to detect real activity manipulation and its effect on market performance. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(1), 524-529.
- Beneish, M. D. (1999). The detection of earnings manipulation. *Financial Analysts Journal*, 55(5), 24–36. <https://doi.org/10.2469/faj.v55.n5.2296>.
- Christensen, T. E., Huffman, A. A., Lewis-Western, M. F. (2017). Earnings management proxies: prudent business decisions or earnings manipulation?. *SSRN Electronic Journal*, <https://doi.org/10.2139/ssrn.2793838>.
- Christianto, W. (2014). The effect of earnings manipulation with using M-Score on stock return (empirical evidence in Indonesia listed companies on LQ45 at Indonesia Stock Exchange period 2009-2011). *Jurnal Ekonomi Akuntansi*, 1-13.
- Dechow, P.M., Sloan, R.G., Sweeney, A.P. (1996). Causes and Consequences of Earnings Manipulation: An Analysis of Firms Subject to Enforcement Actions by the SEC, *Contemp. Account. Res.* 13 (1), 1–36.
- Dolunay, Y. A., Kandil Göker, İ. E. (2021). Sermaye yapısı ve firma özelliklerinin performans üzerindeki etkileşim etkisi: Borsa İstanbul’da işlem gören şirketler üzerine bir uygulama. *International Review of Economics and Management*, 9(2), 272-298. <http://dx.doi.org/10.18825/iremjournal.1028510>.
- Ghazali, A. W., Shafie, N. A., Sanusi, Z. M. (2015). Earnings management: an analysis of opportunistic behaviour, monitoring mechanism and financial distress. *Procedia Economics and Finance*, 28, 190–201, [https://doi.org/10.1016/s2212-5671\(15\)011004](https://doi.org/10.1016/s2212-5671(15)011004).
- Jain, G., Bose, A. (2023). Are returns conditional upon the beneish m score? a study based on ten years data of 500 largest Indian companies. *Academy of Marketing Studies Journal*, 27(3), 1-13.
- Kara, S. Sakarya, Ş. (2021). Muhasebe manipülasyonu ile hisse senedi volatilitesi arasındaki ilişki üzerine Borsa İstanbul (BİST)’da bir uygulama. *Uluslararası İşletme, Ekonomi, ve Yönetim Perspektifi Dergisi*, 5(1), 122-136.

- Karaca, S.S., Başçı, E.S. (2011). Hisse senedi performansını etkileyen rasyolar ve İMKB 30 endeksinde 2001-2009 dönemi panel veri analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(3), 337-347.
- Karpoff, J.M., Lee, D. S., Martin, G. S. (2008). The consequences to managers for financial misrepresentation. *Journal of Financial Economics*, 88(2), 193-215.
- Kaya, A., Öztürk, M. (2015). Muhasebe kârları ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişki: BİST firmaları üzerine bir uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (67), 37-54. DOI: 10.25095/mufad.396573.
- MacCharty, J. (2017). Using Altman Z-score and Beneish M-score models to detect financial fraud and corporate failure: a case study of enron corporation. *International Journal of Finance and Accounting* 2017, 6(6): 159-166, DOI: 10.5923/j.ijfa.20170606.01.
- Marciukaityte, D. Varma, R. (2007). Consequences of overvalued equity: Evidence from earnings manipulation. *Journal of Corporate Finance*, 14(4), 418-430. <https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2008.05.002>.
- Murniati, S. (2016). Effect of capital structure, company size and profitability on the stock price of food and beverage companies listed on the indonesia stock exchange. *Information Management and Business Review*, 8(1), 23-29. <https://doi.org/10.22610/imbr.v8i1.1192>.
- Novanto, J., Davianti, A. (2022). Factors affecting stock returns in detected and non-detected earnings manipulation cases. *Jurnal Akuntansi*, 12 (1), 37-50. <https://doi.org/10.33369/j.akuntansi.12.1.37-50>.
- Nur, T., Yoloğlu Serter, Z. (2022). Finansal bilgi manipülasyonu ile pay senedi getirisi arasındaki ilişki: bist inşaat endeksindeki firmalar üzerine bir araştırma. Karadeniz 8. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 5-6 Mart 2022, Ordu.
- Nuryaman, N. (2013). The influence of earnings management on stock return and the role of audit quality as a moderating variable. *International Journal of Trade, Economics and Finance*, 4(2), 73-78. <https://doi.org/10.7763/ijtef.2013.v4.263>.
- Omush, A.M.A., Masadeh, W.M., Zahran, R.M. (2019). The impact of earnings management on stock returns for listed industrial firms on the amman stock for listed industrial firms on the amman stock exchange. *Business and Economic Research*, 9(3), 1-22, <https://doi.org/10.5296/ber.v9i3.15011>.
- Oware, K., Mallikarjunappa, T. (2021). Financial performance and gender diversity. the effect of family management after a decade attempt. *Society and Business Review*, 16(1), 94-112, DOI 10.1108/SBR-05-2020-0072.
- Peseran, M. (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels. IZA Discussion Paper, 1240.
- Pesaran, M.H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *J. Appl. Econ.*, 22: 265-312.
- Richardson, G., Obaydin, I., Liu, C. (2022). The effect of accounting fraud on future stock price crash risk. *Economic Modelling*, 117, 106072. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2022.106072>.
- Smith, W.C., Watts, R.L. (1992). The investment opportunity set and corporate financing, dividend and compensation policies. *Financing Journal of Economics*, 32(2), 263-292.
- Subiyono, A.K., Suardi, I. (2020). The effect of fraud detection using m-score on expected returns in publicly listed indonesian manufacturing companies. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/ Egyptology*, 17(7), 2755-2763.
- Tatoğlu, F. Y. (2013). Panel veri ekonometrisi, Beta Yayınevi.
- Vithessonthi, C., Tongurai, J. (2015a). The effect of firm size on the leverage-performance relationship during the financial crisis of 2007-2009. *Journal of Multinational Financial Management*, 29, 1-29.
- Vithessonthi, C., Tongurai, J. (2015b). The effect of leverage on performance: domestically-oriented versus internationally-oriented firms. *Research in International Business and Finance*, 34, 265-280.
- Uyar, U., Küçük Kaplan, İ. (2011). Finansal tablolarda yapılan hile ve hataların firmaların hisse senedi getirilerine etkisi. 3. Ulusal Kurumsal Yönetim, Yolsuzluk, Etik ve Sosyal Sorumluluk Konferansı, Nevşehir. Erişim adresi: <https://www.researchgate.net/publication/311615531>.

Öğretmenlerin Sınıf İçi Tutumlarının Öğrencilerin Ders Başarısına Etkisine Yönelik Öğretmen Görüşleri*

Teacher Opinions On The Effect of Teachers' In Class Attitudes On Students' Course Success

ÖZET

Öğretim faaliyetlerinde öğretmenlerin sınıf içi tutumları önemli bir yere sahiptir. Öğretmenler sınıflarının liderleri konumunda olduklarından bir koro şefi gibi derslerinin ahenk içerisinde işlenmesini sağlayarak, öğrencilerinin derslere katılımlarını ve bunun sonucu olarak ders başarılarını arttırabilirler. Çeşitli yöntem ve teknikleri kullanarak öğrencilerin seviyelerine ve gelişim düzeylerine uygun etkinlikler yapabilirler. Yapılan bu çalışmada öğretmenlerin sınıf içi tutumlarının, öğretmen görüşlerine göre öğrencilerin ders başarısına etkisini detaylı bir biçimde ortaya koymak amaçlanmıştır. İlgili araştırma nitel bir araştırma deseni olan olgubilim deseni kullanılarak yapılmıştır. Araştırmaya ait çalışma grubu, kolay ulaşılabilir örneklem kullanılarak seçilmiştir. Çalışma grubu, 2022-2023 eğitim ve öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı çeşitli kademelerdeki okullarda görev yapan 10 öğretmenden oluşturulmuştur. Toplanan verilerin analizi betimsel bir bakış açısı kullanılarak yapılmıştır. Yapılan analizlerden ulaşılan öğretmen görüşlerine göre öğrencilerin ders başarılarını sınıf ortamı, öğrencilerin ilgisini çekme, öğrencilerin hazırbulunuşlukları, öğretmenlerin kendilerini geliştirmeleri, öğrencilere değer verme, otoriter tutum sergileme gibi faktörlerin etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmacı veri analizinden elde ettiği bulgular ışığında öğretmenlere, öğrencilerin ders başarılarını arttırmaları için güvenli, sevecen ve demokratik bir sınıf ortamı oluşturmaları; ders etkinliklerini öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve bireysel farklılıklarını göz önünde bulundurarak hazırlamaları; zamanın ruhuna uygun olacak şekilde kendilerini geliştirmeleri gibi öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Başarı, ders başarısı, sınıf içi tutum, öğretmen görüşleri

ABSTRACT

In-class attitudes of teachers have an important place in teaching activities. Since teachers are the leaders of their classes, they can increase the participation of their students in the lessons and, as a result, their success by ensuring that their lessons are taught in harmony, like a choir conductor. By using various methods and techniques, they can carry out activities suitable for the level and developmental level of the students. In this study, it was aimed to reveal the effect of teachers' in-class attitudes on the success of the students according to the opinions of the teachers in detail. The related research was conducted using the phenomenology design, which is a qualitative research design. The study group of the research was selected using an easily accessible sample. The working group consisted of 10 teachers working in schools at various levels under the Ministry of National Education in the 2022-2023 academic year. The analysis of the collected data was made using a descriptive point of view. According to the opinions of the teachers obtained from the analyzes made, it was concluded that the factors such as classroom environment, attracting the attention of the students, readiness of the students, self-development of the teachers, valuing the students, and displaying an authoritarian attitude affect the students' success in the course. In the light of the findings obtained from the researcher's data analysis, it is recommended that teachers create a safe, caring and democratic classroom environment in order to increase students' academic success; preparing lesson activities by considering students' interests, needs and individual differences; Suggestions such as improving themselves in accordance with the spirit of the time were presented.

Keywords: Success, course success, classroom attitude, teacher opinions

GİRİŞ

Eğitim, bireylerin yaşantıları sonucu davranışlarında istenilen yönde değişim gerçekleştirme sürecidir (Demirel, 2002). Eğitim, bireylerin hayatlarına istenildiği şekilde devamlı olarak davranış kazandırılabilen süreçlerin tümüdür (Ertürk, 1979). Öğretim ise belirli bir bilgi alanını öğrencilere kazandırma, öğrenciyi kılavuzlamaya yardımcı olma etkinlikleridir (Büyükkaragöz ve Çivi, 1997). Hem eğitim hem de öğretim etkinliklerinin koordinasyonun sağlanması ve etkin bir biçimde yürütülmesi öğretmenlerin sorumluluğundadır.

Kişinin bir gruba, olaya, duruma karşı olan bireysel seçimlerine etki eden içsel durum tutumdur (Senemoğlu, 2011). Öğretmenler, öğrenciler için yol gösterici birer rehberdir. Öğretmenlerin ilgi ve tutumları, uyguladıkları yöntem ve teknikler ile yönetim becerileri öğrenci başarısını ve öğretimi doğrudan etkiler (Erden, 2021). Öğrencilerin ders başarısını etkileyen en önemli faktör, öğretmenlerin sınıf içi tutum ve davranışlarıdır (Özdaş, 2019). Öğretmenlerin çalıştıkları okula ve öğrencilerine yönelik tutumları öğrencilerin ders başarısına etki etmektedir. Öğretmenlerin okul

Mehmet Sürmelioglu¹
Ahmet Üstün²

How to Cite This Article

Sürmelioglu, M. & Üstün, A. (2023). "Öğretmenlerin Sınıf İçi Tutumlarının Öğrencilerin Ders Başarısına Etkisine Yönelik Öğretmen Görüşleri", *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(70):3843-3850. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.72970>

Arrival: 11 August 2023

Published: 30 November 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Amasya, Türkiye

² Prof. Dr., Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Amasya, Türkiye

ve öğrencilerine karşı olumlu tutumu öğrencileri başarılı olmaya teşvik ederken, olumsuz tutumları öğrencilerin başarısı olmasına neden olabilmektedir. Öğretmenler, sınıf içi etkinlikleri içten gelerek hazırlamalı ve uygulamada bunu öğrencilerine hissettirerek onlara rol model olmalıdırlar (Küçükahmet, 2017). Öğretmenler öğrencilerinden istedikleri davranışları öncelikle kendileri sergilerlerse, öğrencilerin öğretmenlerine ve derse karşı tutumları olumlu biçimde etkilenecek ve ders başarılarında artış yaşamalarına yardımcı olacaktır. Şahin'e (2011) göre öğretmen her koşulda öğrencilerini iyi tanımalı, onları sevmeli ve bu duygusunu onlara içtenlikle hissettirmelidir. Ayrıca öğretmen bilgiyi aktarıcı bir rolde olmaktan ziyade bilgiye ulaştırıcı bir rolde olmalıdır.

Öğretmenler, öğrencilerin ders başarılarını arttırmak için olumlu bir sınıf iklimi oluşturarak işe başlamalıdırlar. Eğitimin bireye kazandırmayı amaçladığı davranışlar, okul içerisinde sınıf ortamında kazandırılmaya çalışılır. (Başar, 2011). Sınıf içi uygulanacak kuralların öğrencilerle birlikte belirlenmesi, kuralların işlevsel olması açısından önemlidir. Öğretmenlerin uygun zamanlarda çeşitli pekiştiriciler kullanması öğrencilerin derslerine motive olmalarına katkı sağlarken, pekiştiricilerin sık sık kullanılması olumlu etkilerini azaltabilir. Sınıf yönetiminin etkili olması, sınıf içi kuralların sene başında öğretmen ve öğrenci tarafından birlikte belirlenmesine bağlıdır. Kuralların birlikte oluşturulması öğrencilerin kurallara uyum sağlamalarını kolaylaştırır (Gündüz ve Can, 2013). Sınıf içerisinde öğretim sürecini etkileyen faktörlerden en önemlisi öğretmendir (Şevik, 2014). Öğretmen sınıf içi tutumuyla öğrenciyi etkisi altına almaktadır. Öğretmen öğrenciye ailesinden ve yakın çevresinden daha fazla etkide bulunabilir. Etkili öğretmenin öğrenci üzerindeki etkileri de daha kapsamlıdır (Başaran, 2008). Öğrencilere dair sürekli yüksek beklenti içerisinde olmak öğrencilerin hem bilişsel hem de duyuşsal yetilerini olumsuz yönde etkiler. Bir süre sonra da öğrenciler kendilerini yetersiz ve değersiz hissederler. Bu durum ders başarılarının düşmesini beraberinde getirecektir.

Sınıf yönetimi ve ilkelerini etkin kullanmak, yapılan etkinliklerin amacına ulaşmasını destekler. Yeterli bir sınıf yönetim becerisine sahip öğretmen, sınıf içerisinde oluşması muhtemel birçok problemi engeller. Bu sayede hem kendini hem sınıftaki öğrencilerini bağımsız kılar (Aydın, 2004). Öğretmenler sınıf yönetiminde tepkisel ve önlemsel yaklaşımlar yerine gelişimsel bakış açısını benimsemelidirler. Ders içi etkinlikler uygulanırken öğrencilerin yaş ve gelişim dönemi özellikleri ile bireysel farklılıkları dikkate alınmalıdır. Her öğrencinin aynı nitelikte ve düzeyde öğrenemeyeceği açıktır. Aksi takdirde bireysel farklılıklar göz ardı edilmiş olacaktır. Çünkü her öğrencinin ayrı bir öğrenme stili ve hazır bulunuşluk düzeyi vardır. Öğretmenler derslerinde öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerine uygun etkinlikler yapmalıdır. Öğrencilerin düzeylerine uygun görev ve sorumluluk vermek hem öğrencilerin hedef kazanımlara ulaşmalarını kolaylaştıracak hem de disiplin sorunlarını en aza indirerek öğrencilerin ders başarılarının artmasını sağlayacaktır (Aktepe, 2005).

Öğretmenlerin sınıfta etkili iletişim becerilerini kullanması ve geliştirmesi olumlu bir sınıf ortamı oluşturmalarına destek olur. Öğrenciler sevdikleri öğretmeni rol model alırlar ve onun derslerini titizlikle takip ederek daha başarılı olabilirler. Öğretmenler sadece alan bilgileriyle değil davranışları ile de öğrencilere örnek olmalı, öğrencilerin olumlu tutumlar kazanmalarına ve etkili iletişim becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunmalıdır. Öğretmenler iletişim becerileri ile öğrencileri motive etmeli ve öğrencilerin derse katılımlarını arttırmalıdır. Öğrenciler sevdikleri öğretmenlerin derslerini de sevmektedir (Gurbetoğlu ve Tomakin, 2011). Sınıf içerisinde öğretmenlerin dikkat etmesi gereken husulardan biri de kullandıkları dildir. Öğrenciyi eleştiren sen dili yerine ben dili kullanmak daha etkilidir. Sürekli sen dili kullanan bir öğretmen bir süre sonra öğrenciyi kaybeder. Ben dili kullanan öğretmen ise öğrenciyi ve başarıyı kazanır. Bu nedenle öğretmen yargılayan değil, anlayan ve anlaşılabilir olursa hem iletişim hem de öğrenci başarısı istenen düzeye gelecektir. Öğretmenlerin sınıf içerisinde demokratik bir ortam sağlamaları, öğrencileri ile etkili iletişim kurabilmelerini olanaklı kılmaktadır. Böylece sınıfta farklı ve yaratıcı fikirler ortaya çıkabilmekte ve öğrenciler tartışarak birbirlerinden öğrenme imkânı bulabilmektedirler (Duman vd., 2003; aktaran Bayram vd., 2018). Öğrencilere dair sürekli yüksek beklenti içerisinde olmak öğrencilerin hem bilişsel hem de duyuşsal yetilerini olumsuz yönde etkiler. Bir süre sonra da öğrenciler kendilerini yetersiz ve değersiz hissederler. Bu durum ders başarılarının düşmesini beraberinde getirecektir.

Öğretmenlerin sınıf etkinliklerini gerçekleştirirken gösterdikleri çabalar birçok nedene bağlı olarak sekteye uğrayabilmektedir. Sınıftaki birçok sorun gibi disiplin sorunlarının temel nedenlerinin araştırılması ve etkili çözümler sunulması derslerin verimli olması açısından önemlidir. Öğretmenler, çağdaş sınıf yönetim yaklaşımları kullanarak ve uygun öğrenme ortamları sağlayarak sınıf etkinliklerini daha etkili hale getirebilirler (Sirkeci, 2010).

Sınıf yönetiminin en etkili yönlerinden biri öğretmen tutum ve davranışlarıdır. Öğretmenin etkili olabilmesi sadece kuralları uygulaması değil aynı zamanda ne zaman ve hangi durumda uygulanmasının ne gibi etkilerinin olduğunu bilmesi gerekmektedir. Etkili öğretmen, planlamaya önem veren, yöntem teknikleri icra eden, etkili iletişim kurabilendir. Öğretmenlerin sınıfta etkili olmaları yapılacak çalışmaların gereğini yerine getirebilmeleridir. Etkililikten kasıt, nitelikten ziyade ortamdaki uygulamalardır. (Şahin, 2011). Öğretmenler, sınıf kurallarını öğrencilerle birlikte belirlerse daha etkili olabilirler. Kurallar, öncelikle öğretmenler tarafından yerine getirilerek

örnek durumlar sergilendikten sonra öğrencilere benimsetilmeye özen gösterilmesi önem arz etmektedir (Ağaoğlu, 2002).

Öğrenciler; öğretmenlerin sınıf içindeki iletişim kurma biçimi, giyim kuşam, hitap etme ve adil davranma gibi resmi programlarda yer almayan birçok kişiler arası davranış ve semboller bütününden etkilenir. Hatta bazen bu etki resmi programları bile geride bırakabilir. Açık olmayan, yazılı çizili olamayan bu program örtük programdır. (Tezcan 2003; Yüksel, 2002a, 2002b). Örneğin; öğrenciler öğretmenlerin derste uslu duran ve söz dinleyen öğrencilerine daha yüksek not verdikleri gibi bir beklentiye girebilmektedir. Örtük program, okuldaki resmi programların dışında, öğrencilerin bilinçli veya bilinçsiz olarak kazandıkları davranış ve kazanımlardır. Öğrenciler, yazılı olmayan bu programla sosyal beceriler ve toplumsallaşma sürecindeki kazanımları elde ederler (Yüksel, 2002a, 2004). Öğretmenlerin disiplin anlayışları, adaletli davranışları, sakal, bıyık bırakma ve giyimleri, taktıkları rozet ve semboller öğrencilerin tutumlarının üzerinde etkili olabilmektedir. Öğrenciler, öğretmenlerin bu ve benzeri resmi olmayan, kişilerarası ilişkilerden etkilendiği görülmektedir. Öğretmenler öğrencilerinin örtük yönlerinden etkileneceklerini dikkate alarak, onların yaşam becerileri kazanırken çağdaş ve bilimsel bakış açıları geliştirmelerini destekleyecek şekilde hareket etmelidirler.

Öğretmenler, öğrencilerinin öz yeterlik algılarını olumlu etkilemek için çaba gösterirlerse, öğrencilerin kendilerine olan inanç ve güvenleri artacak ve başarıya ulaşmaları kolaylaşacaktır. İş birlikli öğrenme ve probleme dayalı öğrenme gibi öğrenme yöntemleri kullanılarak öğrencilerin öz yeterlik algıları geliştirilebilir (Senemoğlu, 2012). Sonuç olarak kendini değerli hissedenden öğrenciler büyük ölçüde derslere karşı olumlu bir tavır takınacak ve ders başarıları artacaktır.

Çağdaş eğitim anlayışına göre öğretmenler öğreten değil, deneyimler yaşatanlardır. Öğretmenler hazır bilgiyi öğrencilere aktararak, öğrencileri sadece tekrar ve ezbere yöneltmiş olurlar. Öğretmenlerin öğretime karşı tutumu sadece bilgi aktarımı ve bilgi ezberi değil, bilgiyi zihinde yapılandırma ve önceki öğrenmeler üzerine inşa etme şeklinde olmalıdır. Öğretmenler buluş yolu stratejisini, araştırma incelemeyi, iş birlikli öğrenmeyi ve yapılandırmacı yaklaşımı benimseyen ve farklılaştırılmış öğretime başvuran olmalıdırlar (Köksal, 2016).

Öğretmenler gelişen teknolojiye bihaber olmamalı, derslerinde bilgi teknolojilerini ellerinden geldiğince kullanmaya özen göstermelidirler. Bilgi teknolojilerini etkin kullanan öğretmenler, günümüz bilgi toplumunda öğrencilerin çağdaş yaşam gereklerine uygun gelişimine katkıda bulunurlar. Öğretmenler internet tabanlı öğretimi kullanarak ister sınıf ortamında ister uzaktan eğitim ortamında öğretimi etkin hale getirebilirler (Akkoyunlu ve Kurbanoglu, 2003). Bu durum öğrencilerin derslere olan ilgilerini arttırarak, derslerde daha başarılı olmalarını sağlayabilir.

Öğretmenler; öğrencilere düşünmeyi, eleştirel gözle bakmayı, sorgulamayı, sevgiyi, paylaşmayı, demokratik tutum ve davranışları aşılayıp yaşam becerileri kazandırmalıdır. Bu beceriler öğrencilerin hem ders başarılarına katkıda bulunurken hem de hayatları boyu başarılı olmalarına da olanak sunar. Bundan dolayı öğretmenlerin görüşleri göz önüne alınarak öğretmenlerin sınıf içi tutumlarının öğrencilerin başarısına etkisinin inceleneceği bir araştırmanın ortaya konulması öğrencilerin ders başarısını olumlu yönde etkileyen öğretmen tutumlarını ortaya koymak ve mesleğe yeni başlayacak öğretmenlere ışık tutmak açısından önem arz etmektedir.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında araştırmanın amacı, öğretmen görüşlerine göre öğretmenlerin sınıf içi tutumlarının öğrencilerin ders başarısına olan etkisini ortaya koymak ve görülen aksaklıklara çözüm yolları sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Öğretmenlere göre, öğretmenlerin sınıf içi tutumları öğrencilerin ders başarısını nasıl etkilemektedir?
2. Öğretmenlere göre, öğrencilerin öğretmen kaynaklı ders başarısızlıklarının nedenleri nelerdir?
3. Öğretmenler, öğrencilerin ders başarılarını arttırmak için neler önermektedirler?

YÖNTEM

Bu bölüm içerisinde ilgili araştırmada kullanılacak yöntem, araştırma deseni, araştırmanın çalışma grubu, veri toplama araçları ile verilerin analizi gibi alt başlıklara yer verilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi ve Deseni

İlgili araştırma Millî Eğitim Bakanlığına bağlı öğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin sınıf içi tutumlarının öğrencilerin ders başarısına etkisini belirlemek için nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Nitel araştırmalar, araştırmacıların bilgileri toplayarak yorumladıkları, araştırmanın katılımcıları ve katılımcılardan elde edilen bilgiler kadar, araştırmacılarında sürecin bir parçası oldukları açık ve esnek desenli araştırmalardır (Corbin ve

Strauss, 2015). Nitel araştırmalarda problem durumu doğal ortamında incelenerek bütünsel bir şekilde ortaya konur ve olgular kendilerine has bir biçimde değerlendirilir (Yıldırım, 1999).

Yapılan araştırmada olgubilim (fenomenolojik) araştırma deseni kullanılmıştır. Olgubilim, hayatta karşılaşılan ancak hakkında bilgi sahibi olunmayan ya da üstünde pek durulmayan olguları derinlemesine ele alan bir araştırma desenidir (Yıldırım ve şimşek, 2018). Bunun yanında olgubilim; insanların benzer deneyimleri nasıl algıladıkları ve bu algılara dayanarak yaptıkları çıkarımlarda buldukları ortak noktaları belirlemekle ilgilenir (Fraenkel ve Wallen, 2016). Olgubilim, genel olarak eğitime ilişkin konularda düşünme ile öğrenme tarzlarının açıklık getirilmeyen taraflarına cevap aramada kullanılabilecek bir desendir (Eklund-Myrkskog,1996; akt. Kumandaş Öztürk, 2019).

Çalışma Grubu

İlgili araştırmanın çalışma grubu, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı farklı derecelerdeki öğretim kurumlarında görev yapan 10 öğretemenden oluşturulmuştur. Örneklem, amaçlı örneklem tekniğiyle belirlenmiştir. Bu teknikte, araştırmacının amacına uygun ve bilgi bakımından zengin durumlar seçilerek, derin bir biçimde analizi yapılır. Araştırmacı seçilen durumlar açasından deneyimlerine dayanarak olay ve olguları anlamaya, aralarındaki ilişkileri bulmaya ve yorumlamaya çalışır (Büyüköztürk vd., 2023). Nitel araştırmalarda sıkça kullanılan bir teknik olup, araştırmacıların zaman ve maliyet açasından tasarruf etmelerini sağlar (Yıldırım ve şimşek, 2016). Araştırmaya katılan öğretemenler Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö10 şeklinde kodlanmış olup, kimlikleri gizli tutulmuştur. Katılımcı öğretemenlere dair demografik özellikler aşağıdaki Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Sıra	Cinsiyeti	Yaş	Mesleki Kıdem	Branşı	Eğitim Seviyesi
Ö1	Kadın	50	20	Matematik	Lisans
Ö2	Erkek	49	28	Felsefe	Yüksek Lisans
Ö3	Erkek	38	14	İlköğretim Matematik	Lisans
Ö4	Erkek	43	22	Sosyal Bilgiler	Lisans
Ö5	Kadın	40	10	Tarih	Yüksek Lisans
Ö6	Kadın	38	16	Türkçe	Lisans
Ö7	Kadın	46	23	İngilizce	Lisans
Ö8	Kadın	43	21	Fen Bilimleri	Lisans
Ö9	Erkek	29	5	Rehberlik	Lisans
Ö10	Erkek	48	23	Türk Dili ve Edebiyatı	Lisans

Tablo 1 incelendiğinde ilgili araştırmaya katılım sağlayan öğretemenlerin %50'si kadın ve diğer %50'si erkektir. Yaş aralığının 29-50 arasında olduğu görülmektedir. Katılımcı öğretemenlerin %20'si yüksek lisans, %80'i lisans mezunudur. Ayrıca mesleki deneyimleri 5 yıl ile 28 yıl arasında değişkenlik göstermekte olup branşları çeşitlilik göstermektedir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

İlgili araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu yardımıyla elde edilmiştir. Bu formda görüşmeye ilişkin sorular, görüşme öncesinde hazırlanır. Araştırmacı görüşmenin akışına göre farklı alt sorular ekleyerek detaylı bilgiler elde edebilir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği hem bir standardizasyona hem de esnekliğe sahip olması bakımından eğitim ile ilgili araştırmalara daha uygun bir tekniktir (Yıldırım ve şimşek, 2016). Teknik, katılımcılara kendilerini açıkça ifade etme imkânı sunduğundan, katılımcılardan daha detaylı ve derinlemesine bilgi elde edilir (Büyüköztürk vd., 2023). İlgili araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmacı tarafından hazırlanmış olup, formun amacına uygun olup olmadığı ve kullanılan dilin anlaşılabilirliği bir Türkçe öğretemeni, bir Türk Dili ve Edebiyatı öğretemeni ve bir Felsefe öğretemeni tarafından kontrol edilmiştir. Böylece formun son şekline karar verilerek, kullanıma uygun hale getirilmiştir. Yapılacak görüşmeler öncesi, katılımcılara ulaşılarak uygun oldukları zaman dilimleri ve görüşme mekanları belirlenmiştir. İlgili araştırmaya ilişkin bilgiler, katılımcı öğretemenlerle detaylı bir biçimde sunulmuştur. Katılımcı öğretemenler ile yapılan her görüşme 15-20 dakika civarında sürmüştür. Katılımcı öğretemenlerin izni dahilinde görüşmeler kayıt altına alınmış olup, elde edilen veriler bilgisayar kullanılarak yazıya dökülmüştür.

Yazıya dökülen veriler, önceden belirlenmiş temalara göre özetlenerek, betimsel analiz yardımıyla yorumlanmıştır. Bu analiz yönteminde veriler sade biçimde, ayrıntıya girilmeden, yüzeysel olarak analiz edilir (Ekiz, 2015). Betimsel analiznin amacı; kişisel bakış açılarını detaylı olarak anlamak değil, katılımcıların araştırılan olaya yönelik genel bakış açılarını ortaya koymaktır. Doğrudan alıntılama sıkça kullanılır. Buradaki amaç, yapılan betimlemelere zenginlik katmak ve katılımcı görüşlerini etkin biçimde ortaya koymaktır (Batdı, 2021). Verilerin analizi yapılırken, katılımcı öğretemenlerin gerçek isimleri yerine Ö1, Ö2, Ö3, ... şeklinde kodlar kullanılmıştır. Elde edilen veriler tablolara dökülmüş ve detaylıca yorumları yapılmıştır.

BULGULAR

Bu bölüm içerisinde öğretmen görüşlerine göre öğretmenlerin sınıf içi tutumlarının öğrencilerin ders başarısına olan etkisini ortaya koymak ve görülen aksaklıklara çözüm yolları sunmak ile ilgili bulgulara değinilmiştir.

İlgili araştırmanın ilk sorusu “Öğretmenlere göre, öğretmenlerin sınıf içi tutumları öğrencilerin ders başarılarını nasıl etkilemektedir?” şeklindedir. Verilerin analizi yapıldığında, katılımcı öğretmenler, öğretmenlerin sınıf içi tutumlarının öğrencilerin ders başarısına etkilerini 1. Sınıf ortamı, 2. İlgi çekme, 3. Hazırbulunuşluk olarak belirtmişlerdir. Katılımcı öğretmenlerin ilgili araştırma sorusuna yanıtları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Katılımcıların Öğretmenlerin Sınıf İçi Tutumlarının Öğrencilerin Başarısına Etkisine Dair Görüşleri

Sıra	Kod	f	%	Örnek cümle
1	Sınıf ortamı	5	50	“Öğretmeni seven öğrenci önündeki birçok engeli aşmış olur. Bunun için öğretmen sınıfa güler yüzlü, samimi girmeli, kurallarını baştan anlatmalı ve sınıf ortamını eğitime hazır hale getirmelidir.” (Ö10)
2	İlgi çekme	3	30	“Öğretmenlerin derse başlamadan anlatılacak konuya ilgi çekmek için sorular sorması, öğrencilerin derse katılım için cesaretlendirilmesi vb. tutumlar öğrencilerin motivasyon ve gayretlerini olumlu yönde etkilemektedir.” (Ö9)
3	Hazırbulunuşluk	2	20	“Öğrencilerin öğrenme düzeylerine ve hazırbulunuşluklarına göre öğretmenin derisi anlatması, örnek çeşitlerini dersin konusuna göre bol bol tekrar edilmesi gerektiğini düşünüyorum.” (Ö1)
Toplam		10	100	

Tablo 2’ye göre katılımcıların, öğretmenlerin sınıf içi tutumlarının öğrencilerin ders başarısına etkisine dair görüşlerinin %50’sini sınıf ortamı, %30’unu ilgi çekme, %20’sini hazırbulunuşluk oluşturmaktadır.

İlgili araştırmanın ikinci sorusu “Öğretmenlere göre, öğrencilerin öğretmen kaynaklı ders başarısızlıklarının nedenleri nelerdir?” şeklindedir. Verilerin analizi yapıldığında katılımcı öğretmenler; öğrencilerin öğretmen kaynaklı ders başarısızlıklarına ilişkin görüşlerini 1. Kendini geliştirme 2. Değer verme/sevme, 3. Otoriter/baskıcı tutum olarak belirtmişlerdir. Katılımcı öğretmenlerin araştırma sorusuna verdikleri yanıtlar Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3: Katılımcıların Öğrencilerin Öğretmen Kaynaklı Ders Başarısızlıklarına Dair Görüşleri

Sıra	Kod	f	%	Örnek cümle
1	Kendini geliştirme	6	46	“Öğretmenlerin zaman içerisinde kendilerini geliştirmemesinden kaynaklı çağa uyum sağlayamamaları bunun en basit örneğidir.” (Ö3)
2	Değer verme/sevme	4	31	“Derse ilgisi olan öğrenci, öğretmeni tarafından değersiz hissettirilirse ilgisini kaybeder. Bu yüzden öğretmen öğrenciye ilgi gösterdiğini hissettirmelidir.” (Ö6)
3	Otoriter/baskıcı tutum	3	23	“Sınıf içerisinde baskıcı bir tutum sergileyen öğretmen öğrencilerde korku iklimi yaratmaktadır.” (Ö8)
Toplam		13	100	

Tablo 3’e göre katılımcıların, öğrencilerin öğretmen kaynaklı ders başarısızlıklarına dair görüşlerinin %46’sını kendini geliştirme, %31’ini değer verme/sevme, %21’ini otoriter/baskıcı tutum oluşturmaktadır.

İlgili araştırmanın üçüncü ve son sorusu “Öğretmenler, öğrencilerin ders başarılarını arttırmak için neler önermektedirler?” şeklindedir. Veriler analiz edildiğinde katılımcı öğretmenler, öğrencilerin ders başarılarını arttırmalarına ilişkin önerilerini 1. Aktif katılım çalışma, 2. Planlı/etkili çalışma, 3. Kitap okuma olarak belirtmişlerdir. Katılımcı öğretmenlerin araştırma sorusuna verdikleri yanıtlar Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4: Katılımcıların Öğrencilerin Ders Başarılarını Arttırma Önerilerine Dair Görüşleri

Sıra	Kod	f	%	Örnek cümle
1	Aktif katılım	4	40	“Derslere aktif katılım sağlayarak, kazanımı sınıf içerisinde kavramalılar.” (Ö4)
2	Planlı/etkili çalışma	3	30	“Öğrencilerin planlı ve programlı ders çalışması teşvik edilmelidir.” (Ö9)
3	Kitap okuma	3	30	“Bütün dersler için okuduğunu anlama son derece önemli olduğu için bol bol kitap okumaları önerilmektedir.” (Ö8)
Toplam		10	100	

Tablo 4’e göre katılımcıların, öğrencilerin ders başarılarını arttırma önerilerine dair görüşlerinin %40’ını aktif katılım, %30’unu planlı/etkili çalışma, %30’unu kitap okuma, oluşturmaktadır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, öğretmenlerin sınıf içi tutumlarının öğrencilerin ders başarılarına etkisini detaylı bir biçimde ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Öğretmenlerin, öğrenci başarılarına yönelik bir öz değerlendirme yapmalarının araştırma konusunu daha açık hale getirebileceği düşüncesinden hareketle, öğretmenlerden yarı yapılandırılmış görüşme formu yardımıyla bilgi toplanmıştır.

İlgili çalışmada oluşturulan araştırma sorularına yanıtlar aranmıştır. Katılımcı öğretmenlerle yapılan görüşmelerde elde edilen bulgulara göre, öğretmenlerin sınıf içindeki tutumlarının öğrencilerin ders başarılarına etkilerini 1. Sınıf ortamı, 2. İlgi çekme, 3. Hazırbulunuşluk olarak sıralamışlardır. Bu bulgulara göre öğretmenler olumlu bir sınıf iklimi oluşturmanın, derse başlamadan önce öğrencilerin derse ilgilerini çekmenin ve dersleri öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyleri dikkate alınarak seviyelerine uygun biçimde işlemenin öğrencilerin ders başarılarına olumlu katkıda bulunacağını ifade etmektedirler. Erden'e (2021) göre öğretmenlerin sınıf içi tutum ve davranışlarının öğrencilerin ders başarısına etkisi genel olarak kabul gören bir durumdur. Öğretmenler, öğrencilere yol gösterici birer rehber konumundadırlar. Öğretmenlerin öğrencilere yönelik ilgi ve tutumları öğrenci başarısını ve öğretimi etkiler. Başar'a (2011) göre öğretmenlerin, etkili sınıf yönetimi tekniklerini kullanmaları öğrencilerin ders başarısına olumlu katkılar sunar. Bu araştırmalarda elde edilen bulgular, ilgili araştırmanın bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Katılımcı öğretmenlere göre, öğrencilerin öğretmen kaynaklı ders başarısızlıklarının nedenlerini 1. Kendini geliştirme, 2. Değer verme/sevme, 3. Otoriter/baskıcı tutum olacak şekilde sıralamışlardır. Öğretmenlere göre, öğretmenler kendilerini geliştirme çabası içerisinde olurlarsa, öğrencilerine değer verip severlerse ve otoriter/baskıcı bir tutum sergilemekten kaçınırlarsa öğrencilerinin ders başarılarına olumlu katkıda bulunacaklardır. Bu bulgular alanyazındaki bazı araştırmaların bulguları ile benzerlik göstermektedir. Mesela Akkoyunlu ve Kurbanoglu'na (2003) göre öğretmenler; eğitim alanındaki gelişmeleri takip ederek teknolojiyi derslerinde kullanmayı öğrenmeli, hizmet içi eğitimlere katılarak kendilerini geliştirmeli ve her daim gelişime açık olmalıdırlar. Bu sayede, öğrenci başarısı da olumlu yönde etkilenecektir.

Katılımcı öğretmenler öğrencilerin ders başarılarını arttırmaya yönelik önerilerini 1. Aktif katılım, 2. Planlı/etkili çalışma, 3. Kitap okuma şeklinde sıralamışlardır. Öğretmenler öğrencilerin derslerde başarılı olmaları için sınıf içi etkinliklere aktif katılmalarını, planlı/etkili ders çalışmalarını ve kitap okumalarını önermektedirler. Köksal'a (2016) göre çağdaş eğitim; bilgiyi aktaran, ezberletmeyen, düşündüren, bilgiyi transfer ettiren ve öğrenciyi aktif kılan bir anlayışı savunmaktadır (Köksal, 2016). Bu durum araştırmanın bulgularıyla uyumaktadır.

Sonuç olarak öğretmenlere göre, öğretmenlerin sınıf içi tutumlarının öğrencilerin ders başarıları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Yapılan araştırma ile ilgili yukarıdaki tartışmalara dayanarak aşağıdaki gibi bazı sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlar aşağıdaki gibidir:

- ✓ Katılımcı öğretmenlere göre öğretmenler sınıf ortamını ders işlemeye uygun hale getirmelidirler.
- ✓ Öğretmenler ders başlangıcında öğrencileri hedeften haberdar ederek, öğrencilerin ilgisini derse çekmelidirler.
- ✓ Öğretmenler dersleri öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerini göz önünde bulundurarak hazırlamalı ve dersleri öğrencilerin seviyelerine uygun biçimde işlemelidirler.
- ✓ Öğretmenler alanları ile ilgili yenilikler konusunda kendilerini geliştirmeli ve derslerde teknolojik araçları etkin kullanmalıdırlar.
- ✓ Öğretmenler öğrencilerine değer vermeli, sevgilerini göstermeli, güler yüzlü olmalı ve olumlu sınıf iklimi oluşturmalıdırlar.
- ✓ Öğretmenlerin otoriter bir tutum takınmaları, disiplini sağlamadığı gibi öğrencilerin ders başarısını olumsuz etkilemektedir.
- ✓ Öğrencilerin ders başarısı, öncelikle onların etkinliklere aktif katılımlarıyla mümkün olmaktadır.
- ✓ Planlı/etkili çalışmalar öğrencilerin ders başarılarını arttırabilir.
- ✓ Kitap okuma alışkanlığı kazanmış olan öğrencilerin derslerde başarılı olma ihtimali artmaktadır.
- ✓ Öğretmenlerin empati kurma ve etkili iletişim kurabilme becerileri öğrencilerin ders başarısını olumlu etkilemektedir.
- ✓ Çeşitli öğretim yöntem ve teknikleri kullanmak, öğrencilerin ders başarılarına olumlu etki etmektedir.

Öğretmenlerin sınıfı içi tutumlarının öğretmenlerin ders başarılarına etkilerine yönelik öğretmen görüşlerini belirlemek amacıyla yapılan ilgili araştırmanın bulgularına dayanarak aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

- ✓ Öğretmenler dersleri öğrencilerin gelişim düzeyleri ve hazırbulunuşluklarını dikkate alarak hazırlamalıdır.
- ✓ Öğretmenler derslerin yanında sosyal etkinliklere de önem vermelidirler.
- ✓ Öğretmenler öğrencilerine demokratik bir sınıf ortamı sunmalıdırlar.
- ✓ Öğretmenler öğrencileri ile etkili iletişim kurmaya çaba göstermelidirler.
- ✓ Öğretmenler öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate alarak, ilgi ve ihtiyaçlarına cevap vermelidirler.
- ✓ Öğretmenler kendilerini geliştirmeli, yansıtıcı olmalı ve değişime açık olmalıdırlar.
- ✓ Öğretmenler öğrenciler için hem rehber hem de rol model olmalıdır.
- ✓ Öğretmenler öğrencilere bilgiyi aktarmak yerine, öğrencilerin bilgiyi zihinlerinde inşa edip hayata transfer etmelerine destek olmalıdırlar.
- ✓ Öğretmenler zengin öğrenme ortamları oluşturarak, öğrenci merkezli yöntem ve teknik kullanımına dikkat etmelidirler.
- ✓ Öğretmenler ders etkinliklerini, öğrencilerinin görüşlerini dikkate alarak planlamalıdırlar.

KAYNAKÇA

Akkoyunlu, B. & Kurbanoglu, S. (2003). Öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığı ve bilgisayar öz-yeterlik algıları üzerine bir çalışma. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 24, 1-10.

<http://efdergi.hacettepe.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/845-published.pdf> adresinden 24.03.2023 tarihinde alınmıştır.

Aktepe, V. (2005). Eğitimde bireyi tanımanın önemi. Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(2), 15-24. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefad/issue/59538/856359> adresinden 24.03.2023 tarihinde alınmıştır.

Aydın, A. (2004). Sınıf yönetimi (5. baskı). Tekağaç Eylül Yayıncılık.

Başar, H. (2011). Sınıf yönetimi (17. baskı). Anı Yayıncılık.

Başaran, İ. E. (2008). Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi. Ekinoks Yayınevi.

Batdı, V. (2021). Nitel verilerin toplanması ve analizi. B. Çetin, M. İlhan & M. G. Şahin (Eds.), Eğitimde araştırma yöntemleri: Temel kavramlar, ilkeler ve süreçler içinde (1. baskı, s. 201-228). Pegem Akademi Yayınları.

Bayram, A., Göker, S. D., Sarıkaya, H. S., & Kumandaş Öztürk, H. (2018). Lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimi verilen eğitim fakültelerindeki öğretim elemanlarının sınıf içi iletişim becerilerinin incelenmesi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18 (1), 77-94. DOI: 10.17240/aibuefd.2018..-362065

Büyükkaragöz, S. S., & Çivi, C. (1997). Genel öğretim metotları. Öz Eğitim Yayıncılık.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2023). Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri (34. baskı). Pegem Akademi Yayınları.

Corbin, J., & Strauss, A. (2015). Basic of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory (4th ed.). Sage.

Demirel, Ö. (2002). Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme (4. baskı). Pegem Akademi Yayınları.

Ekiz, D. (2015). Bilimsel araştırma yöntemleri (7. baskı). Anı Yayıncılık.

Erden, M. (2021). Sınıf yönetimi (5. baskı). Arkadaş Yayınları.

Ertürk, S. (1979). Eğitimde program geliştirme. Yelkentepe Yayınları.

Fraenkel, J. R., & Wallen, N. E. (2006). How to design and evaluate research in education (6th ed.). McGraw-Hill.

Gurbetoğlu, A., & Tomakin, E. (2011, 1 Ocak). Sevilen ve sevilmeyen öğretmen davranışlarına ilişkin öğrenci görüşlerinin incelenmesi. Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(1), 261-276. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefad/issue/59498/855256> adresinden 07.04.2023 tarihinde alınmıştır.

Gündüz, Y., & Can, E. (2013, 1 Nisan). Öğrenci görüşlerine göre ilköğretim ve ortaöğretim öğretmenlerinin sınıf yönetimi ilkelerine uyma düzeyleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 19(3), 419-446.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuey/issue/10319/126557> adresinden 07.04.2023 tarihinde alınmıştır.

Köksal, O. (2016). Öğretim ilke ve yöntemleri çağdaş uygulamalarla yöntem ve teknikler (3. baskı). Eğitim Yayınevi.

Kumandaş Öztürk, H. (2019). Araştırma modelleri ve türleri. K. Yılmaz & R. S. Arık (Eds.), *Eğitimde araştırma yöntemleri içinde* (1. baskı, s. 75-100). Pegem Akademi Yayınları.

Küçükahmet, L. (2017). Öğretim ilke ve yöntemleri (27. baskı). Nobel Yayınları

Özdaş, F. (2019, 10 Haziran). Lise öğrencilerinin akademik başarısını etkileyen öğretmen tutum ve davranışları: Nitel bir analiz. *Turkish Studies-Educational Sciences*, 14(3), 755-772. DOI: 10.29228/TurkishStudies.22668

Senemoğlu, N. (2012). Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya (21. baskı). Pegem Akademi Yayınları.

Sirkeci, B. (2010). Özel ve devlet ilköğretim okulları birinci kademesindeki öğretmenlerin, sınıf yönetiminde karşılaştıkları disiplin sorunları ve yaklaşım biçimleri. (Tez No. 263635) [Yayımlanmış Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Şahin, A. (2011). Öğretmen algılarına göre etkili öğretmen davranışları. Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(1), 239-259. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefad/issue/59498/855255> adresinden 24.03.2023 tarihinde alınmıştır.

Şevik, Y. (2014). İlköğretim müdür ve müdür yardımcılarının öğrencilerin akademik başarısını etkileyen faktörlere ilişkin görüşleri ile akademik başarısına katkıları. (Tez No. 351011) [Yüksek lisans tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Tezcan, M. (2003). Gizli müfredat: Eğitim sosyolojisi açısından bir kavram çözümlemesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 53 – 58. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tebd/issue/26133/275259> adresinden 23.03.2023 tarihinde alınmıştır.

Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112), 7-17. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5326> adresinden 24.04.2023 tarihinde alınmıştır.

Yıldırım, A.; & Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (10. baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yüksel, S. (2002a). Örtük program. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 27(126), 31 – 37.

<http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5140/1222> adresinden 23.04.2023 tarihinde alınmıştır.

Yüksel, S. (2002b). Yükseköğretimde eğitim ve öğretim faaliyetleri ve örtük program. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1(15), 361- 370 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uefad/issue/16677/173288> adresinden 23.04.2023 tarihinde alınmıştır.

Yüksel, S. (2004). Örtük program: Eğitimde saklı uygulamalar (1. baskı). Nobel Yayınları.

Pancar Ekicileri ve Sulama Kooperatif Üyeleri Üzerine Bir İnceleme: Konya İli Örneği

A Study On Beet Growers and Irrigation Cooperative Members: The Case Of Konya Province

ÖZET

Ülkemizin gelişiminde önemli bir görev üstlenmiş olan tarım sektörü sahip olduğu yapısal özellikleri nedeniyle karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu karmaşık yapının kendisinden beklenen başarıyı gösterebilmesi doğru ve etkin bir örgütlenme ile sağlanabilecektir. Tarım sektöründe bugün en etkin örgütlenme biçimi kooperatif şeklinde örgütlenmektedir. Ülkemizde tarım kooperatiflerinin her geçen gün artan sayısı birtakım problemlerin yaşanmasına ve niceliğin mi niteliğin mi önemli olduğu sorusunu sormamamıza neden olmaktadır. Sayısal çokluğun her daim başarıyı getirmediğinden hareketle tarımsal kooperatiflerin başarılı olmaları için gerekli olan kriterlere yoğunlaşılması gerekmektedir. Tarımsal kooperatiflerin gerek ekonomik gerekse sosyal alanda başarılı olabilmeleri için eğitim, doğru ve etkin bir mevzuat, toplumsal sorumluluk bağlamında sosyal faaliyetlere katılım, küçük ve parçalı tarım arazileri için standart bir arazi büyüklüğünün belirlenmesi ve finansman ihtiyacının karşılanabilmesi gibi unsurların bir arada bulunması gerekmektedir. Ülkemizdeki tarımsal arazi yapısının oldukça dağınık ve küçük parçalı olması tarımsal kooperatiflerin başarılı olmasını engelleyen nedenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Arazi büyüklüğü üzerinde yaş, gelir düzeyi, eğitim seviyesi gibi birçok demografik faktör etkili olabilmektedir. Çalışmada bu faktörlerden biri olan eğitim seviyesi ile arazi büyüklüğü arasında bir ilişki olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bugün ülkemizde tarım kooperatiflerinin sayısı 12.501 adet ve üye sayısı ise 3308.940'tır. Bunlardan 31'i Pancar Ekicileri Kooperatifi, 2519'u Sulama Kooperatifi'dir. Bu araştırmada amacımız Konya il sınırları içinde yer alan 11 Pancar Ekicileri Kooperatifi ve 291 Sulama Kooperatifi'ne üye çiftçilerin eğitim seviyesi ile tarımsal arazi büyüklüğü arasında bir ilişki olup olmadığını tespit etmeye çalışmaktır (Tarım ve Orman Bakanlığı,2023). Araştırmaya 11 Pancar Ekicileri Kooperatifi'ne kayıtlı 670 kooperatif üyesi, 291 Sulama Kooperatifine kayıtlı 614 kooperatif üyesi çiftçi katılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarım sektörü, Tarımsal arazi, Pancar Ekicileri Kooperatifi, Sulama Kooperatifi.

ABSTRACT

The agricultural sector, which has played an important role in the development of our country, has a complex structure due to its structural features. The success expected from this complex structure can only be achieved through a correct and effective organization. The most effective form of organization in the agricultural sector today is cooperative organization. The ever-increasing number of agricultural cooperatives in our country causes some problems and causes us not to ask the question of whether quantity or quality is important. Considering that numerical abundance does not always bring success, it is necessary to focus on the criteria required for agricultural cooperatives to be successful. In order for agricultural cooperatives to be successful both economically and socially, elements such as education, accurate and effective legislation, participation in social activities in the context of social responsibility, determination of a standard land size for small and fragmented agricultural lands and meeting the financing needs must be present together. The fact that the agricultural land structure in our country is quite dispersed and fragmented is one of the reasons that prevent agricultural cooperatives from being successful. Many demographic factors such as age, income level and education level can be effective on land size. The study tried to determine whether there is a relationship between education level, one of these factors, and land size.

Today, the number of agricultural cooperatives in our country is 12,501 and the number of members is 3308,940. 31 of these are Beet Growers Cooperative and 2519 are Sulama Cooperative. Our aim in this research is to try to determine whether there is a relationship between the education level of farmers who are members of 11 Sugar Beet Growers Cooperatives and 291 Irrigation Cooperatives within the borders of Konya province and the size of agricultural land (Ministry of Agriculture and Forestry, 2023). 670 cooperative members registered in 11 Beet Growers Cooperatives and 614 cooperative member farmers registered in 291 Irrigation Cooperatives participated in the research.

Keywords: Agricultural sector, Agricultural land, Beet Growers Cooperative, Irrigation Cooperative.

GİRİŞ

İçinde yaşanan çağın mevcut ekonomik ve sosyal sorunlarının üstesinden gelebilmek amacı ile bir araya gelen bireyler kooperatifçilik hareketinin öncü gücü olmuşlardır. Bu güç sayesinde başlayan kooperatifçilik hareketinin günümüze kadarki gelişim sürecinde kooperatiflerin ne kadar önemli bir sistem olduğu ortaya çıkmıştır. Bugün gelişmiş ülkelerde tarım sektöründe üretim sürecinin her aşaması kooperatifler tarafından yönetilmektedir. Aynı şekilde gelişmekte olan ülkeler de gerek sosyal gerekse tarım alanında gelişim için kooperatifleri bir araç olarak görmektedirler (Semerci,2015;69). Tarımsal üretim boyutunda kooperatifçiliğe baktığımızda iş gücü ve yardımlaşmanın ötesinde ekonomik katılımında öneminin vurgulanması gerekmektedir. Çünkü tarımsal kooperatifçilik hareketinin hız kazanabilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için iş birliği ve dayanışmanın yanı sıra girdi temini ve pazarlama gibi konularda ekonomik yönden finansman desteğine ihtiyaç duyulmaktadır (Ersoy & Özsoy, 2017;1-14). Kooperatifler toplumun sosyal ve ekonomik olarak kalkınmasında, yeni iş sahaları oluşturma, ekonomik krizlerle başa çıkma, küresel ısınma ve iklim değişikliğiyle mücadele etme, gıda arz

Hilal Paksoy¹

How to Cite This Article

Paksoy, H. (2023). "Pancar Ekicileri ve Sulama Kooperatif Üyeleri Üzerine Bir İnceleme: Konya İli Örneği", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(70):3851-3855. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.72981>

Arrival: 12 August 2023

Published: 30 November 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, Konya, Türkiye

güvenliğinin sağlanması, kayıt dışı ekonominin önlenmesi, yoksulluğun azaltılması gibi birçok alanda çözüm fırsatları sunmaktadır (Paksoy&Alagöz,2023; 32-33).

Tarımsal kooperatiflerin başarılı olması için kooperatifçiliğin temel ilkelerine uygun şekilde kurulması ve faaliyet göstermesi oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra ülkenin tarımsal arazi yapısının da etkisi göz ardı edilmemelidir. Ülkemizde tarımsal arazilerin dağınık ve küçük parçalar şeklinde olması maliyet minimizasyonuna ve üretimin etkin şekilde gerçekleştirilmesine engel teşkil etmektedir. Bireylerin yaşı, gelir düzeyi, eğitim durumu, gelecek hedefleri gibi birçok faktör tarımsal üretim alanı büyüklüğünü etkilemektedir. Çalışmamızda bu faktörlerden sadece eğitim seviyesi ve tarımsal üretim alanı arasındaki ilişki irdelenmeye çalışılmıştır.

Materyal ve Yöntem

Bu çalışmanın materyalini, Konya il sınırları içinde yer alan 11 Pancar ekicileri kooperatifi ve 291 Sulama Kooperatifi üyesi çiftçilerle yüz yüze görüşülerek yapılan anketlerden elde edilen veriler oluşturmuştur. Konya ilinin evren olarak seçilmesinde coğrafi ve iklim yapı çeşitliliğinin yüksek olması, ilin önemli bir kısmında tarım sektörünün ekonomik açıdan ön planda olması ve Türkiye genelinde 31 tane olan pancar ekicileri kooperatifinin 11 tanesi, 2519 tane olan Sulama Kooperatifi'nin 291 tanesinin Konya'da bulunması nedeniyle ülkenin tamamı için genel bir değerlendirme yapmayı kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Veri analizi SPSS 25.0 paket programında gerçekleştirilmiştir. Veri toplamak için; araştırmacı tarafından detaylı literatür taraması sonucu oluşturulan anket kullanılmıştır. Anket çalışmasına katılımda gönüllülük esası uygulanmıştır. Çalışmada eğitim seviyesi ile tarımsal üretim alanı büyüklüğü arasında bir ilişki olup olmadığı ve ilişki varsa bu ilişkinin yönü ve kuvveti tespit edilmeye çalışılmıştır.

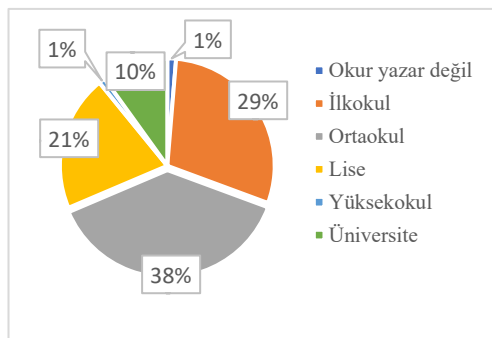
Araştırma Sonuçları

Türkiye'de tarımsal amaçlı kooperatifler içinde en fazla üye sayısına sahip olan Pancar Ekicileri Kooperatifinin Konya il sınırları içinde yer alan 93.041 üyesi içinden kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen 670 katılımcı ve Sulama Kooperatifinin Konya il sınırları içinde yer alan 35.295 üyesi içinden kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen 614 sulama kooperatif üyesi katılımcı ile anket çalışması yapılmıştır. Çalışmada eğitim seviyesi ile tarımsal üretim alanı büyüklüğü arasında bir ilişki olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın bu bölümünde veri analizinden elde edilen veriler ışığında araştırmaya katılan bireylerin demografik özellikleri ve hipotez testi sonuçları paylaşılmıştır.

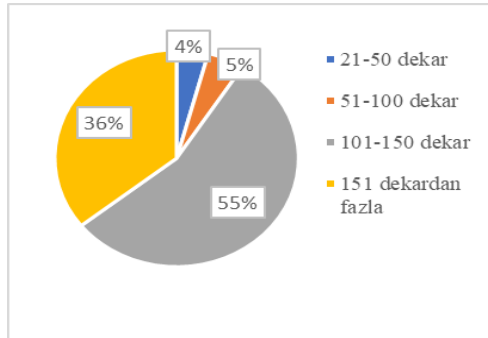
Demografik Bulgular

- ✓ Ankete Konya il sınırları içindeki pancar yetiştirici kooperatiflerine üye 670 çiftçi katılmıştır. Ankete katılanların eğitim durumları ve tarımsal üretim alanı büyüklüğü ile ilgili sorulara verdikleri yanıtlar Grafik 1 ve Grafik 2'de paylaşılmıştır.

Grafik 1: Eğitim durumunuz nedir?

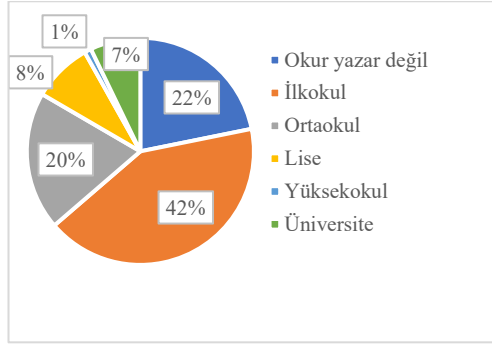
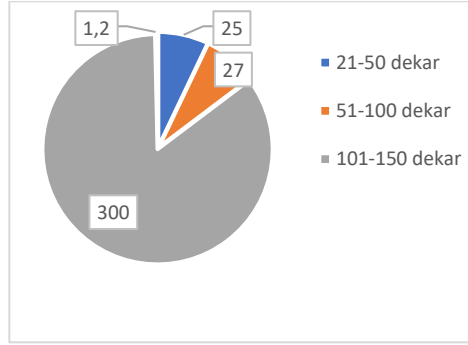

Grafik 2: Tarımsal üretim alanınız ne kadardır?

Grafik 1'de katılımcılara yöneltilen eğitim durumunuz nedir? ifadesine verilen cevaplara göre ankete katılan 670 katılımcıdan 183'ü okur yazar değil, 237'si ilköğretim, 128'i ortaokul, 54'ü lise, 6'sı yükseköğretim ve 62'sinin üniversite eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Grafik 2'ye göre katılımcılara yöneltilen tarımsal üretim alanınız ne kadardır? ifadesine verilen cevaplara göre ankete katılan 670 katılımcının 28'i 21-50 dekar, 33'ü 51-100 dekar, 370'i 101-150 dekar,239'u ise 150 dekardan fazla tarımsal üretim alanına sahiptir.

- ✓ Ankete Konya il sınırları içindeki sulama kooperatiflerine üye 614 çiftçi katılmıştır. Ankete katılanların eğitim durumları ve tarımsal üretim alanı büyüklüğü ile ilgili sorulara verdikleri yanıtlar Grafik 1 ve Grafik 2'de paylaşılmıştır.

Grafik 3: Eğitim durumunuz nedir?

Grafik 4: Tarımsal üretim alanınız ne kadardır?

Grafik 3'te katılımcılara yöneltilen eğitim durumunuz nedir? ifadesine verilen cevaplara göre ankete katılan 614 katılımcıdan 134'ü okur yazar değil, 257'si ilkököl, 121'i ortaokul, 52'si lise, 6'sı yüksekokul ve 44'ü üniversite eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Grafik 4'e göre katılımcılara yöneltilen tarımsal üretim alanınız ne kadardır? ifadesine verilen cevaplara göre ankete katılan 614 katılımcının 25'i 21-50 dekar, 27'si 51-100 dekar, 300'ü 101-150 dekar, 262'si ise 151 dekardan fazla tarımsal üretim alanına sahiptir.

HİPOTEZ SONUÇLARI

$H_{1\text{pancar}}$: Kooperatif üyelerinin eğitim düzeyi ile sahip oldukları tarımsal üretim alanı büyüklüğü arasında anlamlı bir ilişki vardır.

$H_{2\text{sulama}}$: Kooperatif üyelerinin eğitim düzeyi ile sahip oldukları tarımsal üretim alanı büyüklüğü arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Pancar Kooperatifleri üyelerinin eğitim düzeyi ile tarımsal üretim alanı büyüklüğü arasında bir ilişki olup olmadığı irdelenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 1, Tablo 2' de paylaşılmıştır.

Tablo 1: Pancar Kooperatifi Üyelerinin Eğitim Düzeyi ve Tarımsal Üretim Alanı Büyüklüğü Arasındaki İlişki (Ki Kare Testi)

	Değer	df	p
Pearson Chi-Square	34,266 ^a	15	,003
Likelihood Ratio	41,198	15	,000
Linear-by-Linear Association	,626	1	,429
Vaka Sayısı	670		

Tablo 1'deki Ki-Kare test sonucuna göre p değerinin 0.05 ten küçük olduğu görülmektedir. Buna göre Pancar Kooperatifi üyesi çiftçilerin eğitim durumu ile tarımsal üretim alanı büyüklükleri birbirinden bağımsız değildir. Yani bu iki değişken birbiriyle bir şekilde ilişkilidir. Buna göre $H_{1\text{pancar}}$ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 2: Pancar Kooperatifi'ne Üye Çiftçilerin Eğitim Durumu ve Tarımsal Üretim Alanı Büyüklüğü İlişkisi

			Tarımsal üretim alanınız ne kadardır?				Toplam
			21-50 dekar	51-100 dekar	101-150 dekar	151 dekardan fazla	
Eğitim durumunuz nedir?	Okur yazar değil	Sayı	4	13	98	68	183
		%	14,3%	39,4%	26,5%	28,5%	27,3%
	İlkokul	Sayı	14	15	138	70	237
		%	50,0%	45,5%	37,3%	29,3%	35,4%
	Ortaokul	Sayı	3	1	71	53	128
		%	10,7%	3,0%	19,2%	22,2%	19,1%
	Lise	Sayı	4	4	24	22	54
		%	14,3%	12,1%	6,5%	9,2%	8,1%
	Yüksekokul	Sayı	0	0	0	6	6
		%	0,0%	0,0%	0,0%	2,5%	0,9%
	Üniversite	Sayı	3	0	39	20	62
		%	10,7%	0,0%	10,5%	8,4%	9,3%
Toplam	Sayı	28	33	370	239	670	
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Tablo 2'de katılımcılardan en büyük (151 dekardan fazla) tarımsal üretim alanına sahip olanların %29,3 ile ilkököl mezunu çiftçiler, en düşük (21-50 dekar) tarımsal üretim alanına sahip olanların ise %10,7 ile ortaokul mezunu çiftçiler olduğu görülmektedir. Ankete katılan 670 sulama kooperatif üyesinin 602'si okur yazar değil, ilkököl, ortaokul ve lise mezunu, 68'i ise yüksekokul ve üniversite mezunundan oluşmaktadır. Ankete katılan 670 katılımcının eğitim seviyesi ile tarımsal üretim alanı büyüklüklerini genel olarak değerlendirdiğimizde Yüksekokul ve Üniversite mezunlarının %95'i 101 dekardan daha fazla tarımsal üretim alanına sahipken lise, ortaokul, ilkököl

ve okur yazar olmayanların %90'ı 101 hektardan daha fazla tarımsal üretim alanına sahiptir. Bu durum pancar ekicileri kooperatiflerinde eğitim seviyesi yükseldikçe kooperatife üye çiftçilerin oransal olarak daha büyük tarımsal arazilerde üretim yapma eğiliminin yükseldiğini göstermektedir.

Sulama Kooperatifleri üyelerinin eğitim düzeyi ile tarımsal üretim alanı büyüklüğü arasında bir ilişki olup olmadığı irdelenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 3, Tablo 4 paylaşılmıştır.

Tablo 3: Sulama Kooperatif Üyelerinin Eğitim Düzeyi ve Tarımsal Üretim Alanı Büyüklüğü Arasındaki İlişki (Ki Kare Testi)

	Değer	df	p
Pearson Chi-Square	50,848 ^a	15	,000
Likelihood Ratio	49,772	15	,000
Linear-by-Linear Association	2,423	1	,120
Vaka Sayısı	614		

Tablo 3'teki Ki-Kare test sonucuna göre p değerinin 0.05 ten küçük olduğu görülmektedir. Buna göre Sulama Kooperatif üyesi çiftçilerin eğitim durumu ile tarımsal üretim alanı büyüklükleri birbirinden bağımsız değildir. Yani bu iki değişken birbiriyle bir şekilde ilişkilidir. Buna göre $H_{1sulama}$ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 4: Sulama Kooperatifine Üye Çiftçilerin Eğitim Durumu ve Tarımsal Üretim Alanı Büyüklüğü İlişkisi

			Tarımsal üretim alanınız ne kadardır?				Toplam
			21-50 dekar	51-100 dekar	101-150 dekar	151 dekardan fazla	
3.Eğitim durumunuz nedir?	Okur yazar değil	Sayı	1	12	54	67	134
		%	4,0%	44,4%	18,0%	25,6%	21,8%
	İlkokul	Sayı	8	8	128	113	257
		%	32,0%	29,6%	42,7%	43,1%	41,9%
	Ortaokul	Sayı	8	6	59	48	121
		%	32,0%	22,2%	19,7%	18,3%	19,7%
	Lise	Sayı	8	1	32	11	52
		%	32,0%	3,7%	10,7%	4,2%	8,5%
	Yüksekokul	Sayı	0	0	1	5	6
		%	0,0%	0,0%	0,3%	1,9%	1,0%
	Üniversite	Sayı	0	0	26	18	44
		%	0,0%	0,0%	8,7%	6,9%	7,2%
	Toplam	Sayı	25	27	300	262	614
		%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 4'te oransal olarak bakıldığında katılımcılardan en büyük (151 dekardan fazla) tarımsal üretim alanına sahip olanların %43,1 ile ilkököl mezunu çiftçiler, en düşük (21-50 dekar) tarımsal üretim alanına sahip olanların ise %4 ile okur yazar olmayan çiftçiler olduğu görülmektedir. Üniversite mezunlarının %8,7'si 101-150 dekar, %6,9'u 151 dekardan fazla tarımsal üretim alanına sahiptir. Ankete katılan 614 sulama kooperatif üyesinin 564'ü okur yazar değil, ilkököl, ortaokul ve lise mezunu, 60'ı ise yüksekokul ve üniversite mezunundan oluşmaktadır. Ankete katılan 614 katılımcının eğitim seviyesi ile tarımsal üretim alanı büyüklüklerini genel olarak değerlendirdiğimizde yüksekokul ve üniversite mezunu üyelerin tamamı 101 dekardan daha fazla tarımsal üretim alanına sahipken lise, ortaokul, ilkököl ve okur yazar olmayan üyelerin %90'ı 101 hektardan daha fazla tarımsal üretim alanına sahiptir. Bu durum sulama kooperatiflerinde eğitim seviyesi yükseldikçe kooperatife üye çiftçilerin oransal olarak daha büyük tarımsal arazilerde üretim yapma eğiliminin yükseldiğini göstermektedir.

SONUÇ

Konya ilinde yer alan 11 Pancar Ekicileri Kooperatifine üye 670 çiftçi ve 291 Sulama Kooperatifine üye 35.295 çiftçi üzerinde eğitim seviyesi ile tarımsal üretim alanı büyüklüğü arasında bir ilişki olup olmadığını tespit etmek amacı ile yapılan anket çalışması sonucunda eğitim düzeyi ile tarımsal üretim alanı büyüklüğü arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tarımsal üretimde maliyet minimizasyonu sağlanarak üretimde etkinliğin artırılabilmesi ve sürdürülebilir bir kooperatifçilik için eğitim vazgeçilemez bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca gelişen ve değişen şartlara uyum sağlayabilmek, yeniliklere ve değişime açık olabilmelerin yolu da eğitilmiş bireylere sahip olmaktan geçmektedir. O halde tarım kooperatiflerine üye olan çiftçilerin de yeniliklere ve değişime açık olabilmeleri için eğitim şarttır. Kooperatifleşmede başarılı örneklerin bulunduğu gelişmiş ülkelerdeki tarımsal kooperatiflerde yönetimden finansmana kadar birçok sorun eğitilmiş üyeler ve sürekli eğitim faaliyetleri sayesinde daha kolay çözümlenebilmektedir. Özellikle büyük tarımsal alana sahip çiftçilerin eğitilmiş olması tarım sektörü için arzu edilen bir durumdur. Konya il sınırları içindeki 670 Pancar Ekicileri Kooperatif üyesi çiftçilere uyguladığımız anket çalışması verilerine göre üyelerin %38'inin ortaokul, %29'unun ilkököl, %21'inin lise, %10'unun üniversite düzeyinde eğitime sahipken, yüksekokul ve okur yazar olmayanların ise %1 oranında olduğu tespit edilmiştir. En

yüksek tarımsal üretim alanına sahip olanların %29,3 ile ilkökul mezunu çiftçiler, en düşük (21-50 dekar) tarımsal üretim alanına sahip olanların ise %10,7 ile ortaokul ve yüksekokul mezunu çiftçiler olduğu görülmektedir. Pancar Ekicileri Kooperatiflerinde yüksekokul ve üniversite mezunlarının %95'i 101 dekardan daha fazla tarımsal üretim alanına sahipken lise, ortaokul, ilkökul ve okur yazar olmayanların %90'ı 101 hektardan daha fazla tarımsal üretim alanına sahiptir. Dolayısıyla lise ve üniversite mezunlarının tarımsal üretim alanı büyüklüğü konusunda bir farklılık oluşturduğu görülmektedir. Konya il sınırları içindeki 614 Sulama Kooperatifi üyesi çiftçilere uygulanan anket çalışması verilerine göre üyelerin %42'sinin ilkökul, %33'ünün okur yazar değil, %20'sinin ortaokul, %8'inin lise, %7'sinin üniversite düzeyinde eğitime sahipken, yüksekokul mezunlarının ise %1 oranında olduğu tespit edilmiştir. Sulama Kooperatiflerinde yüksekokul ve üniversite mezunu üyelerin tamamı 101 dekardan daha fazla tarımsal üretim alanına sahipken lise, ortaokul, ilkökul ve okur yazar olmayan üyelerin %90'ı 101 hektardan daha fazla tarımsal üretim alanına sahiptir. Genel olarak bakıldığında pancar ekicileri kooperatifleri ve sulama kooperatiflerinde eğitim seviyesi yükseldikçe kooperatife üye çiftçilerin oransal olarak daha büyük tarımsal arazilerde üretim yapma eğiliminin yükseldiği gözlenmektedir. Ayrıca tarımsal üreticilerin eğitim seviyesinin düşük olduğu ve büyük arazi sahiplerinin de yüksek bir eğitim seviyesine sahip olmadığı görülmektedir.

Tarım sektöründe verimliliğin artırılıp maliyet minimizasyonunun sağlanabilmesi ve kooperatifçiliğin daha etkin şekilde yürütülebilmesi amacı ile büyük arazi sahiplerinin eğitim seviyesinin yükseltilmesi gerekmektedir. Literatürde bu konuda yapılmış birçok çalışmada ülkemizde tarım sektöründe eğitim seviyesinin düşük olduğu dolayısıyla ülke genelindeki eğilimin Konya bölgesindeki Pancar Ekicileri Kooperatifi ve Sulama Kooperatifine üye çiftçiler içinde geçerli olduğunu görmekteyiz. Ayrıca bu sonuç bize eğitilmiş bireylerin tarım sektörüne ilgisinin düşük olduğunu da göstermektedir. Dolayısıyla tarımda sürdürülebilir bir üretimin ve gıda arz güvenliğinin sağlanabilmesi, tarımsal ürün fiyatlarındaki artışların kontrol altına alınabilmesi için eğitilmiş insanların tarım sektörüne yönlendirilebilmesi gerekmektedir. Böylece toplumsal refahın artması ve tarım sektöründeki üreticilerin daha yaşanabilir şartlara sahip olmaları mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

Ersoy, M., & Özsoy, M.Ş. (2017). Tarım Finansmanının Kalkınmadaki Rolü ve Önemi: Bir Model Önerisi Mehmet Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, Cilt 12, Sayı 47, ss.1-14.

Köklü, N., Büyüköztürk Ş. & Bökeoğlu, Ö.Ç. (2006). Sosyal bilimler için istatistik. Ankara: Pegem-A Yayıncılık.

Paksoy, H., & Alagöz, M. (2023). Türk Tarımı Örgütlenme Desenine Eleştirel Bir Bakış, Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi, 15, 31-40.

Semerci, A. (2015). Türkiye'de Çiftçi Örgütleri: Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Örneği. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi,12 (1),69.

T.C.Tarım ve Orman Bakanlığı.(2023).Tarımsal Örgütlenme Tablosu. <https://www.tarimorman.gov.tr>,

Enflasyon, Ekonomik Büyüme ve Mutlu Gezegen Endeksi İlişkisinin G-7 Ülkeleri Açısından Değerlendirilmesi

The Evaluation of the Relationship of Inflation, Economic Growth and Happy Planet Index in terms of G-7 Countries

ÖZET

İktisadi açıdan mutluluk kavramı ilk olarak 1974 yılında Richard Easterlin tarafından “Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence” isimli çalışmada gelir ile mutluluk arasında ilişkinin ne olduğunu ortaya koymak için incelemiştir. Çalışma sonucunda birçok yazar tarafından araştırmalarında kullanılan “Easterlin Paradoksu” kavramı oluşturulmuştur. Davranışsal iktisadın bir alt dalı olan Mutluluk ekonomisi uluslararası literatürde giderek artan ilgiyle tartışılmakta ve özellikle kamu ekonomisi ve hükümet politikaları ile de yakından ilişkilendirilmektedir. Politikalar izlenirken alınacak kararlar ve uygulamaların daha verimli sonuçlar verebilmesi adına bireyleri mutlu eden değerlerin tespiti de oldukça önem taşımaktadır. Bu önemden hareketle bu çalışmada G-7 ülkeleri için mutluluk ölçütlerinden Mutlu Gezegen Endeksinin kişi başı gelir ve enflasyon ile olan ilişkisi 2006-2020 araştırma dönemi kapsamında panel veri tekniği ile araştırılmıştır.

Yapılan çalışma sonucunda kişi başı gelirdeki yüzde değişme ile yaklaşıtırlan ekonomik büyüme Mutlu Gezegen Endeksinin pozitif; enflasyon ise Mutlu Gezegen Endeksinin negatif yönde etkilemektedir. Dolayısıyla G-7 ülkeleri için kişi başı gelir arttıkça ve enflasyon azaldıkça ülkelerin Mutlu Gezegen Endeksi daha yüksek bir değer almaktadır. Ülkeler toplumsal refahı artırabilmek için kişi başına düşen gelirin artırılması ve enflasyonunun düşürülmesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Hükümetler tarafından kamu harcama kaynaklarının bu iki değişkene kanalize etmesi durumunda en önemli amaçlardan biri olan toplumsal mutluluğu artırmayı sağlayacaklardır.

Anahtar Kelimeler: Mutluluk ekonomisi, enflasyon, yaşam beklentisi, panel veri analizi.

ABSTRACT

The concept of happiness in economic terms was first introduced by Richard Easterlin in 1974 in his article “Does Economic Growth Improve the Human Lot?” In the study titled “Some Empirical Evidence”, it was examined to reveal what the relationship between income and happiness is. As a result of the study, the concept of “Easterlin Paradox” was created, which is used by many authors in their research. Happiness economics, a sub-branch of behavioral economics, is discussed with increasing interest in the international literature and is closely associated with public economy and government policies. In order for the decisions and practices to be taken while following the policies to give more efficient results, It is also very important to determine the values that make individuals happy. Based on this importance, in this study, the relationship of Happy Planet Index, which is one of the happiness criteria for G-7 countries, with per capita income and inflation was investigated with panel data technique within the scope of the 2006-2020 research period.

As a result of the study, economic growth approximated by the percentage change in per capita income makes the Happy Planet Index positive; Inflation negatively affects the Happy Planet Index. Therefore, for G-7 countries, as per capita income increases and inflation decreases, the Happy Planet Index of the countries gets a higher value. In order to increase social welfare, countries should work to increase per capita income and reduce inflation. If governments channel public expenditure resources to these two variables, they will ensure increasing social happiness, which is one of the most important goals.

Keywords: Economics of happiness, inflation, life expectancy, panel data analysis.

MUTLULUK EKONOMİSİ İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Mutluluk en genel tanımıyla kişinin yaşadığı bir his bir duygu olarak tanımlanmaktadır. Kişinin mutluluk düzeyi ise toplam ömrü içerisinde kişinin ne ölçüde olumlu zaman geçirdiğidir (Öndes, 2019). Mutluluk, öznel esenlik, memnuniyet, fayda ve refah anlamında kullanılmaktadır (Easterlin, 2001). Mutluluk kavramı subjektif olması ve kişiden kişiye göre değişiklik göstermesi nedeniyle net bir şekilde tanımlamak mümkün değildir. İlk olarak psikoloji alanında olmak üzere sosyoloji, tıp, siyaset, ekonomi ve toplum bilimleri alanında incelenmiştir (Öztürk ve Suluk, 2020).

Mutluluk ekonomisi kavramı ilk olarak 1970 yılında açıklanmıştır. Kavramın ana şemasını ilk olarak Kahneman tarafından oluşturulmuştur. Blanch Flower, Clark, Oswald isimli yazarlar tarafından bu konu ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde “mutluluk ekonomisi” bireylerin maddi refah artışı veya ruhsal memnuniyeti artışı olarak tanımlanmıştır. Mutluluk ekonomisi kelimesi literatürde iyilik, mutluk ve esenlik kelimeleri ile

Feyza Arıca ¹
Günay Koyuncu ²

How to Cite This Article

Arıca, F. & Koyuncu, G. (2023). “Enflasyon, Ekonomik Büyüme ve Mutlu Gezegen Endeksi İlişkisinin G-7 Ülkeleri Açısından Değerlendirilmesi”, Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(70):3856-3865. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.72986>

Arrival: 12 August 2023

Published: 30 November 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, İktisat, Çanakkale, Türkiye

² Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çan MYO, Çanakkale, Türkiye

açıklanmaktadır. Kısaca çalışmalarda “subjective well-being” (SBW) olarak tanımlanmaktadır. Bireyin mutlu olma durumunu ekonomik açıdan incelendiğinde mutluluk ekonomisi olarak tanımlanmaktadır (Albayrak, 2022).

Mutluluk ekonomisi faydayı veya mutluluğu doğrudan ölçmeye çalışan gelenekselci yaklaşımın bazı eksikliklerini gidermeye çalışır. Gelenekselci yaklaşımın en büyük eksikliklerin biri, gözlemlenen piyasa fiyatlarına, miktarlara ve gelirlere dayalı olması nedeniyle insanların piyasaların dışında meydana gelen mallardan, hizmetlerden veya faaliyetlerden aldıkları memnuniyeti açıklayamamasıdır (Liberto, 2022).

Birçok ulusal ve uluslararası çalışmada bireylerin mutlu olmasını sağlayan nedenler farklı sınıflandırmalar ile ortaya konmaya çalışılmıştır. İktisat bilimi ile mutluluk kavramı arasındaki ilişki mutluluk ekonomisi ile açıklanmaktadır. Mutluluk ekonomisi konu olarak disiplinler arası bir alandır. Mutluluk ekonomisi kavramı ile kişilerin ekonomik açıdan ne oranda mutlu olduğunu ölçmek amaçlanmıştır. Mutluluk kişiden kişiye ve ortamdan ortama değişiklik gösterdiği için tek bir formülle açıklamak mümkün değildir. İktisat alanında mutluluk ekonomisi genelde ekonomik büyüme ve gelir ile ilişkilendirilmiştir (Deviren ve Yıldız, 2017).

Mutluluk ve ekonomi ilişkisi bilimsel olarak ilk 1974 yılında Richard Easterlin tarafından “Does Economic Growth Improve The Human Lot?” isimli makalesiyle üç farklı boyutta incelenmiştir. Easterlin çalışmasında ilk olarak ülke içerisinde gelir grubu farklılıklarını incelemiş, ikinci olarak uluslararası karşılaştırma yapmış ve üçüncü boyut olarak da ülke içinde farklı dönemler içinde gelir-mutluluk ilişkisini değerlendirmiştir. Sonuç olarak çalışmadan elde edilen bulgular, bir toplumda gelir düzeyi yüksek olanların gelir düzeyi düşük olanlara göre daha mutlu oldukları; ancak aynı toplumdaki kişilerin kişi başı gelirlerinin artması ile ortalama mutluluk düzeyinin artmadığı yönünde gerçekleşmiştir.

Scitovsky'nin 1976 yılında “The Joyless Economy: An Inquiry into Human Satisfaction and Consumer Dissatisfaction” yayınladığı çalışma bu konuda yazılan ikinci çalışmadır. (Alkan ve Çilesiz, 2022).

Mutluluk ekonomisi üzerine çalışan bilim insanları gelir ve servet gibi ekonomik çalışmaların ötesinde yaşam kalitesini etkileyen faktörleri incelemenin de üzerinde durmaktadırlar. Özellikle farklı ülkelerdeki yaşam kalitesi, politik özgürlük, sosyal destek, okur yazar oranı, kirlilik düzeyi, sağlık hizmetlerine erişim gibi faktörlere de odaklanırlar.

Mutluluğu etkileyen faktörler genel olarak üç maddede aşağıdaki gibi sıralanabilir (Uçgunoğlu Erarslan ve Yayar, 2022):

- ✓ Sosyo-demografik faktörler: Yaş, cinsiyet, medeni durum ve eğitim durumu gibi.
- ✓ Sosyo-ekonomik faktörler: İşsizlik, istihdam, gelir ve enflasyon gibi.
- ✓ Siyasi ve kurumsal faktörler: Siyasete katılım, sosyal sermaye, demokrasi, fiziksel ve mental sağlık ve kamu politikaları gibi.

MUTLULUĞUN ÖLÇÜMÜ

Söz konusu literatür incelendiğinde mutluluğun ölçülebilirliği, ilk defa Jeremy Bentham tarafından 19. yy. da ifade edilmiş ve insan nabızı ile paranın bir haz ölçütü olarak kullanılabileceği üzerinde sonuca varılmıştır (Davies, 2018). Bentham'a göre mutluluk, bireyler için nihai iyiliktir ve insanların mutluluğa ulaşmak için istekleri de bir araçtan ibarettir. Bentham'ın ardından bilim insanları mutluluğu ölçmek için çeşitli ölçeklerden yararlanmışlardır (Özdemir Sevim, 2021). Bu endeksleri şu şekilde sıralayabiliriz: “Gayrisafi Ulusal Mutluluk Endeksi, Mutlu Gezegen Endeksi, Dünya Mutluluk Endeksi, Daha İyi Yaşam Endeksi, Dünya Değerler Araştırması” (Alkan ve Çilesiz, 2022).

Gayrisafi Ulusal Mutluluk Endeksi

Dünyada ilk kez Butan Krallığı tarafından hesaplanan bir endekstir. 1972 yılında Bütan (Bhutan) Kralı Jigme Singye Wangchuck tarafından Gross National Happiness (GNH) (Gayri Safi Milli Mutluluk) endeksi hesaplanmıştır. Bu endeks hesaplamasında “Eğitim, Sağlık, Ekolojik Çeşitlilik, Toplumsal Canlılık, Kültürel Çeşitlilik, Yaşam Standardı, Zaman Kullanımı, Psikolojik İyilik Hali ve İyi Yönetişim” olmak üzere dokuz değişken kullanılmaktadır. Bu dokuz değişkenin endeks içinde ağırlık oranları şu şekildedir: Sağlık %14, Ekolojik Çeşitlilik %12, Toplumsal Canlılık %12, Psikolojik İyi Oluş %12, Yaşam Standartları %11, Eğitim %10, Kültürel Çeşitlilik %10, Zaman Kullanımı %10, İyi Yönetişim %9'dur (Günay ve Ata, 2018).

Bhutan Krallığının mutluluk ölçüm için gerçekleştirdiği bakış açısı ile batı araştırmalarındakinden farklılık göstermektedir. Hatun halkı mutluluğu objektif olarak incelemiştir. Aynı zamanda mutluluğu içselleştirerek tanımlanmıştır (Ari, 2019).

Dünya Mutluluk Endeksi:

2012 yılından bu yana her yıl Birleşmiş Milletler tarafından Dünya Mutluluk raporu içerisinde hesaplan bir endekstir. Kişi başına düşen GSYİH, sosyal destek, ortalama yaşam süresi, özgürlük, cömertlik ve yolsuzluk olmak üzere altı değişken ele alınarak hesaplanmaktadır. Gallup Dünya Anketi verilerinden yararlanarak hesaplanmaktadır. 2023 yılı raporunda dünyanın en mutlu ülkesi Finlandiya olmuştur. Bu ankete katılan kişilerin cevapları Kantril Merdivenine göre düzenlenir. Merdiven basamakları 0-10 arasında rakamlandırılır. Ankete katılan kişilere “Yaşamınızı merdivenin hangi basamağında konumlandırırsınız / Hangi basamakta olduğunuzu hissediyorsunuz?” sorularını cevaplaması istenmektedir (Günay ve Ata, 2018).

Daha İyi Yaşam Endeksi:

OECD tarafından 2011 yılından itibaren hesaplanan bir endekstir. Daha İyi Yaşam Endeksinde 11 tane kriter bulunmaktadır. Bu kriterlere ankete katılanlar tarafında 0-10 arasında puan vermeleri istenmektedir. Toplum, eğitim, gelir, sağlık, iş, konut, güvenlik, yaşam memnuniyeti, çevre, iş ve sosyal yaşam, yönetim endeks içinde yer alan değişkenlerdir (Alkan ve Çilesiz, 2022).

Dünya Değerler Araştırması:

Mutluluğun ölçümünü gerçekleştirmek için yapılan ilk çalışmalardan birini “Dünya Değerler Araştırması” (EVS) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu kurum dünyadaki kişilerin, ülkelerin ve toplumların sosyal, kültürel, politik, ekonomik ve dini konularda araştırmalar gerçekleştirmektedir (<https://www.worldvaluessurvey.org/WVSCContents.jsp>, eriş:15.08.2023). EVS 1981-1984, 1990-1994, 1995-1998, 1999-2004, 2005-2009 ve 2010-2014 dönemlerinde bireylere “hissedilen mutluluk” sorusu sorulmuştur. Araştırmaya katılan bireylere “çok mutlu, oldukça mutlu, mutlu değil, hiç mutlu değil” cevaplarından biriyle puanlamaları istenmiştir. Yapılan araştırmada 2010-2014 yılları arasında en mutlu ülke sıralamasında Katar, Özbekistan ve Malezya ilk üç sırada yer almaktadır. Türkiye bu yıllar arasında 36. Sırada yer almaktadır (Deviren ve Yıldız, 2017). En son 7. veri seti kurum tarafından yayınlanmıştır. Bu veri seti 2017-2020 dönemini kapsayan 78 ülkeye ait anket sonuçları yer almaktadır.

Yaşam Memnuniyeti Araştırması:

2003 yılından itibaren Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından Yaşam Memnuniyeti araştırması yapılmaktadır. Her yıl Türkiye’deki bireylerin, kamu hizmetlerinden memnuniyetini, temel yaşam alanlarındaki genel memnuniyetini, toplumsal değer yargılarını ve genel mutluluk algısını ölçmek ve memnuniyet düzeylerinin zaman içindeki değişimini takip etmek amacıyla hazırlanmaktadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi kullanılarak hane halkı ve örnek hane halkından 18 yaşını doldurmamış bireylerin tercihleri ele alınmaktadır (Ünsal ve Altan, 2022). 2003 yılında yapılan İlk araştırma “Hane halkı Bütçe Anketi” olarak gerçekleştirilmiştir. 2004 yılından itibaren ise Yaşam Memnuniyeti Araştırması olarak adlandırılmıştır (Albayrak, 2022).

Mutlu Gezegen Endeksi:

İlk olarak 2006 yılında New Economic Foundation (NEF) tarafından ülkelerin sürdürülebilir bir refahını ölçebilmek amacıyla çalışmalar yapmıştır. Mutlu Gezegen Endeksinin (HPI) ölçümünü ülkelerin ekolojik ayak izi, refah, yaşam beklentisi ve çıktı miktarı verilerini kullanarak ülkelerin mutlu, uzun ve sürdürülebilir yaşamda başarı oranları incelenmiştir. Ülkelerin değişkenlere bağlı olarak hesaplanan endeksleri 0-100 puan arasında puanlanmaktadır. En yüksek mutluluk oranına sahip ülke 100 puan almaktadır (Alkan ve Çilesiz, 2022). Ülkeler yaşam döngülerini devam ettirirken daha az maliyetle ve karbon ayak izlerini daha aza indirebilecekleri temeline dayanarak ölçüm yapılmaktadır. Hesaplama yaşam beklentisi ile yaşam memnuniyeti çarpılıp çıkan sonucun ekolojik ayak izine bölünmesi ile gerçekleşmektedir. Ekolojik ayak izi daha düşük olan ülkeler mutlu gezegen endeksinde daha yüksek puan almaktadır.

Bu çalışmada yukarıda sıralanan ölçütlerden Mutlu Gezegen Endeksi kullanılmıştır. Endeks, uzun ve mutlu bir yaşam için yaşam beklentisi, iyi olma hali deneyimleri ve ekolojik ayak izi değişkenleri aracılığıyla hesaplanmaktadır. Daha detaylı olarak değişkenler incelenecek olursa;

- ✓ Yaşam Beklentisi: The UN Population Division tarafından toplanan verilerce bireyin her ülkede yaşayabileceği ortalama yıl sayısıdır. Yaşam beklentisi değişkeni Mutlu Gezegen Endeksi ile doğru orantılı olarak denklemde yer almaktadır (Özdemir Sevim, 2021).
- ✓ İyi Olma Hali: Gallup World Poll Organization tarafından derlenen verilere göre her ülkenin sakinleri 0’dan 10’a kadar bir ölçekle kendilerini yaşamla ilgili ne kadar tatmin oldukları sorulmaktadır. İyi olma hali değişkeni Mutlu Gezegen Endeksi ile doğru orantılı olarak denklemde yer almaktadır (Özdemir Sevim, 2021).

- ✓ Ekolojik Ayak İzi: Bireylerin üretim ve tüketim ekseninde ne kadar biyolojik üretken alan kullandığını gösteren niceliksel bir hesaplama tekniğidir. Ekolojik ayak izi (ha)= Tüketim x Üretim alanı x Nüfus olarak hesaplanır. Ekolojik Ayak İzi değişkeni Mutlu Gezegen Endeksi ile ters orantılı olarak denklemde yer almaktadır (Akıllı vd. 2008).

LİTERATÜR TARAMASI

Enflasyon ve iktisadi mutluluk arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda enflasyonun mutsuzluğa yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır. Enflasyon, mal ve hizmetlerin fiyatlarında artışa yol açmakta ve kişilerin satın alma gücünün azalmasına neden olmaktadır (Alkan ve Çilesiz, 2022).

Easterlin (1974) Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence adlı çalışmasında Easterlin Paradoksu ile iktisadi kalkınmanın mutluluk seviyesi üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tella vd. (2001). Preferences over Inflation and Unemployment: Evidence from Surveys of Happiness isimli çalışmasında Birleşik Devletlerden ve 12 Avrupa ülkesinden iki yüz elli milyon kişi tarafından yapılan anket sonucunda düşük enflasyon ve düşük işsizlik ile mutluluğu pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Diener ve Seligman (2004) Beyond Money: Toward an Economy of Well-Being adlı çalışmalarında ABD'nin 1947-1958 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. Analiz sonucunda kişi başı gelir ile mutluluk arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Mota ve Pereira (2008) yılında Happiness, Economic Well-being, Social Capital and the Quality of Institutions adlı çalışmalarında OECD ülkelerini inceledikleri çalışmalarında işsizlik ve enflasyonun mutluluk üzerinde olumsuz etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Frey ve Stutzer tarafından "Maximizing Happiness?" adlı çalışmada mutluluğu etkileyen faktörleri incelemiştir. Mikro ve makro faktörler, demografik faktörler ve kurumsal faktörler olarak üç başlık altında sıralanmışlardır. Yazarların 2012 yılında yayınladığı diğer çalışmada bu faktörler gelir, istihdam, sağlık, enflasyon, eğitim, demografik faktörler, politik yapı, demokrasi, yönetim şekli ve sosyal sermaye olarak genişletilmiştir (Terzibaşı, 2020).

Abounoori ve Asgarizadeh (2013) yılında Macroeconomic Factors Affecting Happiness isimli çalışmada 58 ülkenin 2003-2011 mutluluk verileri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda mutluluğun enflasyon ve işsizlik ile arasında negatif, kişi başına gelir ve hükümet harcamaları ile pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Di Tella vd. (2019) The Macroeconomics Of Happiness adlı çalışmalarında Avrupa ülkelerindeki makro ekonomik değişkenlerin iktisadi mutluluk üzerindeki ilişki incelenmiştir. Çalışma sonucunda enflasyon, işsizlik ve cömertliğin mutluluk üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Alkan ve Çilesiz (2022) Mutluluk Ekonomisinin G7 Ülkeleri ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi adlı çalışmasında VIKOR yöntemi kullanarak ülkelerin mutluluk durumu incelenmiştir. Çalışma sonucunda mutluluğun enflasyon, istihdam, işsizlik, GSYH vb. makro ekonomik faktörler ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

EKONOMETRİK ANALİZ

Veri Seti ve Ekonometrik Model

Çalışmada G-7 ülkelerine ait Mutlu Gezegen Endeksi (HPI)'nin kişi başı gelir ve enflasyon ile arasındaki ilişki 2006-2020 araştırma dönemi kapsamında panel veri tekniği ile araştırılmıştır. Bu zaman döneminin seçimi aşamasında analizde kullanılan verilere ulaşılabilirlik göz önünde bulundurulmuştur.

Çalışmada aşağıda belirtilen 4.1 nolu model tahmin edilmiştir.

$$HPI_{i,t} = \varphi_i + \beta_1.LPGDP_{i,t} + \beta_2.CPI_{i,t} + u_{it} \quad (4.1)$$

Modelde kullanılan değişkenlerin tanımları ve bunların veri kaynakları aşağıda belirtilmiştir. Analizlerde kullanılacak değişkenler belirlenirken, literatürde yaygın olarak kullanılan tanımları dikkate alınmış, bu şekilde literatürdeki çalışmalar ile tutarlılık sağlanması amaçlanmıştır.

Mutlu Gezegen Endeksi: Mutlu Gezegen Endeksi = α x Yaşam Beklentisi x (İyi Olma Hali Tecrübesi + β) - γ / Ekolojik Ayak İzi + ε şeklinde hesaplanmaktadır.

Formülde $\alpha = 0.75$, $\beta = 2.92$, $\gamma = 54.92$, $\varepsilon = 6.39$ olarak hesaplanmıştır. Mutlu gezegen endeksi 0 ile 100 bandında değişmektedir. Endeksin 100'e yaklaşması toplumların daha mutlu olduğunu göstermekte, 0'a yaklaşması toplumların mutsuzluk oranlarını arttırmaktadır.

Kişi başına düşen gelir: Çalışmada kişi başına düşen gelir, sabit fiyatlarla kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (PGDP)'nin logaritması alınarak hesaplanmıştır. 2005 yılı baz yıl olarak kabul edilmiş olup, değişken çalışmada logaritması alınmış hali ile LPGDP olarak belirtilmiştir. Veri seti Dünya Bankası'nın Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanından temin edilmiştir.

Enflasyon: Yıllık enflasyon değerindeki değişim için Tüketici Fiyat Endeksi kullanılmıştır. Veri, Dünya Bankası'nın Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanından temin edilmiş ve modelde CPI ile temsil edilmiştir.

Tablo 1'deki veri setine ait olan descriptive statistics Tablo 1'de yer almaktadır.

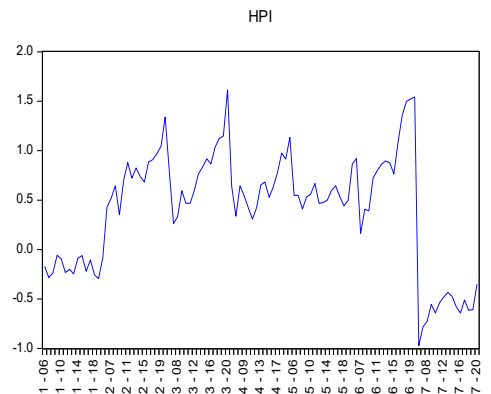
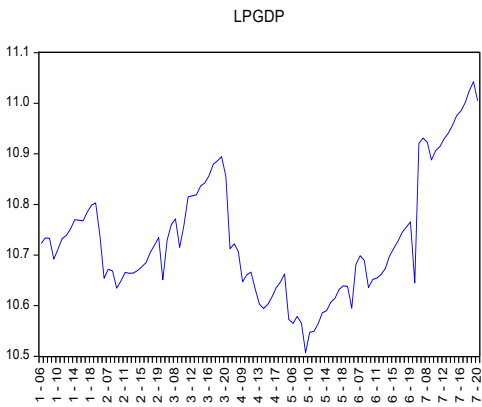
Tablo 1: Descriptive Statistics

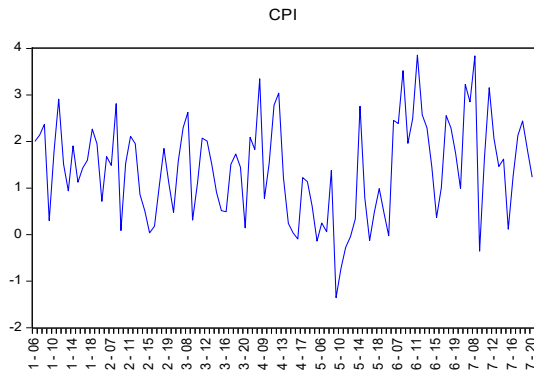
	LPGDP	HPI	CPI
Mean	10.73145	0.415743	1.409375
Median	10.71134	0.535022	1.487998
Maximum	11.04257	1.614630	3.856112
Minimum	10.50720	-0.971627	-1.352837
Std. Dev.	0.121806	0.587461	1.052391
Skewness	0.709065	-0.392709	0.026630
Kurtosis	2.779708	2.451627	2.576984
Jarque-Bera	9.010833	4.014473	0.795285
Probability	0.011049	0.134359	0.671902
Sum	1126.802	43.65298	147.9843
Sum Sq. Dev.	1.543012	35.89153	115.1827
Observations	105	105	105

Tablo 1'deki bilgilere göre; analizde kullanılan seriler kendi ortalamaları etrafında dalgalanmaktadır. Max ve min değerleri arasındaki fark azdır. Verilerin standart sapmaları düşüktür. Bu da yapılacak analizler sonucunda değişen varyans sorunu ile karşılaşılmayacağına işaret etmektedir. Analizde kullanılan gözlem sayısı; T=15, N=7, toplam 105 olup, güvenilir bir panel veri analizi yapabilmek için yeterli seviyededir.

Modelde kullanılan kişi başı gelir, enflasyon ve Mutlu Gezegen Endeksine ait grafik gösterimleri Şekil 1'de sunulmuştur. Şekil 1'e göre genel olarak analize dahil edilen bağımlı ve bağımsız değişkenlerin yıllar itibariyle giderek artan bir seyir izlediği görülmektedir.

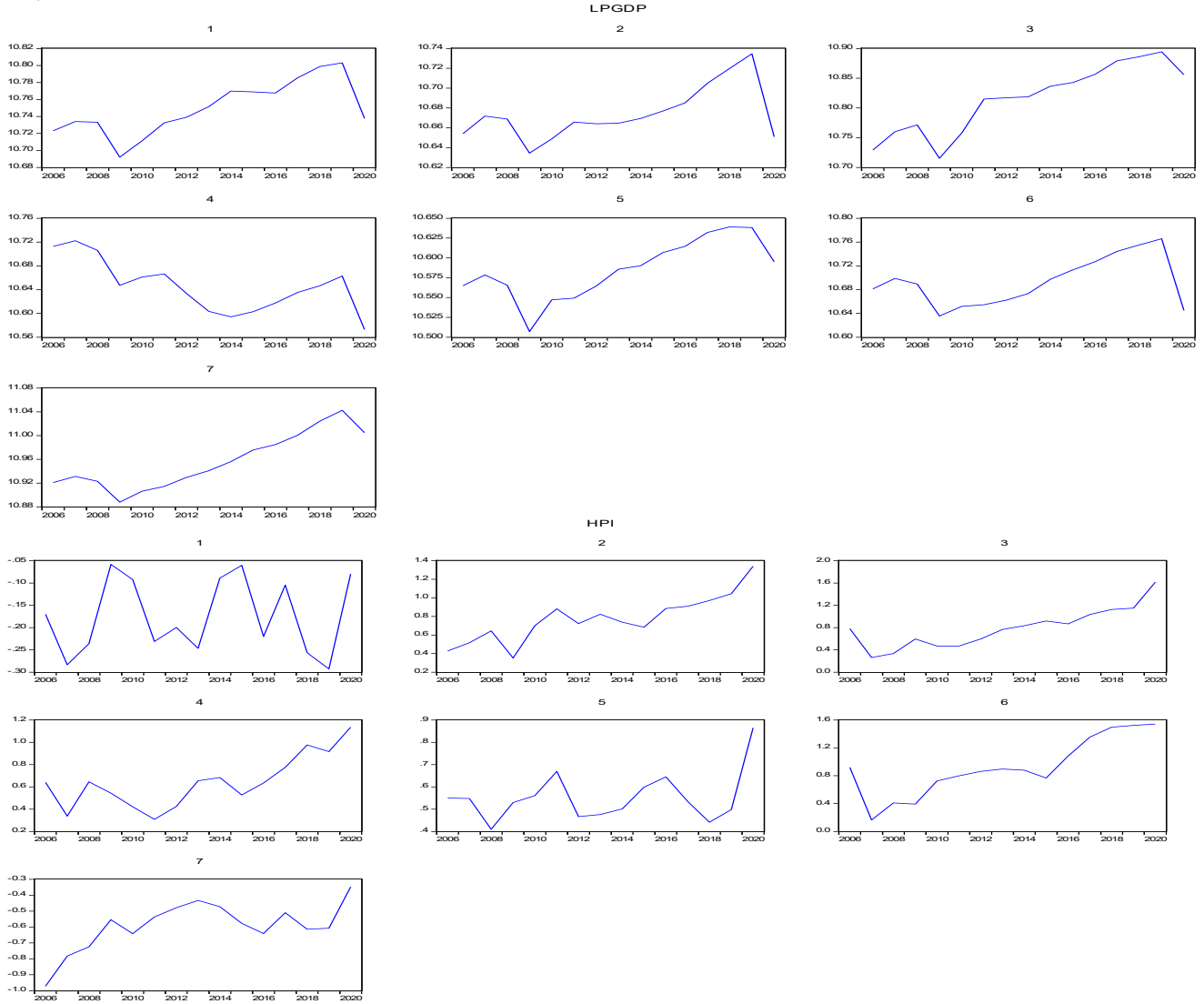
Şekil 2'de ise modelde yer alan değişkenlerin her bir 7 ülke için bireysel zaman grafiklerini göstermektedir. Grafiklerde 1'den 7'ye kadar temsil edilmiş ülkeler sırasıyla; Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, İngiltere ve A.B.D'dir.

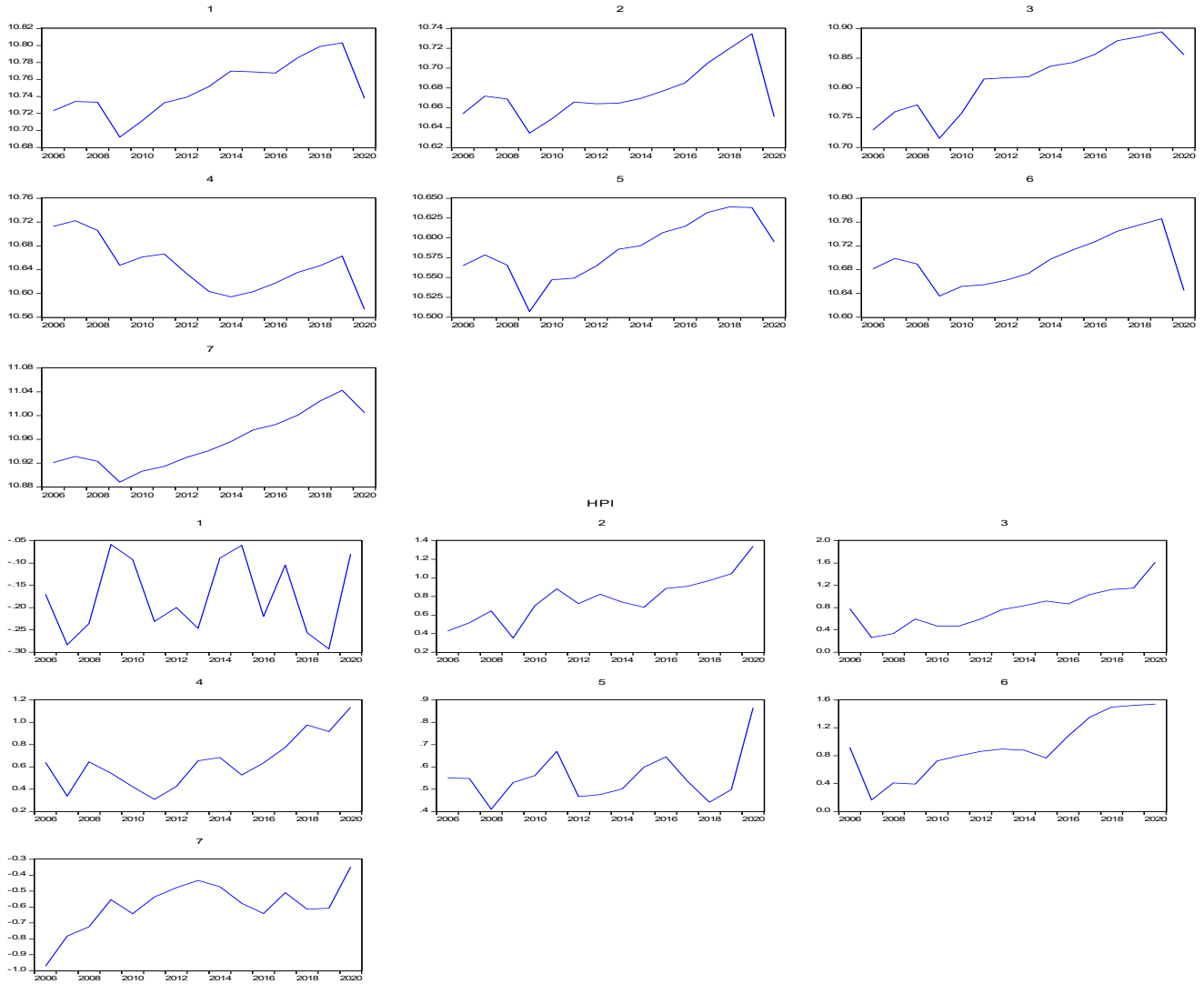

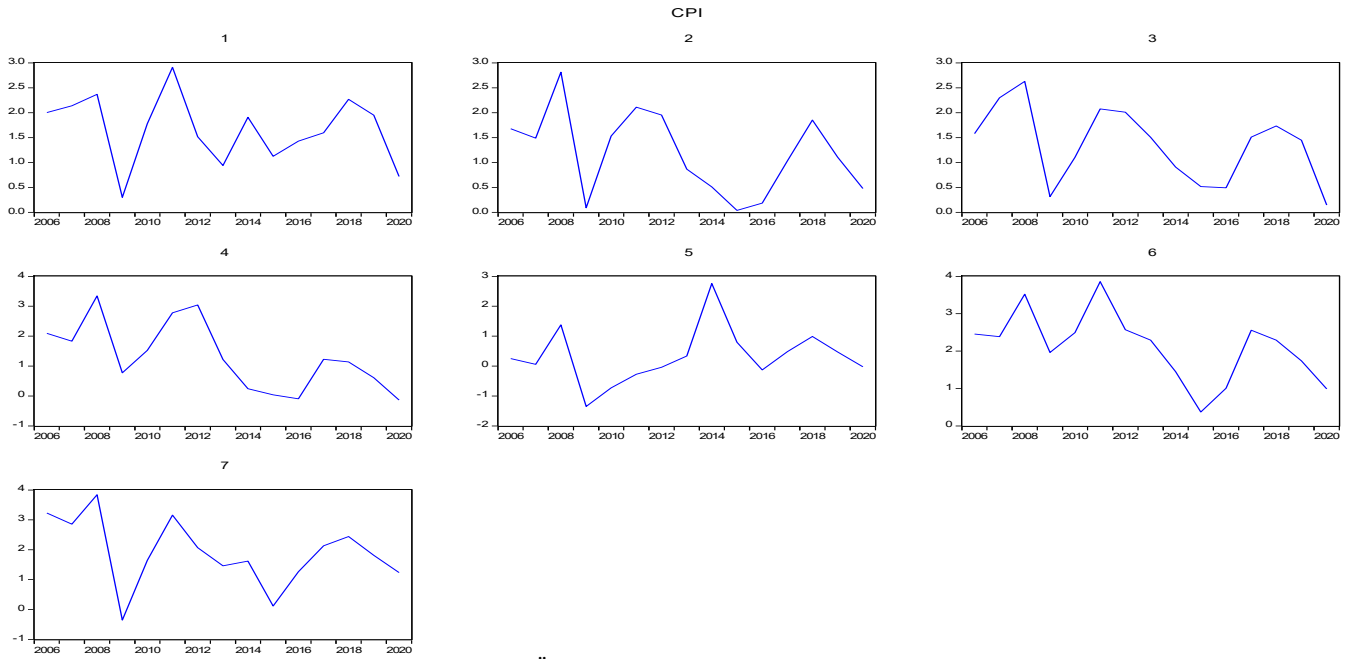
Şekil 1: Çalışmada Kullanılan Değişkenlerin Zaman Serisi Grafikleri

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

HPI

Şekil 2: Çalışmada Kullanılan Değişkenlerin Bireysel Ülke Grafikleri
Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir.

Ekonometrik Metodoloji ve Bulgular

Çalışmada serilerin birim kök özellikleri araştırılması öncesi yatay kesit bağımlılığının tespiti için zaman boyutunun yatay kesit boyutundan büyük olmasından dolayı Breusch-Pagan (1980)'ın Lagrange Multiplier (LM) testi kullanılmıştır. LM test istatistiği aşağıdaki gibidir:

$$y_{it} = \alpha_i + \beta_i' \cdot x_{it} + \mu_{it}$$

Sıfır ve alternatif hipotezler:

$$H_0 : Cov(\mu_{it}, \mu_{jt}) = 0 \text{ bütün } t \text{ ler için } i \neq j$$

$$H_1 : Cov(\mu_{it}, \mu_{jt}) \neq 0 \quad i \neq j$$

Hipotezlerde $\hat{\rho}_{ij}$, temel regresyon denkleminin EKK yöntemi aracılığıyla tahmin edilmesi sonucu elde edilen korelasyon katsayılarını göstermektedir. LM test istatistiği aşağıdaki gibidir:

$$LM_{BP} = T \cdot \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \sim \chi_{N \cdot (N-1)/2}^2$$

Serilerin durağanlıkları ise Hadri ve Kurozumi (2012) tarafından ortaya atılan panel durağanlık testi aracılığıyla araştırılmıştır. Hadri ve Kurozumi (2012) testi sıfır hipotezi altında serilerin birim kök içermediğini, alternatif hipotez ise serilerin birim kök içerdiğini belirtmektedir. Ayrıca seri korelasyon ve yatay kesit bağımlılığına izin vermekte ve bu test hem $T < N$ hem de $T > N$ durumlarında kullanılabilir.

Hadri ve Kurozumi (2012) analizlerinde aşağıdaki denklemi kullanmaktadır:

$$y_{it} = k_i' \delta_i + f_i' \gamma_i + \varepsilon_{it}, \quad \varepsilon_{it} = \phi_{i1} \cdot \varepsilon_{it-1} + \dots + \phi_{ip} \cdot \varepsilon_{it-p} + v_{it} \quad i=1, \dots, N, t=1, \dots, T$$

Denklemden z_i' deterministik terimi, $k_i' \delta_i$ bireysel etkileri temsil ederken f_i gözlemlenemeyen ortak faktörü, γ_i yüklem faktörünü ve ε_{it} bireysel spesifik hataları temsil etmektedir.

H-K (2012) yatay kesit bağımlılığını düzeltmek için her bir i için y_{it} leri $w_i = [k_i', \bar{y}_i, \bar{y}_{i-1}, \dots, \bar{y}_{i-p}]$ üzerine regresyon kurarak aşağıdaki istatistikleri hesaplamaktadır:

$$Z_A = \frac{\sqrt{N}(\overline{ST} - \xi)}{\zeta} \quad \text{burada} \quad \overline{ST} = 1/N \cdot \sum_{i=1}^N ST_i$$

$$ST_i = \frac{1}{\hat{\sigma}_i^2 \cdot T^2} \sum_{t=1}^T S_{it}^w \quad \text{burada} \quad S_{it}^w = \sum_{r=1}^i \hat{\varepsilon}_{ir}$$

$\hat{\sigma}_i^2$ uzun dönem varyans tahmin edicisini ifade etmektedir. H-K (2012) uzun dönem varyans tahmin edicisini elde ederken aşağıdaki formülleri kullanmaktadır:

$$\hat{\sigma}_{iSPC}^2 = \frac{\hat{\sigma}_{vi}^2}{(1 - \hat{\phi}_i)^2} \quad \text{burada} \quad \hat{\sigma}_{vi}^2 = 1/T \cdot \sum_{t=1}^T \hat{v}_{it}^2 \quad \hat{\phi}_i = \min \left\{ 1 - \frac{1}{\sqrt{T}}, \sum_{j=1}^p \hat{\phi}_{ij} \right\}$$

ve Hadri-Kurozumi (2012) bütün eşitliklerden hareketle yatay kesit bağımlılığının varlığı durumunda kullanılacak Z_A^{SPC} istatistiğini aşağıda belirtildiği gibi hesaplamaktadır:

$$Z_A^{SPC} = \frac{1}{\hat{\sigma}_{iSPC}^2 \cdot T^2} \sum_{t=1}^T (S_{it}^w)^2$$

Ampirik Sonuçlar

Tablo 2, Breusch ve Pagan (1980)'in yatay kesit bağımlılığı testi sonuçlarını göstermektedir. Tabloya göre her iki seri için hesaplanan LM_{BP} 'nin olasılık değeri 0.05 anlamlılık düzeyinden daha küçük olduğu için yatay kesit bağımlılığının olmadığını belirten sıfır hipotezi reddedilmektedir.

Tablo 2: Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları

Değişken	LM_{BP} Test İstatistiği (Olasılık Değeri)
LPGDP	181.12*** (0.00)
HPI	84.79*** (0.00)
CPI	150.50*** (0.00)

*** %1 anlamlılık düzeyinde sıfır hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Bu durumda serilerin birim kök özellikleri araştırılırken hem yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci kuşak panel birim kök sınaması kullanılacaktır.

Yatay kesit bağımlılığının varlığı ardından eğim parametresinin kesitler için homojenliği araştırmasında ise Pesaran ve Yamagata (2008)'nin prosedürü kullanılmıştır. Tablo 3'te sunulan bulgulara göre modelin eğim parametrelerinin homojenliği 0.05 anlamlılık seviyesinde reddedilememektedir.

Tablo 3: Pesaran and Yamagata (2008)'in Homojenlik Testi

Değişken	MODEL 3.1	
	Test istatistiği	Olasılık değeri
delta tilde	-0.920	0.821
Düzeltilmiş delta tilde	-1.063	0.856

Tablo 4 serilerin birim kök özelliklerinin araştırılmasında kullanılan ikinci kuşak testlerden Hadri-Kurozumi (2012) durağanlık test sonuçlarını göstermektedir. Tablo 4'te sunulan bulgulara göre regresyonlarda kullanılan tüm değişkenler 0.01 anlamlılık seviyesinde durağan değişkenlerdir.

Tablo 4: Durağanlık Testi Sonuçları

Sabit terimli		
Değişken	ZA-Spac Test İstatistiği	p-Olasılık değeri
LPGDP	-0.700	0.75
HPI	-1.602	0.94
CPI	-0.364	0.64

Çalışmada zaman serisi ve yatay kesit çalışmalarına karşın birçok üstünlüklere sahip olan panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu analiz yönteminin en belirgin avantajı zaman serileri ile yatay kesit serilerini bir araya getirerek hem zaman hem de kesit boyutuna sahip bir veri setinin oluşturulmasına olanak tanınması böylece tahminlerin daha güvenilir olmasını sağlamasıdır.

Tahmin aşamasında White'in yatay kesit kovaryans katsayısı yöntemi kullanılarak standart hatalar düzeltilmiş, her bir yatay kesitteki farklı hata varyanslarının olduğu kadar aynı zamanda olası yatay kesitler arası korelasyon sorununu da bir çözüm getirilmiştir. Tahmin sonuçları Tablo 5'te gösterilmiştir. Bulgulara göre Model 4.1'i oluşturan tüm seriler istatistiki olarak anlamlı ve iktisadi olarak beklentilere uygun olarak tahmin edilmiştir. Model 4.1'i oluşturan serilerin tahmin bulgularına göre kişi başı gelirdeki yüzde değişme ile yaklaşırlan ekonomik büyüme Mutlu Gezegen Endeksini pozitif; enflasyon ise Mutlu Gezegen Endeksini negatif yönde etkilemektedir. Dolayısıyla kişi başı gelir arttıkça ve enflasyon azaldıkça ülkelerin Mutlu Gezegen Endeksi daha yüksek bir değer almakta ve böylece devletin de yaptığı kamu harcamalarını özellikle bu iki değişken yönünde değerlendirerek kaynakları kanalize etmesi en önemli amacı olan toplumsal mutluluğu artırmada önemli bir rol oynayacaktır.

Tablo 5: Panel En Küçük Kareler Tahmin Sonuçları: Model 4.1

<i>Değişkenler</i>	<i>Model 4.1</i>	
	<i>HPI (2006-2020)</i>	
<i>Bağımlı</i> / <i>Değişken</i>		
<i>LPGDP</i>	2.161604***	0.0002
<i>CPI</i>	-0.110430***	0.0000
<i>C</i>	-22.62576***	0.0002
<i>R-kare değeri</i>	0.862	
<i>Modelin F-istatistiği (olasılık değeri)</i>	74.98 (0.00)	

SONUÇ

Günümüzde yaşanan ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmeler toplumların ve bireylerin yaşam standartlarının iyileşmesini ve mutluluğun artmasını sağlamaktadır. İktisatçılar tarafından mutluluk artışının ne kadarlık kısmının ekonomik koşullar nedeniyle olduğu son zamanlarda ilgi çeken konularından biri olmuştur. Mutluluğun gelir, işsizlik, enflasyon, kamu harcamaları, tüketim, sosyal güvenlik, büyüme, istihdam ve gelir dağılımı üzerindeki ilişkisi birçok yazar tarafından incelenmiştir. Bu değişkenlerin hepsi iktisadın ana konusudur.

G-7 ülkeleri (Almanya, ABD, Birleşik Krallık, İtalya, Fransa, Japonya ve Kanada) Dünya'nın en büyük ekonomisi olarak adlandırdığımız gelişmiş ülkelerdir. Yedi ülke net küresel zenginliğin %64'lük payına sahiptir. G-7 ülkelerinin hem gelişmişlik düzeyi hem de yaşam standartları yüksektir.

Bu çalışmada G-7 ülkeleri açısından 2006-2020 araştırma dönemi kapsamında Mutlu Gezegen Endeksinin enflasyon ve kişi başı gelir ile aralarındaki ilişki panel veri analizi aracılığıyla araştırılmıştır. Analiz sonucunda enflasyon ile endeks arasında negatif, kişi başı gelire ise pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu noktada iktisadi açıdan daha mutlu ülke vatandaşlarına sahip olma amacını taşıyan hükümetlerin kamu harcamalarını planlayarak harcamalarını enflasyonla mücadele edecek ve kişi başı geliri artıracak yatırımlara doğru kanalize etmeleri son derece önem arz edecektir.

KAYNAKÇA

Abounoor, e., & Asgarizadeh, D. (2013). "Macroeconomic Factors Affecting Happiness", International Journal of Business and Development Studies, Vol. 5, No. 1, pp.5-22.

Akıllı, H., Kemahlı, F., Okudan K., Polat, F., (2008). "Ekolojik Ayak İzinin Kavramsal İçeriği ve Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde Bireysel Ekolojik Ayak İzi Hesaplaması", Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(15), ss. 1-25.

Albayrak, Ş. G. (2022). "Mutluluk Ekonomisi ve Türkiye", Turkish Business Journal, 2717-848X, 3(5): 57-74.

Alkan, F. ve Çilesiz, N. (2022). "Mutluluk Ekonomisinin G7 Ülkeleri ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", Dumlupınar Ün. İİBF Dergisi, Sayı:10, 70-82.

Ari, Y. O. (2019). "İktisat-Mutluluk İlişkisi: Bhutan'ın Sürdürülebilir Kalkınma Modeli Üzerine Bir İnceleme", Hoca Ahmet Yesevi 2. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi, Erzurum, 75-84.

Breusch, T., ve Pagan, A. (1980). The LM Test and Its Applications To Model Specification In Econometrics. Review of Economic Studies. 47. 239-254.

Davies, W., (2015), Mutluluk Endüstrisi (Çev. Müge Çavdar), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Diener, Ed.&Seligman, Martin E.P. (2004). “Beyond Money: Toward an Economy of Well-Being”, *Psychological Science in the Public Interest*, 5/1: 1-31.

Deviren, N. V. ve Yıldız, O. (2017). “Gayrisafi Milli Mutluluğun Ekonomik Kalkınmadaki Rolü: Bhutan Krallığı Örneği”, *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 4, Sf. 232-248.

Di Tella, R. & MacCulloch, R.J., & Oswald, A.J. (2003). “The Macroeconomics of Happiness”, *Review of Economics and Statistics*, 85(4), 809–827.

Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri, Erişim Tarihi: 01.06.2023

<http://data.worldbank.org/>.

Dünya Değerler Araştırması, Erişim Tarihi: 15.06.2023

<https://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>.

Easterlin, R., (1974), “Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence, in: David, Paul Allan ve Melvin Warren Reder (Ed.), *Nations and Households in Economic Growth*, New York”, Academic Press, ss. 89-125.

Easterlin, R. (2001). “Income and Happiness: Toward a Unified Theory”, *Economic Journal*, 111, 465-484.

Günay, E. K. & Ata, O. (2018). “Gelir Mutluluk Getirir Mi? Ülkelerin Gelir ve Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Değerlendirme”, *Kesit Akademi Dergisi*, (17), 161-192.

Hadri, K., ve Kurozumi, E., (2012). “ A Simple Panel Stationarity Test in the Presence of Serial Correlation and a Common Factor”, *Economics Letters*, 115, 31–34.

Liberto, D. (2022). *Happiness Economics: What it is, How it Works*

[https://www.investopedia.com/terms/h/happiness-economics.asp#:~:text=Key%20Takeaways,Happiness%20economics%20is%20the%20formal%20academic%20study%20of%20the%20relationship,different%20economies%20offer%20their%20residents.\(20.06.2023\)](https://www.investopedia.com/terms/h/happiness-economics.asp#:~:text=Key%20Takeaways,Happiness%20economics%20is%20the%20formal%20academic%20study%20of%20the%20relationship,different%20economies%20offer%20their%20residents.(20.06.2023)).

Mota, G. L. ve Pereira, T. P. (2008). “ Happiness, Economic Well-being, Social Capital and the Quality of Institutions”, *School of Economics and Management Technical Universtyof Lisbon*, 1-26.

Öndes, H. (2019). “Türkiye’de Mutluluk Düzeyini Etkileyen Faktörler: Mekânsal Ekonometri Analizi.”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:21, Sayı: 4, 1039-1064.

Öztürk, S. & Suluk, S. (2020). “Mutluluk Ekonomisi: G8 Ülkeleri Açısından Ekonomik Büyüme ve Mutluluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), 226-249.

Pesaran, MH., Yamagata, T. (2008). “Testing Slope Homogeneity in Large Panels. *J. Econometrics.*”, 142, 50–93.

Terzibaş, P. (2020). “Mutluluk Ekonomisi ve Easterlin Paradoksu”, *İstanbul Gelişim Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, İstanbul.

Tella, R.D., MacCulloch, R.J.,&Oswald, A.J. (2001). “Preferences over Inflation and Unemployment: Evidence from Surveys of Happiness”, *The American Economic Review*, 91/1, 335-341.

Uçgunoğlu E., M. & Yayar, R. (2022). “Türkiye’de Mutluluk Ekonomisi”, *Journal of International Management Educational and Economics Perspectives* , 10 (1) , 43-58.

Ünsal, M. Ç. Ve Altan, Ş. (2022). “Türkiye’de Yaşam Memnuniyeti Düzeyleri: Veri Madenciliği Teknikleri ile Bir Uygulama”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24/3, 1459-1492.

Türkiye’de Çoğulcu Demokrasi ve Katılımcı Yönetim *

Pluralistic Democracy and Participatory Government in Turkey

ÖZET

Çoğunluğun tartışılmaz egemenliğini kabul etmeyen, azınlıktakilerin siyasal ve kültürel haklarının kabul edilmesi gerektiğini ve azınlığın da bir gün çoğunluk olabileceği hakkının verilmesini savunur, çoğulcu demokrasi. Katılma, iletişim ya da ortak davranışta bulunma yöntemiyle belirli bir toplumsal duruma girme sürecidir. Bu noktadan hareketle katılmanın etkili bir iletişim ile ortak bir amaç etrafında biçimlenmesi gerektiği sonucuna ulaşılabilir. Yönetime katılma ise, yönetim hiyerarşisinde çalışanların işe alım, örgütlenme, kontrol gibi örgütsel çalışmaların düzenlendiği ve bu işlemlerin birebir katılma veya ortak organlar eliyle gerçekleştirildiği bir süreçtir. Yine katılımcı yönetim olarak ifade edebileceğimiz yönetime katılma, çalışanların doğrudan doğruya ya da temsilcileri aracılığıyla, özellikle kendilerini ilgilendiren konularda kararlara söz ya da oy hakkı ile katılmalarıdır. Dolayısıyla yönetime katılmayı, çalışanların kararların alınmasında bizzat ya da temsilcileri aracılığıyla rol oynaması olarak tanımlanabiliriz. Bu çalışma, Türkiye'nin siyasal ve yönetsel yapısında çoğulcu demokrasi ve katılımcı yönetim kavramlarının uygulanmasını incelemekte olup hazırlanırken, çeşitli kaynaklardan literatür taraması yapılmış ayrıca katılımcı yönetim ile ilgili Türkiye'deki yerel yönetimlerin uygulamaları incelenmiştir. Çoğulcu demokrasi kavramı, karar verme süreçlerinde çeşitlilik ve çoklu bakış açısının önemini vurgulamaktadır. Katılımcı yönetim ise, vatandaşların karar verme süreçlerinde aktif olarak yer almaları ve hükümet ile sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğinin önemini vurgulamaktadır. Çalışma, Türkiye'deki bu kavramların ne ölçüde uygulandığını, özellikle kentsel dönüşüm projeleri ve katılımcı bütçeleme süreçleri gibi belirli örnekler üzerinden analiz etmektedir. Ayrıca, Türkiye'de çoğulcu demokrasi ve katılımcı yönetimin uygulanmasıyla ilgili zorluklar ve sınırlamalar, siyasi kutuplaşma, sınırlı sivil toplum katılımı ve bürokratik direnç gibi konular da ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çoğulcu Demokrasi, Katılımcı Yönetim, Türkiye.

ABSTRACT

Pluralistic democracy is an understanding of democracy that rejects the absolute dominance of the majority, advocates that the political and cultural rights of minorities should be accepted, and that the minority should be given the right to become the majority one day. Participation is the process of entering into a particular social situation through communication or collective action. Based on this, it can be concluded that participation should be shaped around a common goal with effective communication. Participation in management is a process in which organizational activities such as recruitment, organization and control of employees in the management hierarchy are organized and these processes are carried out through one-on-one participation or through common bodies. Participation in management, which we can also express as participatory management, is the participation of employees directly or through their representatives, with the right to speak or vote in decisions, especially on matters that concern them. Therefore, we can define participation in management as employees playing a role in decision-making, either personally or through their representatives. This study examines the application of the concepts of pluralist democracy and participatory management in Turkey's political and administrative structure. While preparing it, a literature review was made from various sources and the practices of local governments in Turkey regarding participatory management were examined. The concept of pluralistic democracy emphasizes the importance of diversity and multiple perspectives in decision-making processes. Participatory management, on the other hand, emphasizes the active participation of citizens in decision-making processes and the importance of cooperation between the government and non-governmental organizations. The study analyzes the extent to which these concepts are applied in Turkey through specific examples, especially urban transformation projects and participatory budgeting processes. Additionally, issues such as challenges and limitations to the implementation of pluralistic democracy and participatory governance in Turkey, political polarization, limited civil society participation and bureaucratic resistance are also addressed.

Keywords: Pluralist Democracy, Participatory Governance, Turkey.

GİRİŞ

Çoğulcu demokrasi, çeşitliliği, tartışmayı, müzakereleri ve uzlaşmayı teşvik eder. Karar alma süreçlerinde farklı bakış açılarının ve çıkarların temsil edilmesi, demokratik kararların daha kapsayıcı ve meşruiyeti yüksek olmasını sağlar. Ancak çoğulcu demokrasinin pratikte uygulanması zor olabilir. Farklı görüşlerin bir araya gelmesi, uzlaşma

Mehmet Sadık Gülsever¹

Bilal Felek²

Evin Bahtiyar³

Ahmet Gezici⁴

How to Cite This Article

Gülsever, M. S., Felek, B., Bahtiyar, E. & Gezici, A. (2023). “Türkiye’de Çoğulcu Demokrasi ve Katılımcı Yönetim”, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(70):3866-3875. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.73063>

Arrival: 17 August 2023

Published: 30 November 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Okul Müdürü, MEB, Diyarbakır, Türkiye

² Öğretmen, MEB, Diyarbakır, Türkiye

³ Öğretmen, MEB, Diyarbakır, Türkiye

⁴ Öğretmen, MEB, Diyarbakır, Türkiye

sağlanması ve çeşitli çıkarların dengelemesi çeşitli zorluklar ve çatışmalar yaratabilir. Ayrıca, çoğunluğun veya baskın olan grupların azınlıkları baskı altına alabileceği riski de bulunmaktadır.

Ana hatlarıyla belirtmek gerekirse, çoğulcu demokrasi, farklı görüşlerin ve çıkarların bir arada var olduğu bir toplumu yönetmek için kullanılan bir yönetim biçimidir. Bu model, katılımcılığı teşvik eder, temel demokratik haklara ve özgürlüklere saygı gösterir ve çeşitliliği kapsayıcı bir şekilde değerlendirir. Ya da "farklı siyasi grupların, bireylerin ve çıkarların özgürce ve etkili bir şekilde ifade edilebildiği, eşit oy kullanma hakkına dayalı olarak siyasi iktidarın çoğulcu bir şekilde belirlendiği bir siyasal sistemdir" (Dahl, 1971, s. 20).

Katılımcı yönetim ise; "yöneticilerin ve halkın bir arada çalışarak, yönetim kararlarının alınması, uygulanması ve değerlendirilmesi sürecinde etkileşim kurduğu bir yönetim modelidir" (Krumholz ve Forester, 1990, s.122).

Özetle, çoğulcu demokrasi ve katılımcı yönetim kavramları, siyasal iktidarın çeşitli siyasi gruplar, bireyler ve çıkarlar arasında paylaşıldığı, yöneticilerin ve halkın bir arada çalışarak yönetim kararlarının alındığı bir siyasal sistem ve yönetim modeli olarak tanımlayabiliriz.

Bize göre, Türkiye'de katılımcı yönetim anlayışı, yerel yönetimlerde daha belirgin bir şekilde görülmektedir. Belediyeler, kentsel planlama, kamu hizmetlerinin sunumu ve yerel ekonomik kalkınma gibi konularda yerel halkın katılımını teşvik etmektedir. Katılımcı yönetim ilkeleri, belediyelerin demokratik yönetişim ilkelerine uygun olarak çalışmasını hedeflemektedir. Demokratik standartların yükseltilmesi, katılımcı yönetim ilkelerinin güçlendirilmesi ve temel özgürlüklerin korunması, çoğulculuk ve katılımın önündeki engellerin aşılması için önemli adımlardır. Bu süreçte, sivil toplum, akademisyenler, siyasi partiler ve vatandaşların aktif katılımı ve çeşitli düşüncelerin serbestçe ifade edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Çalışma, Türkiye'deki bu kavramların ne ölçüde uygulandığını, özellikle kentsel dönüşüm projeleri ve katılımcı bütçeleme süreçleri gibi belirli örnekler üzerinden analiz etmektedir. Ayrıca bu çalışmada, Türkiye'de çoğulcu demokrasi ve katılımcı yönetimin uygulanmasıyla ilgili zorluklar ve sınırlamalar, siyasi kutuplaşma, sınırlı sivil toplum katılımı ve bürokratik direnç gibi konular da ele alınmaktadır.

Çoğulcu Demokrasi İle Katılımcı Yönetim Arasındaki Benzerlik Ve Farklılıklar

Çoğulcu demokrasi ve katılımcı yönetim arasında birçok farklılık vardır. Bu farklılıklardan en önemli olanı şudur: "Çoğulcu demokrasi, siyasal iktidarın paylaşılması için bir siyasal sistem sunarken, katılımcı yönetim, yönetim kararlarının alınması sürecine katılım için bir yönetim modeli sunar" (Warren, 2017, s. 333-346).

Bununla birlikte, çoğulcu demokrasi ve katılımcı yönetim arasındaki benzerlikler de mevcuttur. İkisi de "sivil toplumun katılımını, yönetim kararlarının sürekli gözden geçirilmesini ve demokratik hesap verebilirliği ön plana çıkarır" (Sintomer, Herzberg, & Röcke, 2008, s. 164-178). Kısacası, çoğulcu demokrasi ve katılımcı yönetim arasında bazı farklılıklar olmasına rağmen, ikisi de sivil toplumun katılımını teşvik ederek, yönetim kararlarının demokratik hesap verebilirliğini sağlamaya çalışır.

Çoğulcu Demokrasinin Olumlu ve Olumsuz Yönleri

Dahrendorf (1998) çoğulcu demokrasinin, "durmadan anlaşmazlıklar yaratan, düşmanca ve kutuplaştırıcı bir siyasi ortam" yaratabileceği konusunda bir uyarıda bulunmaktadır.

Çoğulcu demokrasi, farklı görüşlerin çatışma ve tartışmalar yoluyla çözümlenmesini teşvik eder. Bu durum, bazen keskin ve tutkulu anlaşmazlıklara yol açabilir. Farklı gruplar, çıkarlarını savunmak için güçlü bir şekilde mücadele edebilir ve siyasi ortamda gerilimler yaşanabilir. Bu durum düşmanca bir siyasi ortam yaratabilir. Kutuplaşma ve düşmanlık, toplumdaki birlik ve dayanışma duygusunu zayıflatabilir. Farklı gruplar arasındaki karşılıklı anlayış ve işbirliği yerine, rekabet ve çatışma öne çıkabilir. Bu da toplumsal bir bölünmeye yol açabilir. Ancak, çoğulcu demokrasinin kendisinin eksik veya yanlış olduğu anlamına gelmez. Bu, çoğulcu demokrasinin pratikte karşılaşılabileceği zorluklardan biridir. Siyasi çatışmalar ve anlaşmazlıklar, demokratik süreçlerin bir parçası olabilir. Ancak, önemli olan, bu anlaşmazlıkları barışçıl bir şekilde çözebilmek ve farklı görüşlerin temsil edildiği bir ortamda uzlaşma sağlamaktır.

Çoğulcu demokrasi bazen anlaşmazlıklar yaratabilir ve siyasi ortamda düşmanca bir atmosfer oluşturabilir. Ancak, bu zorluklar, demokratik süreçlerin doğal bir parçası olarak ele alınmalı ve uzlaşma ve işbirliği için çaba harcanmalıdır. Diğer bir olumsuz yön ise, çoğulcu demokrasinin yavaş işleyişi olabilir. Bu durumu şöyle özetlenmektedir: "Çoğulcu demokrasi, çok sayıda aktörün ve kurumun katılımı nedeniyle karar alma sürecini yavaşlatabilir ve hatta felç edebilir" (Sabetti, 2017, s. 265-282).

Katılımcı Yönetimin Olumlu ve Olumsuz Yönleri

Katılımcı yönetimin olumlu yönlerini "katılımın artması, kararlarla ilgili bilgi ve anlayışın artması, güvenin ve hesap verebilirliğin gelişmesi, katılımcıların katılım sürecinde öğrenme fırsatları yakalaması, yaratıcılık ve yenilik potansiyelinin artması" olarak sıralamışlardır. Bununla birlikte, katılımcı yönetimin olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Katılımcı yönetimin olumlu yönlerini "katılımın artması, kararlarla ilgili bilgi ve anlayışın artması, güvenin ve hesap verebilirliğin gelişmesi, katılımcıların katılım sürecinde öğrenme fırsatları yakalaması, yaratıcılık ve yenilik potansiyelinin artması" olarak sıralamışlardır. Bununla birlikte, katılımcı yönetimin olumsuz yönleri de bulunmaktadır (Bächtiger ve ark. 2010, s. 6-2).

Bu noktada, Lægreid ve Verhoest (2015) "Katılımcı yönetimin olumsuz yanları arasında zaman, maliyet, katılımcıların sayısı ve profilleri, siyasi baskılar ve işbirliği eksiklikleri yer alır" şeklinde açıklamışlardır. Katılımcı yönetim, vatandaşların kamu politikası yapımında daha aktif bir rol oynamalarına ve böylece demokrasinin daha derin bir düzeyde uygulanmasına olanak tanır. Ayrıca, vatandaşların ihtiyaçlarına daha iyi cevap veren politikalar geliştirilmesine yardımcı olabilir. Ancak, katılımcı yönetimin uygulanması zor ve zaman alıcı olabilir, bu nedenle bazı durumlarda verimliliği azaltabilir (Lægreid ve Verhoest, 2015, s. 1-16).

Katılımcı yönetim, vatandaşların katılımıyla yönetime daha fazla şeffaflık getirir ve demokrasinin daha iyi uygulanmasına yardımcı olur. Bununla birlikte, katılımcı yönetim süreci bazen karar alma sürecini yavaşlatabilir ve uygulama aşamasında karşılaşılan zorluklar nedeniyle sonuçlar hayal kırıklığı yaratabilir. Katılımcı yönetimin avantajları, katılımcılığın özgürlük, eşitlik, adalet, verimlilik, yenilikçilik ve topluluk bağı güçlendirme potansiyelini içermektedir. Olumsuz yönleri ise katılımcılık sürecinin zaman alıcı olması, katılımın yetersiz olması ve katılımcılık sürecinin istenmeyen sonuçlar doğurmasıdır (Mergel, 2018).

Katılımcı yönetimin artıları arasında, karar alınması, uygulanması ve yönetimi daha etkili hale getirilmesi, halkın bilgilendirilmesi ve katılımı artırılması, toplumsal farkındalığın ve uzlaşının artması, demokratik katılımın artması ve kararların daha şeffaf hale gelmesi yer alır. Ancak, katılımcı yönetimin dezavantajları da bulunmaktadır. Bunlar arasında, karar alınması ve uygulanması için daha fazla zaman ve kaynak harcanması, karar alma sürecinde yavaşlama, katılımcıların azlığı veya ilgisizliği, karar alma sürecinde manipülasyon, siyasi veya ekonomik güçlerin etkisi ve katılımcıların bilgi eksikliği yer alır (Sintomer, 2008, s. 1-16).

"Katılımcı yönetimin artıları arasında, vatandaşların daha fazla katılımı, güvenilirlik, şeffaflık ve hesap verebilirlik, sosyal ve politik tutarlılık, toplumsal konsensüs, yenilikçilik, toplumsal öğrenme ve vatandaşların eğitimi yer alır. Ancak, katılımcı yönetimin dezavantajları da vardır. Bunlar arasında, karar alma sürecinde yavaşlama, seçilmiş temsilcilerin yetkisinde azalma, demokratik olmayan katılımcılık, eşitsiz katılım, vatandaşların zaman ve kaynak eksikliği, siyasi çıkarların etkisi ve yasa dışı grupların etkisi yer alır" (Gaventa & Barrett, 2010, s. 1-22).

Karar Verme Sürecinde Çeşitlilik ve Çoklu Bakış Açısı

Çoğulcu demokrasilerde, karar verme sürecindeki çeşitliliğin sınırları ve zorlukları da vardır. Özellikle farklı görüşlere sahip insanların bir araya gelerek uzlaşma sağlaması, zaman alıcı ve zor bir süreç olabilir. Bu nedenle, çoğulcu demokrasilerde yönetim süreçlerinin doğru bir şekilde yönetilmesi gereklidir.

Çoğulculuk kavramını şöyle tanımlar: "Karar sürecinde mümkün olan en geniş çeşitliliği, kapsayıcılığı ve farklılığı içeren bir yönetime sahip olma hedefi" olarak ifade eder (Cohen, 1989, s.17-34).

Çoğulculuğu, karar sürecinde mümkün olan en geniş çeşitlilik, kapsayıcılık ve farklılık olarak tanımlayabiliriz.. Çoğulcu demokrasilerde, yönetim süreçlerinin bu çeşitliliği yönetmesi ve farklı görüşlere sahip insanların uzlaşma sağlaması zorluklar içerebilir.

Çoğulcu demokrasiler, toplumun tüm kesimlerinin temsil edildiği ve katılımının teşvik edildiği bir sistemdir. Bu çeşitlilik, farklı görüşlerin, çıkarların ve değerlerin yönetim süreçlerine yansıtılmasını sağlar. Ancak, bu geniş çeşitlilik bazen karar alma süreçlerini karmaşık hale getirebilir.

Farklı görüşlere sahip insanların uzlaşma sağlaması, zaman alıcı ve meşakkatli bir süreç olabilir. Tartışmalar, çatışmalar ve müzakereler gerektirebilir. Bu nedenle, çoğulcu demokrasilerde yönetim süreçlerinin etkin bir şekilde yönetilmesi önemlidir. Katılımcılığı teşvik etmek, çeşitli görüşleri dikkate almak ve adil bir karar alma süreci oluşturmak, çoğulculuğun sağlanmasında önemli faktörlerdir.

Bununla birlikte, çoğulcu demokrasilerdeki yönetim süreçleri, çeşitliliği sınırlayan bazı zorluklarla karşılaşabilir. Bazı gruplar daha güçlü ve etkili olabilirken, diğerleri daha az temsil edilebilir. Eşitlik ilkesinin sağlanması ve azınlıkların haklarının korunması önemlidir.

Çoğulcu demokrasilerde yönetim süreçlerinin çeşitliliği, kapsayıcılığı ve farklılığı yönetmesi zorluklar içerebilir. Farklı görüşlere sahip insanların uzlaşma sağlaması zaman alıcı olabilir. Ancak, katılımı teşvik etmek, adil bir karar alma süreci oluşturmak ve eşitlik ilkesini sağlamak, çoğulcu demokrasinin hedeflerine ulaşmada önemli adımlardır.

Türkiye’de Çoğulcu Demokrasi ve Katılımcı Yönetimin Uygulanmasında Karşılaşılan Zorluklar

Türkiye’de katılımcı ve çoğulcu demokrasinin uygulanmasında bir dizi zorlukla karşılaşmaktadır. Bu zorluklar, siyasal kültür, sivil toplum, yargı bağımsızlığı ve medya özgürlüğü gibi alanlarda ortaya çıkan eksikliklerden kaynaklanmaktadır.

Türkiye’nin siyasal kültürü, katılımcı ve çoğulcu demokrasinin gelişmesi için önemli bir faktördür. Siyasi kültür, bireylerin demokratik değerlere sahip olması, demokratik kurum ve süreçlere olan inançları ve demokratik katılıma yönelik tutumlarıdır. Toplumda, farklı görüşlerin özgürce ifade edilmesi, eleştirel düşünce ve sivil katılımın teşvik edilmesi gibi demokratik değerlerin tam olarak yerleşmediği görülmektedir.

Sivil toplum kuruluşları (STK’lar), katılımcı demokrasinin güçlendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak Türkiye’de STK’ların etkinliği ve kapasitesi konusunda bazı zorluklar vardır. Sivil toplumun yeterli bir şekilde temsil edilmemesi ve sivil toplum kuruluşlarına yönelik kısıtlamalar, katılımcı ve çoğulcu demokrasinin gelişimini sınırlayabilir.

Yargı bağımsızlığı, demokratik bir sistemin temel unsurlarından biridir. Ancak Türkiye’de yargı bağımsızlığı konusunda endişeler bulunmaktadır. Yargının siyasal etkilere maruz kalması, tarafsızlık ilkesinin zedelenmesine ve hukukun üstünlüğünün zayıflamasına yol açabilir. Bu durum, demokratik katılımın önündeki engellerden biridir.

Medya özgürlüğü, çoğulcu demokrasinin sağlıklı işlemesi için kritik bir öneme sahiptir. Türkiye’de medya özgürlüğü konusunda endişeler vardır. Medyanın bağımsızlığına ve çeşitliliğine yönelik kısıtlamalar, farklı görüşlerin ifade edilmesini ve halkın bilgi edinme hakkını sınırlayabilir. Bu da çoğulcu demokrasinin gelişimini olumsuz etkileyebilir.

Bu zorluklara rağmen, Türkiye’de katılımcı ve çoğulcu demokrasinin güçlendirilmesi için adımlar atılmaktadır.

Türkiye’de katılımcı ve çoğulcu demokrasinin uygulanması çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Siyasal kültürdeki eksiklikler, sivil toplumun yetersizliği, yargı bağımsızlığı ve medya özgürlüğündeki sınırlamalar gibi faktörler, çoğulculuğun tam anlamıyla hayata geçirilmesini engelleyebilmektedir (Yaman, 2020, s. 36).

Bu zorluklara rağmen, Türkiye’de birçok sivil toplum örgütü ve yerel yönetimler, katılımcı ve çoğulcu demokrasiyi teşvik etmek için çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Örneğin, İstanbul’da Kadıköy Belediyesi tarafından düzenlenen "Katılımcı Bütçe" uygulaması, vatandaşların yerel bütçe planlamasına katılmalarını sağlamak ve yerel yönetimlerin daha şeffaf ve hesap verebilir olmasını hedeflemektedir (Uyanık, 2018, s. 45-53).

Siyasi Kutuplaşma

Türkiye’de katılımcı ve çoğulcu demokrasi konusunda siyasi kutuplaşma, demokratikleşme sürecinde ciddi bir engel teşkil etmektedir.

Siyasi kutuplaşmanın olumsuz etkileri, demokratik katılımın önündeki engelleri artırır. Farklı görüşlerin bir araya gelerek uzlaşma sağlaması yerine, kutuplaşma siyasal süreçleri engelleyebilir ve demokratik karar alma mekanizmalarını etkisiz hale getirebilir.

Siyasi kutuplaşma, toplumda birlik ve dayanışma duygularını zayıflatabilir. Farklı siyasi gruplar arasındaki düşmanlık ve düşmanca retorik, toplumun bütünlüğünü sarsabilir ve toplumsal huzuru olumsuz etkileyebilir.

Ancak, siyasi kutuplaşma sadece bir sorun olarak görülmemelidir. Aynı zamanda, çoğulculuğun ve demokrasinin bir parçası olarak da değerlendirilebilir. Farklı görüşlerin çatışması ve çekişmesi, demokratik tartışma ve müzakere süreçlerinin bir parçasıdır. Bu nedenle, siyasi kutuplaşmanın olumsuz etkilerini en aza indirerek, yapıcı ve adil bir siyasi ortamın oluşturulması önemlidir.

Türkiye’de siyasi kutuplaşma, katılımcı ve çoğulcu demokrasiye yönelik ciddi bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi partilerin ideolojik sınırlarının aşılması, iletişim ve işbirliği kanallarının güçlendirilmesi ve toplumun bütün kesimlerini kapsayan çözüm odaklı yaklaşımların benimsenmesi, demokratik katılımı ve çoğulculuğu destekleyebilir (İçduygu & Yılmaz, 2018).

Sınırlı Sivil Toplum Katılımı

Sivil toplum kuruluşlarının (STK) katılımı, çoğulcu ve katılımcı demokrasi uygulamalarının etkili bir şekilde işlemesi için önemlidir. Ancak Türkiye’de STK’ların katılımı sınırlıdır ve bunun nedenleri arasında hükümetin STK’ları

kısıtlayan yasal düzenlemeleri, STK'ların yetersiz kaynakları, STK'ların birbirleriyle rekabet etmesi ve toplumsal bağımsızlık nedeniyle insanların STK'lara katılmaya isteksiz olması yer almaktadır

Ayrıca, Türkiye'de hükümetin STK'lara yönelik tutumu da sınırlı STK katılımını etkileyebilir. Örneğin, hükümetin bazı STK'ları terör örgütleriyle bağlantılı olarak suçlaması veya STK'larla işbirliği yapmanın devlet aleyhine bir eylem olarak kabul edilmesi, STK'ların katılımını engelleyebilir (Sönmez & Çakmak, 2016, s. 176-192).

Bürokratik Direnç

Bürokratik direnç, bürokratik sistemdeki aktörlerin değişimi veya dışarıdan gelen katılımı engellemek için direnç göstermelerini ifade eder. Bürokratik yapılar genellikle hiyerarşik, katı ve kural tabanlı olabilir. Bu durum, karar alma süreçlerinin merkeziyetçi ve sınırlı bir şekilde yapılmasına yol açabilir.

Karaman ve Karaman (2019) şunları belirtmektedir:

"Bürokrasinin kurallarla ve işleyiş biçimleriyle yoğunlaşması, sivil toplum kuruluşlarının ve vatandaşların katılımını engelleyebilir.

Ancak, çoğulcu demokrasi ve katılımcı yönetim açısından bürokratik direncin aşılması önemlidir. Vatandaşların ve sivil toplum kuruluşlarının karar alma süreçlerine aktif olarak dahil edilmesi, demokratik süreçlere daha fazla meşruiyet ve çeşitlilik getirebilir.

Bürokratik direncin aşılması için, şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımcılığı teşvik eden reformlar yapılması gerekmektedir. Karar alma süreçlerinin daha açık ve erişilebilir hale getirilmesi, vatandaşların ve sivil toplum kuruluşlarının bilgiye erişimini kolaylaştırır ve onları sürece dahil etme imkanı sağlar.

Aynı zamanda, bürokratik yapıların daha esnek ve duyarlı hale getirilmesi de önemlidir. Bürokrasinin katılımcı yaklaşımlara ve yeniliklere açık olması, sivil toplum kuruluşlarının ve vatandaşların katkılarını değerlendirmesini kolaylaştırır.

Bürokratik dirençle mücadele etmek, katılımcı ve çoğulcu demokrasiyi desteklemek için sürekli bir çaba gerektirir. Eğitim, bilinçlendirme ve işbirliği platformlarının oluşturulması, bürokrasi ile sivil toplum arasındaki iletişimi güçlendirebilir ve işbirliğini teşvik edebilir.

Sonuç olarak, bürokratik direnç, çoğulcu demokrasi ve katılımcı yönetim için bir engel oluşturabilir. Ancak, şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımcılığı teşvik eden reformlar ve sürekli çaba ile bu direncin aşılması mümkündür. Vatandaşların ve sivil toplum kuruluşlarının

bürokratik direnç, çoğulcu demokrasi ve katılımcı yönetim açısından önemli bir engel oluşturabilir. Bürokrasinin kurallara ve işleyiş biçimlerine yoğunlaşması, sivil toplum kuruluşlarının ve vatandaşların katılımını engelleyebilir. Bu durum, demokratik karar alma süreçlerinde şeffaflık, hesap verebilirlik ve çeşitlilik eksikliği yaratabilir.

Bürokratik direncin aşılması için, vatandaşların ve sivil toplum kuruluşlarının karar alma süreçlerine daha fazla dahil edilmesi gerekmektedir. Katılımcı yönetim, vatandaşların ve sivil toplum kuruluşlarının politika yapımına ve uygulamasına aktif bir şekilde katıldığı bir süreçtir. Vatandaşların ve sivil toplum kuruluşlarının seslerinin duyulmasını sağlamak, karar alma süreçlerine şeffaflık getirmek ve hesap verebilirlik ilkesini güçlendirmek, bürokratik direnci azaltmada etkili adımlardır.

Ayrıca, bürokrasi içindeki kuralların ve işleyiş biçimlerinin daha esnek hale getirilmesi de bürokratik direnci aşmak için önemlidir. Bürokratik yapıların hızlı yanıtlar verme yeteneği, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların katılımını teşvik eder. Bürokrasi ile işbirliği ve iletişim kanallarının güçlendirilmesi, demokratik karar alma süreçlerindeki engelleri aşmada yardımcı olabilir.

Bürokratik direnç, çoğulcu demokrasi ve katılımcı yönetim açısından önemli bir zorluktur. Bürokrasi içindeki sıkıntılar, sivil toplum kuruluşlarının ve vatandaşların katılımını engelleyebilir (Karaman ve Karaman,2019, s. 874-885).

Diğer bir olumsuz yön ise, çoğulcu demokrasinin yavaş işleyişi olabilir. Çoğulcu demokrasi, birçok paydaşın katılımını teşvik ettiği için karar alma sürecini karmaşık hale getirebilir. Farklı görüşlerin çatışması, uzlaşma arayışlarını engelleyebilir ve kararların alınmasını geciktirebilir. Bu durum, özellikle karmaşık ve büyük ölçekli projelerde veya toplumun önemli meselelerinde ortaya çıkabilir. Çoğulcu demokrasinin yavaş karar alma süreci, acil durumlar veya hızlı müdahale gerektiren durumlar için dezavantajlı olabilir. Örneğin, kriz zamanlarında hızlı kararlar alınması gerekebilirken, uzun süreçler ve farklı grupların uzlaşmaya varma çabaları, etkili müdahaleyi engelleyebilir.

Bu zorluklara rağmen, çoğulcu demokrasi hala demokratik bir toplum için önemli bir değer taşır. Farklı görüşlerin çatışması, çeşitliliği ve tartışmayı teşvik eder, demokratik karar alma süreçlerine şeffaflık ve hesap verebilirlik getirir.

Ancak, bu süreçlerin yönetimi ve etkinliği için dikkatli bir dengeleme ve adil bir yönetim yaklaşımı gereklidir (Sabetti, 2017, s. 85).

Çoğulcu Demokrasi ve Katılımcı Yönetim Türkiye Örnekleri

Türkiye'de çoğulcu demokrasi ve katılımcı yönetim uygulamaları hakkında yapılan araştırmalarda, bu kavramların Türkiye'deki uygulamalarının oldukça sınırlı olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte, özellikle son yıllarda yerel yönetimlerde katılımcı yönetim anlayışının yaygınlaştığı ve bazı örneklerinin görüldüğü yapılan çeşitli araştırmalarla ifade edilmektedir.

Bu örneklerden biri olarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin "Siz Karar Verin" projesi gösterilmektedir. Bu proje kapsamında, İstanbul'daki vatandaşlar, kentin bazı alanlarındaki kullanım planlaması hakkında görüşlerini belirterek karar verme sürecine katılmaktadır. Bu şekilde vatandaşların karar verme sürecine dahil edilmesi, katılımcı yönetim anlayışının uygulanması açısından önemli bir örnek olarak gösterilmektedir (Özdemir, 2019, s. 58).

Benzer şekilde, Ankara Büyükşehir Belediyesi de bazı projelerinde katılımcı yönetim anlayışını benimsemiştir. Bu projelerden biri olarak "Ankara Kentsel Çalıştay" gösterilmektedir. Bu çalıştayda grubunda, kentin planlaması ve yönetimiyle ilgili olarak uzmanlar, sivil toplum örgütleri ve vatandaşlar bir araya gelerek görüşlerini paylaşmış ve kent yönetimine katkıda bulunmuşlardır (Kırbaçoğlu, 2019, s. 62).

Ancak, Türkiye'de çoğulcu demokrasi ve katılımcı yönetim uygulamalarının geniş kapsamlı ve yaygın olmadığı, bunun nedenlerinin arasında siyasi kültürdeki eksiklikler ve sivil toplum kuruluşlarının yeterince güçlü olmaması gibi faktörlerin yer aldığı belirtilmektedir (Köker, 2017, s. 51-57).

Türkiye'de çoğulcu demokrasi ve katılımcı yönetim ilkelerinin uygulanmasına dair birçok örnek bulunmaktadır. Bunlardan biri, yerel yönetimlerin katılımcı yönetim modellerine geçiş yapmasıdır. Bu geçiş, belediyelerin karar süreçlerinde sivil toplum kuruluşlarının, yerel halkın ve diğer paydaşların katılımını artırmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, "Katılımcı Bütçe" uygulamasını başlatarak, yerel halkın bütçe kararlarına doğrudan katılımını sağlamıştır (İBB, 2020).

Diğer bir örnek ise Türkiye'de faaliyet gösteren bazı sivil toplum kuruluşlarının çoğulcu demokrasi ve katılımcı yönetim ilkelerine dayalı olarak çalışmalarını yürütmeleridir. Örneğin, Helsinki Yurttaşlar Derneği, insan hakları savunuculuğu ve demokrasi geliştirme çalışmaları yürüterek, hükümetin insan haklarına saygı göstermesi ve katılımcı bir demokrasi ortamı oluşturması için çaba harcamaktadır (Helsinki Yurttaşlar Derneği, 2021).

Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Projeleri

Türkiye'de son yıllarda kentsel dönüşüm projeleri oldukça önem kazanmıştır. Bu projeler, kentsel altyapıyı yenilemek, afet risklerini azaltmak, yaşam koşullarını iyileştirmek gibi amaçlarla uygulanmaktadır. Ancak, kentsel dönüşüm projeleri sıklıkla tartışmalara neden olmakta, hukuki ve sosyal sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır.

Özellikle, projelerin yürütülmesinde yaşanan hukuki sorunlar, vatandaşların haklarının ihlal edilmesi, mülkiyet sorunları, yeterli tazminat ödenmemesi gibi sorunlar büyük bir önem taşımaktadır. Ayrıca, kentsel dönüşüm projelerinin yerel halkın katılımı ile yürütülmesi gerektiği konusunda da sık sık eleştiriler yapılmaktadır (Turgut, 2019, s. 54-62).

Türkiye'de son yıllarda hızla artan nüfus ve şehirleşme, kentsel dönüşüm projelerinin gündeme gelmesine neden olmuştur. Kentsel dönüşüm projeleri, eski ve riskli yapıların yıkılarak yerine modern ve güvenli yapıların inşasını amaçlar. Ancak, bu projelerin uygulanması sırasında bazı sorunlar ortaya çıkmıştır.

Bunların en önemlilerinden biri, vatandaşların haklarının korunması konusudur. Kentsel dönüşüm projeleri genellikle bölgeyi etkileyen tüm vatandaşlar için bir dizi değişiklik getirir ve bu nedenle vatandaşların bu değişikliklerle ilgili karar alma sürecinde etkin bir şekilde yer almaları gerekmektedir.

Kentsel dönüşüm projelerinde şeffaflık ve hesap verebilirlik de önemli bir sorundur. Projenin uygulanması ve kaynakların kullanımı hakkında vatandaşlara yeterli bilgi sağlanmaması veya bu bilginin yetersiz olması, projenin vatandaşlar tarafından kabul edilmesini zorlaştırır (T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, 2018).

Türkiye'de Katılımcı Yönetim Proje Örnekleri

Katılım kavramının demokrasiler için önemi yapılan çalışmalarda sıkça vurgulanan bir durumdur. Son yıllarda demokrasilerin temel ilkeleri doğrultusunda katılımın artırılması için çeşitli yollara başvurulduğu da görülmektedir. Bu yolların kuramsal olarak hangi temellere dayandığını anlayabilmek için yerel katılım yöntemlerinin somut örnekler üzerinden incelenmesi faydalı olacaktır.

Türkiye’de Kent konseyleri ilk olarak 1996 yılında Yerel Gündem 21 ya da kent meclisi, kent senatosu, kent parlamentosu, kent kurultayı veya benzeri isimlendirmeler ile oluşturulmuştur (Özdemir, 2011, s. 38). Kent konseylerinin yaygınlaşması ile yasal dayanağa Kamu Yönetiminde Değişimin Yönü ve Etkileri (Kayfor 13 Bildiri Kitabı) 1784 ihtiyaç duyulmuştur. Böylece Türkiye’de Yerel Gündem 21’ler kapsamında oluşturulan kent konseyleri, 2005 yılında 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun kabul edilmesiyle birlikte yasal temele kavuşturulmuş ve belediyeler açısından kurulması zorunlu hale getirilmiştir. Genel ve yerel seçim zamanlarının dışında yurttaş siyasetle ilişkilendiren mekanizmaların eksikliği Türkiye’de önemli bir sorundur. Bu sorunun çözümüne ilişkin olarak Kent Konseylerine hukuki dayanak kazandırılmıştır. Bu anlamda, Kent Konseyleri ile ilgili ilk yasa 2005 yılında yürürlüğe girmiş ve 5393 sayılı Belediye Kanunu ile belediyelere Kent konseylerinin oluşturulması konusunda yetki verilmiştir (Çukurçayır, 2007, s. 383)

İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin Katılımcı Bütçe uygulaması

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, katılımcı yönetim ilkeleri doğrultusunda birçok yenilikçi uygulama geliştirmektedir. Bu kapsamda, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin katılımcı bütçe uygulaması, yerel halkın aktif katılımını teşvik etmeyi hedefleyen önemli bir adımdır.

Katılımcı bütçe, yerel halkın belediyenin bütçe sürecine doğrudan katılarak harcamaların belirlenmesine ve önceliklerin belirlenmesine dahil olmasını sağlayan bir yöntemdir. Bu uygulama ile belediyenin bütçe kaynaklarının nasıl kullanılacağına ilişkin kararlar, toplumun farklı kesimlerinin katılımıyla belirlenir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin katılımcı bütçe uygulaması, şeffaf ve demokratik bir süreci destekler. İlgili dönemde, İstanbul’un çeşitli bölgelerinde yaşayan vatandaşlar, belirlenen süreçler dahilinde projeler sunabilir, bu projelerin değerlendirilmesine katkıda bulunabilir ve sonuçta belirlenen projelerin bütçe kalemi olarak kabul edilmesine katkıda bulunabilirler.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin katılımcı bütçe uygulaması, yerel halkın görüşlerini, önerilerini ve ihtiyaçlarını dikkate alan bir yönetim anlayışının bir örneğidir. Bu uygulama, yerel halk ile belediye arasındaki iletişimi güçlendirirken, vatandaşların kentlerinin geleceğine daha fazla etki sahibi olmalarını sağlamaktadır (İBB, 2020).

Muğla Çevre Dostu Kalkınması İçin Çalışma Grupları Projesi

Muğla’nın Çevre Dostu Kalkınması İçin Çalışma Grupları projesi, Muğla ilinin çevresel sürdürülebilirlik ve kalkınma hedeflerine odaklanan bir inisiyatiftir. Bu proje, çevre koruma, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, yeşil ekonomi ve turizm, enerji verimliliği gibi konularda çalışma gruplarının oluşturulması ve ortak çalışmalar yürütülmesini amaçlar.

Bu projenin temel amacı, Muğla’nın doğal zenginliklerini koruyarak çevreye duyarlı bir kalkınma sürecini desteklemektir. Muğla, turistik potansiyeli, sahip olduğu doğal güzellikleri ve tarihi zenginlikleriyle dikkat çeken bir il olarak bilinmektedir. Bu proje, bu değerleri koruma altına alarak sürdürülebilir bir turizm ve çevre yönetimi yaklaşımını teşvik etmektedir.

Bu projenin çalışma grupları, Muğla’nın çevre dostu kalkınması için politika önerileri sunar, projeler hazırlar ve uygulama süreçlerini takip eder. Örneğin, çevre koruma çalışma grubu, doğal alanların korunması, su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi ve atık yönetimi gibi konular üzerinde çalışırken, yeşil ekonomi ve turizm çalışma grubu, sürdürülebilir turizm projeleri ve çevreye duyarlı işletmelerin teşvik edilmesi gibi konulara odaklanır.

Muğla’nın Çevre Dostu Kalkınması İçin Çalışma Grupları projesi, Muğla ilinin çevre dostu ve sürdürülebilir bir kalkınma modeli oluşturmasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Bu projenin başarısı, Muğla’nın doğal güzelliklerinin korunması, çevre bilincinin artırılması, yeşil ekonomi ve sürdürülebilir turizm alanlarında ilerleme kaydedilmesiyle ölçülebilir (Muğla Büyükşehir Belediyesi, 2018).

Kadıköy Kent Konseyi

Kadıköy’de beraber yaşayan vatandaşların, ilçedeki gereksinimlerinin karşılanabilmesi için oluşturulan ve yerel demokrasinin en iyi işlediği yer olan Belediye bünyesinde yapılan katılımcı demokrasi uygulamaları, vatandaşların yöneticilerin verdiği kararlar üzerinde etkili olabilmesi için uygun ortam yaratarak demokratik uygulamaların güç kazanmasına yardımcı olmaktadır (Yaman, 2018, s. 122). Kadıköy Belediyesi, Dünya Sağlık Örgütü Sağlıklı Kentler Projesi felsefesinde yerini ve ifadesini bulan halk katılımı, kentsel yoksulluk, kentsel yönetim, kentsel planlamaya ilişkin strateji ve politikalar geliştirmek, Kadıköy’ün sorunlarının tespiti ve çözümünde kent ortaklarıyla birlikte hareket edebilmek konusunda sorumlu yerel yönetim anlayışı ile bu hareket içinde yerini almak için, Kadıköy Kent Konseyi’ni Kadıköy Belediye Meclisi’nin 11.02.2004 gün ve 2004/6 sayılı kararı ile 17.05.2004 tarihinde kurmuştur (Kadıköy Belediyesi 2006-2009 Stratejik Plan). Kadıköy Kent Konseyi’nin çalışma grupları ise; Engelli Meclisi, Gençlik Meclisi, Kadın Meclisi, Çocuk Meclisi, Kıdemli Hemşehriler Meclisidir. Kadıköy Kent Konseyi’nin çalışma

gruplarından Gençlik Meclisi, yerel ve ulusal demokratikleşme sürecinde, gençlerin düşüncelerini açıkça söyleyebilmelerini, çözüm üretebilmelerini, karar alma mekanizmalarına aktif katılımlarını sağlayan ve kendi sorunlarına sahip çıkmalarını özendirilen gönüllülük temelinde, demokratik bir oluşumdur. Gençlerin, meclis çatısı altında yaratılan uzlaşma ortamı içerisinde, dil, din, ırk, kültür, sınıf, eğitim ve cinsiyet farkı gözetmeksizin kentin sürdürülebilir gelişmesinin temelini oluşturacak politikaların yaratılmasında ve öncelikli sorunların belirlenerek bunların çözüm önerilerinin üretilmesine ve uygulanmasına katkıda bulunmalarını sağlar (Gençlik Meclisi Çalışma Yönergesi m.4). Kadıköy Belediyesi Kadın Meclisi; katılımcılık, sürdürülebilirlik, yaşanabilirlik, kentsel hakların geliştirilmesi, hoşgörü ve uzlaşma ilkeleri ışığında, düşüncelerini açıkça söyleyebilme, çözüm üretebilme, karar alabilme ve uygulayabilme mekanizmaları geliştirmeyi sağlayan ve kendi sorunlarına sahip çıkmalarını özendirilen demokratik bir platformdur (Kadın Meclisi Çalışma Yönergesi m.5). Kadıköy Kent Konseyi ilkeleri doğrultusunda faaliyet gösteren bir diğer platform ise, çocukların kent yönetimine aktif katılımında bulunmaları için çalışmaların gerçekleştirildiği Çocuk Meclisi'dir (Çocuk Meclisi Çalışma Yönergesi m.5). Bu meclis, Kadıköylü çocukların kent yönetimine aktif olarak katılmalarını, kendileri ve kentle ilgili sorunlarının çözümünde rol almalarını sağlamak, çocukların çevre duyarlılığını artırmak, Kadıköy çocuklarını, kent düzeyinde, ulusal ve uluslararası düzeyde temsil etmek, çocukların kentlilik bilincini geliştirmek, çocukların insan hak ve özgürlüklerine saygılı, araştıran, üreten, girişimci bireyler olmalarını sağlamak, çocukların ortaklık bilinci içinde, dayanışma ve paylaşma duygularının gelişmesini sağlamak gibi amaçlar çerçevesinde faaliyet göstermektedir (Çocuk Meclisi Çalışma Yönergesi m.6). Kıdemli Yurttaşlar Meclisi ise; Kadıköy Kent Konseyi ilkeleri doğrultusunda, kıdemli yurttaşların kent yönetimine aktif katılımında bulunmaları için çalışmaların gerçekleştirildiği bir platformdur. Kent içinde yaşayan kıdemli yurttaşların din, dil, ırk, kültür, sınıf, eğitim ve düşünce farkı gözetmeksizin temsil edilmesini, özgür ve doğrudan katılımı sağlar (Kıdemli Yurttaşlar Meclisi Çalışma Yönergesi m.5). Bir diğer çalışma platformu olan Kadıköy Belediyesi Engelliler Meclisi'nin, engellilerinin insan hak ve özgürlüklerinden, tam ve eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak, engellileri ve engelliliği hedef alan, ayrımcı kural, uygulama, davranış, alışkanlık ve önyargılarının ortadan kaldırılmasına çalışmak, hak ve imkanlar ile, arzu edilen hedefe erişmenin önünde engel oluşturan, düzenlemelerin, engelliler bakımından ihtiyaca cevap verecek hale getirilmesi ile, fırsat eşitliğini oluşturmak, uygulama ve düzenlemeler bakımından, engelli bireylerin onurunun kırılmasına ve engelliliğin çıkar temininin bir aracı haline getirilmesine yönelik istismarcı anlayışlarla mücadele etmek, Kadıköy'ün erişilebilirlik düzeyini arttırmak, bireysel çabalarla erişilemeyecek teknoloji ve hizmetlerin gereği planlama ve sunumun yapılmasına, bu bağlamda ihtiyaç duyulacak olan merkez ve tesislerin açılmasına çalışmak, Kadıköy'deki engellilerle ilgili çalışma yapan taraflar arasında eşgüdümü sağlamak gibi amaçları vardır (Engelliler Meclisi Çalışma Yönergesi m.5).

SONUÇ

Türkiye'de çoğulcu demokrasi ve katılımcı yönetim açısından bürokratik direnç oldukça önemli bir konudur. Bürokrasinin, karar alma süreçlerinde yer alan sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler ve diğer paydaşlarla işbirliği yapma konusunda sınırlayıcı bir etkisi olabilir. Bu durum, çoğulcu ve katılımcı demokratik süreçleri olumsuz etkileyen bir süreç şeklinde ortaya çıkabilmektedir.

Bu çalışma ile Türkiye'nin siyasi ve yönetsel yapısında çoğulcu demokrasi ve katılımcı yönetim kavramlarının uygulanmasını, çoğulcu demokrasi kavramının, karar verme süreçlerinde çeşitlilik ve çoklu bakış açısının önemi ortaya konulmaktadır. Katılımcı yönetim ise, vatandaşların karar verme süreçlerinde aktif olarak yer almaları ve hükümet ile sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğinin önemini vurgulamaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye'deki bu kavramların ne ölçüde uygulandığını, özellikle kentsel dönüşüm projeleri ve katılımcı bütçeleme süreçleri gibi belirli örnekler üzerinden analiz edilmiştir. Ayrıca, Türkiye'de çoğulcu demokrasi ve katılımcı yönetimin uygulanmasıyla ilgili zorluklar ve sınırlamalar, siyasi kutuplaşma, sınırlı sivil toplum katılımı ve bürokratik direnç gibi konular da ele alınmıştır. Günümüzde özellikle insanların yönetim anlayışlarının güncel veriler ışığında, yönetim anlayışını yeniden yapılandırılması çabalarının yoğun olduğu ve özellikle demokratik anlayışların ön plana çıktığı görülebilmektedir. Merkezinde insan odaklı yönetim anlayışı olan demokratik sistemlerde halkın yönetişim alanına doğrudan katılabilmesi mümkün olmadığından temsili demokrasi anlayışları tercih edilmektedir. Bu nedenle çoğulcu demokratik yönetim anlayışı hakimdir. Bu da beraberinde halkın doğrudan yönetime katılma sürecini doğurmakta, yönetimler buna yönelik politikalar geliştirebilmektedir.

Türkiye'de bu durumun uygulamasında her ne kadar olumlu veriler elde edilebilse dahi bununla birlikte siyasi çıkarlar, siyasi kutuplaşmalar gibi çoğulcu anlayışların yönetimdeki etkileri daha yoğun, çoğunluğun isteklerini daha çok uygulamakta ve yeni demokratik anlayış olan çoğunlukların azınlıkların da talebini dikkate alarak demokratik yönetim sistemini oluşturma anlayışından uzaklaşabilmektedir. Merkezi yönetimlerde daha çok çoğulcu demokratik yönetime dayanılarak ve bundan güç alarak merkezi hükümetler kendi ulusal politikalarını hazırlayabilmekte ve hazırladıkları bu politikalarda halkın katılımını göz ardı edebilmektedirler. Bu da beraberinde sınırlayıcı etkiler doğurmaktadır. Her ne kadar Sivil toplum örgütleriyle işbirliği yöntemiyle bazı politikalar uygulansa dahi, halkın

katılımını sınırlıdır. Ancak yerel yönetimlerde durum bazen farklılaşabilmekte ve merkezi yönetimlerin aksine halkın katılımına yönelik projeler geliştirilip, rahatlıkla uygulanabilmektedir. Katılımcı demokrasinin daha etkin işleyebilmesi için Merkezi Politikalar yerine Yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılması ve yerelde merkezi politikaların özelleştirilmesinde yarar oluşacaktır. Bu nedenle merkezi hükümetlerin yerel yönetimlere bazı yetkilerini devrederek Katılımcı Demokrasiyi güçlendirmesi mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Bächtiger, A., Gastil, J., Parycek, P., & Portenkirchner, A. (2010). "Assessing the Quality of Deliberation: A Checklist." *Journal of Public Deliberation*, 6(2).
- Cohen, J. (1989). *Deliberation and democratic legitimacy*. In A. Hamlin & P. Pettit (Eds.), *The good polity: Normative analysis of the state* (pp. 17-34). Oxford: Basil Blackwell.
- Dahl, R. A. (1971). *Polyarchy: Participation and opposition*. New Haven, CT: Yale. 20
- Dahrendorf, R. (1998). *On liberty and democracy*. Routledge.
- Galipoğlu, Ö. (2014). *İnsan Kaynakları Yönetiminde Çalışanların Yönetime Katılması ve Öneri Sistemlerinin Firmalara Sağladığı Katkılar Üzerine Farklı Sektörlerden Uygulama Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Gaventa, J., & Barrett, G. (2010). *So What Difference Does it Make? Mapping the Outcomes of Citizen Engagement*. IDS Working Papers, 2010(347), 1-22.
- Helsinki Yurttaşlar Derneği. (2021). "Hakkımızda". <https://helsinki.org.tr/hakkimizda/>
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2020). "Katılımcı Bütçe". <https://www.ibb.istanbul/tr-tr/katilimci-butce>
- Kadıköy Kent Konseyi Resmi Web Sitesi: <https://kadikoykentkonseyi.org.tr/>
- Karaman, İ. B., & Karaman, E. (2019). Kamu yönetimi ve sivil toplum kuruluşları: Türkiye'de katılımcı demokrasi uygulamalarının bir değerlendirmesi. *International Journal of Social Science and Education Research*, 5(3), 874-885.
- Kırbaçoğlu, A. (2019). *Katılımcı Yönetim ve Sosyal Politika*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Köker, L. (2017). Türkiye'de Katılımcı Yönetim: Kavram ve Yaklaşımlar. *Marmara İktisat Dergisi*, 2(2), 51-67.
- Krumholz, N., & Forester, J. (1990). *Making equity planning work: Leadership in the public sector*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press. 122
- Lægreid, P., & Verhoest, K. (2015). "Introduction: Public Sector Reform in Context." In P. Lægreid & K. Verhoest (Eds.), *Public Sector Reform: International Comparison* (pp. 1-16). Palgrave Macmillan
- Mergel, I. (2018). *Participatory governance*. Oxford Research Encyclopedia of Communication. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.600>
- "Muğla'nın Çevre Dostu Kalkınması İçin Çalışma Grupları" - Muğla Büyükşehir Belediyesi (Kaynak: Muğla Büyükşehir Belediyesi)
- Özdemir, S. (2019). "Siz Karar Verin" Projesi Üzerine Bir Değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 58
- Sabetti, F. (2017). *Challenges of Pluralist Democracy. Social and Political Challenges in the Process of EU Integration*. Págin 85
- Sabetti, F. (2017). *Deliberative democracy and its discontents*. In *The Palgrave Handbook of Global Political Psychology* (pp. 265-282). Palgrave Macmillan.
- Bächtiger, A., Gastil, J., Parycek, P., & Portenkirchner, A. (2010). "Assessing the Quality of Deliberation: A Checklist." *Journal of Public Deliberation*, 6(2).
- Sintomer, Y., Herzberg, C., & Röcke, A. (2008). *Participatory Budgeting in Europe: Potentials and Challenges*. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(1), 164-178.
- Sintomer, Y., Herzberg, C., & Röcke, A. (2008). *Participatory Governance: A New Idea for Democratic Governance?* In Y. Sintomer, C. Herzberg, & A. Röcke (Eds.), *Participatory Governance: Political and Societal Implications* (pp. 1-16). Opladen: Barbara Budrich Publishers.
- Sönmez, M. E., & Çakmak, E. (2016). *Civil Society in Turkey: Limited Participation in a Restricted Democracy*. *Journal of Civil Society*, 12(2), 176-192

T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı. (2018). Kentsel Dönüşüm Projeleri Hakkında Sıkça Sorulan Sorular ve Cevapları

TDK (2018) Web: www.tdk.gov.tr

Turgut, Y. (2019). Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları ve Toplumsal Sonuçları. *International Journal of Management, Accounting and Economics*, 6(1), 54-62.

Uyanık, G. (2018). Katılımcı bütçe uygulaması: Kadıköy Belediyesi örneği. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü.45-53

Warren, M. E. (2017). What is democratic participation? In A. B. Smith & M. E. Warren (Eds.), *Oxford Handbook of Classics in Contemporary Political Theory* (pp. 333-346). Oxford: Oxford University Press.

Geometrik ve Parametrik Tasarımların Dijital Baskı Sistemi ile Karo Yüzeyine Uygulanması*

Geometric and Parametric Designs Application on Tile Surface with Digital Printing System

ÖZET

Karo kaplama sanayinde çok kapsamlı olan yüzey tasarım süreçlerinde iletişim değeri yüksek görseller oluşturmak için belli başlı unsurlardan fayda sağlanmaktadır. Özellikle görseller bizi etkilemekte ve bilinçaltımız ile konuşma yoluna başvurmaktadır. Görsel iletişimde kullanılan ve bizimle bilinçaltımız yoluyla konuşan, iletişim sağlayan en önemli araç şüphesiz ki görsel tasarımlardan geometrik ve parametrik formlardır.

Geometrik tasarım, temelde düz çizgiler, daireler, üçgenler, kareler, dikdörtgenler, basit geometrik şekil ve desenlerin kullanıldığı bir tasarım yaklaşımıdır. Düzenli ve tekrar eden desenler, simetri, ritim ve denge gibi unsurları kullanarak estetik açıdan dikkat çekici sonuçlar elde etmeyi amaçlayarak birçok farklı sanat ve tasarım alanında kullanılmaktadır. Tasarımda değişkenlere dayanarak form oluşturulmasına parametrik tasarım olarak adlandırılmaktadır. Bu şekilde parametrik tasarım ve geometrik şekillerin seramik karo yüzey tasarımına katma değer artırıcı unsur olarak görülmektedir.

Parametrik ve geometrik desenler özellikle seramik karo kaplama sanayinde dekorlama yöntemi olarak çoğunlukla tercih edilmektedir. Bu tarz desenler mimaride ve yüzey döşemede en çok tercih edilen desenler olarak yer almaktadır. Desenler önce özel yazılımlar ile tasarlanarak (Adobe Photoshop, Adobe Illustrator vb) daha sonra bilgisayar kontrollü dijital mürekkep püskürtmeli baskı makinası (inkjet) ile karo yüzeyine temassız basılarak, çok daha hızlı ve gerçeğe yakın tasarımların uygulanmasını sağlamaktadır.

Bu çalışmanın amacı karo kaplama sanayinde müşterilerin neden en çok geometrik ve parametrik formların, dekor olarak tercih ettiğini açıklamak temelinde geometrik ve parametrik temalı seramik karo tasarımlarının yapılarak alana yeni tasarımlar kazandırılmaktır.

Anahtar Kelimeler: Seramik Karo, Geometrik Tasarım, Parametrik Tasarım, Dijital Baskı, Adobe Photoshop.

ABSTRACT

In the surface design processes, which are quite extensive in the tile coating sector, some elements are used to create visuals with high communication value. In particular, visuals affect us and speak to our subconscious minds. The most important tool used in visual communication, which speaks to us through our subconscious mind and provides communication, is undoubtedly geometric and parametric forms from visual designs.

Geometric design is a design approach that uses straight lines, circles, triangles, squares, rectangles, simple geometric shapes and patterns. It is used in many different fields of art and design, aiming to achieve aesthetically remarkable results by using elements such as regular and repeating patterns, symmetry, rhythm and balance. Form creation based on variables in design is called parametric design. In this way, parametric design and geometric shapes are seen as a value-adding element in ceramic tile surface design.

Parametric and geometric patterns are mostly preferred as a decorating method especially in the ceramic tile coating industry. These types of patterns are the most preferred patterns in architecture and surface laying. The patterns are first designed with special software (Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, etc.) and then printed on the tile surface with a computer-controlled digital inkjet printing machine (inkjet) without contact, allowing much faster and realistic designs to be applied.

The aim of this study is to explain why customers in the tile coating industry prefer geometric and parametric forms as decor, and to design geometric and parametric themed ceramic tiles to bring new designs to the field.

Keywords: Ceramic Tile, Geometric Design, Parametric Design, Digital Printing, Adobe Photoshop.

GİRİŞ

Tasarım birçok disipline hizmet etmesinden dolayı, yüksek bir oranda karmaşıklık ve uygulama alanlarına yakınlık ve bilgi birikimi gerektirmektedir. Tasarım başlangıcından sonuna kadar olarak geçen bir süreyi kapsamaktadır. Geliştirilecek strateji, bilgi birikimi, kullanılan materyaller ve algı yönetimi tasarım süreçlerini etkilemektedir. Ayrıca tasarım hayal gücünün vücut bulması işleminin yanı sıra kesinlikle bir amaca hizmet etmektedir. Süreç çok kapsamlı olsada, iletişim değeri yüksek görseller oluşturmak için belli başlı unsurlardan fayda sağlanmaktadır. Bu unsurlar özellikle görsel olarak bizi etkilemekte ve bilinçaltımız ile konuşma yoluna başvurmaktadır. Görsel iletişimde kullanılan ve bizimle bilinçaltımız yoluyla konuşan, iletişim sağlayan en önemli araç şüphesiz ki geometrik formlardır.

Geometrik formlar, desenin insan algısındaki yönetimi seramik kaplama sanayinde fon ile ilişkilendirilerek çeşitli dekorlar ile uygulanmaktadır. Seramik karoların yüzeyine yapılan tasarımlar, karoların yerleştirilecek mekânın karakterini ve tarzını yansıtmak amacı ile yapılmakta ve farklı alanları tanımlamak için tercih edilmektedir. Bunun yanı sıra kişisel bir ifade veya tasarımcı imzası taşıyan bu mekanlar, kişiselleştirme imkânı da sunmaktadır. Seramik karoların yüzeyine yapılan tasarımlar, tasarım trendleri ve moda akımları doğrultusunda dönemin veya trendin estetik özelliklerini yansıtan temalar kullanılarak estetik, fonksiyonel ve kişisel tercihlere dayanarak tercih edilmektedir.

*Geometrik ve Parametrik Tasarımların Dijital Baskı Sistemi ile Karo Yüzeyine Uygulanması

¹Öğr.Gör. Uşak Üniversitesi, Deri, Tekstil ve Seramik Tasarım Uygulama ve Araştırma Merkezi, Uşak, Türkiye

²Öğr.Gör. Uşak Üniversitesi, Deri, Tekstil ve Seramik Tasarım Uygulama ve Araştırma Merkezi, Uşak, Türkiye

Ceyda Sıky¹
Gülçin Çavdar²

How to Cite This Article

Sıky, C. & Çavdar, G. (2023). "Geometrik ve Parametrik Tasarımların Dijital Baskı Sistemi ile Karo Yüzeyine Uygulanması", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(70):3876-3881. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.73179>

Arrival: 24 August 2023

Published: 30 November 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

Seramik karo dekor tasarımında öncelikli olarak Adobe Photoshop ve Adobe Illustrator programları tercih edilmektedir. Bu programlar aracılığı ile tasarımlar dijital baskıya uyarlanmakta, dijital baskı makinası ile tasarımlar basılabilmektedir. Dijital baskı makinası doğadaki mermer, ahşap, beton gibi çeşitli yüzey desenlerinin kopyalanarak seramik karoya aktarılmasına olanak sağlamaktadır. Dezavantajı ise kolay kopyalanabilir olması ve bu sebepten firmaların rekabet gücünü azaltmasıdır. Bu yüzden ki tasarımcının özgün desenler geliştirerek fon ile bütünleştirici dekorlar uygulaması katma değeri yüksek projelerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

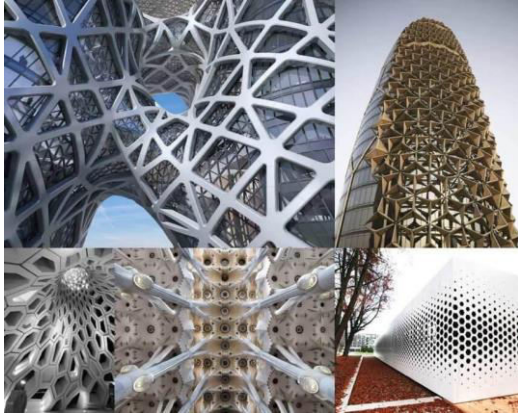
Çalışma kapsamında; ilk olarak geometrik ve parametrik formlar örnekler ile incelenmiş, bu tasarımlar bilgisayar ortamında geliştirilmiş, yenilikçi seramik karo tasarım projesi yaratılmıştır.

GEOMETRİK VE PARAMETRİK FORMLAR

Geometri sözlük anlamında “Nokta, çizgi, açı, yüzey ve cisimlerin birbirleriyle ilişkilerini, ölçümlerini, özelliklerini inceleyen matematik dalı” olarak adlandırılmaktadır (TDK, 2023). Geo ve Metro kelimelerinin birleşmesinden oluşan Geometri (yer-ölçüm), bir isim olarak geçmektedir. Nesnelerin uzayda kapladığı yer olarak geçmesinin yanı sıra, matematiğin de uzamsal alt dalıdır. Matematik, doğada ve yaşamda, ilk esin kaynakları olmuştur. Tarihsel olarak bakıldığında geometri de içindeki gelişime yönelik olarak çeşitli dönemlerden geçmiş olduğu görülmektedir. Bu gelişmeler de mimarideki tasarım anlayışını etkilemiştir. 1871 yılında Felix Klein, öklidyen, öklidyen olmayan ve küresel olarak geometriyi üç sınıfa ayırmaktadır.³ Bu geometrilere ayrıca Klein; parabolik (öklidyen) ve hiperbolik geometri (öklidyen olmayan) eliptik (küresel), adını vermiştir (Terzi, 2009: 5). Öklid geometrisi MÖ.300 yılında öklid tarafından yaptığı elementler çalışmasında ortaya çıkmıştır. Bu geometrinin en önemli özelliği *paralellik* belirtisidir. Bu belirtiyi sağlamayan, ama geri kalan tüm belitleri sağlayan geometrilere *Öklid dışı geometriler* denilmektedir.

Bilgisayarlar destekli tasarımların günümüzde sıklıkla kullanıldığı bu dönemde, hesaplamalı yöntemler sayesinde, belirli geometrik hesaplamalara ve tasarımlara izin vermektedir. Fakat 1940 ve 1950 yılları arasında otomotiv ve havacılık üretim endüstrisinde geliştirilmiş birtakım ihtiyaçlar sonucunda, matematiksel olarak serbest yüzey geometrilerinin gelişmesi sağlanmıştır. Bilgisayar yazılımları ile yüzeyi dijital yoldan tasarlama ve bununla iletişim kurma gibi görevler için bilgisayar yazılımları geliştirilmiştir. Bilgisayar destekli geometrik tasarımlar ile yüzey tasarımların tanımlanması kolaylaşmıştır (Pottman vd, 2007: 15).

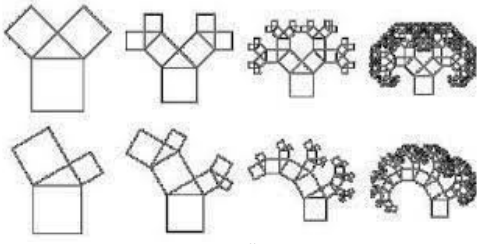
Tasarımlar değişkenlere bağlı olarak şekil alarak, parametrik yöntemlerle tanımlanmaya başlamış, bu parametrik denklemlerin belirlenen değişkenleri birleştirilerek ayrıntılı tasarım örnekleri türetebilir olmuştur (Hensel vd, 2006: 1-127) (Şekil 1). Bizler görsel ve işitsel ortamlarda yaşamlarımızı sürdürmekteyiz.

Şekil 1: Parametrik Tasarım Örnekleri

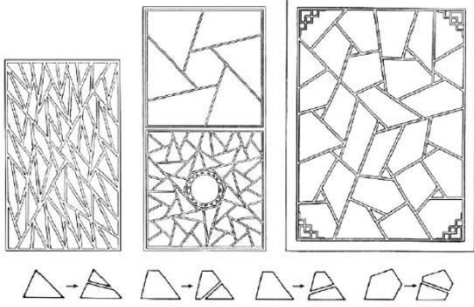
Bilgisayarların hayatımıza girmesi ile doğa ile ilişki kurulan formların tasarlanması kolay hale gelmiştir. Öncelikle simgeler şeklinde taklit edilmiş daha sonra figürler yorumlanarak ara bağlar kurulmuştur. Organik formlar bu şekilde modellenirken, geometrik formlar kendi içerisinde parametrik algoritma olarak strüktürel veya dinamik ölçekte kullanılmaya başlanmıştır (Aldersey, 2003:58-77). Geometrik olarak ele alınan fraktal geometri, düzen içindeki düzensizlik anlamına gelen geometriden bahsetmektedir. Doğada bulunan tüm formlar Öklid geometriyi bozan bir anlayış içerisinde yer almaktadır. Öklid geometrisi formları, fraktal geometri ise doğadaki oluşumları tanımlamaktadır (Terzi, 2009: 39) (Şekil 2).

³<http://matematik.cu.edu.tr/Dersler/MTS221/GeometriNedir.pdf>

Şekil 2: Fraktal Geometri Örneği (Cımbarcı, 2016 :101).

70'li yıllarda George stiny ve jim gibs tarafından geliştirilen biçim gramerleri (Shape Grammers) ise, kuralları ve hesaplamaları olan bir tasarım yöntemi olarak geçmektedir (Keskin, 2008:12). Diğerlerinden ayıran en önemli özelliği soyut sembollerle değil biçimlerle tanımlanmaktadır. Bu biçimler bilgisayara üretme yöntemini tanımlayarak, bilgisayar destekli tasarımlarda kullanılmak üzere ortaya çıkmıştır (Tok, 2008: 9) (Şekil 3).

Şekil 3: Çin Vitray Grameri, 1977 (Stiny'den akt. Tok, 2008: 9).

Görüntüler bilgiyi almanın ve yaymanın en önemli yollarından biridir. Bu nedenle çeşitli şekiller ile bir görüntü oluşturmak gerekmektedir. Rastgele bir oluşum yerine belirli bir dizi hesaplamaların ve planlamaların sonucunda ortaya çıkan oluşumlardır. Geometrik formlar bir desen oluşturmada en etkili imajlara sahip olmayı sağlayan biçimlerdir (Kısa, 2022: 95). Tarih boyunca birçok geometrik oran biçimleri kullanılmıştır.

ENDÜSTRİYEL SERAMİK KARO VE DİJİTAL BASKI

Seramik, hammaddesi kil olan, el ile, kalıpla, tornada biçimlendirilmiş veya fırınlanmış her tür eşyanın genel adıdır. Porselenden pişmiş toprak malzemeye dek her tür obje sözcüğün kapsamına girmektedir (Sözen ve Tanyeli, 1999: 213). Seramik, yaratıcı ve özgün üretimleri ortaya çıkarabilme becerisini geliştirmektedir ve yerini yüzyıllardır korumaktadır. Seramik alanında malzeme, tasarım ve kullanım amaçlarına göre seramik tarihinin önemli bir parçasını oluşturmada ve işlevselliğinin yanı sıra estetik açıdan da önemli bir rol oynayarak, seramik inşaat malzemelerinin gelişiminde ve aynı zamanda endüstriyel uygulamalarda çeşitli uygulamaları içererek önemli katkılar sunmaktadır.

Gelişen bilime ve teknolojiye paralel olarak endüstriyel seramik malzemeler ve bu malzemelerin üretim sürecinde hızlı gelişmeleri ile yeniden yapılanmalar gözlemlenmektedir. Bu gelişmeler, endüstriyel seramik alanında kullanılan araç, teknik ve teknolojileri doğrudan etkileyerek üretimi hızlı ve kaliteli kılmakta olup, katma değeri yüksek ürün oluşmasına yardımcı olmaktadır. Çeşitli kimyasal ve fiziksel dayanımların yanında refrakter, elektriksel, hijyenik ve estetik açıdan zengin olması gibi özellik ve üstünlüklerinden dolayı seramik kullanıcıları tarafından tercih edilerek kullanım alanları gelişmiştir (Kura, 1989: 156-157). Dijital ortamda bilgisayar destekli tasarım ve üretim teknolojilerinin entegre edilebileceği yüksek dayanımlı, ebat olarak çeşitlilik göstererek kalınlık, incelik açısından çok fonksiyonlu vb. gibi seramik teknolojisinin de gelişimi beraberinde gelmiştir.

Malzeme türü, kullanım yeri, boyut ve renklendirilmesi ile seramik karo da farklı ihtiyaçlara ve tasarım tercihlerine göre mekân işlevi, dekoratif amaçları ve dayanıklılık gereksinimleri ile çeşitli mekanlarda tercih edilmektedir. Karo yüzeyinde boyut, renk uyumu, stil ve tema doğrultusunda pazarlama ve satış ekipleri isteği üzerine ya da tasarımcının kendi özgün çalışmaları doğrultusunda ve mekânın özel gereksinimlerine bağlı olarak yüzey tasarımları geliştirilmektedir.

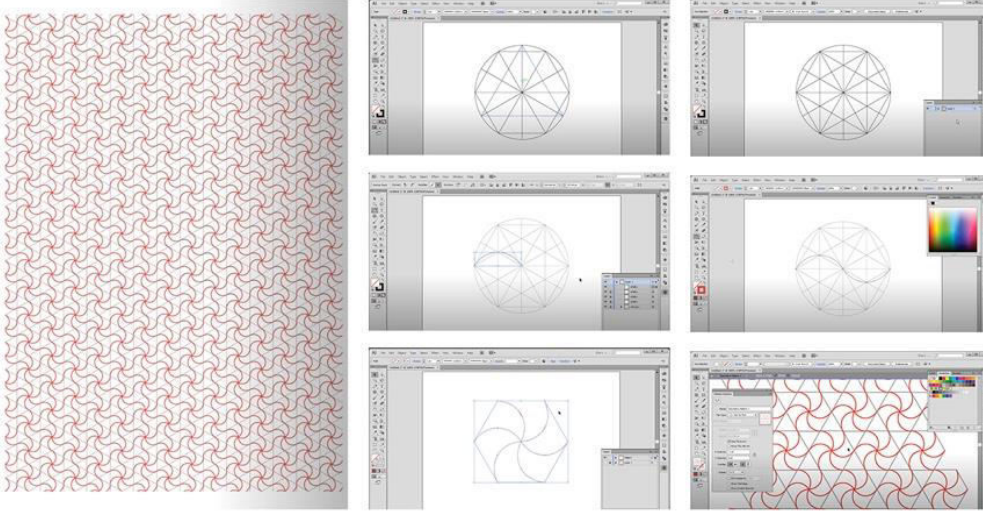
Seramik karo tasarımında 2 boyutlu tasarımı uygulamak ve geliştirmek doğrultusunda Adobe Photoshop ve Adobe Illustrator programları, tasarım süreçlerin iyileştirilmesine, hataların azaltılmasına ve daha karmaşık tasarımların oluşturulmasına, maliyet tasarrufu ve sürdürülebilirlik faktörleri üzerinde olumlu etkilere sahip olduğu için yaygın olarak tercih edilmektedir. Adobe Photoshop, görüntüyü düzenlemek ve görüntüye öğeler eklemek için çeşitli araçlara erişim sağlayan menüler ve bu menülere komutlar ve filtreler eklenmesine yönelik araç çubukları ve paneller içermektedir (Faulkner ve Chavez, 2018: 21). Adobe Illustrator, grafik, multimedya, içerik oluşturulması, baskı için gereken araçları sunmakta olan programdır (Wood, 20221: 1). Bu programlar, desen oluşturmayı oldukça

kolaylaştıran ara yüzü, fırça, doku ayarları, desen özelleştirmesi gibi özellikler ve araçlar sunmaktadır. Bu programlar boyut, renk modlar ve yönetimi gibi özellikleri ile geometrik desenlerin oluşturulmasına imkân sağlamaktadır.

Tasarlanan dosyalar dijital olarak baskı için makineye gönderilmektedir. Dijital baskı makinası inkjet, tasarım esnekliği, yüksek kalite ve hızlı üretim gibi avantajlar sunmakta olup seramik karo endüstrisinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Temassız baskıyı sağlayan, dijital baskı tekniğine inkjet denilmektedir (Çavdar, 2022: 22). Dijital baskı makinası ile sadece boya değil, son yıllarda farklı efektlere yönelik geliştirilen sır ve efekt uygulamalarını da yüzeyde mümkün kılmaktadır. Bu makinalar ile çok çeşitli desen tasarımlarının seramik yüzeylere uygulanabilmekte, geniş yelpazede tasarım çeşitliliğine ulaşılmaktadır (Şekil 4).

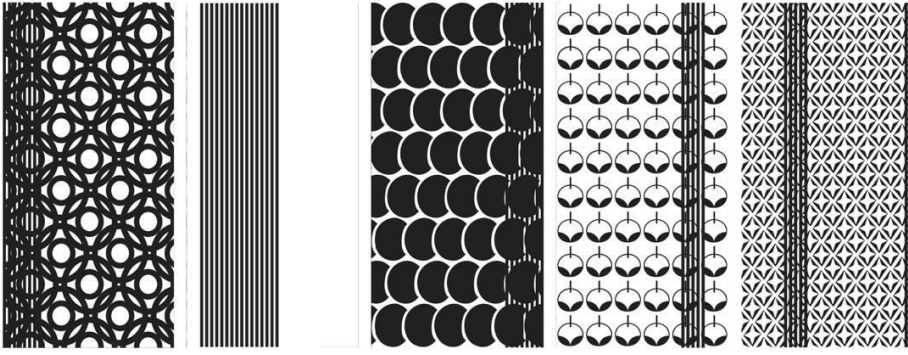
Şekil 4. Parametrik Desen Oluşturma Örneği, 2023.

İnkjet teknolojisinde, mürekkep püskürtmeli baskı kafaları rölyefli yüzeyler de dahil olmak üzere tüm karo yüzeyine işlem yapılabilen ve estetik değeri artırıcı bir özelliğe sahiptir (Şekil 5). Gelişen teknoloji doğrultusunda sadece boya pigmentleri değil aynı zamanda ürünün estetik değerini arttırıcı astar, sır ve dekorlamaya yönelik, lüster, reaktif, altın, platin vb. gibi özel efekt malzemeleri uygulanabilir.

Şekil 5: Dijital (inkjet) Baskı Makinası, Kerajet.

Bu konu kapsamında seramik karo yüzeyinde geometrik ve parametrik desenler ile ilgili tasarım geliştirilerek inkjet baskı makinası ile uygulamalar yapılmıştır. Seramik karo ebatları Şekil 6 ve Şekil 7 için 30x60 cm olarak beton ahşap yüzeyi ve dekorasyonu geliştirilmiştir. Bu dekorlar çeşitli malzemeler ile derinlik kazandırılmıştır (Şekil 6,7).

Şekil 6: Karo Tasarımı İçin Oluşturulan Geometrik Desenler.

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir. 2020.

Şekil 7: Dijital Baskı için Oluşturulan Karo Tasarımı.

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir. 2020.

Yine aynı konu kapsamında, 30x90 cm mermer yüzeyine geometrik desenler geliştirilerek amorf forma dikey dekorlar uygulanarak farklı bir karo yüzey tasarımı oluşturulması amaçlanmıştır (Şekil 8,9).

Şekil 8: Karo Tasarımı için Oluşturulan Geometrik Desenler.

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir. 2021.

Şekil 9: Dijital Baskı için Oluşturulan Karo Tasarımı.

Kaynak: Yazar tarafından üretilmiştir. 2021.

SONUÇ

Seramik karo, farklı boyut ve şekillerde bulunmasının yanı sıra renkleri, desenleri, yüzeyleri ve doku seçenekleri ile de oldukça geniş bir yelpazeye sahip tasarım özgünlüğü sunmaktadır. İç- dış mekân, tezgâh arası, zemin döşemeleri, duvar kaplamalarında kullanılmakta özellikle de insan trafiğinin çok olduğu, avm, havaalanları, hastaneler, okullar, oteller gibi alanlarda kullanılan mimariye ve döşenen karo yüzeylerine sıklıkla bakılmaktadır. Seramik karo endüstrisi alanına bilgisayar destekli programların dahil edilmesi ile ürünlerin üretilmesi daha hızlanmışır. Üretilen karoların görsel çeşitlilik ve ilgi çekici olması mekân inşaatında ve mimaride tüketici için önem kazanmıştır.

Yapılan bu çalışma ile karo yüzey tasarımına alternatif sunulması amaçlanmaktadır. Geometrik ve parametrik desenler teması doğrultusunda farklı varyasyonlar oluşturularak yüzeyler tasarlanmıştır. Kullanılan tasarımlarda özellikle doğadan etkilenilmiş, kullanılan mermer ve ahşap yüzeylerine (Şekil: 6,7,8,9) geometrik dekorlar yerleştirilerek albenini artırılmışır. Karoların yüzey düz bir mermerden veya ahşap yanı sıra, dijital programlar yardımı ile yeniden yorumlanmış, yenilikçi ve modası geçmeyen karo yüzey tasarımları yapılmıştır. Bu tasarımlar öncelikle üretilebilir olarak hazırlanmış ve endüstriyel seramik alanına yenilikçi bir bakış açısı getirmeyi amaçlamıştır.

KAYNAKÇA

Çavdar, G. (2022). “Seramik Dijital Baskı Tekniğinin Endüstriyel ve Sanatsal Yüzeylerde Uygulanması”, Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uşak.

Faulkner, A., Chazvez, C. (2018). Adobe Ptohoshop CC Classroom in a Book 2018 Release The Official Training Workbook From Adobe. Adobe Press, United States of America.

Sözen, M., Tanyeli, U. (2012). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü. Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kura, H. (1989). “Endüstriyel Seramik Tasarımında Biçim ve İşlev Özellikleri”. Sanatta Yeterlik Eser Çalışması, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

TDK (2023). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Geometri. Erişim Tarihi: 9 Temmuz 2023. <https://sozluk.gov.tr>

Terzi, N. (2009). “Mimarlıkta Hesaplamalı Teknolojiler ve Geometri” Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Wood, B. (2021). Adobe Illustator Classroom in a Book. The Official Training Workbook from Adobe. Adobe Press, United States of America.

GÖRSEL KAYNAKLAR

Şekil 1: Parametrik Tasarım Örnekleri. Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2023. <https://insapedia.com/wp-content/uploads/2020/06/parametrik-tasarim-.jpg>

Şekil 2: Cınbarcı, A. (2016). Fraktal Geometri ve Evrim. Deneysel Tıp Araştırma Enstitüsü Dergisi, 6 (11), s. 101-108. <https://dergipark.org.tr/pub/iudtaed/issue/28697/307159>

Şekil 3: Çin Vitray Grameri, 1977. Tok, Hüzeyin (2008). Gramer Tabanlı Mimari Tasarım: Mardin’de İlköğretim Okulu Tipolojileri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Şekil 4: Parametrik Desen Oluşturma Örneği, “How to Create A Geometric Pattern- Illustrator Tutorial” Erişim Tarihi: 9 Temmuz 2023. <https://www.youtube.com/watch?v=aQM3RLWN0vQ>

Şekil 5: Dijital (inkjet) Baskı Makinası, Kerajet. Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2023, <https://kerajet.com/en/ceramic-printers/#toggle-id-24> Erişim Tarihi: 13.07.2023

Şekil 6: Karo Tasarımı İçin Oluşturulan Geometrik Desenler, Ceyda SIKI Kişisel Arşivi, 2020.

Şekil 7: Dijital Baskı için Oluşturulan Karo Tasarımı, Ceyda SIKI Kişisel Arşivi, 2020.

Şekil 8: Karo Tasarımı İçin Oluşturulan Geometrik Desenler, Gülçin ÇAVDAR Kişisel Arşivi, 2021.

Şekil 9: Dijital Baskı için Oluşturulan Karo Tasarımı, Gülçin ÇAVDAR Kişisel Arşivi, 2021

Okul Yöneticilerinin Yönetici Seçme ve Görevlendirme Yönetmeliğine İlişkin Görüş ve Önerileri

Opinions and Suggestions of School Administrators Regarding the Regulation on Selection and Assignment of Administrators

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, okul yöneticilerinin yönetici seçme ve görevlendirme yönetmeliğiyle ilgili görüş ve önerilerini almaktır. Nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilimi deseni tercih edilmiş olup bu yöntemin tercih edilmesinde konuyu derinlemesine inceleme fırsatı sunması etkili olmuştur. Samsun ilinin merkez ilçelerinde görev yapan okul yöneticilerinden 26 tanesi seçkisiz örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Çalışmaya katılan okulu yöneticilerine uzman görüşü alınarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formları uygulanmış olup, katılımcıların isteğiyle kişisel bilgiler ve çalışılan kurum bilgileri paylaşılmamıştır.

Araştırmamızın sonucunda katılımcı yöneticilerin, yöneticilerin sınavla seçme ve mülakatla seçmeye eleştiriler getirdikleri görülmüştür. Özellikle mülakatla yönetici seçmeye liyakat ve güven sorunları nedeniyle büyük oranda olumsuz baktıkları anlaşılmıştır. Sınavla yönetici seçilmesine ise yönetici vasfı olmayanların sınavı kazanabilmesi nedeniyle eleştiri getirdikleri görülmüştür. Bunun yanında ek-1 ve ek-2 ile yöneticilikte veya öğretmenlikte yapılan çalışmaların yönetici olurken değerlendirilmesinin doğru olduğu ancak içerik olarak bu belgelerin tekrar değerlendirilmesi gerektiği de araştırma sonuçlarında ortaya çıkmıştır.

İdeal yönetici seçme ve görevlendirmenin nasıl olması gerektiği sorulduğunda ise yöneticilerin büyük çoğunluğunun mevcut yönetici görevlendirme yönetmeliğinin eksik yönlerinin değiştirilmesi veya yöneticilerin ayrı seminerler sonucunda hazırlanan nesnel sınavlarla atanması gerektiği fikirleri ağırlık kazanmıştır. Çalışmaya katılan yöneticilerin büyük bir kısmı yöneticiliğin, öğretmenliğe ek bir görev olmaktan çıkarılmasını ve görevlendirme yerine atama şeklinde yönetici atanmanın yapılması gerektiğini önermişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Yönetici Atama, Mülakat, Sınav

ABSTRACT

The aim of this study is to obtain the opinions and suggestions of school administrators about the regulation on selection and assignment of administrators. The phenomenology design, which is one of the qualitative research methods, was preferred. The opportunity to examine the subject in depth became effective in choosing this method. Twenty-six of the school administrators working in the central districts of Samsun province were selected by random sampling method. Semi-structured interview forms prepared by taking expert opinion were applied to the school administrators participating in the study, and personal information and institutional information were not shared at the request of the participants.

As a result of our research, it was seen that the participant administrators criticized the selection of administrators by exam and selection by interview. In particular, it is understood that they view the selection of managers through interviews negatively due to merit and trust issues. On the other hand, they criticized the selection of administrators by exam because those who do not have administrative qualifications can win the exam. In addition, the results of the research also revealed that it is correct to evaluate the work done as a teacher or administrator with Annex-1 and Annex-2 while becoming an administrator, but these documents should be re-evaluated in terms of content.

When asked how the ideal selection and assignment of administrators should be, the majority of the administrators were of the opinion that the deficiencies of the current administrator assignment regulation should be changed or that administrators should be appointed through objective exams prepared as a result of separate seminars. The majority of the administrators who participated in the study suggested that administration should not be an additional duty to teaching and that administrators should be appointed by appointment instead of assignment.

Keywords: Administrator Appointment, Interview, Examination

GİRİŞ

Okul, planlı eğitim-öğretim faaliyetlerinin yapıldığı yerdir ve doğasında insan unsurunun bulunması nedeniyle dinamik bir kurumdur. Öğrencilere bilgi aktarırken aynı zamanda onları hayata hazırlamayı hedef edinir. Okulda

Latif GÜDÜL¹

Sedat KIRIK²

Ramazan YAMANOĞLU³

Murat DURMUŞ⁴

Baki DAL⁵

Gülseren GÜNEŞ⁶

How to Cite This Article

Güdül, L., Kırık, S., Ymanoğlu, R., Durmuş, M., Dal, B. & Güneş, G. (2023). "Okul Yöneticilerinin Yönetici Seçme ve Görevlendirme Yönetmeliğine İlişkin Görüş ve Önerileri", *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(70):3882-3889. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.73300>

Arrival: 30 August 2023

Published: 30 November 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Öğretmen, Meb, Samsun, Türkiye

² Öğretmen, Meb, Samsun, Türkiye

³ Öğretmen, Meb, Samsun, Türkiye

⁴ Öğretmen, Meb, Samsun, Türkiye

⁵ Öğretmen, Meb, Samsun, Türkiye

⁶ Öğretmen, Meb, Samsun, Türkiye

bilgi edinen öğrenci bu bilgiyi günlük hayatta kullanır. Bu şekilde okulda öğrenilen bilgiler günlük hayatta uygulanarak kalıcı öğrenme elde edilir.

Okul işlevi gereği insan merkezlidir ve yönetim bilgisinin yanında özellikle etkili liderlik vasıflarına sahip yöneticilere ihtiyaç duyar. Liderlik vasıflarını etkili ve sağlıklı iletişim becerileriyle donatabilen yöneticiler okul yönetimlerinde başarılı olarak görev yaptıkları kurumlarını başarıya ulaştırır.

Okul yönetimi; okul müdürü, müdür yardımcısı ve müdür yardımcısından oluşur ve okul yönetim ekibinin başı müdürdür. Çağdaş eğitim anlayışında da okul müdürü okulun lideri olarak görülür. Buna ülkemizde ‘Bir okul, müdürü kadar okuldur’ denilmektedir (Açıkalın, 1998).

Eğitim Yöneticisi ve Okul Yöneticisi Kavramları

Eğitim yöneticileri, öğretmenler, öğrenciler, yerel yöneticiler, personel, veliler, politikacılar gibi farklı eğitim ve kültür düzeyindeki unsurlarla ilişki kurmalı ve çatışan beklentilerini uzlaştırarak demokratik yönetimi desteklemelidir (Töremen ve Kolay, 2003). Eğitim yöneticisi; bir taraftan öğrenci işleri, özlük işleri ve okulla ilgili ilgili çalışmalarda bulunmalı, diğer taraftan da birey ve gruplar arasındaki çatışmalara aracılık etmeli ve moral yükseltmelidir (Balyer ve Gündüz, 2011).

Eğitim yöneticisinin en temel hedefi; Milli Eğitim Bakanlığının eğitim hedef ve politikalarını gerçekleştirmek için çabalarırken modern okul yönetiminin gerekliliklerine uygun davranmaktır.

Eğitim yöneticisinin (Başaran,1996)’ya göre sorumlulukları şu şekildedir:

1-Okulun eğitimsel ve örgütsel amaçlarını etkin bir şekilde gerçekleştirecek düzeyde eğitim yönetiminin işlevleri arasında yer alan genel okul hizmetlerini, bütçe işlerini, personel hizmetlerini, öğrenci işlerini ve eğitim programlarını yönetir.

2-Eğitimin etkin yönetimi için idari çalışma ve operasyonları planlar, okulun tüm kaynaklarını ve güçlerini organize eder ve koordine eder, okul personeli ile etkili iletişim kurar.

3-Okulun amaçlarından uzaklaşmamasını ve verimli bir şekilde çalışmasını sağlamak için her türlü faaliyet, iş ve işlemleri denetler.

Okul yöneticileri ise, okul yönetiminin sorumluluğunda olan işleri yönetir. Okulun belirlenen hedeflerine ulaşmasında okul yöneticileri çok önemli roller üstlenmektedir. Okul yönetimi, okulun kendine has özellikleri içinde ve insan ilişkileri temelinde işleyişine yardımcı olmak, bu konudaki zorlukları ortadan kaldırarak yüksek bir moral oluşturmak ve çalışmalarını kolaylaştırmakla görevlidir (Töremen ve Karakuş, 2008).

Okul yöneticileri okullarını daha verimli bir şekilde yönetebilmek için bazı yeterliliklere sahip olması gerekmektedir. Bu özellikler temel olarak (Şişman, 2012)’ye göre; beşeri, teknik ve kavramsal olarak gruplanmıştır.

Kavramsal yeterlilik; okul yöneticinin görev yaptığı kurumu bir bütün olarak anlayabilmesi, görebilmesi ve duyabilmesidir. Beşeri yeterlilik, okul yöneticilerinin bire bir veya grup olarak çalışabilme yeteneğini ifade etmekte iken teknik yeterlilik; bir konu hakkında farklı analiz yapma yeteneğine sahip olmak, düzgün bir diksiyona sahip olmak, olayların akışına göre hızlı karar verebilme yeteneğine sahip olmak şeklinde ifade edilir.

Okul Yöneticisi Atama ve Yer Değiştirmenin Tarihçesi

1990'dan önce bir eğitim kurumuna yönetici olarak atanacak kişiler için üç yıl öğretmenlik yapmak ve eğitim öğretim sınıfına mensup olmak gibi genel kriterler aranırken, bazı standartlar daha sonra belirlenmeye başlanmıştır (Aslanargun, 2011) 1999 yılında ise ilk kez yazılı bir sınav getirilmiştir ve sınavdan en az 70 puan alanların boştaki eğitim kurumlarına başvuruları alınmıştır. Bu yönetmelikle okul yöneticilerinin göreve başlamadan hizmet içi eğitim almaları sağlanmıştır. Ancak; özellikle 2003 ve 2010 yılları arasında 30'a yakın yönetmelik ve genelge değişiklikleri yapılmıştır. Bu dönemdeki değişiklikler maalesef yönetici atama konusundaki ihtiyacı karşılayamamıştır.

2011 yılı kapsamlı değişikliklerin yapıldığı bir yıl olmuştur. Eğitim kurumlarının A,B,C gibi kategorilere ayrıldığı bir uygulamaya gidilmiş ve tercihler bu doğrultuda yapılmıştır. Ancak bu yönetmelik 2013 yılında kapsamlı bir değişikliğe uğramış, kategori uygulaması kaldırılmıştır. Ayrıca 2011 yılında okul yöneticisinin atanacağı okulda öğretmen olma şartı da kaldırılarak öğretmen olarak atanabilme veya maaş karşılığı girebileceği dersinin olması şartı uygulaması getirilmiştir.

Yönetici görevlendirmeye yönelik son kapsamlı değişiklikler 2018 yılında yapılmıştır. Yazılı sınavın yanında mülakat yapılması kararlaştırılmış olup, yazılı sınavın %60'ının mülakat sonucunun ise %40'ının alınması şeklinde yapılan değerlendirme 2019 yılında yapılan değişiklikte yazılı sınavın %80'inin sözlü sınavın ise %20'sinin alınması

şeklinde değerlendirme yapılmasına karar verilmiştir. Ayrıca bu değerlendirmelerin yanında ek-1 ve ek-2 formları da kullanılmaktadır.

Yönetici Atama ve Seçme Yönetmeliği

2018 yılında yayınlanan son yönetmelikte ilk defa yönetici olacılara sınav şartı getirilmiştir. ÖSYM tarafından hazırlanan sınavda en az 60 puan almak yönetici olmanın genel şartlarından biridir. Bunun yanında yönetici adayların öğretmen olarak görev yapıyor olması, eğitim yönetimi sertifikasına sahip olması ve yönetici olarak atanacağı okulda maaş karşılığı okutacağı dersinin olması gibi genel şartları da yönetici adaylarının taşıması gerekmektedir. Ancak uygulamada yönetici adaylarından eğitim yönetimi sertifikasına sahip olma şartı aranmamaktadır.

Genel şartların yanında okul yöneticisi adaylarından bazı özel şartlar da aranmaktadır. Okul müdürlerinden daha önce müdür yardımcısı, müdür başyardımcısı ya da müdür yetkili öğretmen olarak görev yapma şartı aranmakta iken müdür yardımcısı olmam isteyenlerden sadece öğretmen olarak görev yapıyor olma şartı aranır. Hem müdür hem de müdür yardımcısı olacılara okul türüne göre bazı branşlara öncelik verilmektedir.

İlk defa yönetici olacaklar ile yöneticiliğe yeniden görevlendirmede bazı farklılıklar vardır. İlk defa yönetici olacılara yazılı sınavın yanında sözlü sınav ve ek-1 formu uygulanmakta iken yeniden görevlendirileceklerden ek-2 formuna göre değerlendirmesi yapılır. Bu değerlendirme sonuçlarına göre oluşan puan durumuna göre tercihler alınır ve puan üstünlüğüne göre görevlendirmeler yapılır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmamızın amacı; yönetici seçme ve görevlendirme yönetmeliğine ilişkin okul yöneticilerinin görüş ve önerilerin almaktır. Bu amaçla çalışmaya gönüllü katılan okul yöneticilerine şu sorular yöneltilmiştir,

- 1-Mevcut yönetici seçme ve görevlendirme yönetmeliğinin olumlu yönleri nelerdir?
- 2-Mevcut yönetimi seçme ve görevlendirme yönetmeliğinin olumsuz yönleri nelerdir?
- 3-Sizce en ideal yönetici seçme ve görevlendirme yönetmeliği nasıl olmalıdır?

YÖNTEM

Araştırmamızda bir nitel araştırma yöntemi olan olgu bilim deseni tercih edilmiştir. Bu desenin tercih edilmesinde bilinen bir konunun derinlemesine incelenmesi fırsat vermesi etkili olmuştur.

Araştırmamızda veri toplamak için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunda araştırmacı ve veri kaynağı arasında etkileşim söz konusu olması ayrıca toplanan verilerin teyit edilmesi, açıklanması, ayrıntılı hale getirilmesi gibi yönleri ile görüşme güçlü bir veri toplama yöntemi olarak görülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu nedenle yarı yapılandırılmış görüşme formunun kullanılması tercih edilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanırken uzman akademisyenlerin görüşü alınmış ve formun uygulanması sırasında katılımcılardan gelen geri bildirimler sonucunda form yeniden düzenlenmiştir.

Çalışma Grubu

Çalışmamıza Samsun ilinin ilçelerinde görev yapan 26 okul yöneticisi gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmaya anaokulu, ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinden eşit sayıda okul yöneticisinin alınmasına dikkat edilmiştir. Katılımcıların kıdem yılı ve yaş olarak eşit sayıda olmasına özen gösterilmiştir.

Çalışmaya katılan okul yöneticilerinin bilgileri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1: Katılımcı Bilgileri

Değişkenler	Kadın	Erkek	Toplam
Görev Yaptığı Okul Türü			
Anaokul	4	2	6
İlkokul	3	4	7
Ortaokul	2	5	7
Lise	1	5	6
Yaş			
25-35	3	6	9
35-45	5	4	9
45-Üzeri	3	5	8
Kıdem			
1-10 Yıl	3	7	10
10-20Yıl	5	4	9
20-Üzeri	3	4	7

Tablo 1 incelendiğinde çalışmaya katılan yöneticilerin görev yaptığı okul türü, yaş ve kıdem kriterleri açısından dengeli dağıldığı anlaşılmış olup, cinsiyet bakımından çoğunlukla yöneticilerin erkek olduğu belirlenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmamızda elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırmamızda güvenilirliği sağlamak amacıyla katılımcıların gönüllülük esasına göre çalışmaya katılmaları sağlanmıştır. Ayrıca çalışmaya katılan yöneticilerin bilgileri ve çalışmakta oldukları kurumlar belirtilmemiş olup yöneticiler YN1, YN2... şeklinde kodlanarak ifade edilmiştir.

Araştırmamızdaki görüşme formlarının hazırlanmasında ve soruların oluşturulmasında uzman akademisyenlerin görüş ve önerileri dikkate alınmıştır. Çalışma esnasında katılımcı yöneticilerin fikirleri doğrultusunda görüşme formu üzerinde akademisyenlerin de önerileri doğrultusunda değişiklikler yapılmıştır.

BULGULAR

Yönetici Seçme Yönetmeliğinin Olumlu Yönlerine İlişkin Yönetici Görüşleri

Çalışmaya katılan 26 yöneticiye 2018 yılında yayınlanan ve yürürlükte olma yönetici seçme ve görevlendirme yönetmeliğine ilişkin Olumlu görüşleri sorulmuştur. Okul yöneticilerinin yönetmelik hakkında birden fazla olumlu görüş belirttiği görülmüştür. Yönetici Seçme Yönetmeliğine İlişkin 14 yönetici olumlu görüş belirtmiştir.

Tablo 2: Yönetici Seçme Yönetmeliğine İlişkin Olumlu Yönetici Görüşleri

Olumlu Görüşler	Görüşün Nedeni	Frekans	Yüzde
Sınavla Seçme	Yöneticinin Mevzuat Bilgisini Arttırır	3	21
	Adam Kayırma Olmaz	6	43
	Seçilen Yöneticiye Olan Güveni Arttırır	3	21
Mülakatla Seçme	Yönetici Vasfı Mülakatla Ölçülebilir	1	7,1
	Sağlıklı İletişim Kurabilen Yöneticiler Seçilebilir	2	14,2
	Sınavla Ölçülemeyecek Özellikler Mülakatla Görülebilir	2	14,2
EK-1'le Seçme	Öğretmenlikte Yapılan Çalışmaların Yöneticilikte Etkili Olması	6	43

Tablo 2 incelendiğinde yönetici seçme ve görevlendirme yönetmeliğine olumlu görüş bildiren 14 yöneticinin birden fazla olumlu görüş paylaştığı görülmüştür. Yöneticilerin mevcut yönetmelikte en olumlu unsurun % 43 ile yöneticilerin sınavla seçilmesi gösterilmiştir. Bunun yanında yöneticinin mevzuat bilgisinin artması ve sınavla seçilen yöneticiye güvenin fazla olma %21 ile en fazla dile getirilen diğer olumlu görüşlerdir.

Olumlu görüşlerin daha çok sınavla seçmeyle ilgili olduğu görülse de mülakatla yönetici seçmenin de olumlu görüşleri paylaşılmıştır. Özellikle mülakatla sağlıklı iletişim kurabilen yöneticilerin seçilebileceği ve sınavla ölçülemeyecek özelliklerin mülakatla seçilebileceği görüşü de yöneticilerin ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Okul yöneticileri ilk kez yönetici seçilirken öğretmenlikte yapılan bazı çalışmaların yönetici olurken puan getirmesini olumlu bulan yöneticilerin %43 olması da dikkat çekmektedir.

Çalışmaya katılan bazı yöneticiler görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir;

“Mevcut yönetmelikte hem mülakat hem de sınavla yönetici seçme var. Bu gayet olumlu sonuçlar veriyor bence. Sınavla geçer puan kazanmış ancak yöneticilik vasıflarını taşımayanların mülakatla elenmesi mümkün olabilir bu şekilde. Bence her yöneticinin mevzuat bilgisi iyi olmalı hem de yöneticilik vasıflarını taşımalı. İlk kez yönetici seçerken bu iki vasfı hem mülakat hem de sınavla ölçülmesi doğru bir yaklaşım. Ancak sınav puanını ağırlığı ve mülakat puanının ağırlığı gözden geçirilmeli. Bunun yanında ek-1 ile öğretmenlikte yaptıkları bazı çalışmaların yöneticilikte puan getirmesi de güzel. Ancak bazı gereksiz işlere puan verildiğini düşünüyorum. Ek-1 gözden geçirilmeli (YN3)”.

“Yöneticilerin sınavla seçilmesi gerekmektedir. Daha önceki yıllarda sadece mülakatla yönetici seçilmesi uygulaması yapıldığında yaşanan tartışmaları halen daha konuşuyoruz. Mülakat olunca akla hemen torpil gelmekte ve seçilen insanlara ilişkin özellikle okullarında sağlıklı bir karşılama olmamaktadır. Mülakatla gelen arkadaşlara ciddi bir ön yargı oluyor bu da okuldaki iklimi olumsuz bir şekilde etkilemektedir(YN6)”.

“Sınavla yönetici seçilmez. Birkaç konuyu ezberleyip sınavda başarılı oldu diye, o kişinin iyi bir yönetici olacağını düşünmek doğru değil. Adam sınavda yüz alabilir ama 2 kelimeyi bir araya getiremezse nasıl iyi yöneticilik yapacak ki? Böyle gelen arkadaşlarda var okullarda. Sağlıklı bir yönetici seçme tamamen mülakatla olmalı. Tabi mülakatlarda herhangi bir adam kayırma olmayacak(YN8)”.

“Yöneticilerin seçilmesinde sadece sınav ve mülakatın değerlendirilmesi doğru değil. Birden fazla etkenin birden değerlendirilmesi gerekiyor. Son yönetmelik bunu kısmen sağlayabiliyor. Sınavla yöneticinin yönetmelik bilgisi

ölçülürken, mülakatla da yönetici adayının iletişimsel becerileri ölçülebiliyor. Ayrıca ek-1’le yönetici adayının öğretmen iken yaptıklarının değerlendirilmesi de faydalı bir uygulama. Bu sayede yöneticilik düşünen öğretmenlerin bu tarz çalışmalarda gönüllü olması sağlanabilir(YN13)”.

“Aslında yöneticinin mülakatla seçilmesi daha doğru olur. Tabi mülakatların şeffaf bir şekilde yapılması ve kesinlikle adam kayırmanın yapılmaması gerekmektedir. Sadece bir test sınavıyla iyi bir yöneticinin seçilebilmesi mümkün değil. Milli eğitim camiyasındaki herkez lisans mezunu ve o sınava kim hazırlansa geçerli puanı alır. Ama bu geçerli herkesin iyi yöneticilik yapacağı anlamına gelmez. Kendi okulunda hem sınavla hem de mülakatla idareci olmuş arkadaşlar var ve ben mülakatla yönetici olanlardan daha çok verim alıyorum(YN15)”.

Yönetici Seçme Yönetmeliğinin Olumsuz Yönlerine İlişkin Yönetici Görüşleri

Çalışmamıza katılan okul yöneticilerine yürürlükte bulunan yönetici seçme ve görevlendirme yönetmeliğine ilişkin olumsuz görüşleri sorulmuştur. Bazı yöneticilerin birden fazla olumsuz görüş paylaştığı görülmüş olup, bazı yöneticilerinde olumlu görüşlerinin yanında yönetmeliğin olumsuz yönlerini de vurgulamışlardır. Yönetmelik hakkında 19 yönetici olumsuz görüşler belirtmiştir.

Tablo 3: Yönetici Seçme Yönetmeliğine İlişkin Olumsuz Görüşler

Olumsuz Görüşler	Görüşün Nedeni	Frekans	Yüzde
Sınavla Seçme	Yönetici Vasfı Olmayanlar Görevlendirilebilir	4	21
	Sınav Yöneticilik Vasfını Ölçemez	5	26
	Sınav İçeriği Yetersiz	2	10,5
Mülakatla Seçme	Adam Kayırma Yapılabilir	7	36,8
	Güvenilir Bir Yöntem Değil	4	21
	Mülakat Komisyonları Yeterli Değil	3	15,8
Ek-1’le Seçme	Ek-1 Formu Yöneticiliği Ölçmeye Yeterli Değil	3	15,8

Tablo 3 incelendiğinde yöneticilerin mülakatla seçme hakkında daha fazla olumsuz görüş bildirdikleri görülmüştür. Mülakatla seçmede yöneticilerin adam kayırma yapılabileceğine ilişkin olumsuz görüşleri %36 ile dikkat çekmektedir. Ayrıca yöneticilerin mülakatla seçmeyi güvenilir bir yöntem bulmadıkları ve mülakat komisyonlarını yeterli seviyede bulmadıkları görülmüştür.

Yönetici seçme yönetmeliğinin sınavla seçme kısmına da ciddi eleştiriler getirdikleri görülmüştür. Olumsuz görüş bildirenlerin %26’sının sınavla yöneticilik vasfının ölçülemeyeceğini düşündüğü, % 21’inin sınavla seçme ile yöneticilik vasfı olmayanların görevlendirilebileceğini ve %10,5’inin sınavların içerik olarak yetersiz olduğunu düşündüğü görülmüştür.

Ek-1 formundaki kıstasların yöneticilik vasfını ölçmeye yeterli olmayacağını düşünenlerin ise %15.8 olduğu görülmüştür.

Yönetici seçme yönetmeliğine ilişkin olumsuz görüş bildiren bazı yöneticilerin görüşleri şu şekildedir;

“Sınavla mevzuat bilgisi yüksek kişileri seçmek mümkün ancak yöneticilik vasıfları seçebilmek içinse sınav yetersiz kalıyor. Hatta yanıltıcı bile olabilir. Sınav sorularında mevzuat bilgisinin ağırlığı da ne kadar yeterli ayrı bir tartışma konusu(YN23)”.

“Mülakat her zaman insanların gözünde bir şüphe yaratıyor. Belli kişilerin belirlenen puanları aldığı yönünde söylentiler hep konuşulur. Bu açıdan bakıldığında mülakat sonuçlarına güvenilir bir yöntem değil. Mülakat yönteminin kadrolaşma amacıyla kullanıldığı kanısındayım(YN19)”.

“Ek-1 formunun kullanılmasına itirazım yok. Yönetici adaylarının öğretmenlikte yaptığı bazı çalışmaların yöneticilikte puan getirmesi öğretmenleri çalışmaya teşvik açısından faydalı. Ancak bu kriterler belirlenirken her yönetici adayının yapabileceği kriterler içermelidir. İçeriğe bakıldığında bazı başlıklarda adaylar arasında eşitsizliğe yol açabildiğini düşünüyorum. Ek-1le değerlendirme formunu doldururken bu durumu çok sorguladım ve bu sonuca vardım(YN14)”.

“Sınavla yöneticilik bilgisi ölçülemez ama özellikle son dönemde torpil, adam kayırma şüphesi olmasın diye sınav sistemine dönüldü. Bu sistemle gelen birçok yönetici de yöneticilik vasfı açısından sorunlar olduğunu görüyorum. Çok yüksek puan aldığı için övünen bazı arkadaşların özellikle sağlıklı iletişim kurma noktasında sorunlu davranışlar gösterdiklerini düşünüyorum. İşte sınavla yönetici seçmenin en önemli dezavantajı bu noktada yaşanıyor(YN26)”.

“Sınavla yönetici seçmenin olması gerektiğine inanıyorum ama bu sınavla değil. Sınav soruları içerik olarak doğru hazırlanmamış. Yönetici olacak insana neden Türkçe sorusu soruluyor? Yöneticinin mevzuat bilgisinin iyi olması gerekir. Bunun için de sınavlar tamamen mevzuat içerikli olmalı ve geçerli puanın şuan geçerli puan olan 60dan çok daha yüksek olmalı(YN11)”.

“Yönetici seçmede mülakat belirli kişilerin yönetici yapılması için kullanılıyor. Mülakatla hiçbir yönetmelik bilgisi olmayan, yöneticilik vasıfları zayıf insanların çok güzel okulara yönetici olduğunu gördük. Son yıllarda bu terk edildi. Sınav ve mülakatın birlikte kullanılması sayesinde okullar daha liyakat sahibi yöneticilere kavuştu(YN2)”.

Yönetici Görüşleri	Frekans	Yüzde
Sadece Mülakatla Seçme ve Görevlendirme Yapılmalı	3	11,5
Sadece Sınavla Seçme ve Görevlendirme Yapılmalı	6	23
Mevcut Yönetmelikte İyileştirme Yapmak Yeterli	8	30,7
Okul Yöneticileri Eğitimlerle Başarılı Olanlar Arasından Seçilmeli ve Görevlendirilmeli	9	34,61

İdeal Yönetici Seçme ve Görevlendirme Yönetmeliği Nasıl Olması Gerektiğine Dair Yönetici Görüşler

Araştırmamıza katılan 26 okul yöneticisi ideal yönetici seçme yönetmeliği nasıl olmalı sorusuna çeşitli cevaplar vermişlerdir. Bazı yöneticilerin mevcut yönetmeliğin iyileştirilerek devamını istediği görülürken, bazıları eski yönetmeliğe dönüşmesini bir kısmı da daha önce hiç uygulanmamış yönetici seçme yöntemi önermişlerdir. Yöneticilerin vermiş olduğu cevaplar Tablo.4’de gösterilmiştir.

Tablo 4: İdeal Yönetici Seçme ve Görevlendirme Yönetmeliğine Dair Yönetici Görüşleri

Tablo 4 incelendiğinde okul yöneticilerinin yönetici seçme ve görevlendirmeye ilişkin 4 temel önerisi olduğu görülmektedir. Okul yöneticilerinin %34,61’inin yönetici seçme ve görevlendirmeye yönelik daha önce kullanılmamış bir yöntem önerdikleri görülmüştür. Bu okul yöneticileri, yönetici adaylarının öncelikle eğitimlere alınması ve eğitim sonucunda yapılacak sınavlarda başarılı olanların seçilmesini önermektedir. Araştırmaya katılan yöneticilerin %30,7’sinin mevcut yönetmeliğin yöntem olarak doğru olduğu ancak içerik olarak bazı düzeltmeler yapılmasının yeterli olacağını söylerken, araştırmaya katılan yöneticilerin %23’ü de sınavla yönetici seçilmesinin gerektiğini ifade ederken %11,5’inin ise sadece mülakatla yönetici görevlendirmek gerektiğini söylemişlerdir.

Sizce ideal yönetici seçme ve görevlendirme yönetmeliğine nasıl olmalıdır sorusuna verilen bazı yönetici cevapları şu şekildedir;

“Okul yöneticisi mülakatla seçilebilir sadece. Mülakatta iki cümleyi bir araya getiremeyen adamların yönetici olma şansı yok. Hakkında olumlu referansları olmayanların da yönetici olması mülakatla engellenebilir sadece. Yüksek lisans yapmak ya da bir makalesinin olması o kişiyi iyi bir yönetici de yapmaz. Bundan dolayı diyorum ki yönetici seçme ve görevlendirme sadece mülakatla yapılmalı(YN15)”.

“Yöneticinin seçilmesi ve görevlendirilmesi sürecinde kesinlikle şaibeli bir durum olmamalı. Nesnel bir değerlendirme sonucunda görevine başlayan yöneticiye herkes kabullenir ve saygı duyar. Onun hakkıyla bu göreve geldiğine inanır. Bunu sağlamanın tek yolu merkezi bir sınav uygulamak. Sınavı kazanın kim olursa olsun başka hiçbir özelliğine bakmadan okul yönetici olarak görevlendirilmeli. Liyakat ancak bu şekilde sağlanabilir(YN14)”.

“Şu anki yönetmeliğimiz gayet başarılı bence. Eksik yönlerini düzelterek uygulamaya devam etmek gerekir. Ek-1 ve ek-1 belgeleri mesela gözden geçirilmeli. Çok gereksiz şeylere çok yüksek puanlar veriliyor. Üstelik her yönetici adayının ulaşabileceği şeyler de değil. Bundan dolayı haksız rekabet de oluyor. Mülakatın ağırlığı şuan %20. Bence bunun da ağırlığı arttırılmalı. Sınavdan çok yüksek puan alan ama yönetici olamayacağı da belli olanların elenebileceği bir yüzdeye çıkartılmalı(YN23)”.

“Mevcut yönetmeliğin tümüyle kaldırılıp yepyeni uygulamalar getirmek bence doğru olmaz. Ben birçok noktada beğeniyorum bu yöntemi. Tabi eleştirilerimiz de var. Ek-2yle daha yeni değerlendirilerek yeniden yönetici olarak görevlendirildim. Faydalı model diye kriterle değerlendirildim. Benim okulumun türüyle çok da alakası olmayan bir şey. Ciddi de bir puanı var. Bu benim yöneticiliğimi değerlendirmek için ne kadar doğru? Bence değil. Doğrudan eğitim-öğretimle ilgili okulda yapılanlar açısından değerlendirme olmalı. Yani performansımız değerlendirilmeli. Bu konuda düzenleme yapılmalı mevcut yönetmeliğimizi daha güzel yapar bence(YN20)”.

“Yıllardır hepimizin yöneticilikle ilgili söylediği şeyler aynı aslında. Okul yöneticiliği öğretmenliğe ek görev olarak görülmemeli. Basit bir sınav ya da mülakatla öğretmenler arasından yönetici atamak doğru değil. Bence yöneticilikle ilgili ciddi, kapsamlı seminerler verilmeli. Bu eğitimler sonucunda ciddi sınavlar yapılmalı ve hepsinden başarılı olan insanlar yönetici olarak görevlendirilmeli ve hizmet sınıfı olarak da eğitim-öğretim sınıfından ayrılmalı. Tek görevi okul yöneticiliği olmalı bu insanların. En doğru yönetici görevlendirme bu şekilde olabilir(YN16)”.

“Yöneticilik, öğretmenlikten çok daha farklı uzmanlık isteyen bir konu. Sadece bir sınavla ya da mülakatla bir öğretmenin yönetici yapılması çok doğru değil. Yönetici olmak isteyen öğretmenlerin, öncelikle yöneticilikle alakalı eğitimler, seminerler alması lazım. Daha sonrasında bu eğitimlerle ilgili sınavlardan başarılı olmalı ve yönetici olarak görevlendirilmeyi kazanmış olmalı. Bu şekilde gelen yönetici hakkında ne torpil iddiası olur, ne de sadece sınavla

gelenlerin yeteneğiyle alakalı tartışma yaşanır. Böylece hem liyakat sağlanmış olur, hem de yöneticilikte başarılı olabilecek kişiler kazanmış olacaktır(YN20)”.

Sonuç

Eğitim planlı davranış değişikliği yaratma sürecidir ve bu sürecin en önemli ayağı okuldur. Okullar insan merkezli kuruluşlardır ve bu nedenle yöneticilik vasfı yüksek insanlar tarafından yönetildiğinde istenilen hedeflere kurum ulaşabilir.

Okul yönetiminin başı müdürdür ve okul yönetimi müdür, müdür başyardımcısı ve müdür yardımcısından oluşur. Okul yönetiminin en önemli hedefi Milli Eğitim Bakanlığının hedeflerine yönettiği kurum ölçeğinde ulaşmaktır. Bunu yapabilecek okul yönetim ekibinin de yetkin kişilerden oluşması gerekmektedir.

Ülkemizde uzun yıllar yönetici seçme ve görevlendirme yönetmeliğindeki usul ve esaslar sık sık değişmiştir. Özellikle 2003- ile 2010 arasında 30'a yakan yönetmelik ve yönerge değişikliği yapıldığı görülmüştür. Kimi zaman sistem tümüyle değiştirilmiş kimi zaman da küçük değişikliklerle yönetici seçme ve görevlendirme işlemine devam edilmiştir. Araştırmamızın sonuçlarına bakıldığında, araştırmaya katılan okul yöneticilerinin mevcut sisteme eleştiriler getirmesinin yanında ciddi sayıda yöneticinin de mevcut sistemi eksikleri olmasına rağmen doğru bulmakta olduğu görülmüştür.

Okul yöneticilerimizin büyük bir kısmını mülakatla atamaya karşı adam kayırma ve liyakatsizlik olabileceği düşüncesiyle olumsuz bir bakış açısına sahip olduğu görülmüştür. Ancak, kalan yöneticilerde sadece sınavla görevlendirmenin de yeteneksiz kişilerin yönetici olabileceğini ifade ettikleri görülmüştür. Aynı yöneticilerin büyük bir kısmı da ek-2 formunun değerlendirme kapsamında olmasını doğru bulduğu ancak, değerlendirme kriterlerinde değişiklikler yapılmasının gerektiği konusunda hemfikir olmuşlardır.

Sınavla yönetici görevlendirmeye olumlu bakan okul yöneticilerinin mülakatla görevlendirmeye olumlu bakanlara göre çoğunlukta olduğu görülmüştür. Sınavla yönetici görevlendirilmesini gerektiğini söyleyenlerin temen dayanak noktası; liyakat, mevzuat bilgisi, sisteme olan güven olmuştur. Mülakatla görevlendirmeye olumlu bakan okul yöneticilerin temel dayanak noktası ise; sağlıklı iletişim kurabilme gibi yöneticilik vasıflarının sadece mülakatla çözülebileceği düşüncesi olmuştur.

Okul yöneticilerine sizce en ideal yönetici görevlendirme yönetmeliği nasıl olmalıdır sorusu sorulduğunda ise; okul yöneticilerinin çoğunluğu (%34,61) okul yöneticisi adaylarının eğitimlere alınması gerektiği ve eğitimler sonrasında yapılacak sınavlarda başarılı olanların atanması gerektiği önerisinde bulunmuşlardır. Bu öneride bulunan okul yöneticileri; okul yöneticiliğini öğretmenlik görevine ek bir olmaktan çıkartılarak atama şeklinde ayrı bir uzmanlık olarak görülmesini de belirttikleri anlaşılmıştır.

İdeal yönetici seçme ve görevlendirme nasıl olmalıdır sorusuna çalışmamıza katılan okul yöneticilerinin % 30,7'si mevcut yönetmeliğin düzenlemeden geçilmesinin doğru olacağını söylemiştir. Bu görüşü paylaşan okul yöneticileri, mevcut yönetmelikte hem mülakat hem sınavın olmasını doğru buldukları görülmüştür. Yöneticiler sınavla mevzuat bilgisinin ölçülebileceğini ve mülakatla da yönetici olabilecek becerilere sahip olmayanların da elenebileceğini söyledikleri görülmüştür. Aynı zamanda bu yöneticiler ek-2 ile yönetici olduğu süre boyunca yöneticilerin yaptıklarının değerlendirilmesinin doğru buldukları ancak ek-2 belgesinin içerik olarak düzenlenmesi gerektiğini paylaşmışlardır.

Öneriler

Okul yöneticilerinin seçilmesinde ve görevlendirilmesinde izlenecek yolun hem liyakatı hem de yöneticilik vasıflarını taşıyan kişilerin atanabilmesini sağlaması gerekmektedir. Sadece sınavla atama yapıldığında eğitim camiasının gelenlerin ne kadar iş bildiğiyle ilgili şüpheleri olduğu ama sadece mülakatla atama yapıldığında ise insanların gelen kişiye torpilli gözle bakıp kabullenmek istemedikleri araştırmamızın sonucunda görülmüştür. Bu nedenle yönetici seçme ve görevlendirme yönetmeliğine ilişkin araştırmamızın sonuçlarına göre şu önerilerde bulunabiliriz;

1-Yöneticilerin seçilmesi usulünün belirlenmesinde, liyakatın ve yöneticilik vasfı olanların gelebilmesi birlikte düşünülmelidir.

2-İlk defa yönetici olacakların öğretmenlikte yaptığı çalışmaların değerlendirilmesi doğru görülmekte olup hangi çalışmaların önemli olduğu tekrar gözden geçirilmelidir.

3-Yeniden yönetici görevlendirmede kullanılan ek-2 belgesi içerik olarak tekrar düzenlenmeli ve bu belge kişinin yöneticilik özellikleriyle ilgili olmalıdır.

4-Yöneticilik öğretmenliğe ek bir görev olarak görülmemeli, atama yapılarak yöneticiliğin farklı bir uzmanlık alanı gerektiren bir unsur olduğu kabul edilmelidir.

5-Okul yöneticilerinin yetiştirilmesinde kapsamlı seminerlerin verilmesi ve sonucunda nesnel sınavların yapılması fikri değerlendirilmelidir.

6-Mevcut yönetmelikteki hem sınav, hem mülakat ve ek1-ek2 uygulamasında sınav, mülakat ve ek belgelerin ağırlığı tekrar değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Açıkalın, A. (1998). *Okul yöneticiliği* (4. Basım). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Aslanargun, E. (2012). Okul müdürlerinin atanmaları sürecinde idari yargı kararları ve öne çıkan değerler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 18(3), 347-376.

Baloğlu, B., Aydın,O.; Demir, M.S.; Özkoyuncu, E. & Ayat, E. (2022). “Yönetmelikler Işığında Yönetici Atamalarının Değerlendirilmesi”, *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 8(51):571-583.

Balyer, A. ve Gündüz, Y. (2011). Değişik ülkelerde okul müdürlerinin yetiştirilmesi: Türk eğitim sistemi için bir model önerisi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 4(2), 182-197.

Başaran, İ. E. (1996). *Türkiye eğitimi sistemi*. Yargıcı Matbaası, Ankara.

Töremen, F.&Kolay, Y. (2003). İlköğretim okulu yöneticilerinin sahip olması gereken yeterlikler, *Milli Eğitim Dergisi*, (160).

Töremen, F.&Karakuş, M. (2008), Okullarda işleri kolaylaştırma çabası: okul yönetiminde kolaylaştırıcı liderlik, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, (25), 1-11.

Şen, E. & Kasapoğlu Tankutay, H. (2021). Teachers’ opinions regarding the method of appointment of school principals. *Journal of Contemporary Administrative Science*, 8(2), 297-312.

Şişman, M. (2012). *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*, 6. Baskı, Pegem Akademi, Ankara

2000 Yılından Önce (Y Kuşağı) ve Sonra (Z Kuşağı) Doğan Çocuklarda Aile İçi Verilen Görev ve Sorumluluklar ve Teknolojinin Etkisi *

Duties and Responsibilities Given within the Family and the Effect of Technology on Children Born Before 2000 (Generation Y) and After (Generation Z)

ÖZET

Aile toplumun en küçük yapı taşıdır. Ailedeki sıkıntılar topluma, toplumdaki sıkıntılar aileye yansır, bununla birlikte; sağlıklı aileler sağlıklı toplumu oluşturmakta önyak olur. Toplumun sosyokültürel durumu, ailenin sosyokültürel durumu belirler. Toplum ve aile iyilikte ve kötülükte devamlı bir şekilde, etkileşim içerisinde.

Toplumlar ailelerin bir araya gelmesiyle oluşur. İnsanlık tarihi, geçmişten bu yana, uzun çağlardan beri topluluklar hâlinde yaşar. Zaman içinde aile kavramında bir değişiklik oluşmamış, yalnız ailenin üyelerinde ve üyelerin görevlerinde bazı değişimler söz konusu olmuştur. Endüstri devriminden önce yaygın olan geniş aile türü, endüstri devrimi sonrasında yerini yalnızca çekirdek aile dediğimiz anne, baba ve çocuklara bırakmıştır. Bunun yanı sıra, aile türlerinde, yerleşim yerlerine göre de farklılıklar oluşmuştur. Birbirlerinden farklı aile türleri söz konusu olmakla birlikte hangi aile türü olursa olsun, ailenin fonksiyonları, yaşam dönemleri, bireylerinin görev ve sorumlulukları her zaman var olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kuşak, Y ve Z kuşağı, Aile İçi İletişim.

ABSTRACT

Family constitutes the smallest building block of society. Problems in the family are reflected in society, and problems in society are reflected in the family; however, Healthy families take the lead in creating a healthy society. The sociocultural situation of the society determines the sociocultural situation of the family. Society and family are in constant interaction, for good and evil.

Societies are formed by families coming together. Humanity has lived in communities since ancient times. There has been no change in the concept of family over time, but there have been some changes in the members of the family and their duties. The extended family type, which was common before the industrial revolution, was replaced by only the mother, father and children, which we call the nuclear family, after the industrial revolution. In addition, there were differences in family types and settlements. Although there are different types of families, regardless of which type of family it is, the functions of the family, its life periods, and the duties and responsibilities of its members have always existed.

Keywords: Generation, Generation Y and Z, Family Communication.

GİRİŞ

Aile içi iletişimde, aile fertlerinin kendilerini ifade edebilmeleri, söz hakkına sahip olmaları önemli bir yer tutmaktadır. Aile içi iletişimde çocuğun birey olarak kabul görülmesinin ve iletişime etkin olarak dahil edilmesinin benlik ve öz saygısını artırdığı bilinmektedir. Özmen (2007)

Aile, anne, baba ve çocuklardan oluşan, üyeleriyle birlikte sosyo-kültürel görevlerini yerine getiren önemli bir kurumdur. Diğer bir ifadeyle aile, yapısı ve fonksiyonu zamanla değişebilen, insan neslinin sürekliliğini sağlayan, bireyin sosyalleşme sürecini başlatan, aile fertlerini duygusal doyuma ulaştıran, toplumun maddi ve manevi zenginliklerini kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik ve hukuksal işlevleri bulunan toplumsal kurumlardan biridir

Kağıtçıbaşı, ailenin sosyo-ekonomik durumu ile anne ve babanın çocuğa yüklediği değerler arasında bir bağlantı olduğunu öne sürmektedir. Ona göre, ailenin sosyo-ekonomik durumu arttıkça anne ve babanın çocuğa atfettiği ekonomik değer ve ondan beklediği maddi fayda azalmaktadır. Bunun tam tersi, ailenin sosyo-ekonomik durumu düştükçe aile tarafından çocuğa yüklenen sorumluluklar da artmaktadır.

Farklı sosyal statü veya eğitim seviyesindeki ailelerde dünyaya gelen çocukların zihinsel gelişim düzeyleri birbirinden farklılık gösterir. Statü esasına dayalı alt sınıfa dahil bir ailede yetişen çocuk bir fert olarak dikkate alınmaz, soruları çoğu kez cevapsız kalır, duygu ve isteklerine saygı duyulmaz. Bunun aksine, orta sınıfa dahil bir ailede ise çocuğun isteği, arzusu ve merakı dikkate alınır ve çocuğa her konuda yapılması gereken açıklama yapılır. Dolayısıyla alt sınıftaki aileden farklı olarak orta sınıfa dahil bir ailede dünyaya gelen çocuklar, zihinsel gelişme ve sosyalleşme bakımından daha avantajlı bir durumdadır. Sonuç olarak, aile, çocuğun hayata başlangıç yeri olarak,

Nesrin Işık Aslan¹

Bahar Gülsün Erbatur²

Tülay Akdemir³

How to Cite This Article

Işık Aslan, N., Erbatur, B. G. & Akdemir, T. (2023). "2000 Yılından Önce (Y Kuşağı) ve Sonra (Z Kuşağı) Doğan Çocuklarda Aile İçi Verilen Görev ve Sorumluluklar ve Teknolojinin Etkisi", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(70):3890-3896. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.73308>

Arrival: 01 September 2023

Published: 30 November 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Öğretmen, MEB, Diyarbakır, Türkiye

² Öğretmen, MEB, Diyarbakır, Türkiye

³ Öğretmen, MEB, Diyarbakır, Türkiye

çocuğun sosyalleşmesinde, hayata ve topluma uyum sağlamasında olumlu ve olumsuz etkileri olan önemli bir kurumdur.

Aile İçi İletişim

Aile içi iletişim eşlerin birbirleri arasında, annenin çocuğuyla veya çocuklarıyla, babanın çocuğuyla veya çocuklarıyla, çocuğun anne ve babasıyla, kardeşlerin birbirleri ile kurduğu iletişimidir. Aile içi iletişim çocuğun kişiliğinin gelişiminde en etkili faktörlerden biridir.

Kuşak Kavramı

Kuşak dediğimiz kavram; belirli tarihsel aralıklarda doğup büyüyen bireyler topluluğunu ifade etmektedir. Nesil ya da jenerasyon şeklinde de ifade edilen bu bireyler topluluğu, belirli tarih aralığında doğmuş, aynı ya da benzer toplumsal koşulları yaşamıştır. Topluluklar; günümüzde genç kuşak ve yaşlı kuşak şeklinde de ifade edilmektedir. Ancak bu ayrım çoğu zaman yetersiz kalırken, bu yetersizliğin giderilmesi için kuşak teorisine ihtiyaç duyulmuştur. Kuşak teorisinde kuşaklar beşe ayrılmakta ve bu da toplulukları tanımlamakta çok daha yeterli olmaktadır. Günümüzde literatüründe bahsedilen beş kuşak; Sessiz Kuşak, Bebek Patlaması Kuşağı, X Kuşağı, Y Kuşağı ve Z Kuşağı'dır.

Tarihsel süreç boyunca pek çok gelişme yaşanmış ve bu gelişmeler, toplumsal değişim ve dönüşüm yaşanmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu değişim ve dönüşümler, o dönemde yaşayan bireylerin düşünce, tutum, davranış ve yaşam tarzlarını önemli ölçüde etkilemişlerdir. Dolayısıyla kuşak teorisi, tarihsel süreç boyunca her dönemin kendine ait bir insan profili bulunduğunu iddia eder. Bu iddia, aynı zamanda sosyolojinin de iddiasıyla paraleldir. Çünkü sosyoloji, bir toplumsal dönüşümü anlayabilmek için yaşanan toplumsal gelişmeleri ele alır ve bu temelde açıklar. Kuşak teorisi de kuşakları yaşadığı dönemde gerçekleşen toplumsal olayları baz alarak analiz ettiğinden; kuşak teorisinin savunduğu düşüncelerin sosyolojiyle paralellik gösterdiği görülmektedir. Bu nedenle kuşak teorisi sosyolojik anlamda ele alınmaya ve incelenmeye değer bir konudur. Günümüzde kuşak kavramı farklı sosyal bilim alanlarına konu olmuşsa da bu alanda yapılan sosyolojik çalışmalar halen yetersizdir.

Kuşak kavramı belli bir dönemde, özdeş ya da benzer olaylar yaşamış insanları ifade eder. Kuşaklar aynı tarihsel aralıkta doğmuş, benzer sosyal, ekonomik, politik atmosferi yaşamıştır. Tarihsel süreç içerisinde yaşanmış, tarihin akışını değiştiren önemli olaylar, beraberinde getirdiği toplumsal değişim ve dönüşümler, o dönemde yaşayan toplum üzerinde etkili olmuş ve onların tutumlarını şekillendirmiştir. Bu nedenle aynı zaman diliminde yaşayan bireylerin yaşamlarında benzerliklerin olması ve benzer tutumlar sergilemesi söz konusu olmaktadır.

Kuşak ; Türk Dil Kurumu tarafından felsefi olarak “Aşağı yukarı aynı yıllarda doğmuş olup aynı çağın koşullarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, yazgıları yaşamış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu” şeklinde tanımlanmıştır. Toplum bilimi olarak ise kuşak; “Yaklaşık yirmi beş, otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, göbek, nesil, batın, jenerasyon” şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2019). İlk kuşak araştırmacılarından Strauss ve Howe (1991), kuşağı “yaklaşık yirmi iki yıllık zaman dilimi içerisinde veya insanın yaşam aşamaları olan çocukluk, genç yetişkinlik, orta yaş ve yaşlılık süreleri boyunca, beraber yaşamış insan topluluğu” olarak tanımlamıştır.

Günümüzde dünyada beş kuşak birlikte yaşamakta ve bu durum kuşak çatışması yaşanmasına sebep olmaktadır. Kuşak çatışması terimi, 1968 yılında öğrenci hareketlerinin yoğunlaşmasından sonra toplumda gençlik sorunlarının ortaya çıkmasıyla oluşmuştur. (Tezcan, 2016: 40). Bütün kuşaklar kendilerine has, farklı ekonomik, kültürel, sosyal koşullarda yetişmiş, bu şekilde kendi değer yargılarını oluşturmuşlardır. Kuşakların sahip olduğu değer yargıları farklılık gösterdiğinden, kuşaklar arası çatışmalar yaşanmıştır. Günümüz Türkiye'sinde meydana gelen hızlı toplumsal değişimler, gerek aile içinde gerekse aile dışında toplum düzeyinde kuşaklar arası ilişkiler yönünden çatışmalara konu olmaktadır (Tezcan, 2016: 8). Eski kuşaklar tarafından kullanılan “şimdiki gençler” ifadesinin arkasından genel olarak olumsuz yargılar kullanılmaktadır ve her kuşak, çoğu zaman kendinden sonraki kuşağı eleştirme meyillisidirler. Y Kuşağı, eski kuşaklar tarafından eleştirilmekte, sıklıkla sorumsuz, akli bir karış havada, yüksek özgüvenli ve tembel (Tezcan, 2016) olmaları konusunda suçlanmaktadır.

Kuşak çatışması kavramı, yalnızca günümüze ait bir durum olmayıp eski tarihlerde de görülmektedir. Örneğin; İsa'dan sekiz yüzyıl önce yaşamış Hesidos, genç kuşağı şu şekilde yargılamıştır (Yörükoğlu, 1999: 193)

Günümüz gençleri öyle sorumsuz ve uçarlar ki yarın ülke yönetimini üstleneceklerini düşündükçe umutsuzluğa kapılıyorum. Bize ağır başlı olmayı, büyüklerimize saygılı davranmayı öğretmişlerdi. Şimdiki gençler ise ne kural tanıyor ne beklemesini biliyorlar. Üstelik duygusuz ve düşüncesiz davranıyorlar”.

Görülmektedir ki insanlık tarihi boyunca her kuşak, kendinden sonra gelen kuşağı benzer biçimde yargılamaktadır. Yetişkinlerin genç kuşakları küçümseme, onlara tepeden bakma, sorumsuz, asi ve yaramaz, eğlence düşkün olarak

görme eğilimleri çokça görülmektedir. Her dönemde gençlikle ilgili negatif yargıların bulunması, kuşaklar arası uzlaşmazlıklar ve yanlış anlama eğilimini doğurmuştur (Nalçaoğlu, 2007: 94).

Kuşaklara Ait Sınıflar

Kuşak tanımları ve sınıflandırmalarında farklılıkların olduğu bilinmektedir. Aynı zaman diliminde yaşayan, benzer sosyal ve kültürel ortamları paylaşan bireylerin davranış kalıpları ve benzerlikleri bu kuşakların sınıflandırılmasında genellemeler yapılmasını sağlamıştır. Kuşaklar arasında bulunan farklılıkların yaşadıkları tarihsel, kültürel olaylara göre biçimlendiği gözlemlenmektedir. Küreselleşmeyle beraber gelişen teknolojiler beraberinde insanlık için değişimin başlamasına sebep olmuştur. Tarihsel süreçlere göre tanımlanan kuşaklar teknolojinin başlattığı dönemle birlikte teknolojik gelişmelerin ışığında nitelendirilmeye başlanmıştır. Kuşaklar 1965 yılından sonra sosyolojik gelişmeleri takip ederek şekillenmiştir. Z Kuşağı; X ve Y Kuşağından sonra, yaşamını teknolojinin merkezinde şekillendirmiştir (Kuyucu, 2014: 56).

Günümüzde farklı kuşakların bir arada yaşıyor olması, kültürel zenginlik yarattığı gibi, farklı davranış kalıplarının yarattığı sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Geçmişten bu yana, araştırmacılar tarafından kuşaklar, farklı tarih aralıklarında farklı isimlerle sınıflandırılmaktadır. Günümüzde en çok kullanılan sınıflandırmada kuşaklar, beş kuşağa ayrılmaktadır (Acılioğlu, 2015: 24).

Tablo 1: Kuşak Çeşitleri

Kuşak ismi	Sessiz Kuşak	Bebek Patlaması Kuşağı	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı
Belirleyici Tarih	1925-1945 arası doğanlar	1946-1964 arası doğanlar	1965-1979 arası doğanlar	1980-1999 arası doğanlar	2000 ve sonrası doğanlar

Kaynak: Acılioğlu, İ. (2015). İş'te Y Kuşağı, s. 24

Y Kuşak

Küreselleşme kavramı ilk olarak Y kuşağını etkilemiştir. Ekonomik anlamda kendinden önceki kuşaklara göre daha olumlu bir dünyada, büyük çapta savaşların ve yoklukların yaşanmadığı bir atmosferde büyümüşlerdir. Yeni teknolojilerin hızla geliştiği, internet başta olmak üzere sosyal medyanın da küresel iletişime katkı sağladığı bir çağda varlıklarını devam ettirmektedirler (Acılioğlu, 2015: 28). Y kuşağı bireyleri teknolojik, elektronik ve küresel sınırların şeffaflaştığı kablosuz bir ortamda dünyaya gelmişlerdir. Y kuşağı mensuplarının çoğu yavaş iş istihdamı ve genel olarak üniversite kredi borçları ile karşılaştı. Y kuşağı küreselleşmenin de etkisiyle teknolojinin insan yaşamına çok fazla müdahil olduğu ve birçok alanı değiştirip dönüştürdüğü bir çağda yetişmiştir. İnternet teknolojisi ve sosyal medya ile her türlü bilgidan anında haberdar olmaktadır. Açık iletişimi benimseyerek kendilerinden yaşça büyük insanlarla kurdukları iletişim, herkesi yaşından bağımsız bir birey olarak görmelerini sağlamıştır. Kendinden önceki kuşaklar gibi yokluk, savaş vb. durumları çok görmemeleri, yüksek hızda tüketim ve erişim olanaklarına sahip olmaları onların sabırsız özellikte olmalarına sebep olmuştur (Acılioğlu, 2015: 28).

Y Kuşağı için söyleyen özellikler şöyledir; hak eden, iyimser, yurttaş olarak düşünen, katılımcı ebeveyn, iş yaşamı dengesine değer veren, birçok görev sahibi ve takım odaklı. Ayrıca, bağımsızlığa ve statüye önem veren, sabırsız, bilgiye çabuk ulaşabilen, aşırı özgüvenli ve iyi idare edilebildiklerinde zengin bir yeteneğe sahiptir. Y Kuşağı, iyimser, teknolojiyi kullanmakta beceri sahibi ve sosyal olarak takım içinde aktif; aynı zamanda, otorite ve tecrübeye karşı nezaketsiz ve fazla mesai yaparak çalışmakta isteksizdir (Kurtoğlu ve diğ, 2016: 420).

Z Kuşak

Z Kuşağının aileleri ileri yaşlarda evlenen ve daha az boşanmanın yaşandığı aile yapılarına, Z Kuşağının ebeveynleri diğer kuşakların ebeveynlerinden ve aile yapısından çok farklı özelliklere sahiptir. Z Kuşağı ebeveynleri, çocuğunun daha iyi eğitim alması, iyi şartlarda büyümesi ve güven içerisinde olması için aktif bir tutum içerisindedir. Küresel terörizmle, okullarda yaşanan şiddetle, ekonomik belirsizliklerle, resesyon, ipotekli konut kredisi vb. durumlarla karşılaşmışlardır. Z Kuşağında, geleneksel inanışları benimseyen yeni muhafazakâr düşünce yapısıyla aileye değer veren, otokontrol ve daha fazla sorumluluk sahibi olduğu yaşam tarzı ve davranışları da gözlemlenmektedir (Latif ve Serbest, 2014: 143).

İnternet ve sosyal ağlara bağlandıkları teknolojik cihazlar adeta vücutlarının bir parçası haline gelmiştir. Teknoloji, sosyal medya, İlkokul çağına gelmeden hayatlarının gerçeği haline gelmiştir. Sürekli sanal ortamda vakit geçiren Z Kuşağı, sanal ortamlar da dahil olmak üzere günlük yaşamlarında sürekli mesaj bombardımanına uğramaktadırlar. Z Kuşağı özgünlük ve realite değerlerine sahiptir (Acılioğlu, 2015: 31).

Teknolojik yeniliklere çok seri bir şekilde adapte olan, verilen görevi titiz ve hızlı bir şekilde gerçekleştirebilen Z Kuşağı doğuştan tüketici olarak nitelendirilmektedir. İletişim konusunda, diğer kuşaklara göre daha sosyal bir yapıya sahiptir.

Günümüzde iş hayatı dahil olmak üzere pek çok alanda fazlasıyla eleştirilen Y Kuşağı'nın da kendinden sonra gelen ve şu an çoğu çocuk yaşta olan Z Kuşağı'nı eleştirdiğini görmekteyiz. Örneğin; "dijital çocuklar" (Gardner ve Davis, 2014) olarak nitelenen bu kuşak, Y Kuşağı tarafından dışarıda aktif bir şekilde oyunlar oynamak yerine sürekli dijital oyunlar oynamaları, sosyalleşmeyi yüz yüze yapmak yerine sanal bir şekilde yapmaları nedeniyle eleştirilmektedirler. Muhtemelen Z Kuşağı da kendinden sonra gelecek kuşağı benzer ya da daha farklı şekilde yargılayacaktır.

Gençlik, genç olmayanların değer yargılarına uymadıkları için yargılanmaktadır. Bununla birlikte toplumsal değer yargıları, durağan bir yapıda olmayıp aksine dinamik bir yapıdadır. Yunan düşünür Herakleitos'in söylediği gibi; değişmeyen tek şey değişimin kendisidir. Sürekli değişen dünyada, toplum söz konusu değişime kapalı ise o toplumda çelişki yaşanmaktadır (Özgür, 2013: 46). Bir neslin değerleri, davranışları, yaşam tarzı ve yaşama dair pek çok yargısı diğer kuşaklarla uyumsuzluk gösterir, hatta göstermelidir de. Bir neslin kendinden önceki nesille birebir aynı olması ve önceki nesiller tarafından oluşturulmuş kalıplar ve değer yargılarının dışına çıkmaması, toplumsal değişimin ve dolayısıyla ilerlemenin önünde büyük bir engeldir.

Z Kuşağı Ve İletişim Sorunları

İletişim insan hayatında temel bir ihtiyaçtır. İletişim olmasa kişilerin ya da toplumların hayatlarını büyük ölçüde devam ettirmeleri mümkün değildir. Zaten hayatı anlamlı kılan şey de sosyal yaşamda yaşanan sağlıklı ilişkilerdir. Bireyin kişilik gelişimi (benlik tasarımları) toplumsallaşma sürecinde ortaya çıkar. Birey doğduğu andan itibaren, içinde bulunduğu toplumun ve sosyal yapının kendisine öğrettiklerini benimsemesi ile bir kimlik ve kişilik sahibi olur. Bu kimlik ve kişiliğin karakteristik yapısı, kişinin davranışları ve tutumları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Bireyin çevresiyle olan iletişimi, kendi iç dünyası ile de uyum içerisinde olduğunda anlam taşır. Bu nedenle iletişim sürecinde çatışma veya uyumsuzluklara neden olan veya olabilecek olan ilişkiler, iletişimde sorunların kaynağını oluşturabilmektedir. Bu durumda yaşanan iletişim sorunları hem bireysel düzeyde hem de kişilerarası ilişkiler sürecinde etkili olmaktadır. İç iletişimi ve çevresiyle oluşan iletişim sürecindeki mesajlar birbiri ile uyumlu ise bireyin sosyal yapı ve toplumsal uyumluluğu, sağlıklı bir gelişim gösterecektir.

İyi bir iletişim, kişinin kendi iç dünyasında yaşananlar kadar, toplumsal ve kişilerarası iletişim için de önemlidir. Bireyin yaşam kalitesi, kendisi ile kurduğu içsel iletişim ve buna bağlı olarak oluşturduğu anlamlara göre şekillenmektedir. Bu nedenle iletişim sürecinin merkezinde kişinin kendisinin yer aldığı gözden kaçmamalıdır.

Z kuşağının en belirgin özelliği, bu bireylerin internetle, teknolojiyle büyümeleridir. Çok farklı yazılım programları, bilgisayarlar ve en önemlisi neslin elindeki akıllı telefonlar... Bütün bu teknolojik figürler Z neslini sosyal ve bilimsel açıdan ön plana çıkarıyor. Bireyler farklı eğitim sistemleri içerisinde harmanlanır, donanım sahibi olurlar fakat sonuç itibarıyla bireylerin kazandıkları donanımlar onları mutlu etmek yerine gerginleştirir, tatmin etmez ve sonunda ortaya çıkan yalnızlık ve yabancılaşma duygusu mutsuzluk biçiminde kendisini gösterir.

Z kuşağının doğumu akıllı telefonlar, videolar, internet ve görsel teknoloji ile dijital dünyanın içinde olmuştur. Bu özellikleriyle diğer kuşaklardan farklı olup şuanda kullanılmakta olan teknoloji onlar için yeni bir şey değildir. Bu kuşak teknoloji konusunda oldukça gelişmiş olup program ve alet kullanımlarında başarılıdırlar. Gelişmiş yazılım ve kullanım programları ile çok daha üretken olabilirler ve sadece sosyal medyanın etkinliği onlar için yeterli olmayacaktır. Genel anlamda pragmatik ve realist, yani (faydacı-yararlı) özelliklere sahiptirler. Risk alma konusunda kendinden önceki kuşaklara nazaran daha tedbirdirler. Girişimci ve daha sosyal olan bu nesil gelişen teknolojinin içerisinde büyüdüklerinden dolayı yeni teknolojilere karşı aç, kendilerini geliştirmek ve kanıtlamak için hevesli ve hızlı öğrenen bir kuşaktır. Herhangi bir konuya odaklanmaları 8 saniye gibi kısa bir zaman dilimini kapsar. Yani onları kazanmak için dikkatlerini çekmek gerekir. Bu açıdan çok etkileyici ve dolaysız olmak gerekmektedir. Uzun yazılar, zaman-alan ve tekrar eden uygulamalar Z kuşağına sıkıcı gelir (Penfold, 2017)

İndigo ve Kristal Çocuklar; "Z" kuşağını temsil ederler. X ve Y'den daha uzun çalışmaktadırlar: Z kuşağı çocukları "X" ve "Y" kuşaklarına göre daha uzun saatler çalışmaya heveslidirler. Maddi açıdan daha kazançlı işler yapmak isterler. Daha fazla para kazanmak için mesai sonrası ve hafta sonları işe gitmek isterler.

Teknoloji onlar için olmazsa olmazdır: Z kuşağının yüzde 57'si teknolojinin kendilerini daha üretken yaptığını söylüyor. Yüzde 39'u için akıllı telefonlar, yüzde 37'si için dizüstü bilgisayarlar zaruri (Eğitim Caddesi, 2016).

Tablo 2: Y ve Z kuşakları Arasındaki Önemeli Karakteristik Farklar

Y Kuşağı	Z Kuşağı
Teknolojiyi iyi kullanan: 2 ekran aynı anda ve paylaşımına açık	İleri derecede teknoloji kullanan: 5 ekran aynı anda açık ve paylaşımına açık
Oturarak çalışmayı seven	Aktive ve gönüllü olarak çalışan
Çok-kültürlü toleransa sahip	Birliktelik ve beraberliğe inanan
Kendinden emin değil	Kendinden emin
Yazılı olarak iletişimde olan	İmaj/video ve görsellerle iletişimde olan
Malzeme ve konuları paylaşan	Malzeme ve konuları yaratan
Öz güven yetersizliği olan	Alçak gönüllülüğe sahip
Şimdiye odaklanan	Geleceğe odaklanan
İyimser	Gerçekçi
Keşfedilmeyi bekleyen	Başarılı olmak ve kazanmak için çalışan
Takım çalışmasına müsait	Birlik ve beraberlik ruhu taşıyan

Kaynak: Seymen, İ. (2017).

Ailede Görev ve Sorumluluklar ve Z Kuşağı

Aile; çocuğun dünyaya geldiği andan itibaren çocuğu koruyan bir koruyucu kalkandır. Ona dünyanın olumlu-olumsuz yönlerini gösteren rehberidir. Aile bireyleri, davranışları ve bilgisiyle çocuğa rol-model olan en büyük aktörlerdir. Bundan dolayı Rousseau'nun da (2009) belirttiği gibi çocuk eğitiminde anne ve babaya büyük bir görev bilinciyle hareket etmelidir. Bu görevlerde, anne ve baba farklı şekillerde sorumluluk alır. Örneğin, anne, çocuğun beslenmesi, sevgi duygusunu hissetmesi, özgür bırakılması, dünyayı keşfetmesi, acı ve sevinci yaşaması süreçlerinde varlığının hissedilmesi gereken en önemli kişidir. Rousseau annenin çocuk yaşamındaki bu önemini Emile ve Eğitim Üzerine adlı eserinde şu şekilde ifade etmiştir: “Anne olmayınca çocuk olmaz. Sorumlulukları karşılıklıdır ve bir taraf sorumluluğunu olması gerektiği gibi ifa etmezse öbür tarafta kendi görevini ihmal eder. Çocuk annesini sevmek zorunda olduğunu bilmeden önce sevmelidir” (Rousseau, 2009b:122).

Rousseau, eserinde çocuğun yaşamında annenin önemine vurgu yaptığı gibi, çocuğun gelişiminde ve hayata hazırlanmasında babanın da önemine değinmiştir. Rousseau'ya (2009b:125) göre bir “baba” türünün devamını sağlamakla yükümlüdür. Devlete yurttaşlar kazandırma konusunda çaba göstermelidir. Bu sorumluluk ve çaba içinde olamayan bir babanın “baba olmaya” hakkı yoktur. Benzer düşünceler “anne” için de geçerlidir. Anne de baba faktörü gibi çocuğun en iyi şekilde yetiştirilmesinde, topluma yararlı bir birey olmasında ve yaşadığı yüzyıla uyum sağlamasında görevlerini hakkıyla yerine getirmelidir. Anne ve baba bu görevleri yerine getirirken de bir takım hususlara özen göstermelidir. Örneğin, anne ve baba çocuğa bir konu hakkında doğru ve yanlış öğretecekse, başta davranışlarıyla bunu çocuğa kendi göstermelidir. Anne ve baba çelişkili bir davranış içerisinde olmamalıdır. Davranışları mutlaka tutarlı olmalıdır. Aksi takdirde tutarsızlık, çocuğun zihninde karmaşa yaratır. Öte yandan; çocuk eğitiminde çocuğa kazandırılması gereken birçok değerler vardır. Büyüklerine ve küçüklerine karşı nasıl davranılması gerektiği konusunda çocuğa iyi bir örnek olmalıdır. Kendi deneyimlerini, karşılaşılan problemlerin çözümünde çocuğa aktarabilmelidir. Olumsuz duygu ve düşüncelerle karşılaştığında, kendini nasıl motive edebileceğini, hedeflere ulaşmada planlı-programlı çalışma yollarının neler olduğu hususunda çocuğa rehberlik yapabilmelidir.

Aileler çocuklarının daha iyi bir eğitim alması için bütün imkânları çocuklarına sunmakta ve bilinçli bir şekilde çocukların eğitimleriyle ilgilenmektedir. Bilinçli bir aile profili ile çocuklara sunulan bu imkânlar çocuğun kendisine olan güvenini de artırmaktadır. Çocuklar aileleri tarafından eleştirilmek değil, övülmek, ödüllendirilmek isterler. Rousseau'nun (2009) belirttiği gibi, çocuk dünyanın en saf varlığıdır, bu varlığın mimarı ailedir. Z kuşağı, aileleri veya arkadaşlarıyla yüz yüze değil, sosyal medya veya kitle iletişim araçları ile iletişim kurmayı tercih etmektedirler. Bu durum onların biraz daha “benmerkezci” olmasına sebep olmaktadır. Okul öncesinden ergenlik çağına kadar devam eden bu benmerkezci yaklaşım, çocukların yaşamında bazen olumsuz etkiler de yaratabilmektedir. Çocuğun sosyalleşmesinden, topluma uyumlu bir birey olmasına kadarki süregelen zaman dilimine yön veren bir duygudur. Benmerkezci çocuğun ilerde “bencil olması, paylaşmaması, yakın çevresindeki insanlara yardım etmemesi, farklı değerlere saygı duymaması, üretken olmaması, kendi yaşam alanı içinde farklı insanların problemlerine duyarsız kalması” beklenen bir durumdur (Senbir 2004;Taş, Demirdöğmez ve Küçükkoğlu,2017). Rousseau(2009a) çocuklardaki benmerkezci duygunun onlarda bu saydığımız yanlış davranışların daha da büyümesine neden olacağını ifade etmektedir.

Z kuşağı dijital çağın çocuklarıdır. Dijitalliğin verdiği olumsuz durumlardan biri ve ailelerin bile bazen kontrol edemediği davranış “internet bağımlılığıdır”. Çocuklar internet ortamında saatlerce vakit harcayıp, hareketsiz kalabilmektedirler. Bu durum çocukların internet başında beslenme bozukluklarına, bunun sonucunda obezite, çocukların psikomotor davranışlarında hareketsizliğin görülmesine neden olmaktadır. Artık Z kuşağı çocukları

dışarda oyun oynamak yerine evde bilgisayar başında oyun oynamayı, televizyon başında zaman geçirmeyi tercih etmektedir. Aileler de bu durumdan hoşnut olmamalarına rağmen, çocuğa çok fazla müdahale edememektedirler (Senbir 2004; Taş, Demirdöğmez ve Küçüköğlü,2017).

Z kuşağı herhangi bir işi yaparken, sabırsız ve aceleci, bir an önce sonuca ulaşmaya çalışan davranışlar gösterir. Gördükleri herhangi bir şeye hemen sahip olmak isterler. Rousseau'nun bu konudaki görüşleri şu şekildedir:

Çocuğunuzu mutsuz kılmanın en kesin yolunu biliyor musunuz? Onu her şeyi elde etmeye alıştırmak; çünkü gidermesi kolay arzuları durmadan arttığı için, er ya da geç, olanaksızlık karşısında bu arzuları ister istemez geri çevirmek zorunda kalacaksınız ve bu alışılmamış geri çevirme onu arzu ettiği şeyden yoksun kalmasından daha çok üzecektir. Önce elinizdeki bastonu isteyecek, yakında saatinizi, sonra da uçan kuşu isteyecektir; parladığını gördüğü yıldızı da, göreceği her şeyi de; Bilginin hızlı değişimine çok çabuk uyum sağlamaktadırlar (Rousseau, 2009a:63).

Toplumlar geçmişten günümüze sürekli kendini yenileme ve geliştirme çabası içerisindedir. Eğitim, bu değişime yön veren en önemli öğedir. Çünkü eğitim hem değişimi sağlar, hem de gelişme ve yeniliklerin etkisiyle kendisi de değişikliğe uğrar. Toplumsal olarak ortaya çıkan bu gelişmeler ve değişimler gösterdikleri nitelikler açısından, kuşakların sınıflandırılmasına neden olmuştur. Kuşaklar arasındaki bu sınıflandırmada dönemin siyasi, sosyal, ekonomik, teknolojik, eğitim anlayışlarının büyük bir etkisi olmuştur. Bunlar arasında en önemlisi teknolojik alanda yaşanan gelişmeler gösterilmektedir. Teknolojik gelişmeler sayesinde toplumun her bölümünde aile yapısı, çocuk yetiştirme anlayışı, eğitim politikaları vs. değişime uğramıştır. Örneğin tarım toplumunda erkek çocuğun rol-modeli tarlada babası iken, kız annesini gözlemlemiştir. Sanayi toplumunda ise, geniş aileden çekirdek aileye geçiş süreciyle beraber çocuğun rol-modeli fabrikada ustası olmuştur. Bu toplumlarda en önemli kural, disiplinli ve düzenli çalışma ortamıdır.

Eserde, Rousseau adeta günümüz Z kuşaklarının eğitiminden bahsedercesine ailelere bir takım öneriler sunmuştur. Bu önerilerde;

- ✓ Çocukların annesi tarafından beslenmesine,
- ✓ Anne ve babanın bütün öğrenme süreçlerinde çocuğun yanında olmasına,
- ✓ Çocuğa iyi bir model teşkil etmesine,
- ✓ Çocuğun duygu ve düşüncelerini rahat ifade edeceği ortamların olmasına,
- ✓ Çocuğa ceza yerine ödül verilmesine,
- ✓ Çocuğun oyun oynamasına izin verilmesine,
- ✓ Çocuğun özgürlüğünün kısıtlanmamasına vurgu yapmaktadır.

Özetle, çocuklar bir toplumun geleceği, toplumların kalkınmasında önemli bir yapı taşı olarak görülmektedir. İnfomal olarak aileden aldığı ve formal olarak okulda gördüğü eğitim onun gelecekte nasıl bir birey olacağı konusunda bilgiler vermektedir. Unutulmamalıdır ki, aileden alınan eğitim okullardaki eğitimin başarılı olmasını sağlamakta ve çocuğun daha sonraki yaşamını etkilemektedir. Burada önemli olan ailelerin çocuklarının farklı becerilerle donatıldığını bilmeleri, her çocuğun özel bir yetenekle dünyaya geldiğini fark etmeleri ve bu farkındalıkla çocuklarına eğitim ortamı sunmaları beklenmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Yaptığımız araştırmada, X, Y veya Z kuşağı aile içi görev ve sorumlulukların öneminin farkında. Buna göre genel olarak, aile bireyleri arasında bir iş bölümü yapılmakta. X ve Y kuşağı, Z kuşağının teknolojiye daha hâkim bir kuşak olduğunu, daha bireysel, özgüvenli, analitik düşünme becerisinin yüksek olduğunu, Z kuşağının daha özgür hareket etmek istediğini ve ettiğini, Z kuşağının daha az çaba harcadığını, teknolojinin çocukların özgüvenini olumlu yönde etkilediğini fakat teknoloji ile içiçe olan çocuklarının takım çalışmasında başarısız olduğunu ve son olarak Z kuşağının bilgiye daha hızlı ulaşabildiğini düşünmektedir. Bununla birlikte Y kuşağı, Z kuşağının sağlık problemlerinin (göz, duruş bozuklukları, obezite gibi.) teknolojiden kaynaklı artış gösterdiğini düşünmektedir. Y kuşağı aile içi iletişimi Z kuşağından daha fazla önemsemektedir. Y kuşağı da Z kuşağı gibi ebeveynleri ile kendileri arasında kıyaslama olduğunu düşünmektedir. Ayrıyeten Y kuşağı kendi çocukluk döneminin daha kolay olduğunu düşünmektedir.

Z kuşağı ise, kendi görev ve sorumluluklarının farkında olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla kendilerine verilen görevleri hemen yapılması gerektiğini düşünmektedirler. Fakat derslerinin, kendilerine verilen görev ve sorumluluklardan daha önemli olduğunu düşünmektedirler. Z kuşağı Y kuşağının düşündüğü gibi teknolojinin onları sosyal yaşamdan uzaklaştırdığını düşünmemektedir. Z kuşağı da aile içi iletişime önem vermektedir.

Bütün bu düşünceler, aile içi yaşantının değişimine sebep olmamıştır. Velilerin; teknolojik aletlerin (TV, Bilgisayar, Tablet, Telefon) kullanımının gereğinden fazla olmasının getireceği zararların farkında olmalarından ötürü, teknolojik aletlerin kullanımına kısıtlama getirmeye çalıştıkları gözlemlenmiştir.

Türkiye aile yapısının, gelenek ve göreneklerin, yaşam tarzının; kuşaklar arasında çok fazla değişkenliğe yer açmadığı gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

Bayar, B. (2019). Y Kuşağı ve Türkiye’de Y Kuşağına İlişkin Çalışmalar, Dumlupınar Üniversitesi/ Kütahya.

Erten P. (2019). Z Kuşağının Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumları. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 10(1), 190- 202

Kaya, K., & Tuna, M. (2010). Popüler Kültürün İlköğretim Çağındaki Çocukların Aile İçi İlişkileri Üzerindeki Etkisi, Sosyal Bilimler Dergisi. Mayıs 2010, Sayı:21, ss.237-256. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi/ISPARTA

Koç Akran,S., (2019). Türkiye’deki Z Kuşakların Eğitiminde Ailenin Rolü: Jean Jacques Rousseau’nun “Emile Ya Da Eğitim Üzerine” Örneği.

Özodaşık, M.,(2019). Nesil ve İletişim Sorunları. Online Journal of the Faculty of Communication Sciences Cilt:27 Sayı:4 Volume: 27 Number: 4ISSN-1309-3487İlişkiler

Seymen, A.F. (2023). Y ve Z Kuşak İnsanı Özelliklerinin Milli Eğitim Bakanlığı 2014-2019 Stratejik Programı ve TÜBİTAK Vizyon 2023 Öngörülleri ile İlişkilendirilmesi Azteca Üniversitesi, Meksika. İşletme Yönetimi-Yönetim Bilimleri.

Şahin, S., & Aral, N. (2012). Aile İçi İletişim (Communication Within The Family), Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi 2012 1(3), 55-66

Şimşek, G. (2012). Z Kuşağının Kişilik Özellikleri Ve Kariyer Değerlerinin İncelenmesi (Beykent Üniversitesi Öğrencileri Örneği)

Türkiye’de İthalat Fiyat Geçişkenliği*

Import Price Pass-Through In Turkey

ÖZET

Türkiye ekonomisinin genelinde ve özellikle imalat sanayinde ithalat fiyat hareketleri, yurt içi fiyatları kısa dönemde büyük ölçüde etkileyebilmektedir. Bu nedenle ithalat fiyatlarından enflasyona geçiş etkisini inceleyen çalışmalar para politikası uygulamaları için önem arz etmektedir. Ulusal ve uluslararası iktisat yazını incelendiğinde döviz kurundan enflasyona geçiş etkisini araştıran çok sayıda çalışmanın olduğu, ancak ithalat fiyatlarından enflasyona geçiş etkisini araştıran çalışmaların kısıtlı olduğu dikkat çekmektedir. Bu çalışmada, Türkiye’de fiyatlar genel düzeyine yansıyan geçişkenlik etkisi, ithalat fiyat endeksinden yola çıkılarak yapısal vektör otoregresyon (SVAR) analizi ile araştırılmaktadır. Çalışma, Ocak 2013-Ekim 2022 dönemini kapsamaktadır. Etki tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırması bulgularına göre ithalat birim değer endeksinde meydana gelen bir standart sapma yapısal şok karşısında (i) döviz kuru artış yönünde tepki vermekte ve çıktı açığının büyümesine yol açmaktadır, (ii) üretici ve tüketici fiyat endeksleri yükselmektedir, (iii) ithalat fiyatlarının üretici fiyatları üzerindeki geçiş etkisi, tüketici fiyatları üzerindeki geçiş etkisinden büyüktür, (iv) Döviz kurunun yurt içi fiyatlara geçiş etkisi, ithalat birim değer endeksinin geçiş etkisine göre yüksektir. Elde edilen bulgular, Türkiye özelinde ithalat bağımlılığının kurtulmanın ve ihracat potansiyelini geliştirebilmenin ve genişletebilmenin önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: İthalat fiyatları, döviz kuru, enflasyon, geçiş etkisi, SVAR.

ABSTRACT

Throughout the Turkish economy and especially in the manufacturing industry, import price movements can greatly affect domestic prices in the short term. For this reason, studies examining the pass-through effect from import prices to inflation are important for monetary policy applications. When the national and international economics literature is examined, it is noteworthy that there are many studies investigating the pass-through effect from exchange rate to inflation, but studies investigating the pass-through effect from import prices to inflation are limited. In this study, the pass-through effect on the general price level in Turkey is investigated by structural vector autoregression (SVAR) analysis based on the import price index. The study covers the period from January 2013 to October 2022. According to the impulse response functions and variance decomposition findings, a standard deviation in the import unit value index (i) reacts to the structural shock by increasing the exchange rate and causes the output gap to grow.(ii) Producer and consumer price indices are rising. However (iii) the pass-through effect of import prices on producer prices is greater than the pass-through effect on consumer prices.(iv) The pass-through effect of the exchange rate on domestic prices is higher than the pass-through effect of the import unit value index. The findings reveal the importance of getting rid of import dependency and developing and expanding the export potential in Turkey.

Keywords: Import prices, exchange rate, inflation, pass-through effect, SVAR.

GİRİŞ

Döviz kurlarının ve ithalat fiyatlarının, yurt içi enflasyonu ne ölçüde etkilediği para politikası için büyük önem taşımaktadır. Taylor (2000), bir politika aracı olarak parasal istikrar ile parasal etkinlik arasındaki tamamlamaya dikkat çekerek, geçişkenlik düzeyi bir ülkenin parasal istikrarına bağlı olduğu durumda, daha istikrarlı bir enflasyon döneminde, para politikasının da daha etkin bir politika aracı haline geleceğini vurgulamaktadır. McCarthy (2007), İngiliz Bankası’nın enflasyon raporuna işaret ederek, döviz kurlarının ve ithalat fiyatlarının, Para Politikası Komitesi görüşmelerinde yatırım tahminlerinde dikkate alınan temel hususlar olduğunu ifade etmektedir. Monacelli (2005), çalışmasında ithalat fiyatları geçiş etkisinin eksik kaldığı bir ekonomide enflasyon ile çıktı açığının istikrarı arasında ortaya çıkacak bir dengesizliğin, politika tasarımını olumsuz yönde etkileyeceğini göstermektedir.

İktisat yazınında fiyat geçişkenliği ile ilgili çalışmaların büyük bölümünde döviz kurunun yurt içi fiyatlara geçiş etkisi incelenmektedir (Leigh ve Rossi, 2002; McCarthy, 2007; Kara ve Ögünç, 2012; Dedeoğlu ve Kaya, 2015; Emek vd., 2021). Ancak, Kara ve Ögünç’ün (2012) de ifade ettiği üzere, Türkiye gibi küçük ve açık bir ekonomide döviz kurunun yurt içi fiyatlara geçiş etkisi incelenirken yabancı para cinsinden ithalat fiyat geçişkenliği oldukça önem taşımaktadır. Fisher’in (1989) ifadeleriyle döviz kuru geçişkenliği, döviz kurunda meydana gelen değişimlerin ithalat fiyatlarına yansması olgusudur. Fisher bu çalışmasında, döviz kurundaki değişikliklerin ithalat fiyatlarındaki değişikliklere yol açtığını, ancak döviz kurunun geçiş derecesinin ekonomilerin iç ve dış piyasa yapılarına ve döviz kuru rejimine bağlı olduğunu göstermektedir.

Nimet Varlık¹

How to Cite This Article

Varlık, N. (2023). “Türkiye’de İthalat Fiyat Geçişkenliği”, Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(70):3897-3907. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.73325>

Arrival: 01 September 2023

Published: 30 November 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

* Bu çalışma IERFM2023 Kongresi’nde sunulan “Türkiye’de Fiyatlar Genel Düzeyine Yansıyan Geçişkenlik Etkisi” adlı bildirinin gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş hâlidir.

¹ Doç, Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi İdari ve Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Kırıkkale, Türkiye

An ve Wang (2012)'a göre, döviz kurundaki hareketler üretici ve tüketici fiyatlarına (PPI ve CPI); (i) ithalatın PPI'daki payına yansıyan ithal ara mallarının fiyatları kanalıyla, (ii) ithalatın CPI'daki payına yansıyan ithal tüketim malları fiyatları kanalıyla ve (iii) yurtiçinde üretilen malların fiyatları kanalıyla olmak üzere üç kanaldan iletilmektedir. Bu nedenle ithalat fiyatlarının PPI ve CPI'ya geçişi; ithalatın PPI ve CPI içindeki payına ve yurt içinde üretilen malların fiyatlarının döviz kurundaki hareketlere verdiği tepkilere bağlı olacaktır.

Döviz kurunun yurt içi fiyatlara geçişi hakkında Leigh ve Rossi (2002), Türkiye gibi küçük açık bir ekonomide döviz kurunun enflasyon (ve enflasyon beklentileri) üzerinde büyük etki yaratabileceğini ifade etmektedir. Bunun yanında Taylor (2000), enflasyonun düşük olduğu bir ekonomide döviz kurunun fiyatlara geçiş etkisinin düşük olacağını ileri sürmektedir. Dolayısıyla enflasyonun düşük olduğu bir ekonomide ithalat fiyatlarındaki artışların yurt içi fiyatlara olan etkisi sınırlı olmaktadır. Kardasz ve Stollery (2001) imalat sanayinden oluşan geniş bir örneklem üzerinden, hem yurt içinde üretilen hem de ithal edilen mal fiyatlarının döviz kurundaki değişikliklere nasıl tepki verdiğini incelemişler ve döviz kurundaki değişimlerin ithal malların marjinal maliyetlerini etkileyeceğini ifade etmişlerdir.

Döviz kurunun az değişkenlik gösterdiği ülkelerde, kurun geçiş etkisinin de düşük olacağını ileri süren çalışmalar da mevcuttur (Devereux ve Engel, 2002; Liu ve Chen, 2017). Bu noktada ithalat ve ihracat talep ve arz esnekliklerini ön plana çıkaran çalışmalardan bazıları (Menon, 1995; Campa ve Golberg, 2002), esnekliğin yüksek olduğu durumda kurdaki değişkenliğin yurt içi fiyatlara geçiş etkisini azaltacağını ifade etmektedirler.

İktisat yazınında yer alan söz konusu çalışmalar incelendiğinde, gerek ulusal gerek uluslararası yazında ağırlıklı olarak döviz kurunun ithalat fiyatları ve yurt içi fiyatlar üzerindeki geçiş etkisi incelenmektedir. Bu çalışmada ise iktisat yazınında yer alan diğer çalışmalardan farklı olarak, ithalat fiyatlarının yurt içi fiyatlara olan geçiş etkisi incelenmektedir. Bu yönde ele alınan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Buna göre, örneğin Kara ve Ögünç'ün (2012), 2002-2011 yılları arasında döviz kurları ile ithalat fiyatlarının çekirdek enflasyon üzerindeki geçiş etkisini inceledikleri çalışmanın bulguları geçişkenliğin %15 civarında olduğunu göstermektedir. Her iki değişkenin geçiş etkisinin oldukça yakın oranda olması, ithalat fiyatlarındaki artışın yurt içi fiyatlar üzerindeki etkisinin önemine işaret etmektedir. Nitekim Türkiye'de 2022 yılı Ocak ayı itibarıyla tüm sektörler içinde imalat sektörünün ithal girdi payı %74 olarak gerçekleşmiştir (TUİK, 2022). Bu oran, Türkiye'nin ithal girdilere bağımlı olduğunun bir göstergesidir. Dolayısıyla ithal girdi fiyatlarındaki yükselişlerin üretici fiyatları aracılığıyla tüketici fiyatlarına yansması kaçınılmaz olmaktadır. Bari'nin (2020) Türkiye'de döviz kuru ve ithalat fiyat geçişkenliği konulu çalışması, ithal tüketim mallarının ve üretimde kullanılan ithal girdilerin döviz kuru geçişkenliğini büyük ölçüde etkilediğini göstermektedir. Bunun yanında çalışma, ithalat fiyatlarının ekonomideki yapısal sorunlar nedeniyle, yurt içi enflasyonu kaçınılmaz olarak etkilediğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde Emek vd.'nin (2021) yine Türkiye'yi ele alan çalışmalarında elde ettikleri bulgular, ithalat birim değer endeksindeki %1'lik artışın tüketici fiyatlarında %0,58 düzeyinde artışa yol açtığını göstermektedir. Kara ve Sarıkaya (2021), 2006-2021 dönemini ele aldıkları çalışmada ithalat fiyatlarından enflasyona geçişin zaman içinde zayıfladığını ancak enflasyonun ithalat fiyatlarına olan duyarlılığının kısa dönemde azalsa da uzun dönemde geçişkenliğin devam ettiğini ifade etmektedirler.

Türkiye ekonomisi için Ocak 2013-Ekim 2022 dönemini kapsayan bu çalışmada, yapısal vektör otoregresyon (SVAR) modeli kullanılarak, ithalat fiyatlarındaki değişimin yurt içi fiyatları nasıl etkilediği sorusuna cevap aranmaktadır. Bunun için iktisat yazınındaki benzer çalışmalardan farklı olarak, ithalat fiyatlarını yansıtan ithalat birim değer endeksi modele dahil edilmekte ve ABD dolarının yanında Euro ile yapılan işlemlerin de etkisini yansıtması açısından döviz kuru sepeti değişkeni kullanılmaktadır. Bundan başka, geçişkenlik tahmini için modelde yer alan değişkenlere iktisat teorisine uygun kısıtlar konularak politika değerlendirmesi yapılmaktadır.

Çalışma dört bölüme ayrılmıştır. İktisat yazınında yer alan çalışmaların tanıtıldığı giriş bölümünün ardından, ikinci bölümde veri seti tanıtılmakta ve çalışmada kullanılan ekonometrik modelin yapısı açıklanmaktadır. Üçüncü bölümde SVAR modelinden elde edilen bulgular sunulmaktadır. Sonuç bölümünde ise çalışmanın bulguları değerlendirilmektedir.

AMPİRİK METODOLOJİ

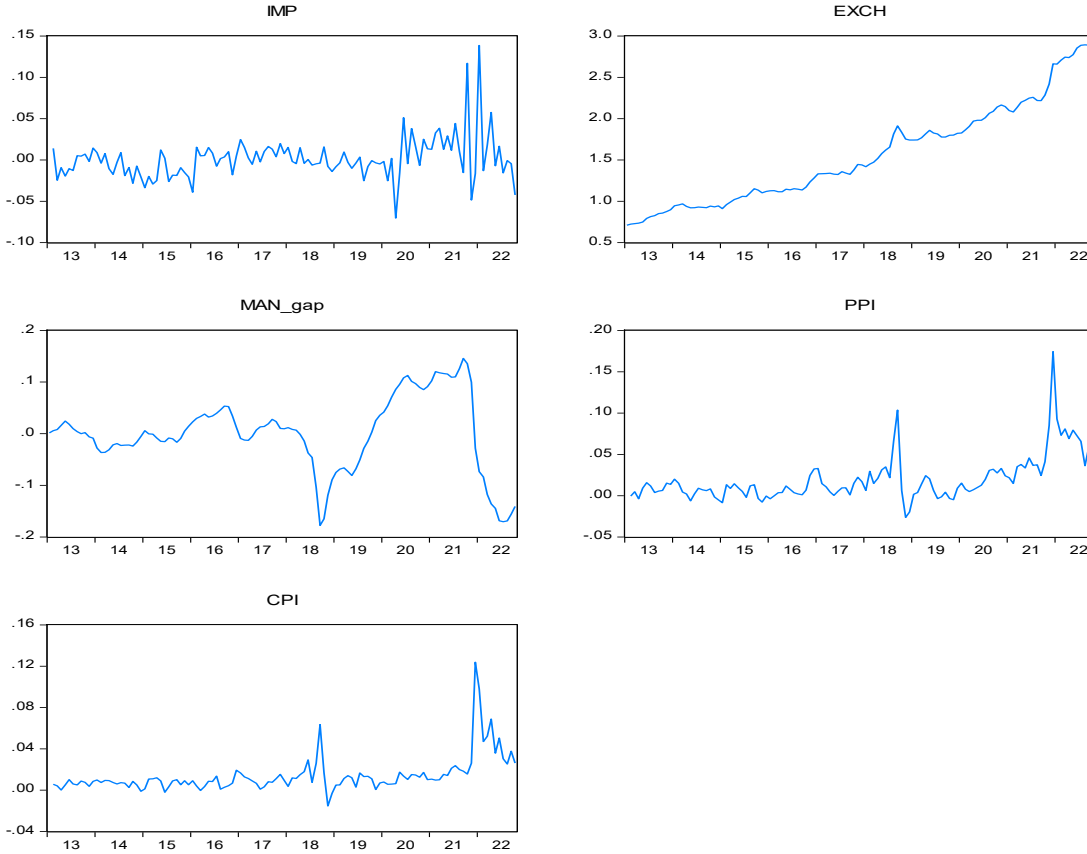
Çalışmada, Türkiye ekonomisi için Ocak 2013-Ekim 2022 dönemini kapsayan aylık verilerle çalışılmaktadır. Örneklem dönemi seçilirken verilere erişim dikkate alınmakta ve ithalat birim değer (fiyat) endeksinde erişimin başlangıç ayı esas alınmaktadır.

Veri Seti

Çalışmada SVAR yöntemi kullanılarak tahmin edilen otoregresif model, beş içsel değişkenden oluşmaktadır. Modelde kullanılan değişkenler; ithalat birim değer endeksi (*IMP*), nominal ABD Doları/TL ve nominal Euro/TL satış kurundan oluşturulan döviz kuru sepeti ($0.5*ABD\ Doları+0.5*Euro$) (*EXCH_B*), imalat sanayi çıktı açığı

(*MAN_gap*), üretici fiyat endeksi (*PPI*) ve tüketici fiyat endeksi (*CPI*)'dir. Değişkenler, iktisat yazınında konu ile bağlantılı çalışmalar göz önünde bulundurularak belirlenmiştir.

Şekil 1: Değişkenlere Ait Grafikler

Çalışmada kullanılan makroekonomik değişkenlerin 2013:01-2022:10 döneminde Türkiye ekonomisinde izlediği seyir Şekil 1'de gösterilmektedir. Buna göre, ilgili dönemde döviz kurunda genel olarak sürekli bir artış eğilimi vardır. İthalat fiyatlarında özellikle 2018 yılından itibaren fiyat artışlarıyla birlikte oynaklığın arttığı ve bunun da döviz kurundaki hızlı yükselişe paralel olduğu görülmektedir. Ekonomide ilgili dönemde çıktı açığındaki artış, üretici ve tüketici enflasyonunu olumsuz yönde etkilemiştir. 2021 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren tüm değişkenlerde görülen ciddi bozulma eğilimi dikkat çekmektedir.

Çalışmada modelde yer alan ithalat birim değer endeksi (*IMP*), ithalat fiyatlarının bir ölçütüdür. İthalat fiyatlarında meydana gelen artışların üretim maliyetleri kanalıyla tüketici fiyatlarını artış yönünde etkilemesi beklenmektedir (McCarthy, 2007; Kara ve Ögünç, 2012; Dedeoğlu ve Kaya, 2015; Helmy vd., 2018, Bari, 2020).

Döviz kuru sepeti (*EXCH_B*), Dedeoğlu ve Kaya'dan (2015) hareketle nominal ABD Doları ve nominal Euro satış kurunun ağırlıklı ortalaması ile hesaplanmıştır. Kur sepetinde meydana gelecek artışların tüketici fiyatlarını artış yönünde etkilemesi beklenmektedir.

Çıktı açığı (*MAN_gap*), Hodrick-Prescott filtresi kullanılarak imalat sanayi endeksinden hesaplanmaktadır. *MAN_gap* değişkeni yurt içi talep koşullarını (toplulaştırılmış talebi) temsil eden bir değişkendir (Bailliu ve Fujii, 2004; Monacelli, 2005). Ancak, çıktı açığının enflasyona nasıl tepki vereceği, iktisat yazınında tartışmalıdır. Atuk vd. (2014), 2004-2014 yıllarını kapsayan çalışmalarında, çıktı açığına duyarlı olan ve olmayan fiyat grupları belirlemişler ve bunların sadece bir kısmının çıktı açığından doğrudan etkilendiğini ortaya koymuşlardır. Özmen ve Sarıkaya'nın (2014) çalışmaları da benzer biçimde, *CPI* alt gruplarının üçte birinin çıktı açığına duyarlı olduğunu göstermektedir. Kara ve Sarıkaya (2021) ise, çıktı açığı bir yıl boyunca 1 puan yüksek seyrettiğinde enflasyon üzerinde 0,6 puanlık etki oluşturabildiğini tahmin etmişlerdir.

PPI değişkeni, üretici fiyat endeksini göstermektedir. *PPI* ve *CPI*'nin, üretim zinciri ile birbirine bağlı olduğu bilindiğine göre ithal mal fiyatları artınca ithal hammadde veya ara malı kullanılan ürünlerin ve ithal tüketim mallarının fiyatlarının da artacağı açıktır (Berument, 2002). Bu nedenle bu çalışmada, ithalat fiyat endeksinde meydana gelecek artışların üretici fiyatları yoluyla *CPI*'yi artış yönünde etkilemesi beklenmektedir.

Değişkenlere ait veriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden (TCMB; EVDS) elde edilmiştir. *MAN_gap*, EVDS'den elde edilen veri yoluyla yazar tarafından oluşturulmuştur. *MAN_gap* dışındaki diğer tüm değişkenler mevsimsel etkilerinden arındırılarak ve logaritmik farkı alınarak kullanılmaktadır. *MAN_gap* değişkeni ise logaritmik biçimde modele dahil edilmektedir.

Model kurulurken ithalat fiyatları, üretici fiyatları ve tüketici fiyatları dikkate alınarak fiyat geçişkenliğini yansıtan aşamalar oluşturulmaktadır. Modelde değişkenlerin sıralaması;

İthalat birim değer endeksi → döviz kuru sepeti → imalat sanayi çıktı açığı → üretici fiyat endeksi → tüketici fiyat endeksi (yurt içi enflasyon) şeklinde kurulmaktadır.

Sıralamada en dışsal değişken ithalat birim değer endeksidir. Modelde, ithalat fiyatlarını sırasıyla dolar ve euro'dan oluşan döviz kuru sepeti izlemektedir. Ardından üretici fiyatlarına ve üretici fiyatlarından da tüketici fiyatlarına doğru bir geçiş etkisi esas alınmaktadır.

Zaman serisi analizlerinde kullanılan Vektör Otoregresif (VAR) modeller, tüm değişkenlerin karşılıklı etkileşim halinde oldukları ve içsel ya da dışsal değişken ayrımının yapılmadığı analizlerde sıklıkla kullanılmaktadır. VAR tipi modellerde her bir değişkenin kendisi ve diğer değişkenlerin gecikmeli değerleri üzerinden analiz yapıldığı için, bu modeller ekonomik zaman serilerinin dinamik davranışlarının açıklanabilmesine olanak sağlamaktadır. Enders (1995), VAR analizinin yapıldığı çalışmalarda durağan olmayan serilerle çalışıldığı durumda sahte regresyon probleminin bahsetmektedir. Modelde durağan olmayan serilerin kullanılması, tahmin bulgularının sapmalı ve tutarsız olmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle Enders (1995)'den hareketle çalışmada, düzeyde durağan olmayan serilerin durağanlaştırılarak modele dahil edilmesine karar verilmiştir.

Değişkenlerin durağanlıkları Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri kullanılarak sınanmaktadır. Sonuçlar Tablo-1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: ADF (1979) ve PP (1988) Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzye/Fark	ADF		PP	
		Sabit Terim	Trend ve Sabit Terim	Sabit Terim	Trend ve Sabit Terim
dIMP_sa	Düzye	-3.042** (0.0340)	-3.254*** (0.0793)	-11.257* (0.0000)	-11.637* (0.0000)
	Birinci fark	---	---	---	---
dEXCH _B	Düzye	-8.005* (0.0000)	-8.276* (0.0000)	-7.064* (0.0000)	-7.270* (0.0000)
	Birinci fark	---	---	---	---
IMAN_gap	Düzye	-2.665*** (0.0832)	-2.632 (0.2671)	-1.720 (0.4185)	-1.667 (0.7593)
	Birinci fark	-6.108* (0.0000)	-6.127* (0.0000)	-5.313* (0.0000)	-5.284* (0.0000)
dPPI_sa	Düzye	-3.701* (0.0052)	-4.750* (0.0010)	-3.597* (0.0072)	-4.904* (0.0006)
	Birinci fark	---	---	---	---
dCPI_sa	Düzye	-2.792*** (0.0625)	-3.488** (0.0455)	-4.529* (0.0003)	-5.453* (0.0001)
	Birinci fark	---	---	---	---

Açıklama: a) Gecikme sayısı Schwarz Bilgi Kriteri'ne (SIC) göre otomatik olarak belirlenmektedir. b) SIC'e göre belirlenen uygun gecikme uzunluğu 13'tür. c) PP birim kök testinde Newey-West bant genişliği kullanılmaktadır. d) * %1, ** %5 ve *** %10 MacKinnon kritik değerlerinde serinin durağan olduğunu göstermektedir. e) Parantez içindeki değerler olasılıkları göstermektedir.

ADF ve PP birim kök testlerinin sonuçlarına göre çalışmada *MAN_gap* dışındaki diğer değişkenler için birim kök vardır boş hipotezi reddedilememekte, diğer bir ifade ile *MAN_gap* dışındaki diğer tüm değişkenlerin I(0) oldukları bulgusuna ulaşılmaktadır. *MAN_gap* serisinin birinci dereceden farkı alındığında I(1) durağanlık sağlandığı için çalışmada bu değişkenin birinci dereceden farkı alınarak modele dahil edilmesine karar verilmektedir.

Ekonometrik Modelin Yapısı

Sims (1980), Litterman (1979) ve Doan (1992) tarafından geliştirilen indirgenmiş VAR modelleri, birbiri ile bağlantılı olan içsel değişkenlerin birlikte nasıl hareket ettiklerini açıklayan modellerdir. Standart bir indirgenmiş VAR modeli, dinamik ilişkileri genel olarak model üzerine herhangi bir kısıt getirilmeden açıklamaktadır. Kısıt matrisini iktisat teorisine ilişkin ön bilgiyle oluşturmak güç olduğu için hata terimlerine getirilen üçgen yapının iktisat teorisine uyumlu olmadığı durumlarda şokların etkisi tanımlanamamaktadır. Böylece etki-tepki bulguları değişkenlerin model içindeki sıralamasına duyarlı olduğu için (Cholesky ayrıştırması), bu bulgulara ait grafikler de açıklayıcı olamayabilmektedir (Varlık, 2017). Cooley ve Leroy'a göre (1985) standart VAR modeli, yapısal VAR modellerinin indirgenmiş formudur ve verilerin dinamik özelliklerini yansıtan daha basit bir analiz aracıdır.

İndirgenmiş formuyla standart VAR modelinin tahmininden kaynaklanan bu olumsuzluklar ve yetersizlikler yapısal var (SVAR) analizi ile aşılmaktadır (Bkz. Sims,1986; Bernanke, 1986; Shapiro ve Watson, 1988; Christiano ve Eichenbaum, 1992). VAR analizinde gecikme katsayıları belirlenmekte, SVAR analizinde ise değişken dinamiklerine önceden kısıtlar konulmakta ve değişkenler dışsal şok olarak kabul edilmektedir (Şengönül vd., 2018). SVAR analizinde iktisat teorisine uygun kısıtlar konulması politika değerlendirmelerinin yapılabilmesine olanak sağlamaktadır. Bu nedenle bu çalışmada ithalat fiyatlarının yurt içi fiyatlar genel düzeyine geçiş etkisi, kısa dönem kısıtlar yardımıyla SVAR analizi ile araştırılmaktadır.

Çalışmada modelin tahmini, (1) numaralı eşitlikte standart VAR modeline ilişkin gösterilen fonksiyonel ilişki ile başlamaktadır.

$$AX_t = B(L)X_{t-1} + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$X_t = (IMP_t, EXCH_{Bt}, MAN\_gap_t, PPI_t, CPI_t)$$

X_t makroekonomik değişkenlerden oluşan $n \times 1$ boyutlu içsel değişken vektörünü göstermektedir. X_{t-1} ise bu değişkenlerin gecikme vektörüdür. Eşitlikteki A matrisi, modeldeki eş zamanlı ilişkileri göstermekte ve içsel değişkenlere ait yapısal katsayılarından oluşmaktadır. ε_t , $n \times 1$ boyutlu hata terimi vektörüdür ve modeldeki yapısal şokları göstermektedir.

(2) numaralı eşitlik, (1) numaralı eşitlikte gösterilen standart VAR tekniğinin indirgenmiş biçimde gösterimidir.

$$X_t = C(L)X_{t-1} + e_t \quad (2)$$

İndirgenmiş VAR modelinde tahmin edilen hata terimlerinin kovaryans matrisi $\Sigma_e = A^{-1}\Sigma_\varepsilon A'^{-1}$ olarak ifade edilmektedir. Çünkü hata terimlerinin (e_t) kovaryans matrisi ile yapısal hataların (ε_t) kovaryans matrisi arasındaki ilişki, indirgenmiş VAR modeline göre tahmin edilen hata terimlerinin varyans-kovaryans matrisi (Σ_e) ile kurulmaktadır.

SVAR tekniğinde modeldeki değişkenler arasındaki dinamik tepkileri belirlemek için etki-tepki analizi kullanılmaktadır. Etki-tepki analizi yoluyla yapılan ölçümlerde herhangi bir değişkende meydana gelecek bir yapısal şoka, içsel değişkenlerin ne ölçüde tepki verdiği tahmin edilmektedir.

$$X_t = \theta(L)\varepsilon_t = \sum_{i=0}^{\infty} \theta_i L^i \varepsilon_t \quad (3)$$

(3) numaralı eşitlik, etki-tepki fonksiyonlarını göstermektedir. Burada θ_i ; X_t 'nin yapısal şoklara verdiği tepkiyi açıklayan katsayılar matrisidir. Matris, $n \times n$ boyutundadır.

Çalışmada daha önce de belirtildiği üzere SVAR modelinde, hata terimlerinde ortaya çıkabilecek yapısal şokların tahmin edilebilmesi için A matrisine iktisat teorisine uygun kısıtlar konulmaktadır. Değişkenler üzerine konulan bu kısıtların A matrisinde tanımlanması gerekmektedir. SVAR analizinde kısıt sayısı $\frac{k*(k-1)}{2}$ formülü ile belirlenmektedir. k , modelde kullanılan değişken sayısını göstermektedir. Buna göre çalışmada 5 içsel değişken kullanıldığı için; 5×1 büyüklüğündeki vektör $X_t = (IMP_t, EXCH_{Bt}, MAN\_gap_t, PPI_t, CPI_t)$ şeklinde kurulmaktadır.

Çalışmada 5 değişkenli SVAR modeli için, içsel değişkenlere ait yapısal katsayılarından oluşan A matrisine 10 adet kısıt konulmuştur. Oluşturulan kısıt matrisi (4) numaralı eşitlikte tanımlanmaktadır.

$$\begin{bmatrix} \varepsilon^{IMP} \\ \varepsilon^{EXCH_B} \\ \varepsilon^{MAN\_GAP} \\ \varepsilon^{PPI} \\ \varepsilon^{CPI} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & * & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ * & * & 1 & 0 & 0 \\ * & * & * & 1 & 0 \\ * & * & * & * & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} u_{IMP} \\ u_{EXCH_B} \\ u_{MAN\_gap} \\ u_{PPI} \\ u_{CPI} \end{bmatrix} \quad (4)$$

Birbiri ile ilişkisiz olan yapısal şoklar A matrisinde;

$$\varepsilon_t = (\varepsilon_t^{IMP}, \varepsilon_t^{EXCH_B}, \varepsilon_t^{MAN\_gap}, \varepsilon_t^{PPI}, \varepsilon_t^{CPI}) \text{ biçiminde gösterilmektedir.}$$

Çalışmada, ithalat fiyat şoku karşısında modelde yer alan diğer değişkenlerin verdiği tepkiler incelenmektedir. A matrisinde; ε_t^{IMP} ithalat birim değerinde meydana gelen yapısal şoku, $\varepsilon_t^{EXCH_B}$ kur sepeti yapısal şokunu, $\varepsilon_t^{MAN\_gap}$ çıktı açığı yapısal şokunu, ε_t^{PPI} üretici fiyat endeksi yapısal şokunu, ε_t^{CPI} ise tüketici fiyat endeksi yapısal şokunu göstermektedir.

Çalışmada kullanılan 5 içsel değişken için A matrisine 10 adet kısıt konulmuştur. Buna göre; IMP 'in modelde yer alan değişkenlerden sadece $EXCH_B$ 'den etkilendiği, diğer değişkenleri ise eş zamanlı olarak etkileyeceği varsayılmıştır ($a_{31} \neq a_{41} \neq a_{51} \neq 0$). $EXCH_B$ şokunun MAN_gap , PPI ve CPI 'yi eş zamanlı olarak etkilemesi beklendiği için, sırasıyla $a_{32} \neq 0$, $a_{42} \neq 0$ ve $a_{52} \neq 0$ olarak belirlenmiştir. MAN_gap değişkeninin IMP ve $EXCH_B$ 'den etkilenirken, PPI 'yi ve CPI 'yi eş zamanlı olarak etkilediği düşünüldüğünden $a_{43} \neq 0$ ve $a_{53} \neq 0$ biçiminde belirlenmiştir. Ayrıca çalışmada PPI değişkeninin IMP , $EXCH_B$ ve MAN_gap değişkenlerinden etkilenirken, CPI 'yi etkilemesi beklenmektedir ($a_{54} \neq 0$). Son olarak CPI 'in kendisi dışındaki diğer tüm içsel değişkenlerden eş zamanlı olarak etkilendiği varsayılmaktadır.

SVAR analizinde, sistemdeki herhangi bir değişkende meydana gelen yapısal bir şokun diğer değişkenin ileriye dönük hata terimi varyansında neden olduğu yüzde değişim varyans ayrıştırması yoluyla tahmin edilebilmektedir. Buna göre varyans ayrıştırması, bir değişkenin kendisinden kaynaklanan yapısal şoklar karşısında diğer değişkenin oransal hareketlerini ölçmektedir (Varlık, 2017). Varyans ayrıştırmasıyla bir değişken üzerindeki en etkili içsel değişken tespit edilirken, etki-tepki fonksiyonlarıyla yapısal şokların etkilerine bakılarak bir değişkenin politika aracı olarak kullanılıp kullanılmayacağı belirlenmektedir (Onafowora, 1996).

Varyans ayrıştırmasında, modelin n dönem sonraki tahmin hatası $X_{t+n} - E(X_{t+n})$ ise X_{t+n} serisinin n dönem sonraki öngörü hata varyansı (5) numaralı eşitlikteki gibi ifade edilir;

$$\sigma_x^2(n) = \sigma_y^2[\phi_{11}(0)^2 + \phi_{11}(1)^2 + \dots + \phi_{11}(n-1)^2] + [\phi_{12}(0)^2 + \phi_{12}(1)^2 + \dots + \phi_{12}(n-1)^2](5)$$

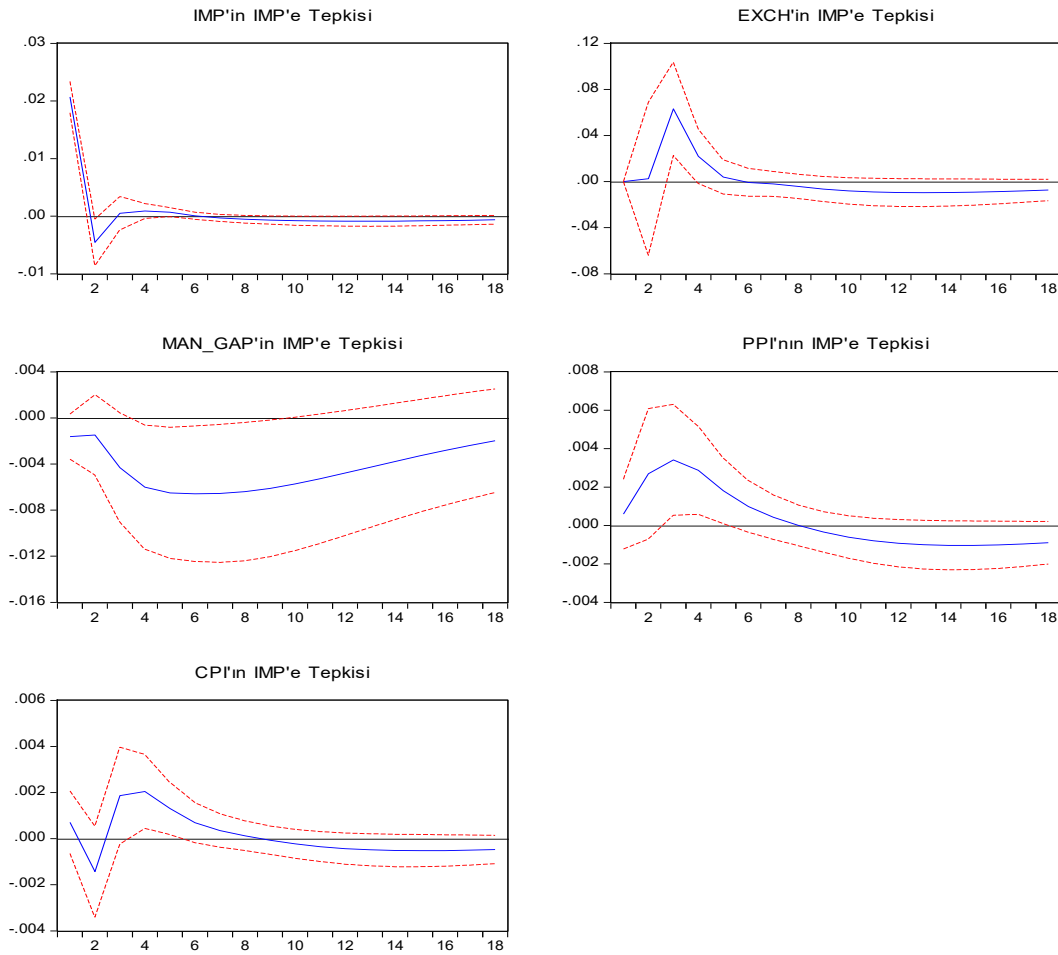
Yapısal şoklar karşısında i dönem sonraki tepkileri gösteren $\phi_{jk}(i)^2$ 'nin n dönem sonraki tahmin hatasının varyansı şoklara göre ayrıştırılmaktadır. $\phi_{jk}(i)^2$ 'nin değeri hiçbir zaman negatif olmaz ve n arttıkça tahmin hatasının varyansı da artmaktadır.

MODEL BULGULARI

VAR modellerinin tahmininde gecikme uzunluklarının belirlenmesi önemlidir. Çünkü bu modellerde gecikme uzunluğu olması gerekenden uzun olduğunda ortaya aşırı parametreleşme sorunu çıkmaktadır. Yani tahmin edilen parametreler, gerçekte olduğundan çok daha yüksek değerler alırlar (Akay ve Nargeleçekenler, 2009). Bu doğrultuda çalışmada tahmin edilen uygun gecikme uzunluğunun; Olabilirlik oranı testi (LR), Akaike bilgi kriteri (AIC), Schwarz bilgi kriteri (SIC) ve Hannan-Quinn (HQ) kriterlerine göre belirlenmesine karar verilmiştir. Belirtilen dört kriterden SIC dışındakiler VAR (3) modelinin uygun model olduğunu, SIC kriteri ise VAR(2) modelinin uygunluğunu göstermektedir. Modelin hata terimlerinin birbirleri ile ilişkili olup olmadıklarını test etmek amacıyla uygulanan otokorelasyon LM testi sonuçları, VAR(2) modelinde otokorelasyon probleminin yaşanmadığını göstermektedir. Bunun yanında VAR(2) modeline ilişkin hata terimlerinin varyansının tüm örneklem için sabit olup olmadığını test etmek amacıyla uygulanan White testi bulguları, heteroskedasticity (değişen varyans) probleminin olmadığını göstermektedir. Yine VAR(2) tahminine dayalı AR karakteristik polinomunun ters köklerinin birim çember içinde kalması, 2. gecikmede modelin durağan olduğunu yansıtmaktadır. Buna göre çalışmada tahmin edilen SVAR modelinde yapısal bir sorun bulunmamaktadır.

Cholesky Ayrıştırması

Şekil 2'de, ithalat fiyatlarına verilen bir standart sapma yapısal şok karşısında modelde yer alan diğer değişkenlerin verdikleri tepkiler gösterilmektedir.

Şekil 2: Kısa Dönem SVAR Modelinin Cholesky Ayrıştırmasına Göre Etki-Tepki Fonksiyonları

Açıklama: a) Dikey eksen, ilgili değişkene verilen bir birim yapısal şoka diğer değişkenin verdiği tepkinin yönünü ve büyüklüğünü göstermektedir. Yatay eksen, şokun verilmesinden sonra geçen 18 aylık süreyi göstermektedir. b) Kesikli çizgiler, değişkenlerin verdiği tepkiler için ± 2 standart sapma güven aralıklarını temsil etmektedir. Düz çizgiler ise cholesky ayrıştırmasına ait nokta tahminleri göstermektedir.

İthalat fiyatlarına (ithalat birim değer endeksi; *IMP*) verilen bir standart sapma pozitif şoka değişkenin kendisinin verdiği tepkinin iki ay boyunca istatistiksel olarak anlamlı olması, ithalat fiyatlarında meydana gelen şokun iki ay devam ettiğini göstermektedir. İthalat fiyatlarındaki bir standart sapma şoka euro ve dolardan oluşan döviz kuru sepetinin (*EXCH_B*) verdiği tepki, beklendiği gibi artış yönünde gerçekleşmektedir. İthalat fiyatları şoku karşısında *EXCH_B*'in artış yönünde verdiği tepki ikinci aydan dördüncü aya kadar istatistiksel olarak anlamlıdır. İthalat fiyat şokunun, çıktı açığı (*MAN_gap*) değişkenine uygulandığında üçüncü aydan itibaren onuncu aya kadar uzunca bir süre etkili olduğu görülmektedir. Bu durum, ithalat fiyatlarındaki artış şoklarının imalat sanayi çıktı açığını artırmada oldukça yüksek bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Çalışmada ithalat fiyatlarında meydana gelen bir standart sapma şok karşısında, üretici ve tüketici fiyatlarının (*PPI* ve *CPI*) beklendiği gibi artış yönünde tepki verdiği bulgusu elde edilmektedir. *PPI*'nin ve *CPI*'in ithalat fiyatlarına verdiği tepki üç ay boyunca istatistiksel olarak anlamlı bulunmaktadır. Cholesky ayrıştırmasından elde edilen bu bulgular, ithalat fiyatlarındaki ve döviz kurlarındaki yükselişlerin üretici ve tüketici fiyatlarını etkilediğini ortaya koymaktadır. Etkinin büyüklüğü incelendiğinde ise ithalat fiyat şokundan *PPI* fiyatlarının *CPI* fiyatlarından daha çok etkilendiğini göstermektedir. İktisat yazınındaki konu ile benzer çalışmalar da dikkate alındığında, elde edilen bulgular anlamlıdır. Burada Türkiye'nin ithal girdilere olan bağımlılığı ve ithal mal fiyatlarındaki yükselişlerin yarattığı maliyet baskısı *PPI* artışlarını anlamlı kılmaktadır.

Varyans Ayrıştırması

SVAR modelinde, bir değişkenin hata teriminde meydana gelen şokun diğer değişkenler tarafından açıklanma oranı varyans ayrıştırması yoluyla tespit edilmektedir (Enders, 1995). Çalışmanın bu kısmında her dönem için *CPI*'daki varyans ayrıştırması tahmin edilerek yapısal şokların enflasyon üzerindeki önemi ortaya konulmaktadır.

CPI serisine ait varyans ayrıştırması bulguları Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2: CPI'in Varyans Ayrıştırması

Dönem	IMP	EXCH _B	MAN_gap	PPI	CPI
1	1.8787	44.6835	6.1153	13.3862	33.9361
2	9.4674	57.0442	4.0918	13.6957	15.7007
3	7.5928	57.0205	3.5960	15.1023	16.6882
6	7.6115	54.4012	3.2974	17.4386	17.2510
9	7.6006	54.1338	3.6530	17.5227	17.0897
12	7.3673	54.4509	4.2398	17.0590	16.8828
18	6.8496	55.0607	4.9092	16.5690	16.6113

Açıklama: İlk sütun gecikme dönemlerini göstermektedir. Diğer sütunlar ise SVAR modelde yer alan serilerdeki değişmelerin kendileri ve diğer değişkenler tarafından ne ölçüde açıklandığını (%) göstermektedir.

CPI'in varyans ayrıştırması bulgularına göre, birinci gecikme döneminde CPI'in öngörü hatasında meydana gelen değişimin kendi iç dinamikleri tarafından açıklanma oranı yaklaşık %34 düzeyindedir. İlerleyen gecikme dönemlerinde CPI şokunun kendi iç dinamikleri tarafından açıklanma oranı düşmekte ve on sekizinci ayın sonunda %16.6'ya gerilemektedir. EXCH_B değişkeninin CPI'yi açıklama yüzdesi birinci ayda %44.6 civarında iken, ilerleyen dönemlerde giderek artmaktadır. On sekizinci ayın sonunda EXCH_B'nin CPI şokunu açıklama yüzdesi %55 olmaktadır. PPI'in CPI şokunu açıklama yüzdesi de benzer şekilde giderek yükselmektedir. Birinci ayda PPI'in, CPI şoklarını açıklama yüzdesi %13 civarında iken, on sekizinci ayın sonunda %18.5'e yükselmektedir. IMP değişkeni CPI şoklarını birinci ayda %1.8 civarında açıklarken, bir sonraki ayda bu oranın %9'a yükselmesi dikkat çekmektedir. Dönem sonunda IMP değişkeninin CPI değişkenini açıklama oranı yaklaşık %7 olarak görülmektedir. MAN_gap, CPI şoklarını sınırlı düzeyde açıklamaktadır. Birinci aydan on sekizinci ayın sonuna kadar MAN_gap değişkeninin CPI üzerindeki etkisi %6-%4 gibi sınırlı bir düzeyde gerçekleşmektedir.

Genel olarak varyans ayrıştırması bulgularına göre ekonomide ilgili dönemde tüketici fiyat endeksinde meydana gelen yapısal şokların açıklanmasında çıktı açığının etki gücü sınırlı düzeydedir. Buna karşın euro ve dolardan oluşan kur sepetinin etki gücü oldukça yüksek düzeydedir. Döviz kurunun, tüketici fiyat endeksi üzerindeki etki gücünün ithalat birim değer endeksinin etki gücünden daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Bu bulgu, ilgili dönemde ithalat fiyatlarından çok döviz kurunun enflasyona geçiş etkisinin büyük olduğunu göstermektedir. Ancak ekonomideki üretim ve tüketim zinciri dikkate alındığında, üretici ve tüketici fiyatları endeksi üzerinde ithalat fiyat geçişkenliğinin etkisi sonuçlara yansımaktadır.

SONUÇ

Türkiye gibi küçük açık bir ekonomide, döviz kurunun ve ithalat fiyatlarının yurt içi fiyatlara geçiş etkisi büyük önem taşımaktadır. Çalışmada Ocak 2013-Ekim 2022 döneminde, ithalat fiyatlarındaki değişimin yurt içi fiyatları nasıl etkilediği SVAR modeli kullanılarak incelenmiştir.

Etki tepki fonksiyonlarına göre; ithalat fiyatlarında meydana gelen artışa döviz kuru artış yönünde tepki vererek çıktı açığının büyümesine yol açmaktadır. Türkiye'de ilgili dönemde ithalat fiyatlarındaki artışın döviz kuruna geçiş etkisi ikinci ayda başlamakta ve dördüncü ayda sönmektedir. Ancak kurlarda meydana gelen artışlara imalat sanayi çıktı açığı değişkeninin verdiği tepki üçüncü ayda başlayarak dokuzuncu ayın sonuna kadar sürmektedir. Üretici ve tüketici fiyat endeksleri ithalat fiyatlarına üçüncü ayda tepki göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre, ithalat fiyatlarının üretici fiyatları üzerindeki geçiş etkisi, tüketici fiyatları üzerindeki geçiş etkisinden büyüktür. Bu noktada çalışmada varyans ayrıştırmasından elde edilen bulgular, etki-tepki analizi bulgularını desteklemektedir. Varyans ayrıştırmasından elde edilen bulgular da benzer biçimde ilgili dönemde döviz kurundan yurt içi fiyatlara geçiş etkisinin oldukça yüksek olduğunu, ithalat birim değer endeksinin geçiş etkisinin görece düşük olduğunu göstermektedir. İthalat birim değer endeksi CPI şoklarını birinci ayda %1.8 civarında açıklarken, bir sonraki ayda bu oran %9'a yükselmektedir. Dönem sonunda ithalat birim değer endeksinin CPI değişkenini açıklama oranı yaklaşık %7'dir.

Türkiye'de imalat sanayinde ve ekonominin genelinde üretimin ithalata olan bağımlılığı dikkate alındığında, çalışmada elde edilen bulgular anlamlıdır. Türkiye'nin ithal girdilere olan bağımlılığı ve ithal mal fiyatlarındaki yükselişlerin yarattığı maliyet baskısı çalışmada elde edilen bulguları desteklemektedir. Çalışmada ithalat fiyatlarının döviz kurlarına, imalat sanayi çıktı açığına ve buradan üretici ve tüketici fiyatlarına olan geçiş etkisinin bulguları incelendiğinde, Türkiye özelinde ithalat bağımlılığının kurtulmanın ve ihracat potansiyelini geliştirebilmenin ve genişletebilmenin önemi ortaya konulmaktadır.

KAYNAKÇA

Akay, H. & Nargeleçekenler, M. (2009). Para politikası şokları hisse senedi fiyatlarını etkiler mi? Türkiye Örneği. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(2), 129-152.

- Atuk, O., Aysoy, C., Özmen, M. U., Sarıkaya, Ç. (2014). Türkiye’de Enflasyonun İş Çevrimlerine Duyarlılığı: Çıktı Açığına Duyarlı TÜFE Alt Gruplarının Saptanması. *TCMB Çalışma Tebliği*, No: 14/37.
- Bailliu, J., & Fuji, E. (2004). Exchange Rate Pass-Through and the Inflation Environment in Industrialized Countries: An Empirical Investigation (No. 135). *Society for computational economics*.
- Bari, B. (2020). Exchange rate and import price pass-through in Turkey. *Business and Economics Research Journal*, 11(3), 609-620.
- Baş, G. ve Kara, M. (2020). Döviz kurunun yurt içi fiyatlar üzerine geçiş etkisi: Türkiye ekonomisi üzerine bir araştırma. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 115-125.
- Bernanke, B.S. (1986), “Alternative Explanations of the MoneyIncome Correlation”, *NBER Working Paper*, 1842, 1-62.
- Berument, H. (2002). Döviz kuru hareketleri ve enflasyon dinamiği: Türkiye örneği (Çalışma tebliği). *Bilkent Üniversitesi Yayınları*, Ankara.
- Campa, J. M., & Goldberg, L. S. (2005). Exchange rate pass-through into import prices. *Review of Economics and Statistics*, 87(4), 679-690.
- Christiano, L.J. & M. Eichenbaum (1992). “Current Real-Business-Cycle Theories and Aggregate Labor-Market Fluctuations”, *The American Economic Review*, 82(3), 430-450.
- Cooley, T. F., & Leroy, S. F. (1985). Atheoretical macroeconometrics: a critique. *Journal of Monetary Economics*, 16(3), 283-308.
- Dedeoglu, D., & Kaya, H. (2015). Model Belirsizliği Altında Döviz Kurunun Enflasyona Etkisi. *Central Bank Review*, 15(2), 79.
- Devereux, M. B., & Engel, C. (2002). Exchange rate pass-through, exchange rate volatility, and exchange rate disconnect. *Journal of Monetary economics*, 49(5), 913-940.
- Emek, Ö. F., Düşünceli, F., & Ömer, D. (2021). Türkiye’de Yurt İçi Üretici ve Tüketici Fiyatları Üzerindeki Döviz Kuru Geçişkenliğinin İncelenmesi. *İstanbul İktisat Dergisi*, 71(1), 163-190.
- Enders, W. (1995), *Applied Economic Time Series*, John Wiley and Sons, Inc.
- Fisher, E. (1989). A model of exchange rate pass-through. *Journal of international Economics*, 26(1-2), 119-137.
- Garcia, C., & Restrepo, J. (2001). Price inflation and exchange rate pass-through in Chile. *Central Bank of Chile working paper*, 128.
- Helmy, O., Fayed, M., & Hussien, K. (2018). Exchange rate pass-through to inflation in Egypt: a structural VAR approach. *Review of Economics and political science*, 3(2), 2-19.
- Kara, H., & Ögünç, F. (2012). Döviz kuru ve ithalat fiyatlarının yurt içi fiyatlara etkisi. *İktisat İşletme ve Finans*, 27(317), 9-28.
- Kara, H., & Sarıkaya, Ç. (2021). *Enflasyon dinamiklerindeki değişim: Döviz kuru geçişkenliği güçleniyor mu?* (No. 2121). Working Paper.
- Kardasz, S. W., & Stollery, K. R. (2001). Exchange rate pass-through and its determinants in Canadian manufacturing industries. *Canadian Journal of Economics/Revue canadienne d’économique*, 34(3), 719-738.
- Leigh, D., & Rossi, M. (2002). Exchange Rate Pass-Through in Turkey. *IMF Working Papers*, 2002(204).
- Liu, H. Y., & Chen, X. L. (2017). The imported price, inflation and exchange rate pass-through in China. *Cogent Economics & Finance*, 5(1), 1279814.
- McCarthy, J. (2007). Pass-through of exchange rates and import prices to domestic inflation in some industrialized economies. *Eastern Economic Journal*, 33(4), 511-537.
- Menon, J. (1995). Exchange rate pass-through. *Journal of Economic Surveys*, 9(2), 197-231.
- Monacelli, T. (2005). Monetary policy in a low pass-through environment. *Journal of Money, Credit and Banking*, 1047-1066.
- Onafowora, O. A. (1996). Inflation in developing countries. *Applied Economics Letters*, 3(12), 809-814.

Özmen, M.U. ve Sarıkaya, Ç. (2014). *Enflasyonun Çıktı Açığı ve Kredilere Duyarlılığı*. TCMB Ekonomi Notları, No: 14/17.

Shapiro, M. & M. Watson (1988), “Sources of Business Cycles Fluctuations”, in S. Fischer (ed.), *NBER Macroeconomics Annual 1988*, Vol. 3, MIT Press, 111-155.

Sims, C. (1986), “Are Forecasting Models Usable for Policy Analysis?”, *Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review*, 10(1), 2-16.

Şengönül, A., Karadaş, H. A., & Koşaroğlu, Ş. M. (2018). Makroekonomik değişkenler ve finansal değişkenlerin uzun dönem ilişkisi: SVAR analizi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 12(1), 63-85.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2022), Dış ticaret İstatistikleri, Erişim adresi: <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>

Varlık, S. (2017). The Effect of Sovereign Risk Premium Shock on Banking System Soundness: The Case of Turkey in the Framework of SVAR Model. *Sosyoekonomi*, 25(33), 103-126.

EXTENDED ABSTRACT

Purpose

In the Turkish economy, import price movements can greatly affect domestic prices in the short term. For this reason, the aim of this study is to investigate the pass-through effect from import prices to inflation in Turkey.

In this study, the pass-through effect on the general price level in Turkey is investigated by structural vector autoregression (SVAR) analysis based on the import price index. The study covers the period from January 2013 to October 2022.

Design and Methodology

Reduced VAR models developed by Sims (1980), Litterman (1979) and Doan (1992) are models that explain how internal variables move together that are related to each other. A standard reduced VAR model describes dynamic relationships without any restrictions on the model. This situation makes it difficult to define the effect of shocks. Thus, since the impulse-response findings are sensitive to the order of variables in the model, the graphs of cholesky decomposition findings may not be descriptive. These inadequacies of the estimation of the standard VAR model are overcome by structural var (SVAR) analysis (Sims, 1986; Bernanke, 1986; Shapiro ve Watson, 1988; Christiano ve Eichenbaum, 1992). In the SVAR analysis, restrictions are placed on the variable dynamics and the variables are considered as external shocks (Şengönül vd., 2018). Putting restrictions in accordance with the economic theory allows policy evaluations to be made in the SVAR analysis. For this reason, in this study, the pass-through effect of import prices to the general level of domestic prices is investigated by SVAR analysis by short-term restrictions.

In the study, 10 restrictions were placed on the matrix, consisting of the structural coefficients of the internal variables for the 5 variable SVAR model. In the study, it is examined the responses of other variables to the import price shock in the model. It was assumed that the import price index is affected only by the exchange rate while it will affect other variables simultaneously. In the model, it is expected that the exchange rate shock will affect the manufacturing industry output gap, producer and consumer price index simultaneously. It has been assumed that the manufacturing industry output gap variable is affected by the import price index and the exchange rate, while simultaneously affecting the producer and consumer price index. In addition, in the study while the producer price index is affected by import prices, exchange rate and manufacturing industry output gap variables, it is expected to affect the consumer price index. Finally, it is assumed that the consumer price index is simultaneously affected by all the other internal variables except itself.

Findings

In this study, Augmented Dickey-Fuller (ADF) and Phillips-Perron (PP) unit root tests are preferred in the stationary tests. According to these unit root tests results; all of the variables are stationary except for the manufacturing industry gap variable. Non-stationary manufacturing industry gap variable become stationary at the 1st difference.

It is important to determine the lag lengths in the estimation of VAR models. Among the specified criteria, the SIC criterion shows the suitability of the VAR(2) model. The results of the autocorrelation LM test shows that there is no autocorrelation problem in the VAR(2) model. In addition, the White test findings related to the VAR(2) model show that there is no heteroscedasticity problem. The inverse roots of the AR characteristic polynomial stay within the unit circle, reflects that the model is stationary at the 2nd lag.

According to the Cholesky decomposition findings, the response of the variable itself to one standard deviation positive shock in import prices takes two months. The response of the exchange rate basket (EXCHB) to one standard deviation shock in import prices is the increase direction, as expected. The effect of the import price shock on the manufacturing industry output gap (MAN_gap) variable is effective from the third month to the tenth month. This indicates that positive shocks in import prices have a high impact on increasing the manufacturing industry output gap. Findings from the model reveal that increases in import prices and exchange rates affect producer and consumer prices. When the magnitude of the effect is examined, it shows that producer price index (PPI) are more affected by import price shock than consumer price index (CPI).

According to the variance decomposition findings, the impact power of the output gap is limited in the explanation of the structural shocks in the consumer price index in the relevant period. It is noteworthy that the effect of the exchange rate on the consumer price index is higher than the import unit value index. This finding shows that the pass-through effect of the exchange rate on inflation is greater than the import prices in the relevant period.

Research Limitations

Throughout the Turkish economy and especially in the manufacturing industry, import price movements can greatly affect domestic prices in the short term. For this reason, studies examining the pass-through effect from import prices to inflation are important for monetary policy applications. When the national and international economics literature is examined, it is noteworthy that there are many studies investigating the pass-through effect from exchange rate to inflation, but studies investigating the pass-through effect from import prices to inflation are limited.

Implications (Theoretical, Practical and Social)

The extent to which exchange rates and import prices affect domestic inflation is of great importance for monetary policy. Leigh and Rossi (2002) state that in a small open economy like Turkey, the exchange rate can have a major impact on inflation (and inflation expectations) in the pass-through effect of the exchange rate on domestic prices.

The findings obtained in this study are meaningful considering the dependence of production on imports in the manufacturing industry and overall the economy in Turkey. Turkey's dependence on imported inputs and the cost pressures created by the increases in the prices of imported goods support the findings obtained in the study.

Originality/Value

When the studies in the economics literature are examined, both the national and international literature, mainly examine the pass-through effect of the exchange rate on import prices and domestic prices. In this study, unlike other studies in the economic literature, the pass-through effect of import prices on domestic prices is examined. Studies in this direction are very limited. In addition, unlike similar studies, the import unit value index reflecting the import prices is included in the model and the exchange rate basket variable is used to reflect the effect of transactions made with Euro. Moreover, for the estimation of pass-through effect, policy evaluation is made by using restrictions on the variables in the model in accordance with economic theory.

Program Geliştirme'nin Felsefi Temelleri

Philosophical Foundations of Program Development

ÖZET

Felsefe; yaşamı ve evreni bir bütün olarak değerlendirmede iyi bir şekilde koordine edilmiş ve sistematik bir girişimdir. Her şeyin nedeni olarak temelini oluşturan ve tüm deneyimde örtük olan ilk ilkelere atıfta bulunur. Yaşamın ve varoluşun tüm sorunlarına ve yönlerine tarafsız bir yaklaşımdır ve çalışmaları fiziksel ve biyolojik bilimlerde olduğu gibi sadece ampirik (deneye dayalı) dünyaya ayrılmaz; teolojik bozukluklarda olduğu gibi, inanç ve otorite eyaletleri veya diğer dünyanın soruları ile sınırlı değildir; psikolojide olduğu gibi zihnin ve davranışının incelenmesiyle sınırlı değil; ahlak ve etik normatif biliminde olduğu gibi, sadece kırıkdak ve etolojiye verilmez; siyasette olduğu gibi sivil görev ve yönetim ve anayasa sorunlarının dikkate alınmaması; ekonomi ve sosyoloji gibi insan toplumunun kökeni, organizasyonu ve gelişimini ayarlama ve sıralama ve keşfetme sorunlarının ve tekniklerinin çözümü ile ilgilenmemek; ancak bunların hepsinin ve hepsinin ötesinde, bunların hepsinin nihayetinde kurulduğu ve tüm bilgi ve genel deneyimlerin temelini oluşturan temel varsayımların kapsamlı bir muamelesi için uyarlanmıştır. Bilimde meydana gelen değişim ve gelişmeler yeni felsefelerin doğmasına neden olurken felsefe de bilimsel bulgulardan yararlanarak yeni görüşler ortaya koyup bilime yeni ufuklar açmaktadır. Felsefe öğrenmenin tüm alanlarda en kapsayıcı ve insan bilgisinin diğer tüm yönlerine bir mihenk taşı görevi gördüğü söylenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Program, Felsefe, Eğitim.

ABSTRACT

Philosophy; It is a well-coordinated and systematic attempt to evaluate life and the universe as a whole. It refers to first principles that underlie the cause of all things and are implicit in all experience. It is an impartial approach to all problems and aspects of life and existence, and its work is not devoted solely to the empirical world, as in the physical and biological sciences; it is not confined to the provinces of faith and authority or to questions of the other world, as in theological disorders; It is not limited to the study of the mind and its behavior, as in psychology; It is not given only to cartilage and ethology, as in the normative science of morality and ethics; disregard for civil duties and administrative and constitutional issues, as in politics; not dealing with the solution of problems and techniques of adjusting and ordering and discovering the origin, organization and development of human society, such as economics and sociology; but above all these it is adapted for a comprehensive treatment of the fundamental assumptions on which all of these are ultimately founded and which form the basis of all knowledge and general experience. While the changes and developments in science lead to the birth of new philosophies, philosophy also opens new horizons for science by revealing new views by making use of scientific findings. Learning philosophy is said to be the most comprehensive of all fields and serves as a touchstone to all other aspects of human knowledge.

Keywords: Program, Philosophy, Education.

GİRİŞ

Felsefe sözcüğü, Antik Yunan'da kullanılan Phyllia (sevgi) ve Sophia (bilgi, bilgelik) sözcüklerinin bileşiminden oluşan Philosophia kelimesinden gelmekte olup Türkçe bilgi ve bilgelik sevgisi manasına gelmektedir (Değirmencioglu, 1999; Sönmez, 2012; Yıldırım, 2000; Akt. Hotaman, 2017). Birçok araştırmacı felsefenin Antik Yunan'da başladığı noktasında hem fikirdir (Weber, 1998: 3, Vorlander, 2008: 35, Cevizci, 2015: 16 ; Akt. Bingöl & Kinay, 2018). Elbette ki Antik Yunan'dan farklı coğrafyalarda da bir düşünme ve eyleme çabası olarak felsefi faaliyetler sürdürülmekteydi. Ancak burada felsefe derken sistematik batı felsefesi kastedilmiştir. Zira böylesi bir sistematik ilk defa Antik Yunan'da İ.Ö VI. ve V. yüzyıllarda karşımıza çıkmaktadır (Bingöl & Kinay, 2018). Bu yüzyıllarda Antik Yunan'da şehir devletlerinin (polis/site) monarşilerin yerini alması ile birlikte daha önceleri gündelik hayatı düzenleyen yasaların üzerinde temellendiği ve uygulandığı mitosların (tanrıların yasaları) da yerini "logos" (akıllı söz), "insan yasaları" ve yönetim biçimi olarak "demokrasi" almıştır. İnsan yasaları ve demokrasi tartışmaları etrafında şekillenen felsefik düşünme faaliyetlerinde ise insanın sınırlılıkları (bedensel/maddesel) ve sonlulukları (ölümlü olması) kaygısı etrafında şekillenerek sınırsız ve sonsuz olanı aramaya yönelmiş oldukları düşünülmektedir. Antik Yunan filozoflarında karşımıza çıkan mutlak töz (kaynak, cevher) ya da arkhe (ilk madde) arayışları etrafında şekillenen felsefi argümanları da bu tezi güçlendirmektedir. Şehir devletlerinin üzerinde temelleneceği insan yasaları, birey kavramını ortaya çıkarırken demokrasi ise yurttaş kavramını ortaya çıkarmıştır. Bireyin düşünmesi, varlığa anlam vermeye çalışması, eylemlerinin sınırlarını çizmesi, başkaları ile iletişim kurma yöntemlerini belirlemesi, iyinin ve kötünün niteliğini ortaya koyması, evrenin ana maddesini belirlemesi vb. gibi

Ramazan Kaya¹
Muhammed Safa Öcal²
Ebru Aydınalp³

How to Cite This Article

Kaya, R., Öcal, M. S. & Aydınalp, E. (2023). "Program Geliştirme'nin Felsefi Temelleri", *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(70):3908-3912. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.73406>

Arrival: 04 September 2023
Published: 30 November 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Öğretmen, MEB, Diyarbakır, Türkiye

² Öğretmen, MEB, Diyarbakır, Türkiye

³ Öğretmen, MEB, Diyarbakır, Türkiye

uğraşlar felsefenin kapsamı içinde değerlendirilmiştir (Bingöl & Kinay, 2018). Dolayısıyla “felsefe, sistemleştiği Antik Yunan’da önce doğa üzerinde ve evrenin ana maddesi üzerinde yoğunlaşırken zaman içinde siyaset, ahlak, sanat, bilgi, din gibi konulara eğilerek kapsamını genişleterek” (Bingöl & Kinay, 2018) bugünlere dek varlığını sürdürmüştür.

Eğitimin ne olduğunu tartışan, onu belirleyen faaliyetleri ve eğitim alanını meydana getiren kavramları sorgulayıp çözümleyen felsefe disiplini (Cevizci, 201; Akt. Akpınar, 2017) olarak tanımlanan eğitim felsefesi, aynı zamanda eğitim hakkında düşünmeyi ve eğitimin genel ideolojisini belirlemeye çalışan bir faaliyetin adıdır (Bingöl & Kinay, 2018). Özetleyecek olursak “eğitimin, doğası, olanağı, amaçları, problemleri ve yöntemleri üzerine yapılan incelemelerin tümü” (Bingöl & Kinay, 2018) olarak nitelendirilen eğitim felsefesi yöntem ve araçlarının da kullanılması dâhil “eğitimin sınırları, niteliklerini, nasıl ve ne zaman uygulanacağı ile ilgili kişiye fikir sunma gibi” (Bingöl & Kinay, 2018) işlevleri söz konusudur. Eğitim programı geliştirmede ilk olarak “felsefi temel” olarak adlandırılan bu teorik alt yapı gerek programın ana hatlarını çizmesi gerekse “eğitim programlarının alanları olan politika geliştirme, değerlendirme, karar verme, etkinlikler, biçim, dil ve sorgulama” (Ornstein ve Hunkins, 2014; Akt. Akpınar, 2017) öğelerini etkilemesi açısından oldukça önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Eğitim Programının Öğeleri

Eğitim programlarının hedefler (kazanımlar), içerik, eğitim durumları (öğrenme yaşantıları) ve ölçme-değerlendirme başlıklarından oluşan dört ana ögesi vardır. Hedefler, felsefi inançlara dayalı değer ifadelerini; içerik/kapsam, ne öğrenmeye değer olduğunu gösteren inançları; eğitim durumları/öğrenme yaşantıları, hedeflere ulaşmak için öğrencilere nasıl yaşantılar sağlanacağını; değerlendirme, hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını, ulaşılmışsa ne derece ulaşıldığını ortaya koyar (Hotaman, 2017). Eğitim programının anlamlı bütünlüğünü oluşturan bu öğelere bakılması eğitim programının hem teorik hem de pratik yapısını kavramamıza yardımcı olmaktadır.

Başlıca Felsefeler

Eğitim felsefesi teorik arka planı ve analitik çerçevesinin ortaya konulması adına felsefe akımlarının ve felsefe akımlarının eğitimi konumlandırma açılarının incelenmesinde yarar vardır. Bu bakış açısıyla aşağıda felsefe akımlarına değinilmiştir.

İdealizm

İdealizm en eski ve en etkili felsefi akımlardan biridir (Biçer, 2014). Temelinde zihinsel ve ruhsal gerçekler yatar (Erkılıç, 2008). İdealizmde insanın maddi ve ruhsal boyutu irdelenirken mutlak gerçeğin görünür olmadığını, ruhi olduğunu iddia ederler (Tozlu, 2003).

Batı eğitim geleneğinde idealizmin temellerini eski Yunan filozofu Sokrates’in ünlü öğrencisi olan Platon atmıştır. Sokrates; gerçeklik, bilgi ve insan doğasına ilişkin temel sorunlarla uğraşmıştır. Platon ise hocasının uğraştığı bu sorunlara temel cevaplar ararken hocasını aşarak metafizik sorusu olan; “Gerçekliğin doğası nedir?” ile epistemolojik bir soru olan; “Bilginin doğası nedir ve nasıl bilebiliriz? Sorusuna cevap aramış ve “bilgi ile estetik, moral ve ahlaksal bakımdan insan yaşamına uygun davranış arasındaki ilişki nasıldır?” sorusuyla aksiyoloji (değer bilim) alanı ile ilgilenmiştir. Sokrates’in felsefesine göre doğru, iyi, güzel gibi ahlaksal formlar dünyanın her yerinde aynı genel geçerliliğe sahiptir (Gutek, 1988).

Bu durumlara göre idealizm; gerçekliğin temelini zihinsel, ruhsal ve ideal gibi kavramlarla kuran bir felsefe olarak tanımlanabilir (Gutek, 1988). İdealizme göre duyu organlarımızın verdiği bilgi aldatmacadır (Özdemir, 2006). Dış dünya duyularımızdan ibarettir, algılarımız yok olursa dış dünya da yok olur. Nesnelere bizim varlığımız ve düşüncelerimiz ile vardır.

İdealizmi benimsemeyen düşünürler bile felsefe eğitimleri sırasında idealizmi incelemişlerdir (Gutek, 1988). Yani Sokrates ve Platon’un görüşleri diğer akım düşünürleri tarafından da incelendiği çıkarımında bulunabilir.

Realizm (Gerçekçilik)

İdealizm gibi Realizmin, eski Yunanistan'daki Aristoteles'e uzanan uzun bir geçmişi vardır. Gerçekçiler, gerçekliğin içinde yaşadığımız fiziksel dünyada bulunduğunu ve bilginin akıl ve deneyim yoluyla kazanıldığını iddia etmektedir. Bilimsel araştırmalardan ve keşiflerden elde edilen bilgiler özellikle yararlıdır ve bu bilgi hayatta kalmak için gereklidir.

Realizm akımının temel amacı; yeni nesillere kültürel mirası aktararak, onları mutlu ve erdemli bireyler haline getirip, gerçek hayata hazırlamaktır. Bu şekilde içinde bulunduğu topluma sağlıklı bir şekilde uyumunu sağlamaktır (Kazu, 2002).

Gerçeklikte eğitimcinin konumu ve görevi çok önemlidir. Çünkü o içinde bulunduğu toplumun gerçekliğini en iyi bilen, yaşayan ve öğrencileri en iyi tanıyan biri olarak; öğrencileri hayata en iyi şekilde hazırlayan kişidir (Büyükkaragöz vd., 1998).

Realistlere göre dünya, insan onu algılamasa da vardır. Bir ağacın görünmüyor olması o ağacın orda olmaması anlamına gelmez. Bu düşünce insan algısının sınırlı bir yapısı olduğu kabulüne dayanır (Baran, 2002).

Pragmatizm (Yararcılık)

Pragmatizmin kurucusu Charles Sanders Peirce'dir. Bu akımı yayan John Dewey'dir. William James ve George Herbert Mead pragmatizm düşünürlerindedir (Gutek, 1988). Peirce'e göre, herhangi bir şey üzerindeki düşüncemiz, o şeyin hissedilebilir etkilerinden oluşmaktadır. Peirce, Kirchhoff'un Analitik Mekanik adlı eserini şöyle eleştirmiştir: Kirchhoff'a göre, gücün tesirini anlayabiliriz fakat gücün kendisinin ne olduğunu anlayamayız; Peirce'e göre ise böyle bir düşünce "bir çelişkidir". Çünkü, "güç" kelimesinin zihinlerimizde çağrıştırdığı düşüncenin, hareketlerimizi etkilemekten başka bir fonksiyonu, işlevi yoktur ve bu işlevler etkilerinden başka bir yolla güç ile ilişkilendirilemez. Sonuçta, gücün etkilerini biliyorsak, bir güç vardır denildiğinde ima edilen her olay hakkında bilgi 16 sahibiyizdir ve bundan öte bilinmesi gereken bir şey yoktur (Peirce'den aktaran Doğan,2003).

Existentialism (Varoluşçuluk)

İsminden de anlaşılacağı gibi varoluşçuluk, varoluşa ilişkin konularla ilgilidir. Varoluşçuluk, başlangıç noktası olarak sadece insanın öznesi değil, aynı zamanda oyunculuk, his, yaşayan insan bireyin deneyimini alan felsefi sorgulama geleneğidir. Esas olarak, derin doktrin farklılıklarına rağmen, felsefi düşüncenin bu başlangıcına olan inancı paylaşan belirli 19. ve 20. yüzyıl Avrupalı filozoflar ile ilişkilidir.

Geleneksel felsefi akımlara karşı alınan bir tavır olan varoluşçuluk bilindik somut kavramlardan ziyade soyut kavramları irdeler ve mevcut insanlarla değil, var olmayan insanlar ve onların karşılaşabileceği problemlerle ilgilenir (Tozlu, 2003) Tüm bilindik felsefi akımların aksine insanın var olma ve özgürlüğünün esas alındığı bir akımdır (Gutek, 2001).

Varoluşçu düşüncenin baskın değerinin genellikle özgürlük olduğu kabul edilirken, birincil erdem otantikliktir. Varoluşçuya göre, bireyin başlangıç noktası, "varoluşsal angst" (ya da değişken olarak varoluşçu tutum, dehşet, vb.) Ya da yönünü kaybetme, kafa karışıklığı ya da dehşet duygusu ile karakterize edilir. Birçok varoluşçu, hem stil hem de içerik bakımından geleneksel sistematik veya akademik felsefeleri, somut insan deneyiminden çok soyut ve uzak olarak gördüğü söylenebilir (Gutek, 2001; Tan, 2006)

Varoluşçulara göre eğitim sistemleri bireyin kendi seçimlerini sağlayacak yaşantılara göre düzenlenmeli ve onun yaşama bakış açısını geliştirmelidir. Öğrencinin estetik duygu ve düşüncelerini geliştirmek amacıyla ders konularına tarih, güzel sanatlar, felsefe, edebiyat estetik gibi alanlar konulmalı ve bu alanları da öğrencinin kendisinin seçmesine fırsat verilmelidir. Geleneksel okul sistemine karşı çıkalar ve öğrencinin öğrenmeye karşı daha istekli daha meraklı daha enerjik olması için açık okul sistemi savunurlar. Varoluşçu eğitim sisteminde kullanılacak yöntem Sokratik Tartışmadır. Öğretmenler öğrencinin dikkatini yoğunlaştıracak uyarıcıları bulmalı ve sorduğu sorularla öğrenciye doğru cevabı empoze etmemelidir. Öğretmen daha çok yaşamın anlamıyla ilgi sual sorarak, öğrencinin kendi doğrusunu oluşturmasına yardımcı olmalıdır (Sönmez, 2002: 110-112).

Eğitim Felsefeleri

Eğitim felsefesi genel bir felsefi çalışmadır ve eğitimin her yönünün açıklanmasıdır. 'Eğitim Felsefesi' ifadesi sadece felsefenin değil, aynı zamanda eğitimin bir parçasıdır. Eğitimsel değer üzerinde çalışırken aksiyolojinin bir dalıdır. Yine eğitimin amacı, süreci, doğası ve ideallerinin incelenmesi olduğu için eğitimin bir dalı olarak kabul edilmektedir (Köktaş, 2007: 182).

Eğitim felsefesi, eğitim uygulamalarını eleştirici bir yaklaşımla değerlendirmekte, eğitime dair uygulamaların dayanağı olan teorik temelleri incelemekte ve bu uygulamalar için ülke gerçekleri ve ihtiyaçları, toplumun, kültürün ve insanın niteliği ile tutarlı eğitim teorileri ortaya koymaktadır (Değirmencioglu, 2000). Eğitim felsefesi, eğitim politikalarına ve uygulamalarına yön veren, varsayım, inanç, karar ve ölçütleri incelemekte, tutarlılık ve mana yönünden eğitim sistemini kontrol etmekte ve eğitimde kullanılacak yeni hipotezler oluşturmaya çalışmaktadır (Ergün, 2014). Daha doğru bir ifadeyle eğitim felsefesi, eğitim çalışmalarını yönlendirir ve bireylerin hangi amaçlara ulaşmak için nasıl yetiştirileceği konusunda yol gösterir. Bu nedenle ülkenin eğitimine yön veren uzmanlar, ulusun izlediği felsefeyi yakından tanımalıdır (Doğanay ve Sarı, 2003).

Daimicilik (Prennialism)

Mortimer Adler, Mortinerd, Robert Hutching ve Maynard daimiciliğin temsilcileridir (Köse, 2011). Evrenselcilik olarak da bilinir. Eğitim felsefeleri arasında en çok tutucu, geleneksel ve serti olan daimiciliktir. Daimicilik realizmi ve daha fazla olarak da idealizmi içermektedir (Altinkurt, 2012). Çevre farklılıklarına karşın, insan doğası her yerde aynıdır. Bu yüzden de daimiciler eğitimin, insan doğası gibi değişmez olduğuna ve evrensel nitelikteki gerçeklere dayanması gerektiğine inanırlar (Altinkurt, 2012; Boyacı, 2013). Daimiciliğe göre tüm doğrular insanların aklında doğuştan vardır. Eğitim de var olan bu doğruları açığa çıkarmaya çalışır (Altinkurt, 2012). Bu durum daimiciliğin etkilendiği idealizmden geldiği söylenebilir.

Esasicilik (Essentialism)

Esasicilik esasta idealizm ve realizme dayanmaktadır. Dünyada en uzun süre kullanılan ve en fazla kabul gören eğitim felsefesidir. Esasiciler doğru, kesin ve mutlak bilginin yetişkinler tarafından genç bireylere aktarılmasını ve uygarlıkların var olması ve devamlılığını sağlaması için kültür aktarımının gerekli olduğunu savunmaktadırlar (Gutek, 2004: 263). Bu da esasiciliğin amacının iyi vatandaşlar yetiştirmek için kültürel mirasın aktarımını sağlamak olduğunu göstermektedir. Esasiciliğe göre, eğitimin esas amacı ve bireylerin okula gitmesinin esas nedeni içinde buldukları dünyayı tanıyarak bu dünyanın gerektirdiği davranışları sergilemeyi öğrenmektir (Terzi, 2010: 70). Bu sayede kişi toplumsallaşır ve topluma uyum sağlar.

Esasiciliğe göre insan dünyaya geldiğinde zihninde herhangi bir bilgi yoktur, yeni boştur. Bireyi yaşama hazırlamak için verilecek olan konular yaşama uyarlanabilir olmak durumundadır (Acar, 2011). Esasiciler, dünya ile ilgili bilgilere tesadüf eseri ulaşamayacağına inanırlar ve tarih boyunca edinilen bilgi ve tecrübelerle bireyler genç yaşlarda kendi tecrübeleriyle ulaşamayacaklarını savunurlar (Ergün, 2009: 54). Öğrencilerin zihni doğuştan boş olduğundan dolayı öğretmenler mesleki olarak tüm bilgi, beceri ve donanımlara sahip olmalıdır. Öğrenciler de öğretmenlerin verdikleri bilgileri ezberlemek ve sürekli tekrar etmek durumundadır. Aksi takdirde yaşama hazırlanmada başarısız olurlar. Eğitim sürecinde öğretmen aktif rol alırken öğrenciler pasif durumdadırlar. Yani eğitimin merkezinde öğretmenler bulunur. Öğretmen sınıf düzenini sağlamak, öğrencileri disipline edebilmek ve onlara doğru yolu gösterebilmek için otoriter olmalı ve yeri geldiğinde cezayı kullanmalıdır (Sönmez, 2009. 90-92).

İlerlemecilik (Progressivism)

Bu akımın en önemli temsilcileri arasında H. Lietz, G. Kerschensteiner, B. Russell, M. Montessori ve Dewey arasında önemli yer tutar (Kılbaç Köktaç, 2007s. 193). İlerlemecilik eğitim akımı, pragmatizmin eğitime uygulanmasıdır. Bu akım, pragmatistlerin “gerçeğin doğası değişmezdir” görüşünü esas almışlardır. İlerlemecilere göre de “eğitim devamlı olarak gelişme içindedir” anlayışını benimsemişlerdir (Toprakçı, 2002, s.111). İlerlemecilik, yararcı felsefeye dayanır ve ilerlemecilere göre; bilgi kesin değil yeni durumlara göre değişebilir, eğitim yaşamın kendisidir; yaşama hazırlık değildir (Toprakçı, 2002, s.195). Görülüyor ki; ilerlemecilik, daimicilik ve esasicilik akımlarının etkilendiği idealizmin realizmin içerdiği değişmezliği reddederek değişimi savunan pragmatizm içerikli eğitim felsefesi akımıdır ve bu değişim; bu akımın eğitim, bilgi vb. unsurlarını derinden etkilemektedir. Bu akımdaki bu değişim ilkesi ilerlemecilikten etkilenen eğitiminde tüm unsurlarını bu yönde etkilemiştir.

Yeniden Kurmacılık (Reconstructionism)

İlerlemecilik eğitim felsefesinin devamı niteliğinde olan yeniden kurmacılığın temelinde pragmatizm yer almaktadır. İlerlemecilik ile tam anlamıyla bütünsel bir fikir birliğinde olmamasına karşın ilerlemecilik eğitim felsefesinin hemen hemen tüm görüşlerini kabul ettiği söylenilebilir. Yeniden kurmacılık ilerlemecilik eğitim felsefesinin aksine tek tek bireylere yönelmekten ziyade topluma yönelmeyi doğru bulan bir düşüncedir (Özkan, 2005: 124). İlerlemecilikte olduğu gibi yeniden kurmacılıkta da öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini ortaya çıkartıp yeteneklerini geliştirmelerine olanak sağlayacak eğitim ortamları düzenlenmelidir (Kıncal, 2006: 153). Yeniden kurmacılık, değişim ve gelişimi merkezine almasına karşın klasik bilgileri tamamen dışlamamıştır (Sönmez, 2011: 105).

Yeniden kurmacılık, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmıştır ve buna bağlı olarak insancıl, uzlaşmacı ve barış içinde yaşamayı hedefleyen bir görüşe sahiptir. Toplumsal ve reformcu bir görüşe sahip olan yeniden kurmacılık en çağdaş eğitim felsefesidir.

Yeniden kurmacılık görüşüne göre eğitim sadece yaşama hazırlık, yaşam için gerekli görülen bir unsur ya da değişim aracı değil aynı zamanda toplumsal alandaki dengenin sağlanması için de temel gerekliliktir. Genel anlamda eğitim hedefleri ; dünya uygarlığını sağlama, barışı sağlayarak insanlığın mutluluğunu sağlama, toplumu ve toplumun gelişmesini ön plan alma, değişimi gerçekleştirme, sevgi birlik beraberlik gibi değerleri kazandırma, eleştirel düşünce ve bilimsel yöntemleri kullanma, demokratik yaşam biçimini benimseme, sürekli olarak yaşamı yeniden kurma,

akıllıca eylemlerde bulunma hiçbir bilgiyi kesin doğru olarak kabul etmeme ve bireylerin yeteneklerini ve zihinlerini geliştirme şeklinde sayılabilir (Sönmez, 2009: 104-105) .

Evrede sürekli bir değişim ve gelişim yaşanmakta olduğu için bilginin de sürekli değişeceğini savunurlar. Hayatın her alanında etkili olan değişim ve gelişim eğitim içinde geçerli olacak ve buna bağlı olarak da değişime açık bir eğitim programının hazırlanması gerekmektedir. Bu sebeple yeniden kurmacılık eğitim felsefesine göre öğrencilere kesin ve mutlak bilgiler aktarılmaması gerektiğini ve bilginin de değişebileceği düşüncesi benimsetilmelidir (Cevizci, 2011: 156). Çünkü toplumsal değişimde okulların sorumluluğu vardır.

Sonuç

Eğitim, benimsenen felsefi ekole göre şekillenerek, felsefenin gösterdiği yolda toplumu geleceğe taşıyacak planlı etkinlikler bütünüdür (Hotaman, 2017). Hem eğitim programı teorisine dair genel bir çerçeve oluşturulması hem de eğitim programının hedefler (kazanımlar), içerik, eğitim durumları (öğrenme yaşantıları) ve ölçme-değerlendirme oluşan tüm öğelerinin incelenmesi ve bu öğeler arasında tutarlık sağlanması için felsefenin birey (insan), bilgi ve toplum hakkındaki görüşlerine ihtiyaç vardır. Dolayısıyla, bir felsefi tavır belirlemek ve bundan hareketle, sayıltılarımızı geliştirerek eğitim programlarının temeline koymak, benimsenen felsefi ekole göre bilimsel ve sistemli bir eğitim yaklaşımı geliştirmek için gereklidir (Hotaman, 2017). Bu açıdan söz konusu eğitim programının hangi felsefi ekol üzerinden temellendiğinin belirlenmesi ve bu ekollerin incelenmesi “eğitim ortamının ve uygulamalarının düzenlenmesine, ders içeriklerinin belirlenmesine, eğitim programlarının eksikliklerinin giderilmesine yardımcı olması” (Bingöl & Kinay, 2018) bakımından önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, T., 2011. “Cumhuriyet Döneminde İlköğretim I. Kademe Programlarının Özellikleri ve Dayandığı Eğitim Felsefeleri”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı, Ankara.
- Altınkurt, Y., Yılmaz, K., & Oğuz, A. (2012). *İlköğretim ve ortaöğretim okulu öğretmenlerinin eğitim inançları*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31(2), 1-19.
- Baran, A. (2009). *Realist ve idealist öznenin çıkmazları: bergsoncu bir eleştiri*, 1(4), 1-16. 9 Mayıs 2011 tarihinde
- Biçer, B., 2014. *Felsefe İçinde A. Akdemir & H. S. Erdem (Ed.) Eğitim felsefesi*, Lisans Yayıncılık, İstanbul, 340s.
- Boyacı, A. (2013). *Eğitim felsefesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset.
- Büyükkaragöz, S., Muşta, M., Yılmaz, H. & Pilten, Ö., 1998. “Eğitim felsefesi” *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Mikro Basın Yayın Dağıtım, Konya, 198s.
- Cevizci, A., 2011. *Eğitim Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul, 344s.
- Değirmencioglu, C. 2000. *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Doğan, N. (2003). *Pragmatizmin felsefi temelleri*. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 20, 83-93.
- Doğanay, A. & Sarı, M., 2003. “İlköğretim Öğretmenlerinin Sahip Oldukları Eğitim Felsefelerine İlişkin Algılarının Değerlendirilmesi”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1 (3), 321-339.
- Erkılıç, T. A., 2008. “Felsefi Akımlar ve Eğitim Felsefesi Akımları”, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, No: 973.
- Ergün, M., 2014. *Eğitim Felsefesi*, Pegem Akademi, Ankara.
- Gutek, G.L. (2001) . *Eğitime felsefi ve ideolojik yaklaşımlar*. (N. Kale, Çev.). Ankara: Ütopya.
- Kazu, H., 2002. *Eğitim Ve Felsefe. Öğretmenlik Mesleği*, Ed: M. Taşpınar, Elazığ Üniversitesi Kitabevi, Elazığ, 294s.
- Kıncal, R. Y., 2006. *Eğitim Bilimine Giriş*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 246s.
- Köktaş, Ş. K., 2007. *Eğitim Bilimine Giriş*, Hatiboğlu Yayınları, Ankara, 438s.
- Köse, A. (2011). *Eğitim Bilimleri*. Mersin: Mersin.
- Özkan, B., 2005. *Eğitimin Felsefi Temelleri*, Ed: M. Erden, Öğretmenlik Mesleğine Giriş , Epsilon Yayıncılık, 199s.
- Özdemir, M. Ç. (Ed.). (2006). *Eğitim bilimine giriş*. (1. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sönmez, V., 1985. *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, Özen Matbaacılık, Ankara.
- Terzi, A. R., 2010. *Eğitim Bilimine Giriş, Detay Yayıncılık*, Ankara, 222s.
- Tozlu, N., 2003. *Eğitim Felsefesi Üzerine Makaleler*, Elis Yayınları, Ankara, 247s.

Dış Ticaret ile Borsa Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı

The Relationship Between Foreign Trade and Stock Exchange: ARDL Bounds Test Approach

ÖZET

Ülkelerin ekonomik kalkınmasının ve refah düzeyinin artmasında önemli bir rol oynayan dış ticaret unsuru, ülkelerin ilerleme kaydetmesine ve mevcut kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasına etki etmektedir. Türkiye’de 24 Ocak 1980 tarihinde ekonomide devlet müdahalesini minimuma indirgemeyi esas alan ekonomik politikalar uygulanmaya başlanmış ve bu sayede ihracat ve ithalatın arttırılmasına yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Bu doğrultuda ihracat ve ithalat gelişme göstermiştir. İhracat ve ithalata yönelik yurt içi ve yurt dışı talebin borsada değişime neden olabileceği düşünülmektedir. Gelişen bir ülke statüsünde olan Türkiye’de sermaye ve ikame ürünlerin ihracatının ithalata bağlılığı dikkat çekmektedir. Yabancı sermaye oranlarının artması durumunda ihracatın artacağı hususu üzerinde de durulmaktadır. Fakat ihracatın artması ile ithalatta artış göstermektedir. Bunun yanı sıra ülkemizdeki dövizle yönelik gelirlerin artması için ihracatın da artış göstermesi gerekmektedir. İhracat faaliyetlerini yürüten firmalara ülke içinden ve ülke dışından gelen talepten dolayı firmaların kazandığı ya da kaybettiği nakit gelirlerinin borsayı etkileyebileceği düşünülmektedir (Kaya ve Kılınç, 2015:285,293). Bu çalışmada, globalleşmenin önemli iki unsurlarından olan borsa ile dış ticareti teşkil eden ihracat ve ithalat arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bunun için çalışmada, Ocak 2013-Ağustos 2023 tarihleri arasındaki dönem için aylık veriler kullanılmıştır. Borsa ile ihracat ve ithalat serileri farklı derecelerden durağan (I(0) ve I(1)) olmalarından dolayı aralarındaki ilişki ARDL yöntemi ile incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda, serilerin arasında eş-bütünleşme ilişkisi tespit edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: İthalat, İhracat, Borsa

ABSTRACT

The foreign trade element, which plays an important role in increasing the economic development and welfare of countries, also allows countries to make progress and use existing resources effectively. Economic policies based on minimizing state intervention in the economy began to be implemented in Turkey on January 24, 1980, and thus efforts to increase exports and imports accelerated. In this direction, exports and imports have developed. It is thought that domestic and foreign demand for exports and imports may cause changes in the stock market. In Turkey, which has the status of a developing country, the dependence of exports of capital and substitute products on imports draws attention. It is also emphasized that exports will increase if foreign capital rates increase. However, as exports increase, imports also increase. In addition, exports must also increase in order to increase foreign currency revenues in our country. It is thought that the cash income that companies will gain or lose due to domestic and international demand for companies carrying out export activities may affect the stock market (Kaya and Kılınç, 2015:285,293). This research aims to determine the relationship between the stock market, two important elements of globalization, and exports and imports, which constitute foreign trade. For this purpose, monthly data covering the period between January 2013 and August 2023 was used in the research. Since the stock market and export and import series are stationary (I(0) and I(1)) at different degrees, the relationship between them was examined by the ARDL method. As a result of the analysis, no cointegration relationship was detected between the series.

Keywords: Import, Export, Stock Exchange.

GİRİŞ

Ülkelerin ekonomilerinin reel bölümündeki strüktürel değişim ve gelişmelerin göstergelerinden bir tanesi de dış ticaret unsuru olarak ifade edilmektedir. Dış ticaret, ülkelerin gelişmesinde ve kaynakların verimli bir şekilde dağılımında önem arz etmektedir (Serin, 1998:321; Akt. Demirbaş, 2003:234).

Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler ticari alandaki dönüşümler açısından kıyaslandığında gelişmiş ülkelerde dönüşüm daha hızlı olarak gerçekleşmektedir (Saygılı ve Saygılı, 2011:343). Gelişmekte olan ülkelerde ticari alanda ortaya çıkan açığın kapatılması için bir dizi önlem alınması gerekli olmaktadır. İhracat ile ilgili ortaya çıkabilecek zararlı faktörlerin gözlemler ve deneysel kanıtlar ile tespit edilmesi önerilmektedir. Döviz kuru ayarlama politikası ile hareket edilmesi ve bu sayede fiyattaki değişimlere duyarlı ihracat yapılması sağlanacağı belirtilmektedir (Günçavdı ve Kayam, 2017:307).

Türkiye ekonomisi açısından değerlendirdiğimizde, ülkemiz dünyada en önemli gelişen ekonomiler içerisinde yer almaktadır. Ülkemizdeki ihracat ve ithalat rakamları 1980 yılından beri artan bir eğilim göstermektedir. Dış

Ayşegül Akmeşe¹
Sinem Demiroğlu²
Osman Akmeşe³

How to Cite This Article

Akmeşe, A., Demiroğlu, S. & Akmeşe, O. (2023). “Dış Ticaret ile Borsa Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı”, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(70):3913-3919. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.73440>

Arrival: 05 September 2023

Published: 30 November 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Öğr. Gör., Harran Üniversitesi, Şanlıurfa Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterliği Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye

² Doktora Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Bingöl, Türkiye

³ Öğretmen, MEB, Suludere Şehit İsmail Şahin Ortaokulu, Konya, Türkçe Öğretmenliği, Türkiye

ticaretteki artışın en önemli nedenlerinden birisi hızlı kentleşme ile birlikte tarımdan sanayiye doğru bir evrilme gerçekleşmiştir (Kocakaplan, vd., 2012:6510). Ülkemizde 1990'lı yıllarda ekonomik krizler yaşanmıştır. Fakat 2000'li yıllarda uygulanan politikalar ile birlikte ekonomik açıdan büyüme süreci içerisine girilmiştir. Ülke içindeki tüketime yönelik harcamalarda seyreden artış ve dış ticarete etkisi nispeten daha az olan inşaat sektörünün büyüme kaydetmesi dış ticaretin büyüme hızını önemli derecede etkilemektedir. Dış ticaretin artmasına bağlı olarak ihracat da pozitif olarak etkilenmektedir. Küresel krize rağmen ülkemizin ihracat rakamı 2010 yılında önemli ölçüde artarak 25 milyar dolardan 113 milyar dolara ulaşmıştır. İhracat rakamındaki artışa rağmen ülkemiz ithalata bağımlı duruma gelmiştir. İthalatın artması ülke ekonomisinde cari açık oluşmasına neden olmuştur (Demez ve Ustaoglu, 2012:168).

Küreselleşmenin gittikçe arttığı da göz önünde bulundurulursa, dış ticaretteki değişimler ve gelişmeler ile borsa ilişkisinin varlığı araştırılması önem taşıyan konular arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, üretimin yapılabilmesi için gereken sermaye ile üretimle doğrudan bağlantılı olan dış ticaret arasında güçlü ilişkilerin olması kaçınılmazdır (Nicita, 2013; Akt. Sadeghzadeh, 2019:3).

Araştırmada ihracat, ithalat ve borsa ile ilgili öncelikle teorik literatür incelemesine ait bilgiler sunulmuştur. Sonrasında, ihracat, ithalat ve borsa arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan çalışmalar ile ilgili literatür araştırması yapılmıştır. Son olarak Borsa İstanbul 100 kapanış fiyatı endeksine ihracat ve ithalat miktarlarının etkisini tespit etmek için Ocak 2013 – Ağustos 2023 dönemini kapsayan aylık verilerle bir analiz yapılmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde ihracat, ithalat ve borsa kavramlarının tanımı, önemi, ülkemizdeki gelişim süreci ile ilgili değerlendirmeler açıklanmaya çalışılmıştır.

İhracat

Dış ticaret, iç pazarda bulunmayan ya da bulunması halinde maliyet olarak yüksek bir fiyata temin edilen ürün ve hizmetlerin dış pazarlardan temin edilmesi bununla birlikte iç pazarda fazla olan ürün ve hizmetlerin dış pazarlarda satılmasını ve ülkelerin refahının artması yönünden önem taşımaktadır. Dış ticaret, ülkenin çıkarları ön planda tutularak yapılan bir dizi faaliyetler olarak tanımlanabilmektedir (Ağsagal Ve Baral, 2016:265). Uluslararası pazarlara katılım şekillerinden biri olan ihracat, ticari açıdan düşük düzeyde risk barındırmaktadır. Aynı zamanda yüksek esneklik sağlamaktadır. İhracat faaliyetleri firmaya fayda sağlaması yanında ülke ekonomilerine de büyük yarar sağlamaktadır. İhracat sosyo-ekonomik kalkınmayı sağlamakta, istihdama katkı sunmakta, refah düzeyini ve sektörlerin üretkenliğini arttırmaktadır (Pinho ve Martins, 2010; Akt.Üner, vd., 2013:801).

Türkiye 1980'li yıllardan beri ithal ikameci ekonomik ve politik politikalarını açıklık ve liberalleşme politikalarına dönüştürmüştür. Ayrıca ihracat odaklı bir büyüme stratejisi benimsemiştir. O tarihten bu yana ihracatın Türkiye'nin ekonomik büyümesine katkısı önemli ölçüde artmıştır (Berument vd., 2014:477). İhracatı arttırmak amacıyla, ülke yönetimi doğrudan ihracat sübvansiyonları, vergi indirimleri, ihracat kredi programları, basitleştirilmiş ihracat prosedürleri uygulamıştır. Ülkenin bütçe açığı 1990'ların ilk yıllarından beri artış göstermiştir. Ülke yönetimi yabancı portföy yatırımlarını arttırmak ve bütçe açığını kapatmak amacıyla 1989 yılında sermaye hesabı açmaya karar vermiştir. Bu doğrultuda Türkiye, 1990'ların ilk yarısında büyük miktarda yabancı sermaye yatırımı olmuştur (Özler vd., 2009:483). Ülkemizde dışa açık büyüme modeli 1980 yılında sonra oluşturulmuştur. Yine bu dönemde ihracatın artırılmasına yönelik birtakım çalışmalar gerçekleştirilmiştir. İhracata yönelik uygulanan sistemler ve ihracata yönelik teşviklerin verimliliği sebebiyle 1980 yılında 3 milyon dolar dolaylarında olan ihracat rakamı 2010 yılında 113 milyar 686 milyon dolar düzeyine çıkmıştır. 1994 yılı itibarıyla ülkemizin DTÖ' ye üye olması ve 1996 yılında ülkemiz ile AB arasında Gümrük Birliği'nin oluşturulmasıyla beraber doğrudan yapılan parasal destekler yürürlükten kaldırılmış ve uluslararası anlaşmalara aykırı olmayacak devlet yardımları yapılmaya başlanmıştır. (Atayeter ve Erol, 2011:22). Sonuç olarak, Türkiye ekonomisi 1980'lerin sonlarından itibaren yükseliş ve çöküş döngülerinden geçmiştir (Özler vd., 2009:483).

İthalat

Tüm dünyada ülkeler açısından ekonomik kalkınmada önemli bir rol oynayan dış ticaret, ürün ve hizmetlerin iç ve dış pazara yönlendirilmesi faaliyetlerinden oluşmaktadır. Dış ticaretin başlıca amacı, toplumun refah seviyesini yükseltmek ve üretimi arttırmaktır. İç pazarlarda birtakım kaynaklarda ihtiyaç duyulması halinde, toplumun beklentilerinin de artması ile birlikte tüketim malları ithal edilmek zorunda kalınmaktadır (Kantar vd., 2011:3455). Eski dönemlerden beri süregelen ticaret yaklaşımları, ticaretin ve ekonominin ancak kaynakların arz fazlası olan alanlardan talebin fazla olduğu alanlara aktarılmasına izin verildiğinde gerçekleşebileceğini vurgulamaktadır. (Toma, 2023).

Türkiye’de 1980 yılından itibaren 10 yıllık periyotta 7 milyar dolar civarında olan ithalat, 1990’ların sonuna gelindiğinde ise, 50 milyar dolar olarak belirlenmiştir. 2000’li yıllarda ise ülkemizde ithalat miktarı 200 milyar doların üzerinde seyretmiştir. Küresel açıdan ele alındığında ithalat oranlarının 2020-2021 yıllarında sektörel dağılımında ilk üç sıraya kimyevi madde ve mamullerin, elektrik elektronik ve otomotiv endüstrisi yerleşmiştir. Sanayi sektörünün ithalat oranı 1980 yılında %59 ulaşmışken, 2021 yılında %76’yı aştığı belirlenmiştir. Tarım sektöründe ise ithalatın toplam ithalat içindeki payının 1980’lerdeki payı yaklaşık %1’dir. Buna karşın 2021 yılında ise bu oranın %4’e ulaştığı görülmektedir. Bu çerçevede birçok temel tarım ürününün de ithal edilmesine gereksinim duyulmaktadır (Şahin, 2022:91).

Borsa

Günümüzde borsa kavramı, menkul kıymetler borsalarını ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Borsa denilince akla yalnızca hisse senetlerinin alınıp satılması gelmemelidir. Borsa aynı zamanda diğer farklı emtiaların da ticaretinin gerçekleştirildiği merkezlerdir. Borsa kavramını tanımlayacak olursak, özel yasaların yazılı öğeler çerçevesinde oluşturularak, menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçlarının güvenli bir ortamda, düzenli ve kararlı bir şekilde, rekabetin serbest şartlar altında gerçekleştiği bir sistemde kolay bir biçimde alınıp, satılabilmesini sağlamak ve oluşan fiyatları belirlemek ve ilan etmekle yetkili olarak kurulan kamu tüzel kişiliği olan kurumlardır (Işık, 2012:216).

Son 30 yıllık süreçte borsalar ülkemizdeki ekonomik düzen içinde önemli bir yer edinmiştir. Bunun nedeni, ekonomide meydana gelen değişimler, ekonomi eğitimine daha fazla değer verilmesi ve ülkemizde ticaretin giderek gelişmesi olarak görülmektedir. Borsa, toplumun her kesiminden bireylerin ilgilendiği bir olgu haline gelmiştir. (Varlık, 2017:3).

Literatür İncelemesi

Araştırmanın amacı makroekonomik unsurlar içinde yer alan ihracat ve ithalatın, borsa endeksi üzerindeki etkisini incelemektir. Bu bağlamda, yapılan literatür incelemesine dayalı olarak bu değişkenleri modelleyen yerli ve yabancı araştırmaların oldukça yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu araştırmaların bir kısmı aşağıda belirtilmektedir.

Sadeghzadeh (2019) çalışmasında dış ticaretin borsa üzerindeki etkilerini, 1989:01-2018:06 dönemindeki Borsa İstanbul 100 endeksindeki kapanış fiyatları, ihracat ve ithalat verilerini kullanarak, zaman serileri yöntemiyle analiz etmiştir. Araştırmasının sonucunda, faiz oranında meydana gelen artışların, Borsa İstanbul 100 endeksini azalttığı, ihracatta ortaya çıkan artışın ise Borsa İstanbul 100 endeksini arttırdığı, ithalatta artış olması durumunda Borsa İstanbul 100 endeksi üzerindeki etkilerinin ise farklılık gösterdiğini tespit etmiştir. Ayrıca Granger (1969) testi kullanılarak seriler arasında nedensellik ilişkisini araştırmış. Sonuç olarak, faizden borsaya doğru tek yönlü ve çok güçlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu belirlerken, buna karşın dış ticaretten borsaya yönelik bir nedensellik ilişkisi olmadığını saptamıştır.

Hasanujzaman (2016), araştırmasında 2004:06-2013-07 döneminde ihracat artışının Bangladeş’te değişken bir döviz kuru rejiminde borsa endeksine dinamik etkilerini incelemiştir. Sonuç olarak, döviz kurunun olumlu bir ihracat şokuna karşı olumsuz tepki verdiği saptanmıştır.

Nielsen, Signe, (2010), çalışmasında Danimarka, Hollanda, Fransa, İngiltere ülkelerine ait 1970-2010 dönemini kapsayan üçer aylık verileri kullanmıştır. Borsa verimi değişkenini, bağımlı değişken olarak; üretim, ihracat ve ithalat değişkenlerini ise bağımsız değişken olarak araştırmaya dahil etmiştir. Sonuç olarak, üretimin artış kaydetmesinin gelecek dönemlerde borsa riskini ve buna bağlı olarak da verimini azaltıcı etkiler yapacağını belirlemiştir. İhracat ve ithalatında üretim benzeri etkiler oluşturacağını ortaya koymuştur.

Fung, vd. (1995), araştırmasında Asya Kaplanları (G. Kore, Hong Kong, Singapur, Tayvan,) ülkelerinin, 1975-1991 dönemine ait aylık verileri kullanmıştır. Yaptığı çalışmanın değişkenlerini; reel borsa getirileri, verim oynaklığı, döviz kurları, ihracat ve ithalat artış oranı oluşturmuştur. Analiz sonucunda, Hong Kong ve Singapur’daki getiri oynaklığının ticaret akımlarının nedeni olduğunu; getiri oynaklığının dört ülkedeki ticari haberlere tepki verdiğini tespit etmiştir.

VERİ SETİ VE YÖNTEM

İhracat ve ithalatın borsa üzerindeki etkisini belirlemek için veriler Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi resmi web adresinden alınmıştır.

Araştırmada, Ocak 2013 - Ağustos 2023 tarihleri arasındaki dönemi içine alan aylık veriler kullanılmıştır. Değişkenlerden borsa bağımlı değişkeni oluştururken, ihracat ve ithalat bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır. Uygulamada kullanılan değişkenler aşağıda tanımlanmıştır.

Borsa (LNBIST): Yapılan araştırmada borsa verisi olarak, BIST100 endeksi kapanış değerleri incelemeye tabii tutulmuştur. Bu verinin doğal logaritması alınmış olup, analiz sonucuna bağlı olarak oluşması olasılık arz eden değişen varyans sorununun önüne geçilmeye çalışılmıştır.

İhracat (LNIHRCT): İhracat verisi olarak, ihracat (Miktar) genel-düzye değerleri alınmıştır. Doğal logaritması alınarak analizlerde kullanılmıştır.

İthalat-(LNITHLT): Genel-Düzye: Çalışmada ithalat verisi olarak, ithalat (Miktar) genel-düzye değerleri alınmıştır. Değişkenin doğal logaritması alınarak, oluşabilecek muhtemel varyans sorunu engellenmeye çalışılmıştır.

ANALİZ SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde tanımlayıcı istatistik, korelasyon testi, birim kök testleri ve ardl analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmada serilerin normal dağılım gösterip göstermediklerini belirlemek amacıyla ve serilerdeki mevcut oynaklığı saptamak için yapılan analize dayalı tanımlayıcı istatistikler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikler

	BIST	IHRCT	ITHLT
Ortalama	7,070	4,754	4,659
Ortanca	6,879	4,733	4,653
Maksimum	8,976	5,133	4,985
Minimum	6,426	4,347	4,429
Standart Sapma	0,571	0,187	0,120
Jarque-Bera	85,947	4,525	1,787
Olasılık	0,000	0,104	0,409
Gözlem	128	128	128

Tanımlayıcı istatistikler değişkenlerin logaritması alınarak hesaplanmıştır. Tablo 1’deki veriler incelendiğinde, BIST serisinin standart sapma değeri IHRCT ve ITHLT serilerinin standart sapma değerine kıyasla daha yüksektir. Bu bağlamda, en yüksek oynaklığa sahip olan seri BIST; en düşük oynaklığa sahip olan seri ise ITHLT olarak tespit edilmiştir. Jarque-Bera değerleri incelendiğinde BIST serisi normal dağılım göstermezken, IHRCT ve ITHLT serileri normal dağılım göstermektedir.

Korelasyon testi

Birden fazla değişken arasında ilişki olup olmadığı ve bu ilişkinin gücü korelasyon testi ile analiz edilmektedir. Bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni hangi yönde etkileyeceği tespit edilmektedir. Korelasyon analizi sonucunda elde edilen bulgular -1 ile +1 arasındaki değerlere göre anlamlandırılır (Kalaycı, 2012: 115;Akt. Şahin, 2015:171).

Tablo 2: Seriler Arasındaki Korelasyon

	LNBIST	LNIHRCT	LNITHLT
LNBIST	1		
LNIHRCT	0,702	1	
LNITHLT	0,634	0,595	1

Tablo 2 incelendiğinde, LNIHRCT ve LNBIST değişkenleri arasında pozitif yönlü ve orta bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Diğer bir bağımsız değişken olan LNITHLT ile bağımlı değişken LNBIST arasında da pozitif yönlü ve orta bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Birim Kök Testleri

Serilerin durağanlık seviyesi ekonometrik analizler için kritik bir öneme sahiptir (Elder ve Kennedy, 2001: 139-140; Akt. Sadeghzadeh, 2019:7). Bu sebepten ötürü, analizler yapılmadan önce serilerin durağanlık derecelerinin bilinmesi gerekmektedir. Hangi analizlerin yapılacağı serilerin durağanlık dereceleri tespit edildikten sonra belirlenmektedir (Cappuccio ve Lubian, 2016: 2; Akt. Sadeghzadeh, 2019:7). Bu çalışmada LNIHRCT, LNBIST ve LNITHLT değişkene ait serilerin durağan olup olmadıkları Geliştirilmiş Dickey- Fuller (ADF) birim kök testi ile analiz edilmiştir.

Tablo 3: BIST Serisi Birim Kök Testi

BIST ADF Birim Kök Testi				
Değişkenler	Seviye		Birinci Fark	
	Sabitli	Sabitli ve Trendli	Sabitli	Sabitli ve Trendli
Olasılık	1,000	0,999	0,000	0,000
ADF Kritik Değer	3,046	0,803	-9,442	-10,077
Kritik Değerler	a:-3,482	a:-4,031	a:-3,482	a:-4,032
	b:-2,884	b:-3,445	b:-2,884	b:-3,445
	c:-2,578	c:-3,147	c:-2,579	c:-3,147

Not: a: %1 önem düzeyi, b: %5 önem düzeyi, c: %10 önem düzeyini ifade etmektedir.

ADF birim kök testi yardımıyla BIST serisinin durağan olduğu seviye belirlenmiştir. Tablo 3 incelendiğinde BIST serisinin seviyede durağan olmadığı, birinci farkta durağan olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4: LNIHRCT Serisi Birim Kök Testi

LNIHRCT ADF Birim Kök Testi		
Değişkenler	Seviye	
	Sabitli	Sabitli ve Trendli
Olasılık	0,060	0,000
ADF Kritik Değer	-2,803	-9,063
Kritik Değerler	a:-3,482	a:-4,031
	b:-2,884	b:-3,445
	c:-2,579	c:-3,147

Not: a: %1 önem düzeyi, b: %5 önem düzeyi, c: %10 önem düzeyini ifade etmektedir.

Tablo 4.'de görüldüğü gibi ADF testinden elde edilen sonuçlar LNIHRCT serisinin seviyede durağan olduğunu göstermektedir.

Tablo 5: LNITHLT Serisi Birim Kök Testi

LNITHLT ADF Birim Kök Testi		
Değişkenler	Seviye	
	Sabitli	Sabitli ve Trendli
Olasılık	0,126	0,005
ADF Kritik Değer	-2,464	-4,212
Kritik Değerler	a:-3,483	a:-4,032
	b:-2,884	b:-3,445
	c:-2,579	c:-3,147

Not: a: %1 önem düzeyi, b: %5 önem düzeyi, c: %10 önem düzeyini ifade etmektedir.

Tablo 5 incelendiğinde, ADF testinden elde edilen sonuçlara göre LNITHLT serisinin seviyede durağan olduğu tespit edilmiştir.

ARDL Analizine Ait İstatistikî Sonuçlar

Birim kök testi sonuçları incelendiğinde LNBIST değişkeninin birinci seviyede, LNIHRCT ve LNITHLT değişkenlerinin seviyede durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Seriler farklı dereceden durağan olduğundan ARDL sınır testi uygulanmıştır. Eşbütünleşmenin varlığını analiz etmek için yapılan sınır testi sonucunda elde edilen F istatistik değerinin, alt değer ve üst değer arasında bir değer alması durumunda eş bütünleşme ilişkisinin varlığı söz konusu değildir. Eş bütünleşmenin varlığından söz edebilmek için, F istatistik değerinin üst sınır değerinin üzerinde olması gerekmektedir (Nkoro ve Uko, 2016; Akt., Kaya vd., 2017:375). Maksimum gecikme uzunluğunun 4 olarak alındığı bu işlem ARDL (4, 4, 0) modeli ile araştırılmıştır.

Tablo 6. ARDL Sınır Testi ve Eşbütünleşme Sonuçları (Bağımlı Değişken: Borsa İstanbul 100 Kapanış Etkisi)

F-istatistiği	4,188	
	Kritik değer	
Anamlılık seviyesi	Alt sınır	Üst sınır
1%	5,15	6,36
2.5%	4,41	5,52
5%	3,79	4,85
10%	3,17	4,14

Tablo 6'da görüldüğü üzere, hesaplanan F istatistik değeri 4,188116 olarak bulunmuştur. Bu değer, kritik değer olan I(1) üst düzeyinden daha küçük olduğundan seride eş bütünleşme olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. 4,188 olarak hesaplanan F-İstatistik değeri kritik değerler ile karşılaştırıldığında %1, %2,5, %5 ve %10 anlam seviyelerinde üst sınır değerinin üstünde olduğu için serilerin eşbütünleşik olmadığını ifade eden H_0 hipotezi red edilememiştir. Bu sonuca göre seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkidir söz edilemez.

SONUÇ

Türkiye’de yürütülen ekonomi politikaları ile birlikte ithalat miktarının ihracat miktarına nazaran artış gösterdiği ve buna bağlı olarak da dış ticaret miktarının arttığı görülmektedir. Küresel açıdan baktığımızda ise ABD ve Çin arasındaki ticari alandaki rekabetten ve ülkeler arası karşılıklı mücadelelerden ülkemiz jeopolitik konumu, nüfus miktarı ve yapısı, ekonomik yapısı, yatırım potansiyeli, geçiş ekonomisi olması nedenleriyle dış ticaret açısından etkilenmektedir (Şahin, 2022:97). Borsa endeksleri de globalleşmenin artmasına bağlı olarak ülke ekonomisinin performansını etkileyen ve performansından etkilenen bir gösterge konumundadır (Emsen ve Sadeghzade, 2018:141).

Çalışmada, Ocak 2013-Ağustos 2023 döneminde ithalat ve ihracattaki artışın BIST100 endeksi kapanış değerleri üzerine etkisi seriler, düzey ve birinci fark seviyelerinde durağan olduklarından dolayı ARDL sınır testi yöntemiyle incelenmiştir. ARDL sınır testi analizinden elde edilen bulgulara göre; F istatistik değeri, kritik değer olan I(1) üst düzeyinden daha küçük olduğundan dolayı seriler arasında eş bütünleşme olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Serilerin eşbütünleşik olmadığını ifade eden Ho hipotezi reddedilememiştir. Bu sonuca göre seriler arasında eş-bütünleşme ilişkisi bulunmamaktadır. Bu bağlamda, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığından söz edilememektedir. Sonuçlar incelendiğinde ayrıca ihracat ve ithalat verileri arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu diğer yandan bir bağımsız değişken olan ithalat verileri ile bağımlı değişken BIST 100 verileri arasında da pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ağsakal, A. ve Baral, G. (2016). Dış Ticaret İşlemlerinin TMS 21 Kur Değişim Etkileri Standardına Göre Muhasebeleştirilmesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. (12):263-277.
- Atayeter, C. ve Erol, A. (2011). Türkiye’de Uygulanmakta Olan İhracat Teşvikleri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*. 1(1)1-26.
- Berument, M.H., Dinçer, N.N. ve Mustafaoglu, Z. (2014). External income shocks and Turkish exports: A sectoral analysis. *Economic Modelling*. 37:476-484.
- Demez, S. Ve Ustaoglu, M. (2012). Exchange-Rate Volatility's Impact on Turkey's Exports: An Empirical Analyze for 1992-2010. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 4:168-176.
- Demirbaş, (2003). 1980 Dönüşümünün İhracat ve İthalat Üzerindeki Etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13(2):233-249.
- Emsen, Ö.S. ve Sadeghzadeh, K. (2018). Dış Ticaret ve Borsa İstanbul 100 İlişkileri. *Baku Engineering University International Scientific and Practical Conference*. s.137-141.
- Fung, H.-G., Lo, W. C. ve Leung, W. K. (1995). Evidence on the Dynamic Relationship between International Trade and the Stock Market: The Four Asian Tigers”. *The Journal of International Trade and Economic Development*, 4(2):171-183.
- Günçavdı, Ö. Ve Kayam, S.S., (2017). Unravelling the structure of Turkish exports: Impediments and policy. *Journal of Policy Modeling*. 39(2): 307-323.
- Hasanujzaman, M. (2017). The Impact Of Export Growth To Stock Market İn A Managed Floating Exchange Rate Regime: A VAR Analysis. *Munich Personal Repec Archive*. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/77123/1/MPRA_paper_77123.pdf.
- Kantar, E., Deviren, B. Ve Keskin, M. (2011). Hierarchical Structure Of Turkey’s Foreign Trade. *Physica A: Statistical Mechanics And Its Applications*. 390(20):3454-3476.
- Kaya, E. Ve Kılınç, A. (2015). Türkiye’de Dış Ticaret ve Hisse Senedi Piyasası İlişkisi: BIST 100 İçin Bir İnceleme. *I. Uluslararası Kafkasya ve Orta Asya Dış Ticaret ve Lojistik Kongresi, Tam Metin Bildiri*. s.285-296.
- Kaya, H., Kete, H. ve Aydın, M. (2017). “Türkiye’de Yaşam Beklentisi Tasarruf İlişkisi: Ardl Sınır Testi Yaklaşımı”, *Akademik Bakış Dergisi*, 62:368-380.
- Kocakaplan, Y., Deviren, B. Ve Keskin, M., (2012). Hierarchical Structures Of Correlations Networks Among Turkey’s Exports And Imports By Currencies. *Physica A: Statistical Mechanics And Its Applications*. 391(24):6509-6518.
- Işık, O., (2012). Hukuki Açından Borsa ve Borsa Türleri”, *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (1):216-258.

- Nielsen, S. (2010). Stock Return Predictability & Output, Export and Import. The MSc Programme in Economics and Business Administration. Copenhagen Business School.
- Özler, Ş., Taymaz, E. ve Yılmaz, K. (2009). History Matters for the Export Decision: Plant-Level Evidence from Turkish Manufacturing Industry. *World Development*. 37(2):479-488.
- Özsarı, M., Kılıçaslan, Y. Ve Töngür, Ü. (2022). Does Exporting Create Employment? Evidence From Turkish Manufacturing. *Central Bank Review*. 22(4):141-148.
- Sadeghzadeh, K. (2019). Türkiye’de İhracat ve İthalatın Borsa Üzerindeki Etkileri. *BAİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 19(1):1-23.
- Saygılı, H. Ve Saygılı, M. (2011). Structural changes in exports of an emerging economy: Case of Turkey. *Structural Change and Economic Dynamics*. 22(4):342-360.
- Şahin Ö. (2015). Yetenek Yönetimi ve Yenilik Performansı İlişkisi: Konaklama İşletmelerinde Bir Araştırma. Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı. Aydın.
- Şahin, I.F. (2022). Türkiye’nin 1980-2021 Dönemi Dış Ticaret Gelişiminin İrdelenmesi. *Araştırma Gümrük Ticaret Dergisi*. 9(27):82-99
- Toma, P., Frittelli, M. Ve Apergis, N. (2023). The Economic Sustainability Of Optimizing Feedstock Imports With Environmental Constraints. *Socio-Economic Planning Sciences*. 87.
- Üner, M. M., Koçak, A., Çavuşgil, E. ve Çavuşgil, S.T. (2013). Do Barriers To Export Vary For Born Globals And Across Stages Of Internationalization? An Empirical Inquiry In The Emerging Market Of Turkey. *International Business Review*. 22(5):800-813.
- Varlık, B. (2017). Borsa İstanbul’da (Bist) Hisse Senedi Fiyatlarının Spektral Analizi. Doktora Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Aydın.

Hegel'in Köle-Efendi Diyalektiği: İşçi-İşveren Arasında Dönüşüm Biçimlerinin İş İdareciliği Yazınına Uyarlanması

Hegel's Slave-Master Dialectic: Adaptation of Forms of Transformation between Employer-Employee into Business Administration Literature

ÖZET

Hegel, *Tinin Görüngübilimi*'nde, öznenin dış dünyada nesneyi biçimlendirip kendi bilincini elde edebilmesinin başka bir özne yoluyla gerçekleşeceğini söylemektedir. Köle-efendi ilişkisi Hegelci kavramsallaştırmada diyalektiktir. Bu şekilde efendi *kendilik* yoluyla bir varlık olarak insanı geliştirmede aracı rol üstlenir. Efendi, doğanın dönüştürülmesine bilfiil emeğiyle katılmadığı gibi girişimsel hamlesinin olmadığı veya kesintiye uğradığı durumda emekten bahsedilemez. Köle ise efendinin sağladığı çalışma olanağıyla doğadan sıyrılır, *kendilik* bilincinde varlık olarak farklılaşır. Dış dünyada doğayı eyleyerek farkındalık düzeyine erişir. Burada köle efendinin egemenliğini, efendi de kölenin ürettiğini tanır. Efendi başlangıçta egemendir ama köleye ve ürettiğine muhtaçtır. Köle emek harcıyıp doğayla ilişkiye girer. Bu nedenle ikisi bir aradadır, birbirleriyle çatışır, nihayet birbirlerinden ayrılır. Ancak bu ayrılma kölenin emeğiyle doğal olanı dönüştürmek suretiyle kendi bilincinde varlık olarak farklılaşması ve fiili olarak efendiye bağlıymış gibi görünse de, efendinin ilişkinin pasif tarafında yer alması sebebiyle bir noktadan sonra onu aşmasıdır. Bu makale, çalışma yaşamında işçi-işveren arasındaki ilişkiyi köle-efendi diyalektiği ile ele alırken, işverenden taraf gibi görünen güç dengesinin bu gerçekliğe ne ölçüde karşılık geldiğini betimlemektedir. Diğer deyişle, işçi-işveren ilişkisinde kimin özne kimin nesne olarak konumlandığının Hegelci düşüncede tartışılmasıdır. Makale, hem iş idaresi yazınında eksik olan felsefi boyuta katkı sunmayı hedeflemesi hem de sürdürülecek çalışmaların ilk basamağını oluşturması münasebetiyle anlamlıdır.

Anahtar Kelimeler: Hegel, Köle-Efendi, İşçi-İşveren, Tanıma, Özbilinc

ABSTRACT

In his work *Phanomenologie des Geistes*, Hegel says that the subject can shape the object in the outside world and gain his own consciousness through another subject. The slave-master relationship is dialectical in the Hegelian conceptualization. In this way, the master assumes an intermediary role in human development as an aware being through the *self*. Just as the master does not participate in the transformation of nature with his actual labor, there is no labor when his entrepreneurial move is absent or interrupted. The slave, on the other hand, is separated from nature with the working opportunity provided by the master and differentiates as a being with the awareness of *'self'*. Here the slave recognizes the master's sovereignty, while the master recognizes what the slave produces. The master is dominant in the beginning, but he needs the slave and what he produces. He puts in effort and enters into a relationship with nature. Therefore, the two must coexist, conflict with each other, and finally separate from each other. However, this separation exceeds him after a point because the slave works and differentiates himself as a conscious being by transforming nature with his labor, and although the slave seems to be dependent on the master, the master is actually on the passive side of the relationship. While this article deals with the employee-employer relationship in working life with the slave-master dialectic, it examines to what extent the balance of power that appears to be on the side of the employer in the employee-employer organization corresponds to this reality. In other words, it is a discussion of who is positioned as subject and who as object in the employee-employer relationship, based on Hegelian thought. It is thought that the article will be meaningful as it aims to contribute to the philosophical dimension that is missing in the business administration literature and as a step for further studies.

Keywords: Hegel, Slave-Master, Employee-Employer, Recognition, Self-Consciousness

GİRİŞ

Çağdaş filozof ve yazarların en önemlilerinden bazıları çok az ütopyacı ve iyimser olmakla birlikte çoğu kez umutsuzluğa işâret etmektedirler. Örneğin Hegel'de tarihin sonu ve mutlak bilgi anı Marx'ta tarih öncesinin sonu ve tarihin başlaması gibi nitel dönüşümün karşılığıdır. Bu dönüşüm insan ve toplum bilgisinin nesnel ve açık duruma gelmesidir. (Goldmann, 1998: 15) Benzer durum Hegel için de geçerlidir. Hegel, *Platon İdealizmini*² ayrı yoldan yenilemiş, maddenin tinselliğini temel almıştır. Geçmiş düşüncelerden beslendiği için onu "Atinalı Hegel" (Caudwell, 1986: 64) şeklinde görmek mümkündür. Bu da onun "geçmişe yerleşen sıçrama ile deneyimlendiğini" (Deleuze, 2006: 90) gösterir. Engels'in dediği gibi Hegel, "on sekizinci yüzyıl Fransız felsefesinin ardılı olan modern Alman felsefesini ihyâ edip gelişmiş biçimini kazandırmıştır" (1975: 65). Hegel'e göre diyalektik, önce yeryüzündeki öğelerin dokunulabilir ve duyulabilir şeylerin teşkil ettiği 'akış' içindeki yabancılaşma, ardından dünyanın Tanrıya dönüşü safhaları olarak incelenmesidir. Bu safhalar devingen ve geçişken hâledir. Her devinim sonsuzluk düzeyine

Serhat Soyşekerci¹

How to Cite This Article

Soyşekerci, S. (2023). "Hegel'in Köle-Efendi Diyalektiği: İşçi-İşveren Arasında Dönüşüm Biçimlerinin İş İdareciliği Yazınına Uyarlanması", *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(70):3920-3929. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.73476>

Arrival: 07 September 2023

Published: 30 November 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye

²Platon, idealar dünyası ile görüngüler dünyası arasında ayırma gider. *Mağara Alegorisi*'nde, görüngüler dünyasını gölgelerden ibaret görüntü dünyası, idealar dünyasını ise değişmez gerçeklikler şeklinde gerçek dünya olarak betimler.

çıkartılıp muhafaza edilebilmek gayretiyle yüceltilen ve tinselleştirilen zamanda yaşanır. Nihayet zaman, tin, akıl, insanlık ve Tanrı birbirleriyle özdeşleşir. İşte bu son safhanın adı sanattır, ya da belki ulaşılması mümkün olmayan sonsuzluk. Hegel'de mutlak madde ve tin içindedir, varlık ise bu sayede ikilik şeklinde kendine döner. Varlığın özü çelişme olduğundan hem kendisi hem karşıtı olan yokluk'un çelişmesinden meydana gelir. Bu sayede çelişme *oluş*'un ilkesi olur. Nitekim varlığın özündeki çelişki de yaşamın itici gücü hâlini alır. (Hançerlioğlu, 1979: 158–159) Bu anlamda varolan her şeyde olumsuzlamanın diyalektiği söz konusudur. (Özlem, 1997) Böylece varlıktan öz'e, oradan diyalektiğe geçen Hegel, iç karşıtlık ve çelişkileri, ardından nedenselliğe dayalı neden-sonuç ilişkisini inceler, bunu zorunluluk ile tamamlar. (Engels, 1975: 101) Ancak bu bakış açısı maddenin diyalektiğidir. Oysa Hegel'de idealizmi etkin kılan duyumsallık'ın incelenmesi idealizmin öznel yanının gelişmesi anlamına gelir. İnsanın bildiği şekilde dünya yalnız duyumsal nitelikten; biçimlerden, kavramlardan, fikirlerden ve imgelerden oluşur. Daha önce Kant bunu bir bilinmeyen kendinden şey (apriori) olarak kabul etmiştir. Hegel için ise geride yalnız “düşünce” vardır. Düşünce ve varlık özdeş olduğunda diyalektik de düşünce ve varlığın gelişim süreci olacaktır. Ne var ki düşünce mutlak olduğundan nesnel, nesnel olduğundan da maddeseldir. Öyleyse, bu yönüyle *Platon İdealizmi* Hegel'de maddeseldir. Oysa daha ilk anda nesne ve düşünce maddeyi dışarıya attığından düşünceyle belirlenen, kendi kendine yeter sebep ilişkisine göre Hegel mantığında nesne öznenen ayrılmış, özne-nesne ilişkisi sorununda tek başına bu ilişkiye *görüngü* yerleşmiştir. (Caudwell, 1986: 14-16) Bu Fransız Devrimi'nin modern düşüncede bıraktığı izdir ve Hegel'in düşünce sistemini derinden etkilemiştir. Hegel gençliğinde İhtilali merkeze almıştı. İhtilalden önce ve sonra vuku bulan hesaplaşmalar, siyasi kavgalar ve sınıf çatışmaları tüm klasik Alman felsefesinde olduğu gibi Hegel felsefesinde de kilit önem taşır. Bu dönemde Hegel'e dair “başka resim” çizilip onun diyalektikçi değil mistik metafizikçi olduğu şeklinde görüşler de ileri sürülmüştür. Meselâ Dilthey'in “genç Hegel” okumasında onun kendini İhtilal'in etkisinden giderek kurtarıp dini reforme etmeye çalışan Alman milliyetçisi romantik düşünür olduğu görüşü öne çıkmaktadır. Kaldı ki Marx'ın Hegelci felsefede akılcı ve devrimci tanımladığı boyutları Dilthey bir tarafa itmiş, Hegel'in tutucu şekilde yorumlayabileceğini düşündüğü yanları ‘asıl’ veya ‘gerçek’ Hegel diye göstermeye çalışmıştır. (Göçmen, 2007: 4) Yönetim ve iş idareciliği açısından bakıldığında ise yöneticilerin meşruluklarını yok etme inancının ortadan kaldırılmasına dayalı bu etki genç Hegel'in 1797'de *Alman İdealizminin Dizge Programı* adlı yazısıyla ilişkili olsa gerektir: (Sennett, 2005: 51) “*Ayırım, efendi ile köle olan arasında yapılmamalı. Aslında özgür kişi dıştan egemenlik altına alınırken, efendisini kendi içinde barındıran köle bu nedenle kendi kendisinin kölesidir.*” İhtilalin bu yan etkisi, 1807'de otuzyedinci yaşındaki Hegel'in *Tinin Görüngübilimi* eserinde karşılık bulur. Gençliğinde İhtilale tepki gösteren Hegel, bundan sonra oturaklı, genişletilmiş, çehresi zenginleştirilmiş başka bir terminoloji ile karşımıza çıkar: “*tanıma*”

Hegel, *Tinin Görüngübilimi*'nin o meşhur bölümü olan efendilik ve kölelik kısmında *tanımanın* özlü açıklamasını yapmaktadır. Bölümün başlangıcında insanın yalnız “*tanımak*” suretiyle var olduğunu yazar. Bu (karşılıklı) tanıma sürecidir. Kişinin iyi ya da kötü, güçlü ya da zayıf olsun diğer kişiyi yok sayması kendisinin tamlığa ulaşmadığını gösterir. (Sennett, 2005: 136) Burada kendinde eksik olan yanı tamamlayan kişide maddenin hâl değiştirmesi değil, bilincin hâl değiştirmesi söz konusudur. Bu tersinir etkidir. Bugün kapitalist dünyada *tanıma* düşüncesi insana sermayenin maskeleydiği piyasada alelade gibi gelse de, her şeyden önce *tanımanın* iş idareciliğinde kök salan veçhelerini ele almakta fayda vardır.

HEGEL'İN YOLCULUĞU

Efendi ve köle tanıma suretiyle varolur, bu birlik'in keşfine doğru yol alır. Hegel'in tanıma ve özbilinç ilişkisinin psikolojik görüngü olduğuna dair inancı bir nevi Ortaçağ görüşlerini çağırıştırıyor görünse de, Hegel bu öğelerin yer değiştirdiğini ve bir ilişkide iktidarın kaynağını amaçlayan uzun bir iç yolculuğu betimlemenin önemini vurgular. (Sennett, 2005: 135) Burada insanî bilincin ardıışık aşamalarda cisimlenişi akıl'dan tin'e doğru genişlemektedir. Her aşama sonraki tarafından korunur ve ardından aşılar. Bu bütün tarihin zorunlulukla kendine hizmet ettiği özgürlüğün gerçekleşmesi serüveninde bilincin geçirdiği aşamaların bölümüdür. (Molacı, 2020: 13) Hegel'in “mutsuz bilinç” (Lloyd, 1996: 98) dediği budur. Mutsuz bilinç ile kişi kendi içindeki köle ve efendiyi tanır. (Sennett, 2005: 161) Böylece dünyanın ezenler ve ezilenler sınıfında “*zavallı ben*”i ortadan kalkar çünkü bu sayede kişi içindeki zalimi tanır. Yolculuğun sonunda krallar ve kastlardan oluşan mutlu toplum değil, kişinin iktidarı iligine dek hissettiği ve gene de özgür olmak istediği gergin ve bölünmüş mutsuz bilinç kalır. Bu ise “yaralı bilinç”tir. Hegel'in özel felsefi kaygılarına, türlü şüphelerine ve epey zor anlaşılır diline rağmen iktidar deneyimlerinin nasıl daha az aşağılayıcı ve insanların nasıl daha özgür olabileceğiyle ilgili önerileri kapsamlıdır. (Sennett, 2005: 135) Bu anlamda tarih Hegel gibi Marx için de özgürlüğe doğru akar. Öyleyse Marx, Proletarya Devrimi'ne kadar geçen süreyi insanlığın ön tarihi (tarih öncesi) saymış, tıpkı Hegel gibi ‘mitsel özne’ye dayanmıştır. (Özlem, 1997)

Hegel'in yolculuğu Stoacılık, şüphecilik, mutsuz bilinç ve rasyonel bilinç şeklinde dört aşamadır. (Sennett, 2005: 135) İlk aşamada Stoacı dış dünyadan düşünce dünyasına geçilir. Bu ilkel ve içe dönük bir özgürlüktür ama belli aşamalardan geçip bilmeye hak kazanılan öğreti olduğundan henüz ezoteriktir. İkinci aşamada şüpheli yüz dünyaya

çevrilir; hâlâ itaatkâr bir uşak olan köle oynadığı role ve efendisinin ahlâkî üstünlüğüne inanmaz. İşte mutsuz bilinç bu şüpheci bilgiyi içerideki toplumsal ilişkiye taşır; bu da insanın içindeki efendiyi ve köleyi ortaya çıkarır. Hegel, mutsuz bilinci “ikili doğaya sahip, salt çelişkili varlık olarak kendinin bilinci” diye niteler. Rasyonel bilinç ile bu bilgi toplumsallaşır; insan kendi içinde hissettiği mutsuz bölünmeyi “öteki”nde görür. Hegel, özgürlüğün bu son aşamasına “rasyonel” der, çünkü kişi ortak amaçlara bağlı olarak diğer insanlarla birlikte hareket etmektedir; tanımak için diğer insanlarla artık kavga etmeye gerek yoktur. Özbilinç öyle gelişmiştir ki, kişi kendi içindeki bölünmelerin tüm insanlıkta var olduğunu kavrar. Hegel bu rasyonel ve amaçlı bilince “mutlak özgürlük” demektedir. İnsanlığın özgür olduğunu kavraması, doğanın hem dış çevreyi hem de biçimlendirme ve kontrol etmenin insanın kaderi olduğunun bizzat insanın doğal eğilimlerini çağrıştırdığı yerde, insanlığın doğadan ayrı olduğunu ve onun üzerinde hükümran olduğunu bilmesini gerektirir. Özbilinç ulaşıncı tinin dışsal ögesinde kaba dışsallık yok olur, özbilinç tamamlandığında insanın kontrolü altına girer. (Cohen, 1998: 24) Burada “mutlak” terimi Hegel’in genel amacını ifade eden anahtar terimdir. Mutlak’a ilişkin şöyle söylenir: (Sennett, 2005: 139) “Mutlak, esas olarak sonuçtur, gerçekte neyse o olur.” Hegel’in düşünce yolculuğundaki istasyonlar ‘gerilim’ doludur, hepsinden ayrı ayrı geçilir. Gerilim kendi içinde evredir, bilincin açılıp başkalarına ilişkin *tanıma* ve *özbilinç* keşfine zemin hazırlar. Bir yanıla, “öteki”nde kendini tanıyan bilinci ortaya çıkarır.

Hegelci düşünce kabul gördüğü kadar eleştiriye de açıktır. Bu konuda *tanıma* ve *özbilinç* ilişkisi sanki 'ozan çılgılığı' olarak Schopenhauer'in düşüncesinde dikkât çekmektedir: (2005: 186–187) “Büyük, ölümsüz ozanların yapıtları, tarihçilerin şimdiye dek verdiklerinden çok daha doğru, temiz bir resim sunmaktadır. Nasıl iki buçuk çapında bir daire ile kırk milyon çapında bir daire tam olarak aynı geometrik niteliklere sahipse, bir köy ile bir krallığın olayları ile tarihi de özünde aynıdır. Biz insanı şu kişide araştırıp tanıdığımız gibi başka birinde de araştırıp tanıyabiliriz. İnsan *ideasını* canlandırmak ozanın ödevidir. Bu iş canlandırılan, aynı zamanda canlandıran biçimde başarılabilir.” Buna göre sanatçı ve ozan kendi iç doğasında özbilinç taşımaktadır. Ne var ki, Fichte ve Schelling'in devamı kabul ettiği Hegel'i “alılaşmış çiziktirmeden öte geçmeyen” biri gören Schopenhauer, kendi deyimiyile Hegelci düzmece bilgeliği, birbirini olumsuzlayan, birbiriyle çelişen sözcüklerin anlatımlarını, bilincin onlar aracılığıyla bir ‘şey’ düşünmek uğruna kendine işkence edip sonunda tükenip çökmesi olarak görmektedir. Bu aslında Hegel'e kendisi gibi bir Alman düşünürden gelen en sert eleştiridir. Devamında ise Schopenhauer, “bilincin azar azar yıkıldığını ve düşünme yetisinin kaybolduğunu” (2007: 38) söylemektedir. Bu eleştirel düşüncenin arka planında “irrasyonalist doktrinler ve insanın hiçbir çare bulamayacağı ölümsüz kötülüğü kabul etmesi” (Engels, 1975: 23) yatar. Nietzsche ise diyalektik kitlenin düşünme tarzından ayırır. Ona göre soyut çelişki düşüncesi olumlu somut ayırım duygusuna, tepki eyleme üstün gelir; bunun temelinde intikam ve hınc vardır. Nietzsche'ye göre efendideki olumsuz her zaman efendinin varlığının ikiliğidir. Öyleyse bağlantıyı diyalektik kılan köledir ya da köleye göre düşündürmektir. Dolayısıyla insan *ideasını* temel alan Nietzsche, sanat yapıtı ile onu eyleyen arasında bağ kurup Hegel'in “eşitlik kurgusu” dediği şeyin karşıtı olarak şöyle demektedir: (Deleuze, 2016: 16) “Tiksindirici şekilde Hegelci kokuyor.” Hegel'in *kendilik* ve *tanıma* ilişkisine ilişkin başka bir eleştiriye Régis Debray yapmaktadır: (1999: 50) “Hegel, çıkarlar ve prensipler konusunda bağımsızlığı her özgür düşüncenin şartı saymış, ruhani güçle cismani gücün kategorik ayırımını kesin şekilde savunmuştur. Mantık insanın ‘kendisi’ değildir. Hegel bu konuda yanılmaktadır çünkü bunların eşitliğini istememek gerekir.”

İnsanî irade için bireyselliğin ve özgürlüğün tarihselliğinde onu bilinçli kılan insanî (*anthropogene*) istek hayvanî istekten (yalnızlık duygusuna sahip varlığın isteği) verili olan nesneye değil de başka isteğe yönelerek ayrılmaktadır. (Kojève, 1988) İnsanî istekten hayvanî isteğe ilk ayırım, “tinin doğaya ilk dalışıdır.” (Cohen, 1998: 24) Sözelimi erkek-kadın ilişkisinde istek, eğer biri diğerinin bedenini değil isteğini isterse ya da eğer istek olarak isteği elde edip 'kendisinin kılmak' isterse bu insanî bir istektir. İnsanî özbilinç ve insanî gerçekleri doğuran isteklerin tümü “kabul edilme” isteğinin sonucudur. Öyleyse insan, başkasına kendini kabul ettirmeyi istediği ölçüde insandır. Başlangıçta, henüz başkası tarafından kabul edilmediği sürece eyleminin hedefi hâlâ “öteki”dir; insan olarak değeri ve gerçekliği “öteki” tarafından kabule bağlıdır. (Kojève, 1988) Bu şekilde hayatın anlamı “öteki” olanda yoğunlaşmış olur.

Köle-efendi diyalektikinde iki kişi konuşur, yazar, eyley; birbirlerini içerecek şekilde yer değiştirir. Bu ise çelişki üzerine inşa edilir. Hegel, *Tinin Görüngübilimi*'nde, “düello” metaforu ile çelişkinin tek taraflı bir olgunlaşma değil görünürde geçirgen olmayan sınırlarla çevrili köle-efendi statüsünde iki farklı insanın radikal biçimde birbirine akması ve “öteki” ile karşılıklı yer değiştirmesi olduğunu söyler. (Korkmaz, 2009: 120) Bu akış ve karşılıklı yer değiştirme özne ve nesne arasındaki ‘bireşimi’ ya da diğer bir ifadeyle parçaların bütünlüğünü vurgular. Nerede özne ve nesne bölünecek olanın doğasına zarar vermeden ve hiçbir ayırım yapmadan, yalın olarak ve sadece tek taraflı olmayacak şekilde birleşmişse, yalnızca orada ve bunun dışında başka hiçbir yerde varlıktan bahsedilen bir konuşma olmayacaktır. (Larmore, 2008: 81)

Daha açık ifadeyle Hegel, köle-efendi diyalektikinde ölüm kalım savaşını betimler. (Byung-Chul Han, 2019: 27) Bu “düello”da iki insan dikkat çekmek için birbirleriyle savaşır. “Beni dikkate al! Seni dikkate almamın tek nedeni

isteğimi hesaba katmanı istememdir.” İki kişi bu mücadeleye girmek zorundadır der Hegel, çünkü kendileri açısından kesin olan varlıklarını hakikat düzeyine çıkarmak zorundadırlar. “Davranışın isteklerimi hesaba kattıkça hem bu istekler hem ben gerçek olurum.” Ancak başka biri tarafından tanımak ölümcül bir düello değildir: (Sennett, 2005: 137) “Eğer senin ruhunu tümüyle yok eder ve seni köle hâline getirirsem benim varoluşumu benden başka kimse tanımaz.” Bunun yerine, kişiye isteklerinin anlamı olduğunu takdir edecek, kayıtsız kalacak ve itaat edecek bir “öteki” gerekir. İşte Hegel’de köle-efendi ilişkisi, kimin gereksinim ve isteklerinin önemli olduğunun “eşitsiz” belirlenimidir. Bu ilişkide *tanıma* önemlidir çünkü köle gerçekte olmayan savaşı kendisine karşı başlatmış, kafasındaki savaştan bir şeyler öğrenmiştir. Hiçbir zaman olmayan savaşın esiri olup tanıma ve özbilince erişmiştir. Efendiye dönüştüğü için artık ölümden de korkmaz. Özgürlük, tanıma ve egemenlik arzusu ile çıplak yaşamdan kurtulur. Burada Hegel, gençliğin ateşli coşkusundan sıyrılmış oturaklı düşüncesi ile Fransız İhtilali'nin kapsamlı okumasını yapar. Engels’in dediği gibi Hegel, “Fransız İhtilali için hayranlığı, hareketi ve çelişkiyi kabul etmekle belli biçimde ilerici unsuru temsil etmiştir.” (Engels, 1975: 23)

Hegel'in köle-efendi diyalektiğine psikiyatrik yorum Jacques Lacan'dan gelmektedir. Lacan, Hegel'in tezindeki insan isteklerinin diğer canlıların isteklerinden farklı olarak fiziksel gereksinimlerin karşılanmasının yanı sıra, sevgi ve *tanıma* isteğini de kapsadığı, sorunun ancak öznelarası bağlamda ele alınabileceği sonucuna varır. Daha doğrusu vardığı sonuç değil sürekliliktir. Lacan bunun için *istek*³ ve *arzu*⁴ arasında kesin ayırma gider. İstek, bedenin gereksinimlerinden kaynaklanırken kendine özgü biyolojik öğedir, doyurulabilir olduğundan da sonludur. Arzu ise böyle değildir; isteğin hep bir adım ötesindedir, bu yüzden de sonsuzdur. Arzuyu doyurmak olanaksızdır, hep söylenemez olanı imlediğinden asla doyurulamaz. Bundan dolayı en özgeci olanı da dâhil tüm insan eylemleri başkasını *tanıma* -başkasında *tanınma*- ile ortaya çıkar. Öyleyse kendini tanıma arzusu “öteki”ni tanıma arzusudur. (Göka, 1998:35) Böylece arzu, arzu için arzularken “öteki”nin arzusunu da arzulayacaktır.

TANIMA VE ÖZBİLİNÇ: MALLOY, RASKOLNIKOV ve İŞÇİ-İŞVEREN DİYALEKTİĞİ

Hegel'den sonra Marx, işçi-işveren diyalektiğini sınıf çatışması temelinde ele aldığı için konuyu Marx okuması şeklinde geniş zeminde değil de kısa tutmakta fayda vardır. Ancak gene de Marx'ı Hegel'den ayrı ve bağımsız düşünebilmek mümkün değildir. Raymond Aron'un vurguladığı gibi Marx'ın kesin ilk düşüncesi şudur: (2007: 141) “İnsanlık tarihi, adına toplumsal sınıflar dediğimiz, tanımlı şimdilik açık olmayan, bir yandan ezenler ve ezilenler arasında uyumsuzluğu içeren, öte yandan iki kesimli kutuplaşmaya yönelen ikili niteliğe sahip insan gruplarının kavgasıdır.” Marx'ın çelişmenin sınıf kavgasına dönüştüğünü vurguladığı *Komünist Manifesto*'su bu anlamda önemlidir: (Aron, 2007: 140-141) “Günümüze dek toplumların tarihi sınıf kavgası tarihidir. İnsan özgür ve köle, patricien ve pleb, baron ve serf, tek sözcükle ezenler ve ezilenler olarak sürekli karşıtlık içindedir. Bazen açık bazen gizli olmak üzere her seferinde toplumun tamamen devrimci dönüşümü ile ya da çatışan çeşitli sınıfların ortadan kalkması ile sona eren aralıksız kavgaya vardır.” Marx'ın aralıksız kavgaya dediği kapitalist sistemdeki ilişkiler ağıdır. Kölelik kavramında bu ağın izleri görülür. Meselâ zenci sadece zencidir, ilişkiler ağından geçip “köle” olur. Pamuk eğirme makinası sadece pamuk eğirme makinasıdır, ilişkiler ağından geçip “sermaye” olur. Altın sadece altındır, ilişkiler ağından geçip “para” olur. (Hançerlioğlu, 1979) Bu ilişkiler ağı Marx'ın on dokuzuncu yüzyıla özgü ekonomi politik söylemi olduğu için ortaya koyduğu değerlerin epistemelerini paylaşmaktan öte değildir. (Foucault, 2004: 117) Her şeyden önce sermaye Marx'a göre maddedir ve bu maddenin nitel dönüşümüdür. Emtia dolaşımının son noktası sermayenin ortaya çıkmasının ilk biçimidir. (Engels, 1975: 309) Parasal servet, ticari sermaye ve tefeci sermayesi, para biçimi altında kendini toprak mülkiyetinin karşısına koyar.

Görüldüğü gibi Marx'ın asıl ilgisi kapitalist rejimdeki burjuva sınıfının yapısal dönüşümüdür. *Komünist Manifesto*'da şöyle diyordu Marx: (Parker, 2002) “Burjuvazi şimdiki kadar saygı duyulan ve hürmetle anılan her mesleği kendi özünden ayırıp soyup soğana çevirdi ve ayrı bir yer açtı. Doktoru, avukatı, din adamını, şairi, bilim adamını haftalık işçilere dönüştürdü.” Aslında bu tez apaçiktir: (Marx ve Engels, 1950: 34-35) “Maskelenmiş ve dolaylı sömürünün yerine açık ve doğrudan sömürüyü koymak.” Ne var ki burjuva başlangıçta feodal soyluluğa karşı bağımlı ve ezilmiş olduğundan soyluluk ile ardı arkası kesilmeyen mücadeleye girmişti. Fransa'da soyluluğu doğrudan devirmiş, İngiltere'de burjuvalaştırıp taçlandırmıştı. Burjuvazinin feodal soyluluğa karşı mücadelesi kentin köye, sanayinin toprak sahipliğine, para iktisadının doğal iktisada karşı mücadelesi olmuştur. Engels bu sınıfsal çatışmayı, “eski kölelik olmasaydı modern sosyalizm de olmayacaktı” (1975: 283) şeklinde açıklar. Ne ki, Hegel'de “*tanıma*” yoluyla bilinç düzeyindeki çatışma, Marx'ta “*üretim*” biçimindeki sınıf çatışmasıyla bir açıdan örtüşür. Zira çıkırık, dokumacı el tezgâhı, pamuk eğirme (iplik bükme) makinası, buharlı çekiç ve bireysel atölye yerine yüzlerce ve binlerce insanın elbirliğini egemenlik altına alan fabrika geçmiştir. Bireysel ürünler toplumsal ürünlere dönüşmüş, toplumsal üretim ile kapitalist temellük arasındaki çelişki de burjuva-proleter karşıtlığı doğurmuştur. (Engels, 1975: 403-406) Aslında Marx'a göre karşıtlık hem Hegel'in düşüncesini tamamlar hem de Hegel'in düşüncesini tersine çevirip dönüştürür.

³ İng. Demand

⁴ İng. Desire

Öyle ki Hegel gibi Marx ve Engels de ‘*tarihte akıl*’ (Özlem, 1997) olduğunu düşünüyordu. Üstelik Platon’dan beri en azından Batı uygarlığı ve onun etki alanı kapsamında hemen her iktidarın kendi meşruiyetini gene kendince öngördüğü ‘*akıl*’ yoluyla temellendirmesinin geçmişten kalma gelenek olduğu yadsınamazdı. (Taftalı, 2006: 169) Ancak Marx’ta tarihsel gelişimin öznesi Hegel’deki gibi dünya tininde değil ekonomik ilişkilerin diyalektiğindedir. Marx, *Ekonomi Politikin Eleştirisi*’nde, varlığı belirleyen bilincin değil bilinci belirleyen toplumsal varlık olduğuna işaret eder. (Marx, 1993) Hegel ise bilincin varlığını önerdiği için özneye toplumu ve tarihselliği katmış, böylece özne tarihselciliğin içinde konumlanmıştır. (Özlem, 1999: 179) Marx’a göre emeğin olumlu tarafı Hegel’de kültür kavramı olarak soyuttur. Öyleyse Marksist terminolojiye göre Hegel, burjuva toplumu insanı ile somut dünya ilişkisini kuramamıştır. (Mejuyev, 1998: 72) Ancak bu eleştiri Hegel’in Tin’in özgürlüğüne yönelik çıkarsaması ile aşılır: (Derrida, 2007: 214) “Kesin olarak belirlenen risk, salt biçimsel özgürlük ve soyut evrensellik riskini her zaman göze alır.”

Komünist Manifesto’da bahsi geçen sınıflı toplumların çatışması Hegelci düşünceye karşılık gelmez çünkü Hegel’in köle-efendi diyalektiğinde *özbilinç* esastır. Her şeyden önce Eski Çağ toplumlarında efendi ve köle vardı; derebeyi ve serf yerini kapitalist ve ücretli ikiliğine bıraktı. Kaldı ki bu evrelerin her birinde zaten belirli kölelik durumu vardır. Geçmişte efendi ve kölenin kim olduğu biliniyorken artık efendi kendini “*görünmez*”e çekmiş hattâ ortadan kalkmış ve geriye de sadece “kölelik ruhu” bırakmıştır. Efendisiz köle kendi efendisini yutmuş, sonunda kendisinin efendisi olmuştur. Ancak efendisiz köle, efendi olmak için onu öldürmemiş, yuttuktan sonra da köle kalmıştır. (Baudrillard, 2005: 62) Bu geçmişteki gibi öznenin değil nesnenin intikamıdır. Edebi ve sanatsal anlamda bu düşünce hayli revaçtadır. Dahası, efendisini yutan ama kendisi kölelik ruhu taşıyan karakterlere rastlanır. Meselâ Kafka, Proust ve Brecht, kölenin içindeki efendiyi sıklıkla betimler. Proust bunu *Kayıp Zamanın İzinde*’de, aşk tasvirinin özbilinç kazanarak köle kalmaya devam eden karakterde anlatır. Bu karakterin isteği, âşık olduğu kadından kendi arzusuyla ona gelmesidir. Ancak bu gerçekleşmediğinde onu kazanma yolunda her türlü hileyi ve baştan çıkarma becerisini kullanır. Amaca ulaştığında ise artık onun aynı kadın olmadığını anlar. (Josipovici, 1997: 51) Barthes ise bunu fotoğrafta bedenin yaşadığı deneyime benzetir. Burada deneyimi “soru” değil “yara” olarak inceler: (Robins, 1999: 252) “Görüyor, hissediyor, bunun için dikkât ediyor, gözlemliyor, düşünüyorum.” Gerçekten de insan belli fotoğraflara âşık olurken başkasının görüntüsü karşısında acıma duygusuyla ürperir. Barthes için bu görüntülerin temsil özelliklerini anlamak onların uyandırdığı arzu ve keder duygularını anlamak demektir.

Efendisine karşı ahlâkî önerme ile savaşta galip gelen ve dürüstlük, doğruluk, yardımseverlik gibi içine acınma duygularını katıp iktidarda olduğunu düşünen köle betimlemesi, Elia Kazan’ın *On the Waterfront* (Rıhtımlar Üzerinde) adlı sinema filminde görülür. Filmde Amerikan işçi sınıfını temsil eden köleci bedene efendi ruhta Hegelci özbilinç kazandırılır. Yakışıklı, uyuşuk ve ilkel liman işçisi Terry Malloy (Marlon Brando) aşk ve kilise yardımıyla giderek bilinçlenir. Bu uyanış, yasaları umursamadığı ve hilebaz sendikanın elenmesiyle aynı zamana rastladığı için kimileri Amerikan halkına işçi sorununu gösterdiğinden filmi “sol” bulur. (Barthes, 2003: 62-63) Ancak her metnin senaryoda olduğu gibi yeniden yazımında politik müdahaleler vardır, bu da olağandır. Derrida’nın ağzıyla söylemek gerekirse, “her zaman solun Hegelciliği, sağın Hegelciliği, solun Heideggerciliği ve sağın Heideggerciliği, sağın Nietzscheciliği ve solun Nietzscheciliği, sağın Marksizmi ve solun Marksizmi olacaktır. Demek ki biri öteki ve ötekinin çifti olabilir.” (2008: 30–107) Filmde proleterya, ezilmiş, iki büklüm olmuş Devlet ile (kapitalist devlet) salt adalete girişmiş, suç ve sömürde tek başvurulacak yer hâlini almıştır. Böylece iyilik verici ‘düzen’ dengesi kurulmuş olur. İşçiler durmadan çalışır, patron kollarını kavuşturur, papaz da her iki grubu ‘doğru’ işlerinden ötürü kutsar. Düzene dönüş salt amaç hâlini alır. Malloy, kuşkusuz filmin olumlu karakteridir, dolayısıyla kitlenin hayranlıkla gönlünü kazanır. Kendisine işini geri veren patronuna yöneldiği an İsa’nın çarmıha gerili acısını izleyici takip eder. Bu ‘hipnotik güç’ karşısında kitleyi kendinden geçiren huzur dolu vicdan çıkar ortaya. Malloy’un acılı şekilde ‘göğe yükselişi’ düzene dönüştür gerçekte ve amaç bellidir: “*Her şey iyidir.*” Nihayet Malloy hem liman işçileri hem de Birleşik Devletler’in tüm işçileriyle kutsanmış temsil karakterinde patronun ellerine teslim edilir. Malloy’u seven kitle (vicdanî ağırlığı yüklenip sürü hâlindeki köle) için o artık kutsanmış ve eleştirilemez karakterdir. Bu yüzden Malloy’un bölünüşünün farkına varılamaz. Kölelik ruh teslimi yaptığı için gerçekte o ruhu eline geçirememiştir. Tıpkı *Raskolnikov*’un görünüşte su götürmez mantıkla çıkardığı şu sonuç gibi; “*Öyleyse, dilediğimi yapabilirim.*” Yapar da; iş işten geçtikten sonra da yanıldığını anlar. Döktüğü kan ellerine bulaşmıştır; ne yaparsa yapsın, tümdengelim ve tümevarıma başvursun, bütün diyalektikasını da kullansın, boşuna! Bir daha ellerini temizleyemez. Toplumun kendisini cezalandırmaması da işe yaramayacaktır. Hayatı pahasına öğrenir ki, Tanrı ölmüşse de insan yaşıyor, insan ve insanlar kendi kendisini yok saymadan bazı buyrukları da yok saymıyor (Vercors, 1998: 44).

Kazan’ın *Malloy*’u ve Dostoyevski’nin *Raskolnikov*’u, kavradıkları özbilinçle rağmen köle olarak efendinin içindeki “mutlak”ı kavrayamazlar. İşte Brecht ‘tehlikeye’ karşı rolleri “ıraklaştırmayı” önerir. (Barthes, 2003: 62-63) Böylece köle-efendi ilişkisi şöyle öykülenir: (1977: 27–28) “Aynı evde ama ayrı odada genç (köle) ile yaşlı (efendi) yaşarmış. Yaşlı rahat yatakta, genç deri şiltenin üstünde yatarmış. Genç, sabahleyin kalkamadığında yaşlı onu sarsar, en tatlı uykusundan uyandırır, yemekte gencin en sevdiği şeyleri önünden almış. Genç bir şeyler içmek istediğinde yaşlı

sadece su ya da süt vermiş. Genç öfkeyle karşılık verdiğinde herkesin önünde özür dilemek zorunda kalmış. Sabahları yaşlı adamın at sırtında gittiği, genci de önünden yürüttüğünü herkes görmüş. Günün birinde yaşlı adama kölesinin nerede olduğunu sormuşlar. “O benim kölem değil ki” diye dehşetle karşılık verip şöyle demiş yaşlı adam: “O bir şampiyon, ben onu en büyük maçı için çalıştırıyorum; kendisini forma sokayım diye o beni kiraladı. Gerçekte ben onun kölesiyim.” Öyküde yaşlının özbilinci gencin tanıma yolculuğuna doğru akar. Hegel’in “mutsuz bilinç” dediği tanıma ve kendilik gencin yolculuğunda köle bedende kavranır. Brecht’in bu öyküsünde bütünlüğü kavramak kolay değildir çünkü başkasının bakışında kimin “efendi” kimin “köle” olduğu bilinemez. Brecht, öykünün örgüsüne “ıraksamayı” yerleştirip özbilinç ile hakikati kavrayan köle tipolojisi kurduğu için genç sürekli tanıma ve özbilinç yolculuğundadır. Bu onun için hakikat bilgisidir. Dahası, bu karşılıklı bir ilişkidir ve taraflara sağlayacağı yarar açısından saptanmalıdır. Hegel’in “mutlak” olarak vurguladığı bu “mutsuz bilinç” yolculuğuna ‘gören’in tanıma, ‘görülen’in tanıma biçimi hâkimdir.

İŞ İDARECİLİĞİ’NDE KÖLE-EFENDİ İLİŞKİSİ

Hegel’de *kendilik* özbilincin özdüşünüm etkinliği aracılığıyla gelişimdir. İnsan öznenin ortaya çıkabilmesi için onun kendi farkındalığının basitçe bilincinde olması yeterli değildir; aynı zamanda “öteki” tarafından da insan özne olarak tanımalıdır. (Homer, 2013: 40) *Kendilik* ve *tanıma* bağlamının farklı olduğu Marksist terminolojide ezen efendiye karşı ezilen köle vardır. Ancak burada Hegelci diyalektik tersine dönmüş ya da tek taraflıdır. Çünkü “köle-efendi ilişkisi üst düzey soyutlukta düşünülen, karşılıklı ‘tanıma’ ilişkisinin bulunmadığı yoğunlaşmaya aday her çatışmalı duruma uyarlanabilir.” (Göçmen, 2007: 13) Hegel’in köle-efendi diyalektiğinden hareketle, yöneten ile yönetilen olmak üzere iki sınıf vardır. Başlangıçta bunlar sınırları bölünmüş varlıklardır. Sayıca az olan ilk sınıf tüm politik işlevi yerine getirir, güç tekeli elinde tutar, gücün getireceği üstünlükten yararlanır. Kalabalık olan ikinci sınıf ise birincisinden az ya da çok miktarda yasal, az ya da çok miktarda keyfi ve şiddete dayalı tarzda yönetilir, denetlenir. Bu sayede ilk sınıfa maddi geçim olanakları ve siyasal organizasyonun yaşaması için gerekli araçları temin eder. (Karasu, 2001: 5) Görüldüğü üzere burada tek taraflı ve dolaylı bir sınıf ilişkisi söz konusudur. Kamu ve özel kurumlara ait işlerde ise dolaylı ilişki mutlak olarak madde ve tin içindedir. Kurumlarda bu durum *düşünmek* (zihin) ile *yapmak* (el) arasında hapsedilmiştir. Çünkü zihin ve el parçalanmış ve tek taraflıdır. Emegi eyleyen işçide zihin ve el birleşmekte, ardından şirketlerde bölünüp parçalanmaktadır. (Derber, 1990: 100) Bu sınıfsal çatışma Hegelci düşünce açısından bir yere kadar “düello”dur. “Teknik” üzerine yazarken, *Düşünmek* (denken) ve *Eylemde Bulunmak* (handeln) arasında fark olmadığını öne süren Heidegger de benzer durumdan bahsetmektedir: “*Düşünmek yapmaktır.*” Bu da konuşma olmadan düşünme olmadığını; performatif ifadeler, olaylar, vaatler olmadan konuşma olmadığını; bu tür vaatlerin gerçek olan koşullarda kaydedilmezlerse vaat olmadıklarını hatırlamak şeklinde farklı biçimde söylenebilir. Kaldı ki düşünmek dünyada en yüksek etkiye sahiptir. Düşünmeye dair kavrayış günümüz rekabet piyasasında kaba hırs içinde perdelenmektedir. Zira bu hırs rekabetin yarattığı küreselleşmeyle ilgilidir ve kayıtsız değildir. (Derrida, 2007: 236) Bu da çağdaş düşüncede ister teknik ister ulus-devlet isterse demokrasi ve medya sorunu olsun, sürekli göndermede bulunduğumuz mevcut küreselleşme sürecinden başka bir şey düşünemeyecektir.

Organizasyonların sevk ve idarecilik alanında ‘etkileyen’ konumunda yer alan işveren, istediği ve temsil ettiği şeyleri gizemli kılarak özerkliğini nihai amaca taşır. (Sennett, 2005: 127) Burada *ustalık*⁵ ve *gizem*⁶ arasında eşesli etimolojik bir bağ vardır. (Parker, 2002: 152) İşçileri yaptıkları işten hoşnutluğa yönelten bu bağ onların patronunkine benzer özgürlük elde etmelerini önler. Çünkü işçilerin nelerden mutlu olacakları onlar adına tasarlanır. Bundan sonra mutsuzluğun çatışmayı ortadan kaldırması istenir. Ancak işveren bunu yaparken kimliğini gizler, neyi temsil ettiğini, ne beklediğini, beklentisinin ne olduğunu “doğrudan” söylemez. Öyleyse, şirketlerde işveren için ‘etkileyicilik’ kurallardan değil (yasal yaptırım, ceza gibi) özendirmelerden (para, terfi gibi) oluşur. Ne ki, işçi-ışveren ilişkisinde işvereni “etkileyici” kılan gizem de bu şekilde ustalıktan ayrılır. Bu genellikle kişisel gelişimcilik adı altında gerçekleşir. Günümüzde mutluluk dağıtıcıları hâline gelen kişisel gelişimcilerin “içine dön”, “içini keşfet”, “içindeki özü bul” şeklinde her şeyi kişinin “içinde” aramasına dönük telkinleri bir yandan ‘kişisel gerilimi’ azdırmakta, diğer yandan başkasının üst “ben”ini şekillendirmeyi vaat etmektedir. Bu ‘ima’ değil düpedüz ‘dayatma’⁶ dır; hayran olunan kişide *güçlülük*, hayran olan kişideyse *güçsüzlük* yaratır. Üstelik kişisel gelişim terapilerine gelenler her zaman için bir amaç uğruna duygusal tatmin peşindedirler. Terapist “ben” aracılığıyla herkese farklı kokteyl sunup dağıtır. Fakat gerçek şu ki insanın kendine hayran olması kadar kendini değersiz hissetmesi de gerekir. Öyle ya, mutsuzluğunu bilmek bile başlı başına bir mutluluktur. Zira değersizliğinin farkına varan hem yerini hem kendini tanır. Öyleyse, Sokrates’in “Kendini” bil!” dediği ölçü, “Haddini bil!” cümlesiyle artık yer değiştirmiştir. “Kendini tanı!” diyordu Sokrates, “kendini tanı ki ne kadar az şey bildiğini itiraf et!” Apollon Tapınağı’nda “Kendini bil” sözünün yanında “Hiçbir şeyde aşırıya kaçma” sözü yazar. Bu yazı ölçülü olma tavsiyesini, kişinin kendine ve başkasına bakışını

⁵ İng. Mastery

⁶ İng. Mystery

temellendirir. “Başkasına kendini kuvvetle kaptırdıktan sonra insan ancak kendi özüne giden yolu bulabilir.” (Canetti, 2000: 31) Yunan felsefesini inceleyenlere bu bilgece deyimini ilk kez kullanmış olan kim diye sorulacak olursa, herhalde aralarından çoğu Sokrates diye yanıt vermekte tereddüt etmeyecek, içlerinden kimileri de bu sözü Platon ya da Pythagoras’a atfedecektir. Bu zıt görüşlerden, bu farklı kanaatlerden bu cümlelerin bu filozoflardan hiçbirine ait olmadığı, dolayısıyla bu deyim kökenini onlarda aramama gereği sonucunu çıkarmaya hakkımız vardır. (Guénon, 2003: 45) “Kendini bilmek” bilgeliğin başlangıcı kabul edilmişse, bu söz nasıl olur da başkası aracılığıyla hayata şablon oluşturabilir? Üstelik Sokrates, insandan başka diğer canlı türlerini umursamış olsaydı şunu da demesini beklerdik: (Miller, 1999: 325) “*Yerini bil!*” Oysa insan, dünya olarak tasavvur edebileceğimiz çıplak ve rüyasız bahçenin ortasına bırakılmışken, her yaratığa yeri ve koşulları verilmiştir. Pekâlâ, yerini bilmeyen kendini tanıyormu? *Kendini değil yerini bilen* kurtçuk bile sadece hayatın zevklerini tattığında kelebeğe dönüşebilmektedir.

Günümüzde kişisel gelişimciler ifşa ettikleri kokteyl malzemeleriyle ortalığa dağılıp saçılmakta, kişinin bütün eylemlerine burnunu sokmakta, bilmediğini bilmeyene kendini önemsemesi gerektiğini telkin etmektedir. Tavukların da kanatları vardır ama onlara uçmalarını söylemek kimin haddine! Dolayısıyla gönlünü dolduramayan kişide telkin aynada gördüğü “*ben*”i kendi zannetmesidir. Bir şeyin gerçekleşmesi için başkasından esbab-ı mücibe bekler, olmayınca da pişmanlık duyar: “Madem kendine hayransın, o zaman kendin kim, hayran olan kim?”

Demek ki işçilerin öğrenebilecekleri ilk şey mutluluk değil mutsuzluktur. Dünya ayaklamızın dibine yığılsa, hayattan ve insanlardan aldıklarımız karşısında mutlu olsak da derinde bir yerde mutlaka mutsuzluk yatar. Neticede bir zaman sonra gene kendi güvenli ve çorak toprağımıza otururuz. Çünkü bu çözümlenmemiş çatışmaların nihai sonucudur; bu duygunun en derininde ise kişinin kendi içinde bölünmüş olmaktan ve hiçbir zaman içten olmamasından ötürü duyduğu keder vardır. (Horney, 2012: 140) Öyleyse, mutsuzluk işçileri aşındıra aşındıra ve hırpalaya hırpalaya pişirip sertleştirir. “Mutlu değiliz ve olamayız” diyordu Çehov’un *Üç Kız Kardeş*’inde Verşinin; “sadece mutlu olmak isteriz.” Fakat mutlu olmak adına bütün “acayıplığı” yok etmeye çalışan ilaç şirketlerinin “torbacısı” olan psikiyatrist, ilaçları kokteyller gibi usta beceriyle karıştırmakta, kişiyle oynamanın binbir yolunu keşfetmektedir. (Kovel, 2000: 46) Bu sayede var olması gereken acayıplığın tüm yan etkileri silinmeye çalışılır; anksiyete, rahatsızlık, huzursuzluk, suçluluk duygusu gibi mutsuzluğun “acayıp” hâlleri yok edilmek istenir. Kişiyi mutluluğa götüren çok yol olmasına rağmen mutluluğa götüren kesin yol yoktur. Freud, mutluluğa dair bütün “acayıp” hâllerin sürmesi gerektiğine inanıyordu. Bundan dolayı mutluluğu “pantolona işemek” metaforuyla betimlemiştir: (Freud, 2016: 11) “*İslaklığı herkes görür ama sıcaklığı yalnız sen hissedersin.*” Dolayısıyla psikiyatrist gibi onunla yüzeysel yoldan el birliği yapan kişisel gelişimci de mutluluğu olabilecek en homojen çizgiye çeker. Bu sayede çevredekilerin aşağılık insanlar olmadığından emin olmak ister. Böylece mutluluğu takıntılı gören insan mutluluğa “meta” olarak sahip olur ve hayal kırıklığına uğrar. Zira mutluluk “acayıp” şey olduğunda, John Berger’in jargonuyla “kuraldışı” (2017: 81) hâle gelir. Anton Szandor LaVey, “kuraldışı” olmayı psikiyatrinin gideremediği tek ihtiyaç olarak görür; bu insanın doğasında var olan ve inanç yolu ile duygusallaşma ihtiyacıdır. Her insanın törenlere, ayinlere, hayal gücüne ve büyüye ihtiyacı vardır. Psikiyatri ise yaptığı bütün iyi şeylere rağmen insanı geçmişte dinin mümkün kıldığı hayal gücü ve meraktan mahrum bırakır. (LaVey, 2012: 39) Bu durumda anılarında güzelliğe geniş yer açan, arzuladığı şeyleri anılarının güzelliğiyle paylaşma özgürlüğüne sahip işçiler için güzellik “acayıp” şey olmaktan çıkar. Şirketlerde bu “kural” hâlini alır. Oysa insan diyordu Boris Vian, hiçbir şeye heves duymadığında özgürdür ve tam anlamıyla özgür olan hiçbir şeye heves duymaz. (2002: 32)

İş idareciliğinde kişisel gelişimcilik gibi mükemmellik mitinin müfredat programlarına girmesi ile amacı kavramak işçiye düşer, işçi de bunu kavrayıp tamlığa ulaşır. Buradan da, “toplumun adaletsizliği, iktidarın ne olduğunu kavraması gerekenlerin işçiler olduğu” (Sennett, 2005: 127) sonucuna varılır. Kalp tamircileri, takım koçları, gurular, danışmanlar ve mentorlar şeklinde kişinin “*ben*”liğine burnunu sokanlara karşı işçinin davranışında işverenin onu yönetmesi de “makina çarkı” olarak işleyen mükemmelleştirmeyi boğar. Kişisel gelişimcilik telkinlerinde işçinin “çark” rolünü oynadığı bir yönetim anlayışında aylaklığa yer yoktur. Aylaklığın olmadığı yerde ne özgürlük ne özbilinç vardır. “*Ve gönül rahatlığıyla yaz!*” diyordu Georg Simmel: (Byung-Chul Han, 2018: 102) “Başlangıçta edim vardı. Ama vurguyu doğru yere koymayı unutma! (Tekrar) Başlangıçta edim vardı. Bütün üst seviyeye doğru gelişimlerin kılavuzu tembellik istencidir.” Öyleyse, mükemmel yönetim mitine göre şirketlerde işverenin kurguladığı efendilik şablonu ile kölenin mutsuz bilinci tanınmıştır. Öte yandan kişisel gelişimcilerin mucizeleri gerçek kılmaları için onların ‘büyülü’ dokunuşlarına ihtiyaç duyulur. Daha doğrusu bu bir ihtiyaçmış gibi görülür. Ancak insanların gelişigüzel taleplerine çare bulmak için kurulan bütün yönetim zincirinde “çarklar” insan müdahalesini reddedecektir. (Exupery, 2001: 78) Zira işçi görevini daha iyi yapmayı arzularken kaderi üzerindeki düşüncesini de kontrol etmek isteyecektir. Bu işçi için ‘tanıma’ ve özbilinç yolculuğunda istasyondur. Bu yaralı bilinç karşısında işçi iş zenginleştirmesi için çabalarırken işverenin sert tepkileriyle karşılaşır. Çünkü “kuraldışı” ve “aylak” olmayı hiçbir “düzen” kabul etmez. Bu da iş yönetmeliğinde “düzen” tesis etmeye çalışan kolektif şirket yasası hâlini alır. Bu durum çalışanların uymak zorunda oldukları “kurumsal aidiyet” adlı iş idareciliği alan yazını doğurmuştur. Bu şekilde kitleyi pasifize eden aidiyet bilinci tasarlanır. Kurumlarda “ortak akıl” adı verilen bu safсата böylesi bir

bilincin ürünüdür. Ancak gerçek olan şey bu çatışmada mutlak özbilincin nasıl kazanılacağıdır. Örneğin Kansas Topeka’da veya General Food’ta uzmanlaşmış “özerk takımlar” yoluyla işçiler öğrendikleri üzerine yeni tasarımlar geliştirebilir. (Derber, 1990: 103) Fakat iş yasaları ve “düzen çarkı” bu tasarımları işveren lehine sınırlar ve işçiyi performatif edimden yoksun bırakır. Böylece kurumsal aidiyet tamlığa ulaşamaz. Ne ki, iş idareciliğinde Hegelci özbilinç ve/veya tam mânâsıyla “özgürlük” bir yönetim mitinden başka bir şey sunmaz çünkü kişisel “bilinç” şirketler tarafından maskelenir, ardından parçalanmış bilinç hâlinde ve öznesi belirsiz müphemliğe dönüşür.

SONUÇ YERİNE

Hegel’in köle-efendi diyalektiğine göre köle bilinç düzeyinde bir ‘kıvılcımlı’ hâlinindedir. Ancak köle yoksun olduğu bu gücü “irade” ile değil “*temsil*” olarak düşünür. Bu güç kölenin varlığının hem “*öteki*” tarafından tanınmasına hem de efendide, devlette ya da Tanrı’da ifade bulma anlamında kişinin dışında, kişiden ayrı tasavvur edilmesine bağlı güçtür. (Küçükalp, 2010: 61) İş idareciliği ve şirketlerde “otorite” üzerine kurulu köle-efendi ilişkisi yolculukla başlar. Bu çelişkisel yolculuk Hegel’in yaşadığı dönemin (Fransız İhtilali’nin etkisi ve Hegel’in bu düşünceye koşullu bağımlılığı) buhranlı sürecinin şimdilere yansımalarıdır. Dahası, yaralı bilinç olgunlaşmamış hâldedir. Karşılıklı ‘tanıma’ ve özbilinç “*mutlak*”a dönüşüp kölenin mutsuz bilinci ile yolculuk sürmektedir. Yolculuğun her bir istasyonunda kimliğin kazanımı, arzunun varlığı ve arzulan bilinç ve özbilinçle karşılaşılır. Bu anlamda Hegel’in “düello” metaforu insanî arzunun hayvanî arzuyu yenme mücadelesidir. Ancak sonunda ölüm değil ruh teslimi vardır. İşçi de mutsuz bilinç ile “*öteki*”ni tanıyarak özbilinç kazanır. Sonsuz çözümü olan bu kazanma mücadelesi Lacan’ın “istek” ve “arzu” kavramlarıyla terapötik bir Hegel okuması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Hegel, bilinç düzeyindeki çatışma ile Marx’tan ayrılır. Schopenhauer ve Nietzsche, Hegel’e sert eleştiriler getirmesine rağmen Kafka, Proust ve Brecht’in edebî tahlillerinde ‘zayıf’ karakterlere özbilinç hâkimdir. Marx’ta çatışma diyalektik olarak sınıf savaşına dayanırken, Hegel’de bilinç düzeyindedir ve efendi köle tarafından tanınır. Bundan sonra yolculuk köleci bilincin diyalektiğine doğru akar. Efendi, köleyi tek taraflı tanıdığından pasif ve edilgendir. Köle ise efendiyi karşılıklı tanıdığından özbilinç kazanmıştır. Diğer bir ifadeyle efendi, özbilinci olmayan bilinç tarafından salt kendilik bilinci olarak tanınmıştır. İşte bu tersine diyalektikten dolayı köle, pasif ve edilgen konumdaki efendi’de kendini tanımaz. Aslında Hegel, sanat felsefesine Alman İdealizmi’nde tam şeklini vermiş, mutlak ruhun hareketini sonsuza taşımak istemiştir. Öyleyse Hegel’e göre varlık için bir yerde “*durmak*” söz konusu değildir. O soyut zihinsel hâllerin üzerinde somut, tümel ve sürekli “*oluş*”tur. Hegel ile birlikte mutlak aklın içinde bütün varlık erir. Ancak Hegel’den sonra akılçılığa tepkiler gecikmemiş, Marx’la birlikte diyalektik tersine çevrilip maddeci diyalektikle Hegel felsefesi parçalanmıştır. (Ülken, 2022: 459) Öte yandan düşünceye dair kavrayış günümüz küresel dünyasında hırslı bir rekabete gereksinim duymaktadır. Bu hususta küresel şirketlerin mottosu şöyledir: “Böl, parçala, yönet!” Bu ilke çağdaş düşüncede ister teknik, isterse devlet, demokrasi, medya gibi sorunu içersin, sürekli göndermede bulunduğumuz mevcut küreselleşme sürecinden başka bir şey düşünemeyecektir. Düşünemediği için de herhangi bir dünya işçisi yerel bir işçinin özelliğini nispeten en hızlı şekilde, en verimli amaçla ve en rasyonel kesinlikte dünya çapında diğer tüm mekânlara yayıp çoğaltan yeniden üretim makinası olarak çalışacaktır. Bu üretim makinası yok edici değil tektipleştiricidir. Bu da küresel piyasanın kayıkçıbaşı şirketlerinde konumlanan idareciler tarafından belirlenir. Bu yüzden ulaşılması mümkün olmayan bu “arzu makinası” sonsuz özgürlüğü istediğinden dolayı “irade” yoksundur. Ne ki, Hegelci düşünce parçalanmıştır, durum böyle olunca da Walter Benjamin’in o içten haykırışında tasvir ettiği gibi tek kurtuluş sanatta görülmektedir: (2013: 79) “Sanat olsun da isterse dünya batsın!”

KAYNAKÇA

- Aron, R., *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, çev. Korkmaz Alemdar, İstanbul: Kırmızı, 2007.
- Barthes, R., *Çağdaş Söylenler*, çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Metis, 2003.
- Barthes, R., *Bir Aşk Söyleminden Parçalar*, çev. Tahsin Yücel, 3.Baskı, İstanbul: Metis, 2005.
- Baudrillard, J., *İmkânsız Takas*, çev. Akın Sönmezay, 1.Basım, İstanbul: Ayrıntı, 2005.
- Benjamin, W., *Pasajlar*, çev. Ahmet Cemal, İstanbul: Yapı Kredi, 2013.
- Brecht, B., *Me-ti Tarihte Diyalektik*, çev. Ahmet Cemal, İstanbul: Günebakan, 1977.
- Byung-Chul Han, *Zamanın Kokusu-Bulunma Sanatı Üzerine Felsefi Bir Deneme*, çev. Şeyda Öztürk, İstanbul: Metis, 2018.
- Byung-Chul Han, *Eros’un İstirabı*, çev. Şeyda Öztürk, İstanbul: Metis, 2019.
- Canetti, E., *Gözlerin Oyunu*, çev. Şemsa Yeğin, İstanbul: Payel, 2000.

- Caudwell, C., *Yanılsama ve Gerçeklik-Şiirin Kaynakları Üzerine Bir İnceleme*, çev. Mehmet H. Doğan, 2.Baskı, İstanbul: Payel, 1988.
- Cohen, A. G., *Karl Marx'ın Tarih Teorisi-Bir Savunma*, çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm, 1998.
- Debray, R., *Sanat Aşkıyla-Entelektüel Bir Öğreti*, çev. Nasuhi Güpgüp, İstanbul: Sel, 1999.
- Deleuze, G., *Bergsonculuk*, çev. Hakan Yücefer, İstanbul: Otonom, 2006.
- Deleuze, G., *Nietzsche ve Felsefe*, çev. Ferhat Taylan, İstanbul: Norgunk, 2016.
- Derber, C., *Power In The Highest Degree: Professionals and The Rise of A New Mandarin Order*, New York: Oxford Univ. Press, 1990.
- Derrida, J., *Önemsizin Arkeolojisi-Condillac Okuması*, çev. Ali Utku-Mukadder Erkan, İstanbul: Otonom, 2007.
- Derrida, J., *Nietzschelerin Şöleni*, çev. Ali Utku-Mukadder Erkan, 1.Baskı, İstanbul: Otonom, 2008.
- Engels, F., *Anti-Dühring-Eugen Dühring Bilimi Altüst Ediyor*, çev. Kemal Somer, Ankara: Sol, 1975.
- Exupery, A. de Saint, *Savaş Pilotu*, çev. Ömer Turan, 1.Baskı, İstanbul: Nehir, 2001.
- Foucault, M., *Marx'tan Sonra*, çev. Gökhan Aksay, 1. Baskı, İstanbul: Chiviyazıları, 2004.
- Freud, S., *Mutluluk Dediğimiz Şey-Aforizmalar*, çev. Peren Demirel, İstanbul: Aylak Adam, 2016.
- Goldmann, L., *İnsan Bilimleri ve Felsefe*, çev. A. Timuçin-F. Aynuksa, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm, 1998.
- Göçmen, D., "Hegel ve Aydınlanmacılık Tinin Fenomenolojisi Üzerine Bir Deneme", *I. Uluslararası Hegel Kongresi*, 6-7 Ekim, s.1-22, İstanbul, 2007.
- Göka, E., "Bir Hastalık Olarak Aşk: Karşılıksız Aşk Sendromu", *Kriz Dergisi*, 6(2): 33-41, 1998.
- Guénon, R., *Kadim Bilimler ve Bazı Modern Yanılgılar*, çev. Fevzi Lütfi Topaçoğlu, İstanbul: İnsan, 2003.
- Hançerlioğlu, O., *Felsefe Sözlüğü*, 1. Baskı, Ankara: Remzi, 1979.
- Hegel, G. F., *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea, 2004.
- Homer, S., *Jacques Lacan*, çev. Abdurrahman Aydın, İstanbul: Phoenix, 2013.
- Horney, K., *İçsel Çatışmalarımız*, çev. Zeynep Koçak, İstanbul: Sel, 2012.
- Josipovici, G., *Dokunma*, çev. Kemal Atakay, İstanbul: Ayrıntı, 1997.
- Karasu, K., *Profesyonelleşme Olgusu ve Kamu Yönetimi*, No.11, Ankara: Mülkiyeliler Vakfı, 2001.
- Kojeve, A., "Köle-Efendi Diyalektiği", çev. Tülin Bumin, *Deftir*, 6: 7-29, 1988.
- Korkmaz, R., "Metaforik Dönüştürme Biçimleri ve Efendi-Köle Diyalektiği Bakımından Beyaz Kale", *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 50: 119-130, 2009.
- Küçükalp, D., "Efendi-Köle Ahlakı vs. Efendi-Köle Diyalektiği", *Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi*, 29(1): 53-63, 2010.
- LaVey, A. S., *Şeytanın Kitabı*, çev. Sibel Hacıoğlu, İstanbul: Altıkkırkbeş, 2012.
- Larmore, C., "Hölderlin ve Novalis", çev. Metin Bal, *Felsefe Sosyal Bilimler Dergisi Bibliotech*, 6: 75-87, 2008.
- Lloyd, G., *Erkek Akıl-Batı Felsefesinde Erkek ve Kadın*, çev. Muttalip Özcan, İstanbul: Ayrıntı, 1996.
- Marx, K., Engels, F., *Manifesto of The Communist Party*, In Marx-Engels Selected Works, London: Lawrance & Wishart Press, UK, 1950.
- Marx, K., *Ekonomi Politüğün Eleştirisine Katkı*, çev. Sevim Belli, Ankara: Sol, 1993.
- Mejuyev, V., *Kültür Tarihi*, çev. Suat H. Yokova, 2. Baskı, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm, 1998.
- Miller, H., *Neksus*, çev. Sedat Sertoğlu, İstanbul: Kabalcı, 1999.
- Molacı, M., "Efendi-Köle İkilğine İlişkin Üç Açıklama", *Temaşa Felsefe Dergisi*, 13: 33-46, 2020.
- Özlem, D., *Günümüzde Felsefe Disiplinleri-Doğan Özlem'in Bütün Çevirileri II*, (der.) Doğan Özlem, İstanbul: İnkılâp, 1997.

Özlem, D., *Siyaset, Bilim ve Tarih Bilinci*, Cilt: 4, 1. Baskı, İstanbul: İnkılâp, 1999.

Parker, M., “The Romance of Lonely Dissent; Intellectuals, Professionals, and the McUniversity”, (ed.) Mike Dent & Stephen Whitehead, *Managing Professional Identity*, UK, 139-154, 2002.

Robins, K., *İmaj-Görmenin Kültür ve Politikası*, çev. Nurçay Türkoğlu, İstanbul: Ayrıntı, 1999.

Sennett, R., *Otorite*, çev. Kamil Durand, 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı, 2005.

Schopenhauer, A., *İsteme ve Tasarım Olarak Dünya*, çev. Levent Özşar, İstanbul: Biblos, 2005.

Schopenhauer, A., *Parerga ile Paralipomena-Kısa Felsefe Denemeleri*, çev. Levent Özşar, Cilt: 1, İstanbul: Biblos, 2008.

Taftalı, O., “Batı Medeniyetinin Mutsuz Çocuğu Entelektüel”, *Doğu Batı Dergisi*, 9(35), 165–174, 2006.

Ülken, H. Z., *Felsefeye Giriş*, Ankara: DoğuBatı, 2022.

Vercors, J. B., *İnsan ve İnsanlar*, çev. Sabahattin Eyüboğlu-Azra Erhat-Vedat Günyol, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm, 1998.

Vian, B., *Yürek Söken*, çev. Cemal Bâli Akal, İstanbul: İthaki, 2002.

Para Politikası Alanında Yapılmış Çalışmaların Bibliyometrik Analizi

Bibliometric Analysis of Studies Conducted in the Field of Monetary Policy

ÖZET

Bu çalışmada Web of Science veri tabanından 1994-2023 yılları arasındaki para politikası alanında yapılan çalışmalar ile ilgili üretilen 204 tane makaleye ulaşılmış olup, elde edilen veriler ile bibliyometrik analizler yapılmıştır. Veri setinde 84 dergide bulunan 560 yazarın 38 tanesi tek araştırmacı olarak katkı sağlamıştır. Kaynakçaların etkisi de incelenmiştir. Yayınların yıllara göre dağılımına bakıldığında en yüksek makale sayısıyla 2022, 2021 ve 2020 yıllarında ulaşıldığı saptanmıştır. Kelime bulutu analizi ile de "humans", "economic development", "China", "policy", "carbon dioxide", "public policy", "uncertainty", "renewable energy", "economics", "fiscal policy" kavramlarının merkezde olduğu görülmüştür. Plos One ve Environmental Science and Pollution Research International'in alanda en etkili dergiler arasında olduğu görülmüştür. Ayrıca Alola A.A, Ahmad M., Ahmed Z., Apergis N., Bhowmik R., Cao Y., Caraiani P., Chen Y., Cheng S., Demary M.'nin en fazla yayına sahip yazarlar arasında olduğu ve kurumlarından ise Kerman Shahid Bahonar Üniversitesi, Jilin Üniversitesi ve Uluslararası Para Fonu'nun ilk sıralarda olduğu saptanmıştır. Alanda en çok iş birliği yapan ve en fazla katkı sağlayan ülkenin ise Çin olduğu görülmüştür. Bu çalışma sonucunda, para politikası alanındaki eserlerin farklı açılardan betimlenerek, araştırmacılar için rehber olduğu ileri sürülebilir.

Anahtar Kelimeler: Bibliyometri, para, ekonomi

ABSTRACT

In this study, 204 articles on studies conducted in the field of monetary policy between 1994 and 2023 were accessed from the Web of Science database, and bibliometric analyzes were conducted with the data obtained. Of the 560 authors in 84 journals in the data set, 38 contributed as sole researchers. The impact of bibliographies was also examined. Looking at the distribution of publications by years, it was determined that the highest number of articles was reached in 2022, 2021 and 2020, respectively. With word cloud analysis, the concepts of "humans", "economic development", "China", "policy", "carbon dioxide", "public policy", "uncertainty", "renewable energy", "economics", "fiscal policy" are at the center. It has been observed that. Plos One and Environmental Science and Pollution Research International have been found to be among the most influential journals in the field. In addition, Alola A.A, Ahmad M., Ahmed Z., Apergis N., Bhowmik R., Cao Y., Caraiani P., Chen Y., Cheng S., Demary M. are among the authors with the most publications and institutions. Kerman Shahid Bahonar University, Jilin University and the International Monetary Fund were found to be in the first places. It has been observed that the country that cooperates the most and contributes the most in the field is China. As a result of this study, it can be claimed that the works in the field of monetary policy are described from different perspectives and serve as a guide for researchers. (Times New Roman, 9 Punto, Mak. 250 Sözcük).

Keywords: Bibliometrics, money, economy

GİRİŞ

Küreselleşme, ulus devletlerin ekonomi içindeki rolünün araştırılması ile birlikte, ulusal ekonomi politikalarının yeniden düzenlenmesini gerektirmiştir. Genellikle kısa vadeli sermaye girişi çıkışlarının yoğun olduğu ekonomilerde, küreselleşmenin negatif etkilerinden kurtulabilmek için ekonomi politikalarında düzenlemeler gerekli olmuştur. Bu düzenlemeler, daha çok para politikasını ilgilendirdiğinden para politikası alanında yapılmaktadır (Çetin, 2016).

Merkez bankaları para politikasını mevcut para politikası araçlarını kullanarak yönetir. Piyasada sadece paranın olduğu bir ortamda merkez bankası piyasadaki para arzını kontrol ederek para politikasını yönetebilmektedir. Ancak ekonominin gelişmesi ve para arzının merkez bankası tarafından kontrol edilmesi para politikasının etkinliğinin yüksek olmamasını sağlamıştır (Eğilmez, 2012).

Finansal sistemdeki istikrarsızlıklar, finansal piyasaları istikrara kavuşturmak için para politikası araçlarını ve merkez bankası müdahalesini gerektirir. TCMB'nin para politikası uygulamaları ve bu doğrultuda politikalar uygulayarak fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmekten taviz vermeden finansal istikrarı sağlamayı hedeflediği görülmektedir (Tanınmış Yücemmiş ve ark., 2015).

Türkiye 2001 yılı krizinden sonra serbest kur rejimine geçmek ve para politikası çerçevesi olarak enflasyon hedeflemesini seçmişti (Akkaya ve Gürkaynak, 2012). Fiyat istikrarını ve finansal istikrarı sağlamak isteyen merkez bankaları birçok karmaşık para politikası aracını kullanmak zorunda kalmıştır (Gertler ve Karadi, 2011). Bu nedenle

Şenol Çelik¹

Aysen Şimşek Kandemir²

How to Cite This Article

Çelik, Ş. & Şimşek Kandemir, A. S. (2023). "Para Politikası Alanında Yapılmış Çalışmaların Bibliyometrik Analizi", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(70):3930-3940. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.73703>

Arrival: 16 September 2023

Published: 30 November 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Doç.Dr., Bingöl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Zootehni Bölümü, Bingöl, Türkiye

² Doç.Dr., Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ömer İsmet MYO, Kocaeli, Türkiye

ulusal para otoriteleri kendi iç dinamikleriyle ilgili nedenlerden dolayı geleneksel olmayan yeni para politikası araçları geliştirmeye başlamışlardır (Serel ve Özkurt, 2014). Kara'nın (2012) çalışmasında, ekonomik kriz sırasında ekonomik aktivitede güçlü bir daralmanın, sermaye akışlarında ani bir duruşla her zaman aynı anda meydana geldiği ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, oldukça kısa vadeli ve istikrarsız bir finansal ortamda, ekonominin küresel risk iştahındaki ani değişimlere karşı dayanıklılığının artırılması gerektiğine dikkat çekiyor ve daha esnek bir para politikası yaklaşımının önemini gösteriyor.

Türkiye'de 2010 yılından itibaren etkin bir şekilde kullanılmaya başlanan faiz koridoru sistemi ile enflasyon arasındaki ilişki, Carrion-i Silvestre ve Kim Dukpa Perron (2009)'un orijinal birimi olan Ocak 2003-Aralık 2014 dönemine ait aylık veriler kullanılarak incelenmiştir. Maki (2012) tarafından yapılan çoklu yapısal kırılma deneyi ve çoklu analiz, yapısal kırılmalara eş bütünleşme analizi uygulanarak incelenmiştir. Araştırma sonuçları, Para Politikası Kurulu'nun (PPK) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) borçlanma ve borç verme faiz oranlarına ilişkin kararlarının enflasyon ve parasal faktör kompozisyonu üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Ekonomi ve para politika konusuyula ilgili yapılmış bibliyometri çalışmalara rastlanılmıştır (Çizmecioğlu ve Akman, 2021; Haydaroğlu, 2022; Tekin, 2023).

Bu çalışmanın amacı, ülke ekonomileri istikrarında önemli rol oynayan para politikası konusunda son 30 yılda yapılmış çalışmaların bibliyometrik analizinin yapılmasıdır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Materyal

Araştırma verileri, Web of Science veri tabanında yer alan, 1994-2023 zaman aralığını kapsayacak şekilde toplam 204 makaleye ulaşım sağlanmıştır. Tarama sonuçları, veri kümesindeki dergilerin geçerliliği, makalelerin genel alıntı ağı, en sık kullanılan kavramlar, kelime bulutları, trend konular, kelime ağı haritaları, kelime tema haritaları, yazarın ülkesi, ülkeye göre makale sayısına bağlı olarak, yazarlar, üniversiteler ve ülkeler arasındaki işbirliği verileri, her ülkenin ağ erişimi ve bilimsel üretkenliği aracılığıyla toplandı.

Araştırma sürecinde erişilen makalelere ilişkin sonuçların üretilmesi amacıyla R-Studio programı kullanılmıştır. R-Studio programı üzerinden “bibliometrix” paketi paketi çalıştırılmıştır ve “biblioshiny” isimli komut kullanılmıştır (Aria ve Cuccurullo, 2017).

Yöntem

Bibliyometri çeşitli yayınların veya eserlerin konu, yazar vb. gerekli bilgilerinin niceliksel analizinin gerçekleştirilmesidir. Bibliyometri kelimesinin etimolojik kökeni de bunu doğrulamaktadır (Şişik, 2022).

“Bibliyometrik analiz” kavramı ilk kez 1922 yılında Cambridge Üniversitesi’nde ders vermekte olan E. Wyndham HULME tarafından kullanılmıştır ve “Belge Sayma Yoluyla Bilim ve Teknoloji Süreçlerinin Aydınlatılması” manasında yararlanılmıştır. Bibliyometri denince akla gelen ilk kişilerden biri olan Pritchard (1969) bahsi geçen terimi istatistik ve matematik yönlerini içeren kitapların diğer iletişim ortamlarına uyarlanması olarak tanımlamaktadır.

Bibliyometrik kavramlar, yazılı iletişim şekillerine matematiksel ve istatistiksel yöntemler uygulanarak niceliksel nitelikleri sınıflandırmak ve analiz etmek için uygulanır. Bu bağlamda bibliyometri, bilimsel araştırma gibi büyük ölçekli bilgi kaynaklarının incelenmesi ve mevcut bilginin genişletilmesi gibi süreçlerin analiz edilmesi amacıyla kullanılmaktadır (Bozca, 2022).

Bibliyometrik analiz, bir araştırmacının araştırma konusuyula ilgili en çok atıf alan çalışmaları, en üretken ve etkili olan yazarlar, dergiler, kurumlar, ülkeler ve bu birimler arasındaki ilişki/iş birliğine dair görsel bir haritalama sunmaktadır (Kurutkan ve Orhan, 2018).

Bibliyometrik analiz yönteminde, ülkelere, üniversitelere, araştırma gruplarına, dergilere veya yazarlara göre yayınlar sınıflandırılarak bilimsel alan haritalama ve performans temelli analizler olmak üzere analiz teknikler kullanılmaktadır (Gaviria-Marin ve ark., 2019).

Bilimsel alan haritalama tekniği ise araştırma alanının yapısını ve belirli bir zaman dilimindeki gelişimine genel bir bakış sağlar. Bu teknik, ilişkisel ağlara dayalı bir çalışma alanından elde edilen bilgilerin analiz edilmesine ve görselleştirilmesine yardımcı olur (Noyons ve ark., 1999). Bilimsel haritalama sürecinde ortak yazar (co-author), kaynakça eşleşmesi (bibliographic coupling), ortak kelime (co-word), birlikte bulunma (co-occurrence) ve ortak atıf (co-citation) analizleri ve ilişki ağlarına ait görseller bulunmaktadır (Egghe ve Rousseau, 2002; van Eck ve Waltman, 2022; Henriksen, 2016; Hu ve Zhang, 2015; Khandelwal, ve ark., 2022).

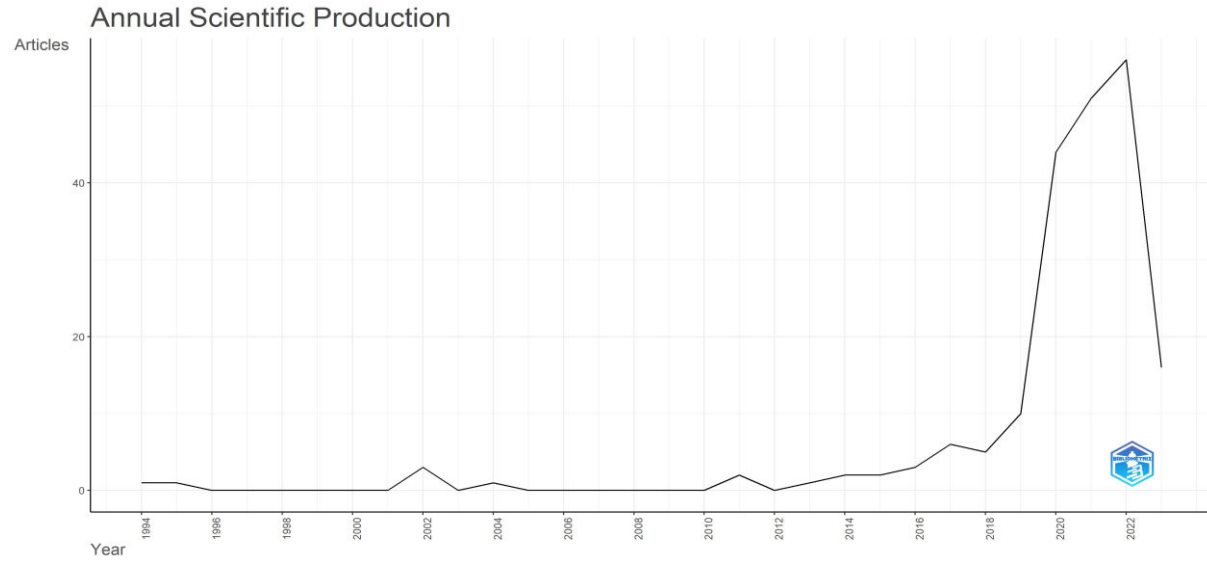
BULGULAR VE TARTIŞMA

Para politikası konusunda yapılan çalışmalar çerçevesinde R programlama dilinde bibliometrix paketinin bir web arayüzü olan “biblioshiny” vasıtasıyla erişilen veriler doğrultusunda 1994-2023 yılları aralığını kapsayan dönemde, 84 yayında 204 tane makaleye ulaşılmıştır. Çalışma verilerinin istatistiksel yorumu Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1: Araştırma verilerine ait istatistikler

Veriler hakkında temel bilgiler	Sonuçlar
Zaman aralığı	1994:2023
Kaynaklar (Dergiler)	84
Dokümanlar (Makale sayısı)	204
Yıllık büyüme oranı %	10.03
Anahtar Kelimeler Artı (ID)	166
Yazarların Anahtar Kelimeleri (DE)	589
Yazarlar	560
Tek yazarlı makale sayısı	38
Tek yazarlı toplam doküman sayısı	40
Doküman Başına Ortak Yazar sayısı	2.92
Karşılaştırma çalışması sayısı	1
Tarihi makale sayısı	1
Makale sayısı	201
Derleme sayısı	1

Tablo 1’de görüldüğü gibi para politikası çalışmalarında yayınlanmış 204 makaleye Web of Science veri tabanından ulaşılarak çalışmaya devam edilmiştir. 560 yazardan 38’i alana tek yazarlı olarak katkıda bulunmuştur. Veri setinde ilgili alanda 84 dergi bulunmaktadır. Bu dergilerdeki ortak yazar sayısı makale başına 2.92 makale olup, yıllık büyüme oranı ise 10.03’tür. Araştırma yayınlarının yıllara göre dağılımı Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1: Yayınların Yıllara Göre Dağılımı

Şekil 1 incelendiğinde, ilk çalışma yılı 1994 yılıdır. Para politikası konu alanında yayınlanan makale sayısı 2019 yılından itibaren artış göstermiştir. 2020-2022 yılları arası en fazla makalenin yayınlandığı dönem olmuştur. Bu dönemdeki makale sayıları sırasıyla 44, 51 ve 56 tanedir. 2023 yılında ise konu ile ilgili 16 tane makale yayınlanmıştır. Yayın sayısı açısından veri setinde en çok öne çıkan dergilere ilişkin bilgiler Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2: Makalelerin yayınlandığı dergiler

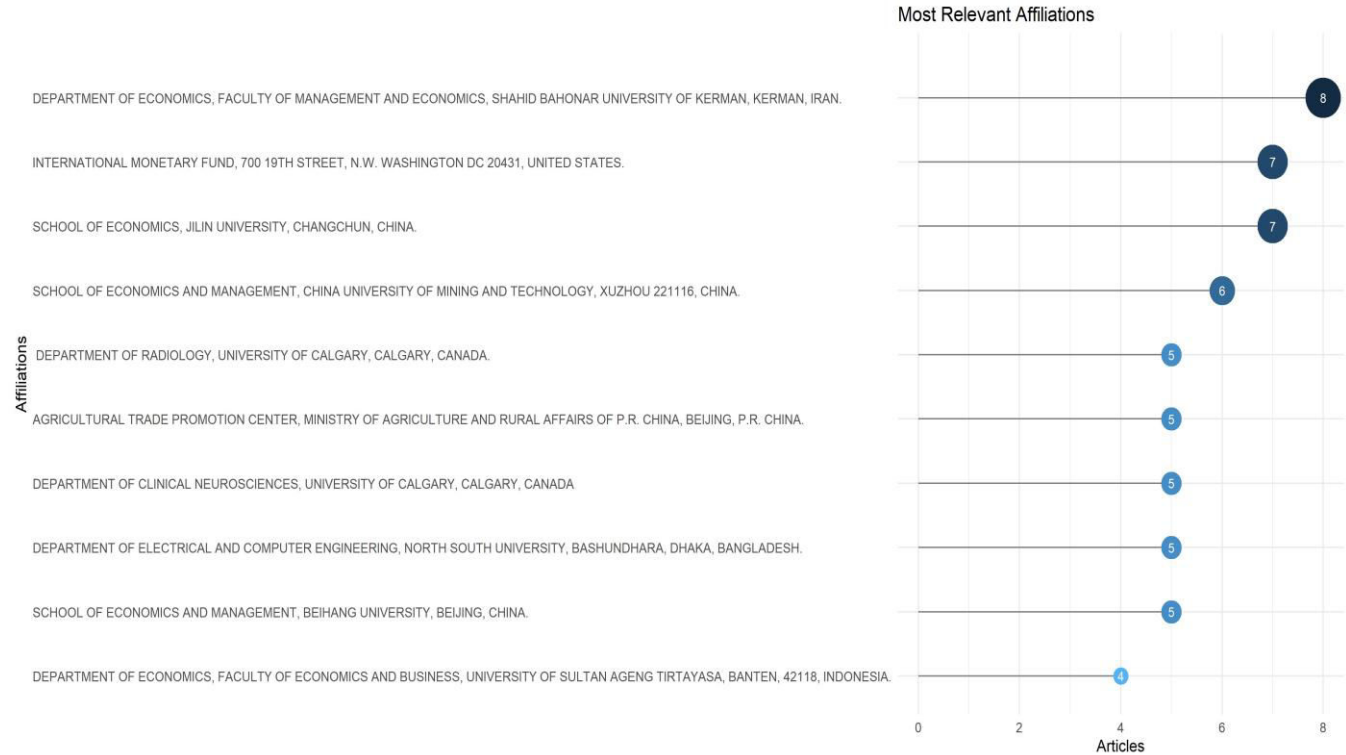
Yayınlanan dergiler	Yayın sayısı
Plos One	21
Environmental Science And Pollution Research International	19
Finance Research Letters	8
Heliyon	8
Empirical Economics	7
Journal of International Money and Finance	6
Economic Modelling	5
Economics Letters	5
Frontiers in Psychology	5

Tablo 2 incelendiğinde, Plos One dergisinde 21 makale yayınlanmıştır ve konu ile ilgili en fazla yayın yapılan dergidir. Bunu 19 makale ile Environmental Science and Pollution Research International dergisi, 8'er makale ile Finance Research Letters ve Heliyon dergileri izlemiştir. Tablo 3'te ise yıllık toplam alıntı sayısı görülmektedir.

Tablo 3: Yayınlardan alıntı yapılabilen yıllar

Yıllar	Alıntı sayısı
1994	30
1995	29
2002	22
2004	20
2011	13
2013	11
2014	10
2015	9
2016	8
2017	7
2018	6
2019	5
2020	4
2021	3
2022	2
2023	1

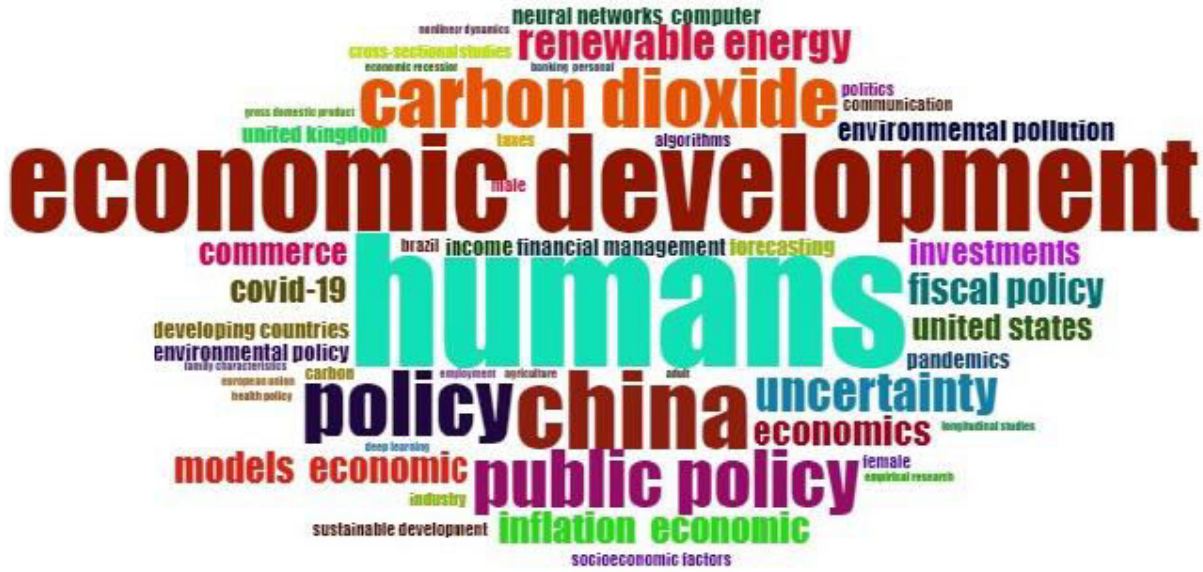
Tablo 3 incelendiğinde, para politikası alanında yayınlanan çalışmalardan en fazla alıntı 30 alıntı ile 1994 yılındaki çalışmalardan oldu. 29 alıntı ile 1995 yılı en fazla alıntının yapıldığı ikinci yıl oldu. Üçüncü en fazla alıntının yapıldığı yıl 22 alıntı ile 2002 yılıdır. Ayrıca veri setinden en fazla bağlantısı olan kurumları incelemek de mümkün olmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2: En ilgili bağlantılı olan kurumlar

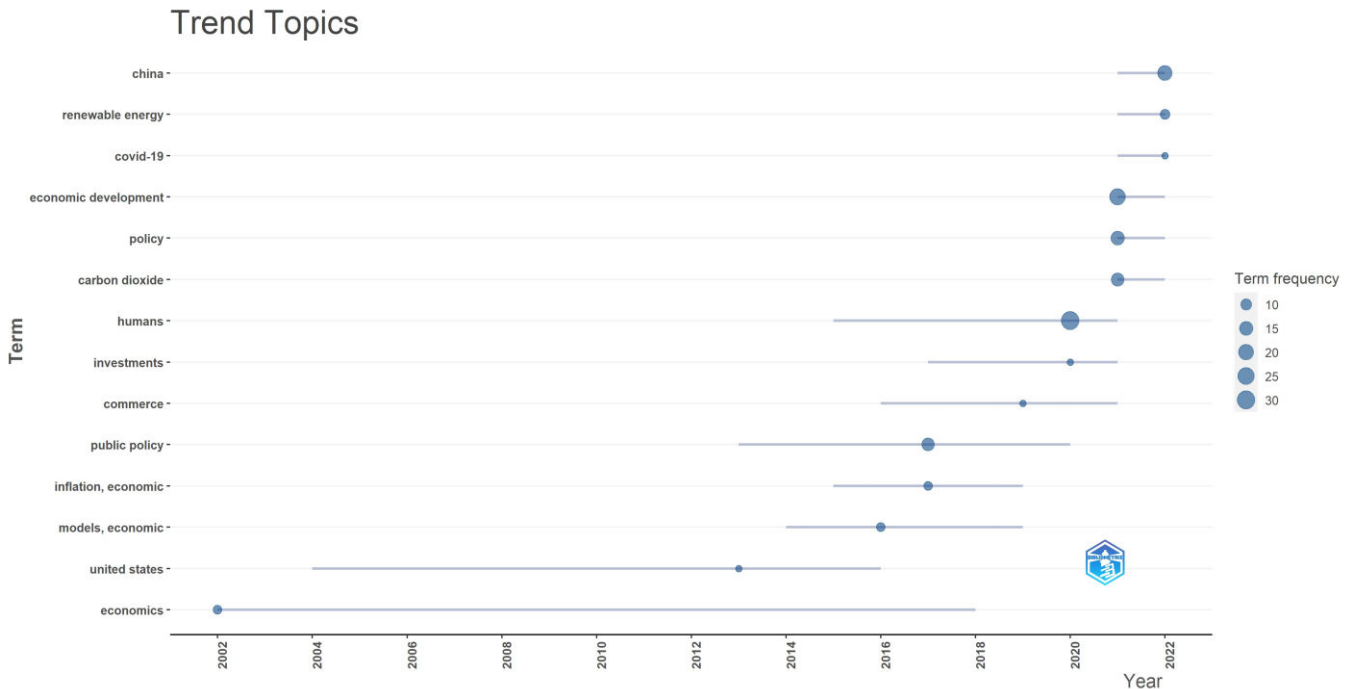
Şekil 2'de görüldüğü gibi, Kerman Shahid Bahonar Üniversitesi, Uluslararası Para Fonu ve Jilin Üniversitesi para politikası üzerine en fazla araştırma yapan kurumlar olarak dikkat çekmektedir. Para politikası konusu ile ilgili çalışmalarda en fazla tekrarlanan kelimeler Şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3: Kelime Bulutu

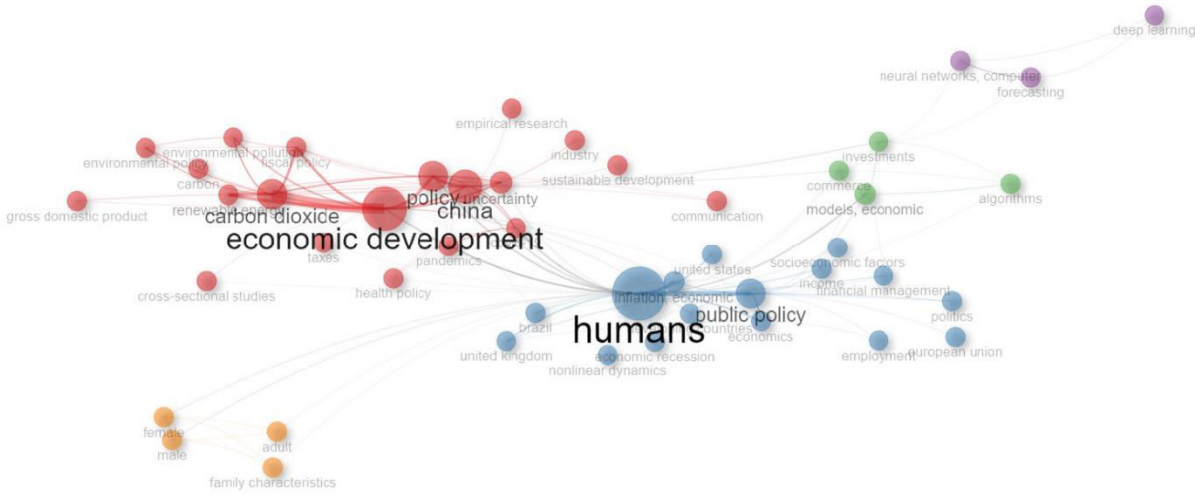
Şekil 3'te sunulan kelime bulutu, bu çalışmada yazarlar tarafından en çok kullanılan anahtar kelimeleri temsil etmektedir. Kelimenin boyutunun artması ve merkeze yaklaşması, kelimenin kullanım sıklığının arttığını gösterir. En çok kullanılan alana özgü kelimelerin hepsinin ortalanmış olduğu görülmektedir. En sık kullanılan kavramların birbirleriyle olan ilişkileri ele alındığında “humans”, “economic development”, “China”, “policy”, “carbon dioxide” “public policy”, “uncertainty”, “renewable energy”, “economics” ve “fiscal policy” kavramları ortaya çıkmaktadır. Şekil 4, dahil edilen trend konularını göstermektedir.

Şekil 4: Trend konular

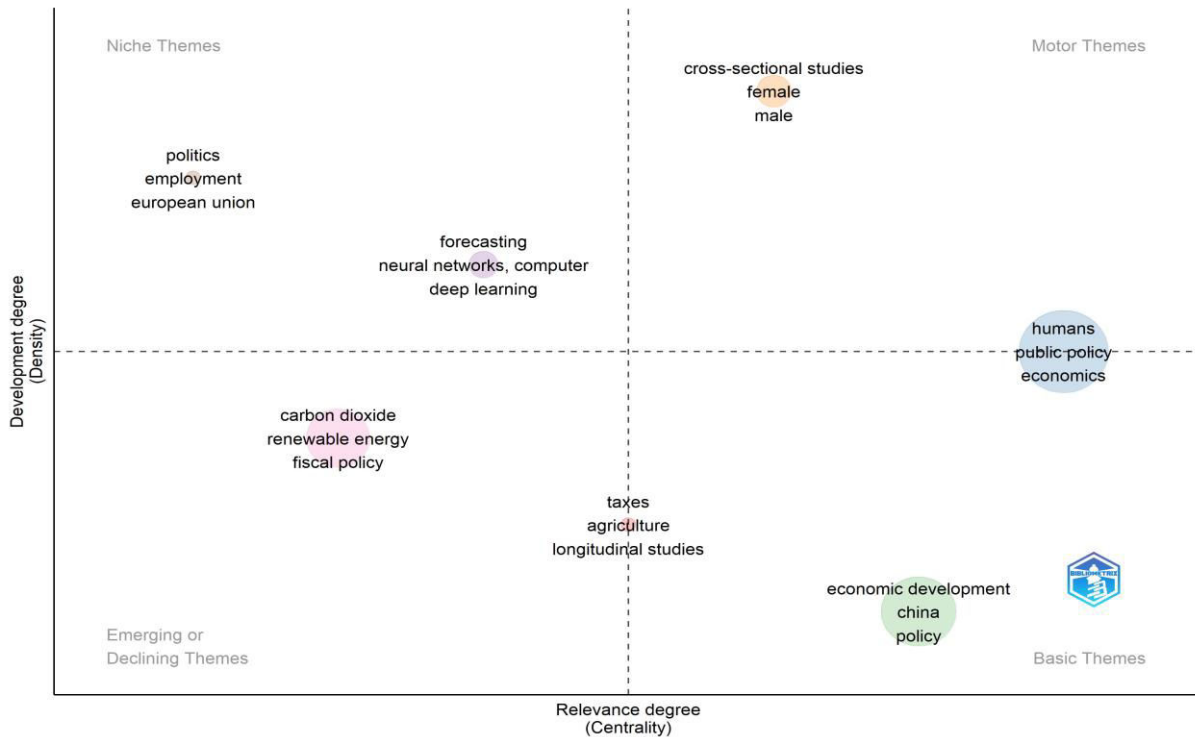
Şekil 4'te ilgili alandaki trend konular gösterilmektedir. Bu çalışmada kelime sıklığı en az üç kelimeyle, yıllık kelime sayısı ise beş kelimeyle sınırlandırılarak kabarcık boyutuna ulaşılmıştır. Anahtar kelimeler bu şekilde değerlendirilir. 2015'ten 2021'e kadar “humans” trendi var. En trend yıl ise 2020. 2021-2022 yılları arasında trend “economic development” olacak gibi görünüyor. En trend yıl ise 2021. “China” teması 2021-2022'de trend haline geldi. En trend olduğu yıl 2022'dir. “policy” ağırlıklı olarak 2021'den 2022'ye kadar geçecek gibi görünüyor. En trend yıl ise 2021. “carbon dioxide” kavramı 2021-2022 yılları arasında sıklıkla karşımıza çıkıyor ve en trend yıl 2022 olarak belirleniyor. “public policy” konusu ise 2013-2020 yılları arasında trend olacak gibi görünüyor. En trend yılı ise

2017. “renewable energy” konusu 2021-2022 arasında trend olmuş, en trend olduğu yıl 2022’dir. “models, economic” konusu 2014-2019 arasında trend olmuş, en trend olduğu yıl 2016’dır. “United States” konusu 2004-2016 arasında trend olmuş, en trend olduğu yıl 2013’dür. “economics” konusu 2002’den 2018’e kadar trend olmuştu ve en trend olduğu yıl 2002’ydi. Şekil 5’te kelime ağı ele alınmıştır.

Şekil 5: Kelime ağı

Şekil 5’de 5 farklı kümenin bulunduğu, anahtar kelime ağı haritası görülmektedir. Bu kümelerin, başta “humans”, “public policy” kavramları olmak üzere mavi küme, başta “economic development”, “China”, “carbon dioxide” ve “policy” anahtar kelime kavramını kapsayan kırmızı küme görülmektedir. Üçüncü yeşil kümede “models, economic”, “algorithms”, “investments” ve “commerce”, dördüncü mor kümede “neural networks”, “computer forecasting” ve “deep learning”, beşinci turuncu kümede ise “male”, “female”, “adult”, “family characteristics” kavramları görülmüştür. Kavramların tematik haritası Şekil 6’da sunulmuştur.

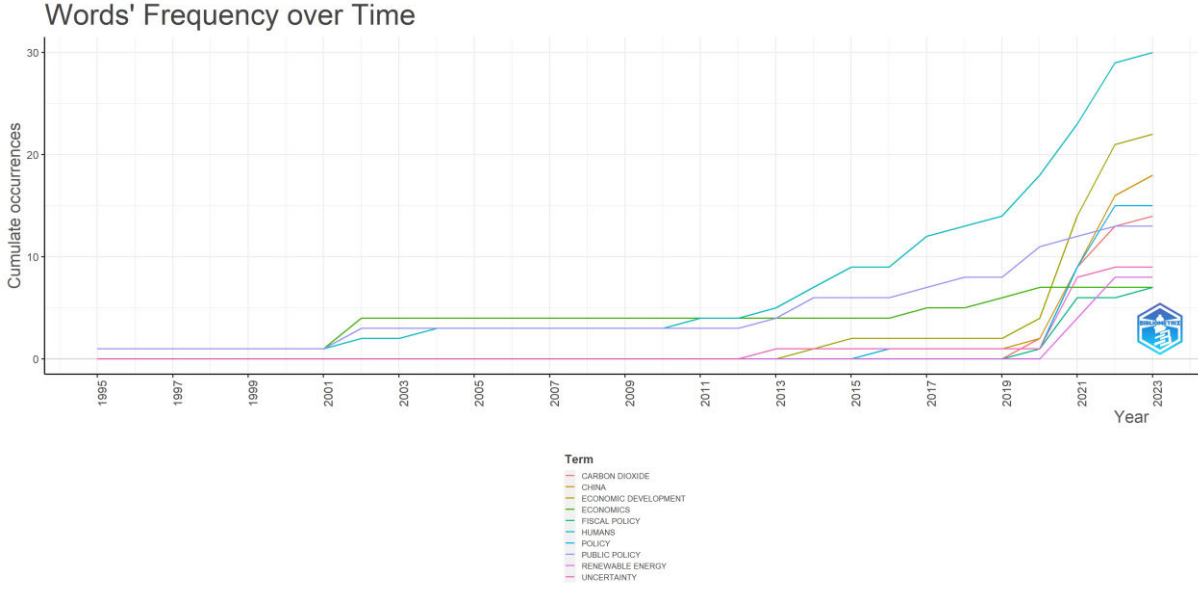

Şekil 6: Kavramların tematik haritalandırılması

Yukarıdaki Şekil 6’daki kelimelerin tematik haritası incelendiğinde, “humans”, “public policy”, “economics”, “cross-sectional studies”, “female”, “male” kelimelerinin motor temalar içerisinde olduğu belirtilebilir. Bu kavramların basit konularla ilişkilendirildiği ancak bunlarla pek bağlantısının olmadığı söylenebilir. Bu kavramlar hem merkezi hem de yaygın olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla hem sık kullanılması hem de diğer maddelerle daha yakından ilişkili olması nedeniyle belgedeki en etkili konuların bunlar olduğu söylenebilir. “Forecasting”, “neural networks, computer”, “deep learning” ile “politics”, “employment”, “European Union” kavramları ise niş temalar içerisinde yer

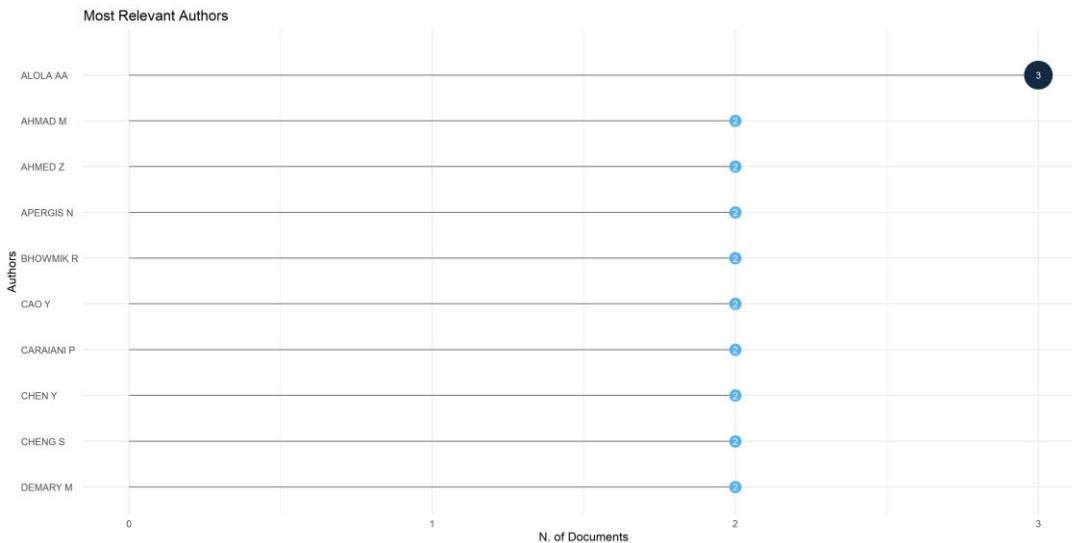
almıştır. “Carbon dioxide”, “renewable energy”, “fiscal policy” ile “taxes”, “agriculture”, “longitudinal studies” kavramları da kaybolan ya da yeni ortaya çıkan temalar içinde bulunmuştur. Bu kavramların ise basit temalar ile ilişkili olsa da onlar ile bağlantısının az oldukları görülmüştür. “Economic development”, “China”, “policy” kavramları basit temalar içinde olmuştur. Araştırma kapsamında bulunan kelimelerin düşüş ve yükselişine ait grafik Şekil 7’de sunulmuştur.

Bu kavramların basit konularla ilişkilendirildiği ancak bunlarla pek bağlantısının olmadığı söylenebilir. Bu kavramlar hem merkezi hem de yaygın olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla hem sık kullanılması hem de diğer maddelerle daha yakından ilişkili olması nedeniyle belgedeki en etkili konuların bunlar olduğu söylenebilir.

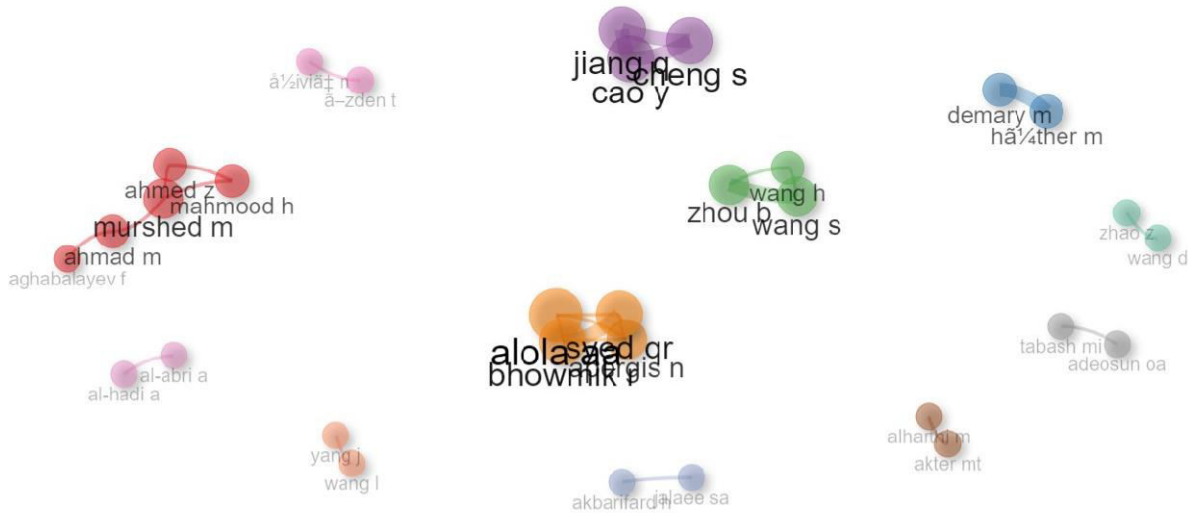
Şekil 7: Birikimli kelime büyümesi

Şekil 7'deki anahtar kelime oluşumlarının kümülatif kelime dinamikleri, 1994-2023 döneminde yazarlar tarafından kullanılan anahtar kavramların yükselişini ve düşüşünü göstermektedir. Para politikası araştırmalarında en fazla dikkat çeken terimler carbon dioxide, China, economic development, economics, fiscal policy, humans, policy, public policy, renewable energy ve uncertainty konularıdır. Yazarların en fazla tercih ettiği kelimelerden olan “humans” 2010, “economic development ” 2015, “China” 2014 ve “policy” kavramı ise 2020 yılından itibaren yükseliş eğilimi göstermiştir. Ayrıca “carbon dioxide” 2020, “public policy” 2002, “uncertainty” 2013, “renewable energy” 2021, “economics” 2018 ve “fiscal policy” kelimesinin ise 2020 yılından itibaren daha sık kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak en fazla makalesi olan yazarlar Şekil 8'de verilmiştir.

Şekil 8: Konu kapsamında en fazla makale üreten yazarlar

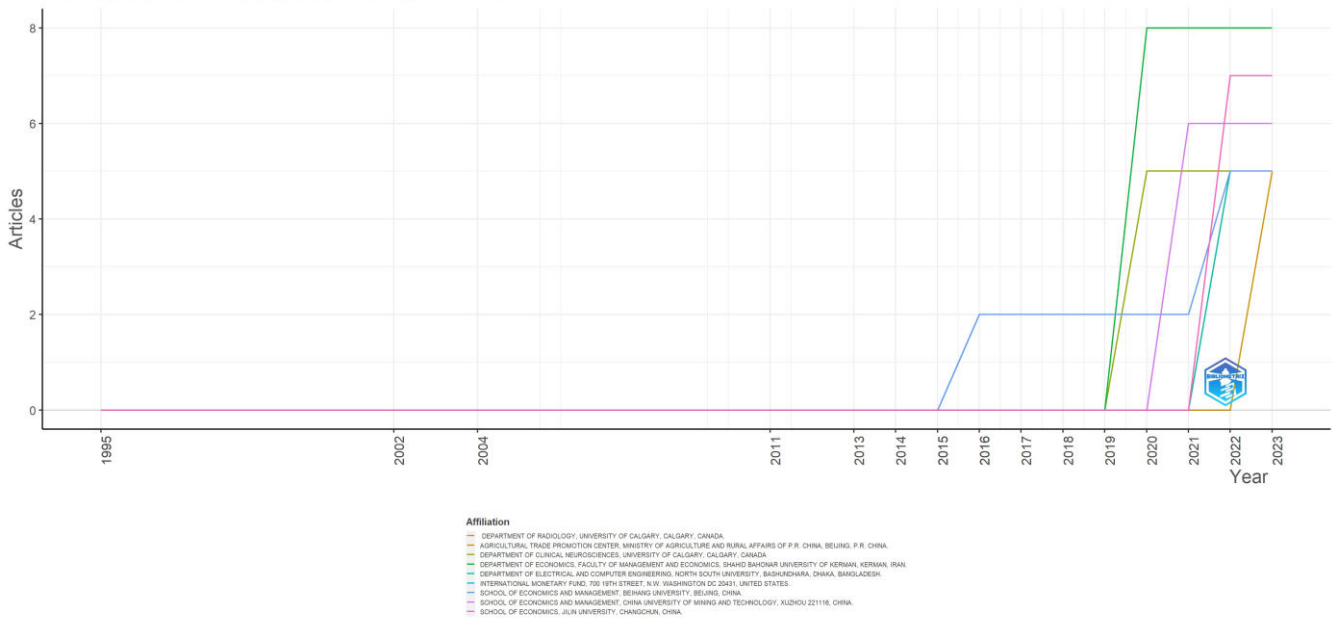
Şekil 8’de görüldüğü gibi, analiz yapılan zaman aralığında para politikası çalışmaları kapsamında en fazla makaleye sahip yazarların Alola A. (F=3) olduğu görülmüştür. Sonra Ahmad M., Ahmed Z., Apergis N., Bhowmik R., Cao Y., Carainani P., Cheng S. ve Demary M. (F=2) isimli yazarların daha fazla makale yayınladıkları saptanmıştır. Şekil 9’da ise iş birliği ağının yazarlara göre dağılımı sunulmuştur.

Şekil 9: Yazarların işbirliği ağı

Şekil 9’da para politikası alanındaki yayınlar kapsamında anahtar kavramlarla gerçekleşen sınırlamalar ile erişilen veriler yardımıyla yazarlara dayanan iş birliği ağı analiz edilmiştir. Aynı renkte bulunan kümede birlikte çalışan yazarların buldukları yeri işaret etmektedir. Daire boyutu ile en çok iş birliği yapan yazarların Alola A., Bhowmik R., Jiang Q., Cheng S., Cao Y., Zhou B., Wang S., Murshed M., Ahmad M., Ahmed Z., Mahmood H., Demary M. ve Hather M. olduğu tespit edilmiştir. Bu yazarlar işbirliği ağlarında önemli bir konuma sahiptir. Üniversitelerin yayın açısından büyümelerini gösteren grafik Şekil 10’da sunulmuştur.

Affiliations' Production over Time

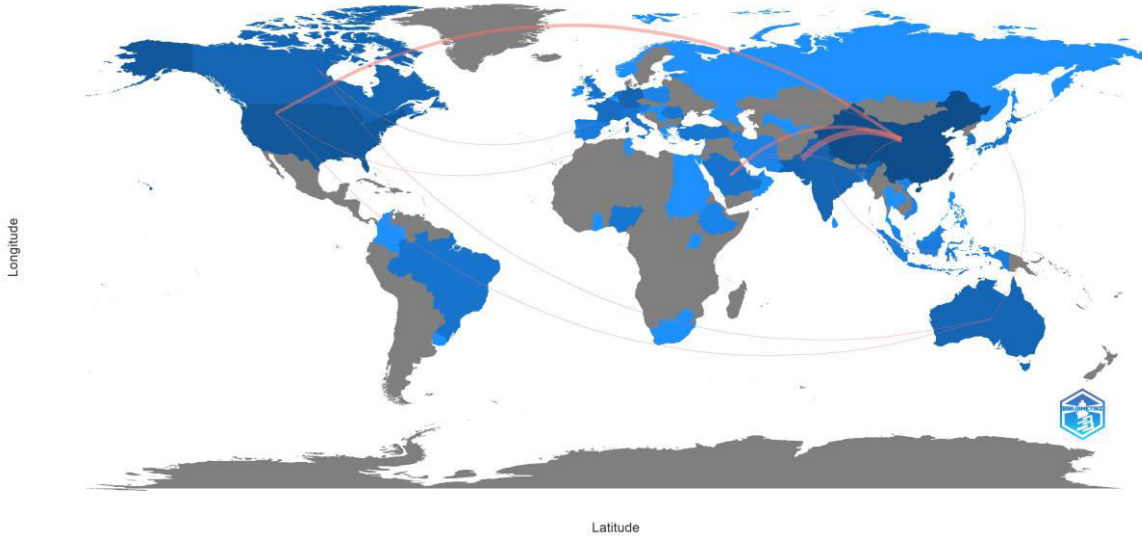

Şekil 10: Üniversitelerdeki Yayın Artışları

Şekil 10’da üniversitelerin yayın artışları değerlendirildiğinde, Çin Teknoloji Madencilik Üniversitesi’nin 2020 yılında yayına başlayıp 2021 yılında toplam 6 makaleye ulaştığı saptanmıştır. Çin Beihang Üniversitesi’nin 2016 yılında 2 yayına sahip olduğu, 2022 yılında toplamda 6 makaleye sahip olduğu görülmüştür. İran Kerman Shahid Bahonar Üniversitesi 2019 yılında katkı sağlamaya başlamış ve 2023 yılında 8 yayına ulaşmıştır. Kanada Calgary Üniversitesi 2019 yılında 2 yayın ile alana katkı sağlamış ve 2021 de bu sayı 5 olmuştur. Çin Jilin Üniversitesi 1995

yılında yayın yapmaya başlayıp 2022 yılında ise toplamda 7 tane yayın yapmıştır. Ülkeler arasındaki yayın iş birliğini gösteren harita Şekil 11’de sunulmuştur.

Country Collaboration Map

Şekil 11: Ülkelerin Yayın İş Birliği Haritası

Şekil 11’e göre para politikası alanında yapılan bilimsel çalışmalarda iş birliğinde ilk sıralarda olan ve en fazla katkıda bulunan ülkelerin, Çin, Kanada ve Pakistan olduğu görülmüştür. Çin 14 farklı ülkeyle bağlantılı, Kanada ve Pakistan’ın 10 farklı ülkeyle bağlantılı çalışmalar yaptığı ifade edilebilir. En fazla işbirliği yapılan ülkeler şöyle sıralanmıştır: Çin ve Pakistan arasında 6 iş birliği, Çin ve Suudi Arabistan arasında 3 iş birliği ve Çin ve ABD arasında 3 iş birliği olduğu saptanmıştır. Ülkeler arası işbirliği sıklığını gösteren bilgiler Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4: Ülkeler arası en sık işbirliği olanlar

Ülkeden	Ülkeye	N
Çin	Pakistan	6
Çin	Suudi Arabistan	3
Çin	ABD	3
Avustralya	Japonya	2
Bangladeş	Suudi Arabistan	2
Kanada	Avustralya	2
Kanada	Fransa	2
Çin	Bangladeş	2
Çin	Türkiye	2
Hindistan	Endonezya	2
Pakistan	Suudi Arabistan	2
ABD	Avustralya	2
ABD	İtalya	2

Tablo 4 incelendiğinde, en yüksek işbirliği sıklığı Çin'den Pakistan'a (N=6) olurken, bunu Çin'den Suudi Arabistan'a (N=3) ve Çin'den ABD'ye (N=2) olan işbirliği takip ediyor. Bunun dışında Avustralya ile Japonya, Bangladeş ile Suudi Arabistan, Kanada ile Avustralya, Kanada ile Fransa, Çin ile Bangladeş, Çin ile Türkiye, Hindistan ile Endonezya, Pakistan ile Suudi Arabistan, ABD ile Avustralya, ABD ile İtalya arasındaki çalışma ortaklıkları da dikkat çekiyor. Bu ülkeler arasındaki işbirliği sayısı 2’dir.

Çizmecioğlu ve Akman (2021)’in kripto para konulu çalışmasında ortak yazarlı yayın görselinde ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, Çin, Avustralya ve Rusya gibi ülkeler ön plana çıkmıştır. Bu çalışmada birbirleriyle en fazla işbirliği içinde olan bazı ülkelerle benzer ilişki göstermiştir. Başka bir çalışmada ise Türkiye'nin ülke işbirliği ağı içinde ağırlıklı olarak gelişmiş ülkelerle iş birliği yaptığı, ayrıca Pakistan, İran, Mısır gibi ülkelerle de iş birliği yaptığı belirlendi (Bozkurt ve Gökmenoğlu, 2023). Ülkeler arası işbirliği açısından bu çalışmadaki ülkelerden farklılık göstermiştir. Anahtar kelime analizi değerlendirildiğinde Gökmenoğlu ve Yavuz (2022)’un çalışmasında “fiscal policy”, “government spending”, “economic growth”, “government expenditure” ve “e62” anahtar kelimeleri en sık kullanılan kelimeler olmuştur. Bu çalışmadaki birkaç kelime dışında farklılık görülmüştür.

SONUÇ

Web of Science veri tabanında, para politikasına ait araştırmalardan elde edilen verilerin bibliyometrik analizi gerçekleştirilmiştir. Para politikası çalışmaları alanındaki ilişkiler farklı açılardan değerlendirilmiştir.

Konu ile ilgili makale sayısında 2019-2022 yılları arasında, önceki yıllara göre artışlar olmuştur. En fazla makale sayısına 56 makale ile 2022 yılında ulaşılmıştır. Bu konuyla ilgili tüm araştırma veri setinde en fazla makalenin hangi kaynakta yer aldığı kontrol edildiğinde Plos One'ın 21 eserle ilk sırada yer aldığı görülüyor. Bunu 19 eser ile Environmental Science and Pollution Research International dergisi izlemiştir. Ayrıca, Finance Research Letters, Heliyon ve Empirical Economics dergilerin de bu alanda etkin oldukları tespit edilmiştir.

Makalelerde kullanılan kelimelerin sıklık düzeyi incelendiğinde, “humans” kelimesi başta olmak üzere economic development”, “China”, “policy”, “carbon dioxide” “public policy”, “uncertainty”, “renewable energy”, “economics” ve “fiscal policy” kavramları görülmektedir.

Trend konuları bakımından “humans” kelimesi 2015-2021 yılları arasında trend olarak belirlenirken, en popüler yıl ise 2020 olarak tespit edilmiştir. 2021-2022 döneminde ise “economic development” kelimesi trendin yönü olacak gibi görünüyor. En trend yılı 2021'dir. "China" kelimesinin 2021'den 2022'ye kadar trend olduğu ve 2022'de en trend olduğu söylenebilir. "policy" ise 2021-2022 arasında ilgi görüyor ve en trend olduğu yıl ise 2021. 2021-2022'de trend olan "carbon dioxide" kelimesinin en çok görüldüğü yıl 2021 oldu.

Kelimelerin birbirleriyle olan ilişkilerinin seviyeleri anahtar kelime ağı tablosu ile tespit edilmiştir. Başta “humans”, “public policy”, “economics” kavramlarının bulunduğu bir küme görülmüştür. İkincisi “economic development”, “China” ve “carbon dioxide” kelimelerinin bulunduğu grup saptanmıştır. Üçüncü grubun başında “models, economic” anahtar kelimesi yer almıştır. Dördüncü kümede “forecasting”, “neural network”, “deep learning”, “computer” ve beşinci kümede ise “family characteristics”, “male”, “female” ve “adult” kavramlarının olduğu belirlenmiştir.

Bu bilgiler doğrultusunda bibliyometri analizi çalışmaların yaygınlaşması para politikası gibi birçok konuyu içeren ekonomi alanında yapılan çalışmalara rehber olarak önemli katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Akkaya, Y., Gürkaynak, R.S. 2012. Cari açık, bütçe dengesi, finansal istikrar ve para politikası: Heyecanlı bir dönemin izi. İktisat İşletme ve Finans, 27(315): 93-119

Aria M., Cuccurullo C. 2017. bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. Journal of Informetrics. doi: 10.1016/j.joi.2017.08.007

Bozca, S. 2022. Rekreasyon Fırsat Dağılımı: Bibliyometrik Bir Araştırma (709393) [Yüksek Lisans Tezi / Akdeniz Üniversitesi] Sosyal Bilimler Üniversitesi Rekreasyon Yönetimi Anabilim Dalı, Antalya.

Bozkurt, A.A., Gökmenoğlu, M. 2023. Enflasyon ve İşsizlik Arasındaki İlişkiyi Konu Alan Çalışmaların Bibliyometrik Ağ Analizi. Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 24(2): 78-110.

Carrion-i-Silvestre, J.L., Kim Dukpa Perron, P. 2009. GLS-Based Unit Root Tests with Multiple Structural Breaks Under Both the Null and the Alternative Hypotheses. Econometric Theory, 25: 1754-1792.

Çetin, M.Ö. 2016. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Para Politikası Uygulamalarının Gelişimi. Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 8(14): 67-101, DOI: 10.14784/jfrs.87278

Çizmecioglu, S., Akman, A.Z. 2021. Blok zincir ve kripto para konularının bibliyometrik bir analizi: 2015-2020 dönemi. Business, Economics and Management Research Journal, 4(1): 1-16

Egghe, L. Rousseau, R. 2002. Co-citation, bibliographic coupling and a characterization of lattice citation networks. Scientometrics, 55(3): 349–361. doi.org/10.1023/A:1020458612014

Eğilmez, M. 2012. Güncellenmiş Para Politikası Uygulamaları. Kendime Yazılar. <http://www.mahfiegilmez.com/2012/09/guncel-para-politikas.html>.

Gaviria-Marin, M., Merigo, J.M., Baier-Fuentes, H. 2019. Knowledge management: A global examination based on bibliometric analysis. Technological Forecasting and Social Change, 140: 194-220

Gertler, M., Karadi, P. 2011. A model of unconventional monetary policy. Journal of Monetary Economics, 58: 17-34.

- Gökmenoğlu, M., Yavuz, İ.S. 2022. Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Çalışmaların Bibliyometrik Ağ Analizi. Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Denizli, 52: 231-252.
- Haydaroğlu, C. 2022. Enflasyon Konusunun Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerine Yansımaları: Bibliyometrik Analiz Yöntemi. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(3): 327-341.
- Henriksen, D. 2016. The rise in co-authorship in the social sciences (1980–2013). *Scientometrics*, 107(2): 455476. doi: 10.1007/s11192-016-1849-x
- Hu, J., Zhang, Y. 2015. Research patterns and trends of recommendation system in China using co-word analysis. *Information Processing and Management*, 51(4): 329–339. doi: 10.1016/j.ipm.2015.02.002
- Kara, A.H. 2012. Küresel Kriz Sonrası Para Politikası. TCMB Çalışma Tebliği. Tebliğ No: 12/17, Ankara.
- Khandelwal, C., Kumar, S., Sureka, R. 2022. Mapping the intellectual structure of corporate risk reporting research: a bibliometric analysis. *International Journal of Disclosure and Governance*, 19(2): 129–143. doi: 10.1057/s41310-022-00141-9
- Kurutkan, M.N., Orhan, F. 2018. Bilim Haritalama, Bibliyometrik Analiz ve Kitap ile İlgili Genel Hususlar. M. N. Kurutkan ve F. Orhan (Editör), Sağlık Politikası Konusunun Bilim Haritalama Teknikleri ile Analizi (s.1-12). İksad Publishing House.
- Maki, D. 2012. Tests for Cointegration Allowing for an Unknown Number of Breaks. *Economic Modelling*, 29(5): 2011-2015
- Noyons, E., Moed, H., Van Raan, A. 1999. Integrating Research Performance Analysis and Science Mapping. *Scientometrics*, 46(3): 591-604.
- Pritchard, A. 1969. *Statistical Bibliography or Bibliometrics*. Japan: Journal of Documentation. 25(4): 348-349.
- Serel, A., Özkurt, İ.C. 2014. Geleneksel Olmayan Para Politikası Araçları ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 22: 56-71. Doi: <http://dx.doi.org/10.11611/JMER247>
- Şişik, L. 2022. Gastronomi Alanındaki Uluslararası Araştırma Eğilimleri: Web of Science (WOS) Veri Tabanında Yer Alan 1995-2018 Yıllarına Ait Makalelerin Bibliyometrik Analizi (725636). Doktora Tezi / İstanbul
- Tekin, T. G. 2023. Türkiye’de Yazılan Kripto Para Temalı Doktora Tezlerinin Bibliyometrik Analizi. *Journal of History School*, 64: 1217-1236.
- Van Eck, N.J., Waltman, L. 2022. VOSviewer Manual version 1.6.18. CWTS Meaningful Metrics. CWTS Meaningful Metrics. Erişim: https://www.vosviewer.com/documentation/Manual_VOSviewer_1.6.8.pdf
- Tanınmış Yücememiş, B., Alkan, U., Dağıdır, C. 2015. Yeni Bir Para Politikası Aracı Olarak Faiz Koridoru: Türkiye’de Para Politikası Kurulu Faiz Kararlarının Enflasyon Üzerindeki Etkisi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 7(13): 449-478. DOI: 10.14784/jfrs.02508

Sorunlu Krediler ve Türkiye

Non-Performing Loans and Türkiye

ÖZET

Sorunlu krediler, banka ile borçlu arasındaki geri ödeme anlaşmasının önemli şekilde bozularak tahsilatın gecikmesi ve zarar olasılığının ortaya çıkması olarak tanımlanabilmektedir. Sorunlu kredilerin artması hem bankacılık sektöründe hem de reel sektörde ve dolayısıyla ülke ekonomisinde çok ciddi sorunlara yol açabilmektedir. Geri ödenmeyen krediler, bankanın aktif yapısını bozarak likidite yapısında azalma meydana getirmektedir. Sorunlu kredilerdeki artış, bankaların sorunlu kredi için ayırdıkları karşılıkları artırarak bankaların kaynaklarını verimli ve karlı yatırımlarda kullanmasını engellemektedir. Gelirleri azalan bankalar sorumluluklarını yerine getirmekte zorlanmakta, güvenilirliği ve saygınlığı zedelenmektedir. Bazen bu durum bankanın iflası ile sonuçlanabilmektedir. Tahsil edilemeyen sorunlu hale dönüşen krediler bankacılık sektörü kadar reel sektör için de büyük bir risk taşımaktadır. Sorunlu krediler bankacılık sektörünü, bankacılık sektörü işletmeleri, işletmeler de ülke ekonomisini olumsuz yönde etkilemektedir. Sorunlu kredi miktarı artan bankalar yeni yatırım yapmak isteyen, istihdam artışı sağlamayı hedefleyen firmaların kredi taleplerini karşılayamamakta ve neticesinde de ülke ekonomisinde daralmaya neden olduğu görülmektedir. Söz konusu çalışma, sorunlu kredilerin kavramsallaştırılmasını, kapsamını ve nedenlerini ele almaktadır. Çalışmada ayrıca, Türk bankacılık sektöründeki sorunlu kredilerin boyutları ve gelişimi ayrıntılı olarak incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sorunlu Krediler, Bankacılık Sektörü, Türkiye

ABSTRACT

Non-performing loans can be defined as a significant disruption of the repayment agreement between the bank and the debtor, resulting in a delay in collection and the possibility of loss. The increase in non-performing loans may cause serious problems in both the banking sector and the real sector, and therefore in the country's economy. Unrepaid loans disrupt the bank's asset structure and cause a decrease in its liquidity structure. The increase in non-performing loans prevents banks from using their resources in productive and profitable investments by increasing the provisions set aside for non-performing loans. Banks, those revenues decrease, have difficulty in fulfilling their responsibilities, and their reliability and reputation are damaged. This situation sometimes can result in the bankruptcy of the bank. Loans that cannot be collected and become problematic pose a great risk for the real sector as well as the banking sector. Non-performing loans negatively affect the banking sector, the banking sector businesses, and the businesses negatively affect the country's economy. It is observed that banks with increasing amounts of non-performing loans cannot meet the loan demands of companies that want to make new investments and aim to increase employment, and as a result, this causes a contraction in the country's economy. This research study in question addresses the conceptualization, scope and causes of non-performing loans. In the study is also examined in detail the size and development of non-performing loans in the Turkish banking sector.

Keywords: Non-performing loans, Banking Sector, Turkey.

GİRİŞ

Bankacılık sisteminin sağlıklı işlemesi, hem finansal piyasalar için hem de reel ekonomideki faaliyetlerin aksamadan devam etmesinde kritik öneme sahiptir. Bankaların en temel fonksiyonu olan finansal aracılık bu noktada ön plana çıkmaktadır. Bankaların fon ihtiyacı olanlara kredi sağlamasıyla birlikte, ülkedeki fon ihtiyacı karşılanmakta; ülkedeki yatırım ve üretim faaliyetleri pozitif yönde etkilenmektedir. Kredi faaliyetleri, atıl tasarrufların da değerlendirilmesine olanak sağlayarak sermaye birikiminin artmasına yardımcı olmaktadır. Özellikle, ülke ekonomisinde durgunluk yaşandığı dönemlerde, tüketicilere ve firmalara sağlanan kredilerle, mal ve hizmet satın alınmasını finanse ederek, bireylerin refahının artmasını yanı sıra, ekonomideki ticari faaliyetlerin herhangi bir aksamaya uğramadan devam etmesine olanak sağlamaktadır.

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan pek çok ülke için, banka aktiflerinin kalitesi bankacılık sisteminin sağlıklı işleyebilmesi açısından oldukça önem taşımaktadır. Bu noktada, en önemli aktif kalite göstergesi olarak sorunlu krediler karşımıza çıkmaktadır. Bankaların vermiş olduğu kredilerin sorunlu krediye dönüşmesi, firmanın, kredi sözleşmesi ile belirlenen geri ödeme yükümlülüğünü çeşitli nedenlerle yerine getirmemesi veya getirememesi anlamına gelmektedir. Sorunlu kredilerin hızla artması ise, bankacılık ve dolayısıyla finansal sektörü oradan da reel sektörü olumsuz yönde etkilemektedir. Sorunlu krediler, bankaların gelirini azalttığı için sektörün büyümesini de engellemektedir. Bu durumda, bankacılık sektörü güven kaybı yaşamaktadır. Tüm bu gelişmeler ekonomideki aktörlerin üretim, tüketim ve yatırım kararlarını kötü yönde etkilemektedir. Türkiye gibi bankacılığın finansal

Gizem Baş¹
Mehmet Kara²

How to Cite This Article

Baş, G. & Kara, M. (2023).
“Sorunlu Krediler ve Türkiye”,
Journal of Social, Humanities and
Administrative Sciences,
9(70):3941-3952. DOI:
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.73728>

Arrival: 17 September 2023

Published: 30 November 2023

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.

This journal is an open access,
peer-reviewed international
journal.

¹ Araş. Gör., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü, Hatay, Türkiye

² Prof. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü, Hatay, Türkiye

sistemdeki yerinin %86 gibi oldukça yüksek olduğu ülkelerde, sorunlu kredilerdeki artış, ekonomilerde önemli kırılmalara yol açmaktadır.

2000'li yıllardan sonra Türk bankacılık sektöründe sorunlu kredilerin artış nedenlerine baktığımızda, ekonomik büyümenin yavaşlaması, işsizliğin ve faiz oranların artması, kur şoku gibi makroekonomik faktörlerin etkisinin önemli olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, hızlı büyüme dönemlerinde aşırı iyimserlikle verilen özensiz krediler, popülist önceliklerle kredi standartlarının gevşetilmesi ve risklerin iyi değerlendirilememesi gibi nedenlerle gelişigüzel verilen krediler, ekonomide işlerin kötü gittiği düşük konjonktür dönemlerinde sorunlu kredileri daha da artırabilmektedir.

Öyle ki, 2000'li yıllar sonrası Türk bankacılık sektöründeki sorunlu kredi oranını kronolojik olarak incelediğimizde, 2001 yılında yaşanan krizin etkisiyle, sorunlu kredi oranı %23 düzeyini geçmiş, söz konusu oran, 2007 yılında ABD'de başlayan Mortgage Krizi sonrası 2009 yılında tekrar % 5 kritik seviyenin üzerine çıkmıştır. Son olarak, 2018 yılı Ağustos ayında yaşanan kur şoku ile beraber, 2001-2002 ve 2008-2009 krizlerinden sonra ekonomi ilk kez bu kadar daralmış, başta reel sektör olmak üzere ekonominin tüm aktörleri yaşanan gelişmelerden olumsuz etkilenmiştir (Ateş ve Köse, 2021: 156). Ağustos 2018'de yaşanan kur şoku sonrasında firmaların borç yükünde ani bir artış meydana gelmiştir. Nakit sıkıntısı çeken firmalar, bankalara olan borçlarını ödeyemeyince sorunlu krediler artmaya başlamıştır. Söz konusu kur şokunun etkisiyle 2019 yılında Türk Bankacılık sektörü sorunlu krediler hacmi 150 milyar 762 milyon TL'ye, sorunlu krediler oranı ise % 5,36 seviyesine yükselmiştir.

SORUNLU KREDİLERİN TANIMI, KAPSAMI VE NEDENLERİ

Sorunlu Krediler Kavramı

Ülkeler, sorunlu kredileri, farklı kriterleri esas alarak tarif edebilmektedirler. Bazı ülkeler için, anlaşmada yer alan ödeme vadesinin birkaç gün gecikmesi durumunda, kredi, sorunlu krediye dönüşmektedir. Bazı ülkelerde ise müşterinin içinde bulunduğu finansal durumun, gelecekteki ödemelerini gerçekleştiremeyeceğini göstermesi, krediyi sorunlu hale getirmektedir (Bloem ve Gorter, 2002: 6).

Banka ile borçlu arasında meydana gelebilecek üç durum bulunmaktadır:

- ✓ Borçlunun borcunu ya da yükümlülüğünü zamanında ve usulüne göre yerine getirmesi, yani kredinin anlaşma şartlarına uygun bir şekilde tahsil edilmesi,
- ✓ Kredi anlaşmasında ve geri ödeme planında, hem borçlunun hem de alacaklının, yani bankanın memnun olacağı şekilde yeniden bir düzenleme yapılması,
- ✓ Borçlunun borcunu ya da yükümlülüğünü zamanında ve usulüne göre yerine getirememesi sonucunda kredinin tahsil edilememesi ve kredinin sorunlu krediye dönüşmesidir (Bekçioğlu, 1986: 45-46).

Türkiye'de sorunlu krediler, bankanın yaptığı istihbarat neticesinde, gerçek ya da tüzel kişilere; iç kuralları, yasaları ve kaynaklarını da göz önünde tutarak verdiği para, garanti, kefaletin yer aldığı, banka ile borçlu arasında gerçekleştirilen geri ödeme anlaşmasının önemli şekilde bozularak kredinin tahsilatın gecikmesi ve zarar olasılığının ortaya çıkması olarak ifade edilmektedir (Aktaş, 2000: 15).

Bir kredinin sorunlu kredi olması için, kredi ödemesinin makul bir süre içerisinde gecikmiş olması gerekmektedir. Örneğin, bireysel kredilerde bir taksitin gecikmesi veya ticari kredilerde anaparanın vadesinden itibaren 30 gün gecikmesi durumunda bu krediler sorunlu krediler grubuna dahil edilmemektedir. Yani, krediler, bir anda sorunlu krediye dönüşmezler; belirli bir sürenin ardından bu gruba dahil edilmektedir. Bu noktada önemli olan, banka ve borçlu arasındaki geri ödeme anlaşmasının önemli bir şekilde bozulmuş olmasıdır.

Tahsilatın veya anlaşmanın bozulmasındaki önem derecesinde, verilen kredinin türü, anlaşmanın gecikme süresi, firmanın birden fazla onaylı kredisinde aynı anda veya birinde gecikme olması gibi kriterler ön plana çıkmaktadır. Ticari kredilerde ise anaparanın geri ödenmesi gereken vade tarihinden itibaren 90 gün içinde ödenmemesi, krediyi sorunlu krediye dönüştürmektedir (Selimler, 2015).

Bankacılık sektörü kredilerinde, kredinin sorunlu krediye dönüşme riski her zaman vardır. Krediler sorunlu krediye dönüştüğünde ise, bankacılık sektörünün etkinliğini azaltmaktadır (Allan Wu, 2002: 50). Bu sebeple, sorunlu krediler, bankacılık politikalarının başarısızlığının bir göstergesi olarak ifade edilmektedir. Bankalar, sorunlu kredi miktarı arttıkça, hem likidite hem de zarar etme problemleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Sorunlu krediler, bankaların geri ödenmeyen krediler için ayırdığı kredi kayıp karşılıklarını arttırmaktadır. Ayrıca, sorunlu kredilerin en kısa sürede tahsil edilebilmesi için, bankanın krediyi yakından takip etmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, sorunlu krediler, bankaların maliyetlerini de önemli ölçüde artırmaktadır.

Sorunlu Kredilerin Kapsamı

Bu bölümde, sorunlu krediler ve bu kredilere ayrılacak karşılıkları belirleyen 5411 sayılı Bankacılık Kanuna ilişkin düzenlemelerde yer alan 22.06.2016 tarihli 29750 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslarla İlgili Yönetmelik incelenmiştir.

İlgili yönetmelikte, bankaların, kredilerini izledikleri hesapların hangi esaslara uygun olarak sınıflandırılması gerektiği belirlenmiştir. Sorunlu kredilerin kapsamının anlaşılabilmesi için, öncelikle, kredilerin sınıflandırılmasını incelemek gerekmektedir. Yönetmeliğe göre bankaların vermiş olduğu krediler, standart nitelikli krediler, yakın izlemedeki krediler, tahsil imkânı sınırlı krediler, tahsili şüpheli krediler ve zarar niteliğindeki krediler olmak üzere 5 gruba ayrılmaktadır.

Standart nitelikli krediler, anapara ve faiz ödemelerinin, kredi anlaşmasında belirlenen normal süresi içerisinde yapıldığı veya ödemelerde otuz günden fazla bir gecikmenin olmadığı kredilerdir. Aynı zamanda, bu grupta yer alan kredilerde gelecekte de geri ödeme sorunları beklenmemektedir. Kredi, herhangi bir teminata ihtiyaç duyulmadan, tahsil edilebilecek durumdadır.

Yakın izlemedeki kredilerde, borçlunun kredi riskinin artması halinde, bu sınıfa dahil edilmektedir. Yani, borçluya ilişkin olumsuz gelişmelerin meydana gelmesi durumunda, kredi ödeme gücünün azaldığı gözlemlenmekte ya da bunun gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Ayrıca, kredinin geri ödemesinin tamamen teminata bağlı olduğu durumlarda, teminat değerinin geri ödeme tutarının altına düşmesi, kredinin, yakın izlemeye alınmasına neden olmaktadır. Son olarak, anapara ve/veya faizin ödemesinin, vade tarihini otuz günden fazla ancak doksan günden az olacak şekilde geciktiği krediler bu sınıfta yer almaktadır.

Tahsil imkânı sınırlı krediler, işletme sermayesi finansmanı, ilave likidite yaratmada sıkıntılar yaşanması gibi borçluya ilişkin olumsuz gelişmeler sebebiyle anapara ve/veya faizin geri ödemesinin, vadeden itibaren doksan günden fazla gecikeceğine kanaat getirilen kredilerdir. Teminat değerinin veya borçlunun öz kaynak tutarının, borcun vadesinde ödenmesini karşılayamayacağına tespiti halinde, kredi, tahsil imkânı sınırlı krediler kapsamına girmektedir. Aynı zamanda, anapara ve/veya faizin tahsili, vadesinden itibaren doksan günden fazla ancak yüz seksen gün geçmeyecek şekilde gecikmesi gerekmektedir.

Anapara ve/veya faizin kredi sözleşmesinde yer alan hususlar çerçevesinde geri ödemesinin yapılamayacağı muhtemel olan krediler, tahsili şüpheli kredilerdir. Borçlunun kredi riskinin önemli ölçüde arttığı, ancak, yeni finansman bulunması veya sermaye artırımı gibi gelişmelerin meydana gelmesiyle kredi henüz zarar niteliği taşımamaktadır. Anapara ve/veya faizin geri ödemesi, vade tarihinden itibaren yüz seksen günden fazla ancak bir yıldan az geciktiği kredilerdir.

Zarar niteliğindeki krediler, vadesi gelen ve ödenmesi gereken alacak tutarlarının tamamının bir yılı aşacak bir sürede tahsilinin sağlanamayacağına kanaat getirilen kredilerdir. Banka tarafından kredinin tahsil edilebilmesi beklenmemektedir. Ancak, toplam tutarın bir kısmının tahsil edilebileceği öngörülmektedir. Zarar niteliğindeki kredilerde, anapara ve/veya faizin tahsili, vade tarihinden itibaren bir yıldan fazla gecikmiştir.

Bankacılık literatürü ve uygulamasında, sorunlu krediler kavramı aynı zamanda donuk alacaklar, idari sorunlu krediler, tasfiye olunacak alacaklar gibi tanımlarla da belirtilmektedir (Selimler, 2006: 11).

İlgili yönetmelikte, kredi sınıflandırmasında yer alan, tahsil imkânı sınırlı krediler, tahsili şüpheli krediler ve zarar niteliğindeki krediler, donuk alacak yani sorunlu kredi olarak ifade edilmiştir.

Sorunlu Kredilerin Nedenleri

Kredilerin sorunlu krediye dönüşmesinde birçok faktör bulunmaktadır. Genellikle, krediler, tek bir faktör yerine, birden çok faktörün bir araya gelmesi sonucu sorunlu hale gelmektedir. Bu bağlamda, söz konusu faktörlerin zamanında belirlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması oldukça önemlidir.

Finans piyasasındaki küresel konjonktür incelendiğinde, özellikle son zamanlarda, kredilerin geri ödemesi konusunda başarısız olan firma sayısı gittikçe artmaktadır. Bu başarısızlığın sebebi olarak ise ülke ekonomilerindeki durgunluk, faiz oranlarının oldukça yüksek olması, enflasyon hedeflemesi stratejisi çerçevesinde uygulanan sıkı para ve kredi politikaları gösterilmektedir (Akman, 2012: 35). Çalışmada, kredileri sorunlu krediye dönüştüren sebepler firma kaynaklı, çevresel ve bankacılık sektöründen kaynaklanan sebepler olarak ele alınmıştır.

Firma Kaynaklı Nedenler

Kredilerin geri ödeme planının başarısız olması yeni kurulan firmalarda daha çok gözlemlenmektedir. Yeni kurulan firmaların piyasada deneyimi diğer firmalara göre daha az olduğundan dolayı da kredi bulmakta zorlanmaktadır. Küçük ölçekli firmalar da bazı açılardan kredi bulmakta sorun yaşayabilmektedir. Küçük ölçekli firmalar, büyük firmalarla karşılaştırıldığında, daha fazla risk taşıdığı için, kredi sözleşmelerinde bazı olumsuz koşullar ve

sınırlamalar bulunmaktadır. Bu bağlamda, küçük ölçekli firmaların temin ettikleri kredilerin faizi de görece daha yüksek olmaktadır (Aktaş, 1997: 9).

Firmanın yönetimi, üretilen mal ve hizmetlerin kalitesi, pazarlama koşulları ya da kontrol sisteminin yol açtığı olumsuz koşullar, temin edilen krediyi sorunlu hale getirebilmektedir. Bu bağlamda, sorunlu kredilerin firma kaynaklı nedenleri 4 başlık altında incelenmiş olup, bunlar; firma yönetimindeki yetersizlikler, üretilen ürünlerin niteliği, pazarlama koşulları ve kontrol sistemlerinin oluşturulamamasıdır.

- ✓ Firma Yönetimindeki Yetersizlikler: Firmaların yürüttüğü ticari faaliyetlerin ve banka ile olan ilişkilerin başarılı olmasında firma yönetiminin rolü oldukça fazladır. Bu bağlamda, yöneticilerin yeterli donanıma sahip olması ve firmanın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde planlama yapmaları gerekmektedir. Diğer taraftan, düşük bilgi düzeyi, tecrübe eksikliği veya zayıf uzmanlık becerisi, firma yönetiminin yetersiz olmasına sebep olmaktadır. Ayrıca, yöneticilerin sorumsuzluğu veya kötü niyetli davranmaları da firma yönetimini yetersiz kılmaktadır. Yönetiminin yetersiz olması durumunda da, yapılan planlamalar eksik kalmaktadır. Sonuç olarak, firmaların, yürüttüğü faaliyetleri belirli bir sistem içerisinde yapmaları gerekmektedir. Belli bir amacı olmayan ve eksik planlama yapan firmalar, iş hayatındaki fırsatları değerlendirememektedir (Seval, 2000: 2). Ayrıca, firmalar, faaliyetlerini sürdürürken, gelecekteki zarar veya kayıplara karşı önlem alabilmek için de plan yapmaları gerekmektedir. Bu konuda yeterli donanıma sahip firmalar, olası riskleri tahmin edip önlem almak konusunda daha başarılıdır (Taşpınar, 2010: 63).
- ✓ Üretilen Ürünün Niteliği: Firmanın ürettiği ürünler, elde edilen kar miktarını önemli ölçüde etkilemektedir. Yani, nitelikli ürün üretildiğinde, firma faaliyetlerinden de daha fazla kar elde edilmektedir. Ayrıca, maliyetlerde artış olması durumunda da firma karlılığı olumsuz etkilenmektedir. Üretilen ürün kalitesinin bozulması, üretimde kullanılan hammadde veya enerji temin ederken yaşanabilecek güçlükler, iş gücünün kaliteli olmaması gibi nedenler, üretim maliyetlerini arttırmaktadır. Bu durumda, firmanın üretim hacmi de olumsuz etkilenmektedir. Diğer taraftan, tüketicilerin tüketim tercihlerinin değişmesi veya teknolojiye meydana gelen yenilikler vb. etkenler de üretilen ürünün niteliğini etkilemektedir. Firma üretiminin ve ürettiği ürünün niteliğinin olumsuz etkilenmesi ise firma karlılığını ve dolayısıyla da firmanın borç ödeme kapasitesini etkilemektedir (Seval, 2000: 3).
- ✓ Pazarlama Koşulları: Kredilerin sorunlu hale dönüşmesinin nedenlerinden biri de firmaların pazarlama koşullarının yetersiz olmasıdır. Pazarlama koşullarının iyileştirilip, politikaların etkin bir şekilde yürütülebilmesi için, ürün fiyatlarının belirlenmesi, doğru dağıtım kanalları ve reklam kampanyalarının seçilmesi oldukça önemlidir. Bu politikalarda olumsuz gelişmelerin meydana gelmesi durumunda, üretilen ürünün piyasadaki payı da azalmaktadır. Yani, yetersiz politikalar uygulanması sonucunda satışların azalmasından dolayı, firma, tek veya az sayıda müşteriye bağlı hale gelmektedir. Firmanın hem satış miktarı azalmaktadır hem de elde ettiği kar azalmaktadır. Bu durumda, firmanın, karşılaştığı risklerin üstesinden gelmesi zorlaşmaktadır. Etkin pazarlama koşullarına sahip olmayan firmalar, pazardaki paylarını kaybetmelerinin yanı sıra, borçların geri ödenmesini de sağlayamamaktadır (Bodur, 2002: 4).
- ✓ Kontrol Sisteminin Eksiklikleri: Firmaların, faaliyetlerini başarılı bir şekilde yürütmesinde denetim faktörü önem taşımaktadır. Aksi halde, faaliyetlerin kontrol edilmemesi durumunda, yönetilen çalışmalar, başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, stokların, alacakların, üretim maliyetlerini kontrol eden sistemlerin, firma varlıklarının, üretimi yapılan ürünlerin kalitesini ve giderlerini takip eden mekanizmaların, bütçe ve planlama çalışmalarının, firma tarafından kontrol edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, etkin bir kontrol sistemi olmayan firmalarda, sorunlar erken fark edilememektedir. Sorunların anlaşılması ve sorunlar büyümeden çözüm bulunması zorlaşmaktadır. Firmanın elde ettiği kar azalmakta ve temin edilen kredilerin geri ödemesi güçleşmektedir (Selçuk ve Darıcı, 2003: 174-175).

Çevresel Nedenler

Sorunlu kredilerin nedenleri araştırılırken çevresel faktörler mutlaka dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda, firmanın faaliyette bulunduğu piyasa yapısı ve ekonomideki küresel gelişmelerin payı oldukça fazladır. Çevresel nedenlerden başlıcaları makroekonomik faktörler, doğal kaynaklar, teknolojiye meydana gelen gelişmeler ve siyasi yapıdır.

- ✓ Makroekonomik Faktörler: Ekonomik dalgalanmalar, enflasyondaki artışlar, kredi talebinin daralması, kamu açıkları, dış işlemler açığı, satın alma gücünün azalması, vergiler ve döviz kuru belirsizliği gibi makroekonomik faktörler, firmaların borç ödeme kapasitelerini olumsuz olarak etkilemektedir. Ekonomik yapıdaki istikrarsızlıklar, kamu açıklarının giderek artması veya ekonominin durgunlaşması da kredilerin sorunlu krediye dönüşmesindeki makroekonomik faktörler arasında yer almaktadır (İyigün, 1996: 24). Özellikle ekonomideki durgunluk nedeniyle, firmaların satış miktarı büyük ölçüde düşmektedir. Bu durum, firmaların mali yapısında da bozulmalara sebep olmaktadır (Bekçioğlu, 1986: 40). Ayrıca, enflasyonun yüksek olduğu zamanlarda faizler de

yükselmekte, dolayısıyla, piyasadaki kredi arz ve talebi de olumsuz etkilenmektedir. Bütün bu sebeplerden dolayı, kredilerin geri ödenmesinde sorun yaşanmaktadır (Aloğlu, 2005: 76).

- ✓ Doğal Kaynaklar: Firmalar, üretim yapabilmek için doğal kaynaklara mutlaka ihtiyaç duymaktadır. En önemlisi de, hammadde ve enerji kaynaklarını kullanmadan piyasadaki varlıklarını sürdürmeleri mümkün değildir. Firmaların, doğal kaynakları temin etmesi, ürün talebine; dolayısıyla, üretim miktarına bağlı olarak değişmektedir. Ayrıca, sel, yangın, kuraklık gibi doğal afetler de firmaların hammadde ve enerji kaynağı temin etmesinde etkili olmaktadır (Kavcıoğlu, 2003: 58-59).
- ✓ Teknolojide Meydana Gelen Gelişmeler: Firmaların teknolojideki yenilikleri takip edip, bu yeniliklere adapte olması gerekmektedir. Özellikle, firmanın finansal istikrarı ve ticari faaliyetlerinin başarılı olması için, teknolojide meydana gelen gelişmeleri firma bünyesine katmaları oldukça önemlidir. Firmalar, yeni teknolojiyle birlikte üretim maliyetlerini de düşürebilmekte ve dolayısıyla kar miktarını arttırabilmektedir. Aynı zamanda, gelişen teknolojiyle birlikte, ürünlerin niteliği artarken, yeni ürünler de piyasaya sunulmaktadır. Firmanın teknolojik yenilikleri takip etmemesi durumunda, üretim maliyetlerini düşürememekte ve ürettiği ürüne olan talep ve piyasadaki rekabet gücü olumsuz olarak etkilenmektedir (Seval, 1990: 278).
- ✓ Siyasi Yapı: Ülkedeki siyasi yapıda değişim meydana gelmesi durumunda, firmaların aldıkları krediyi geri ödemesinde bazı riskler ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, firmaların ticari faaliyetleri ekonomideki yasal düzenlemelerden etkilendiği için, siyasi yapının değişmesi firma açısından risk taşımaktadır. Asgari ücret değişiklikleri, yatırım teşvikleri, ithalat ve ihracat koşullarının kısıtlanması, fiyat kontrolleri, vergiler, ülkedeki sermaye piyasasının gelişmişliği ve kredi temin etmek için uygulanan kısıtlamalar veya tanınan imkânlar gibi unsurlar firmaların ticari faaliyetlerinde etkili olmaktadır (Çelik ve Ekinci, 2002: 17).

Bankacılık Sektöründen Kaynaklanan Nedenler

Bankaların kredi verme sürecinde yaptıkları istihbarat, kredilerin geri ödenme sürecinde meydana gelebilecek sorunların önceden tespit edilmesinde oldukça önemlidir. Kredi verilecek firmanın belli kriterler dikkate alınarak seçilmesi ve kredi şartlarının, geri ödeme sürecindeki potansiyel sorunlar gözetilerek belirlenmesi gerekmektedir.

Kredilerin sorunlu krediye dönüşmesinde bankacılık sektöründen kaynaklanan belli başlı nedenler aşağıdaki gibidir;

- ✓ Firma ile ilgili yeterli veri toplanmaması,
- ✓ Firmaya ait finansalların dikkatli incelenmemesi,
- ✓ Kredinin verilmiş amacı ve geri ödeme kaynakları hakkında yeterli ve doğru analizin yapılmaması,
- ✓ Firma seçiminin hatalı olması,
- ✓ Kredinin yanlış yapılandırılması,
- ✓ Kredi teminatlarının eksik ve hatalı bir şekilde belirlenmesi,
- ✓ Bankanın müşterileri kaybetmekten çekinmesi ve kredilendirme sürecinde gerekli süreçlerin uygulanmaması,
- ✓ Banka yönetiminin kredi vermede ısrarcı ve aceleci davranışlar sergilemesi,
- ✓ Piyasada, bankaların kendi arasındaki rekabetin kredi verme kriterlerini olumsuz etkilemesi,

Kredi temin edilmesinin, firma talebinden ziyade bankaların sunduğu bir hizmet olarak ön plana çıkarılması (Aktaş, 2002: 20).

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE SORUNLU KREDİLER

Türk Bankacılık Sektöründe Kredilerin Gelişimi

Türkiye ekonomisi 1980'li yıllardan itibaren hızlı bir dışa açılma ve yapısal değişim sürecine girmiştir. Yapısal değişim ve dışa açılma süreci, ekonomide en çok serbest piyasa ekonomisinin işlerlik kazanması ve liberalizasyon şeklinde kendini göstermiştir. Türkiye'deki finansal piyasalar ve kurumlar da ekonomideki bu yapısal dönüşüme hızla uyum sağlamış, bu süreçte, bankalarca sunulan finansal ürün türleri hem artmış hem de çok değişiklik göstermiştir. Bankaların bilançoları hızla büyümüş, bankaların aktifleri içinde kredilerin payı önemli ölçüde artmış, bu yeni durum bankalarca verilen kredilerin sorunlu krediye (NPL) dönüşme oranlarının yakından takip edilmesini zorunlu kılmıştır (Karamustafa, 2019: 65).

Tablo 1'de Türk bankacılık sektörünün Türk ve Yabancı Para cinsinden vermiş olduğu kredilerin yıllar itibarıyla gelişimi verilmiştir. 2003 yılında 66 milyar 221 milyon TL seviyesinde olan sektörün kredi büyüklüğü, 2022 yılında 7 trilyon 580 milyar 668 milyon TL'ye yükselerek, dönem boyunca kredi hacminin 10 kattan daha fazla arttığı

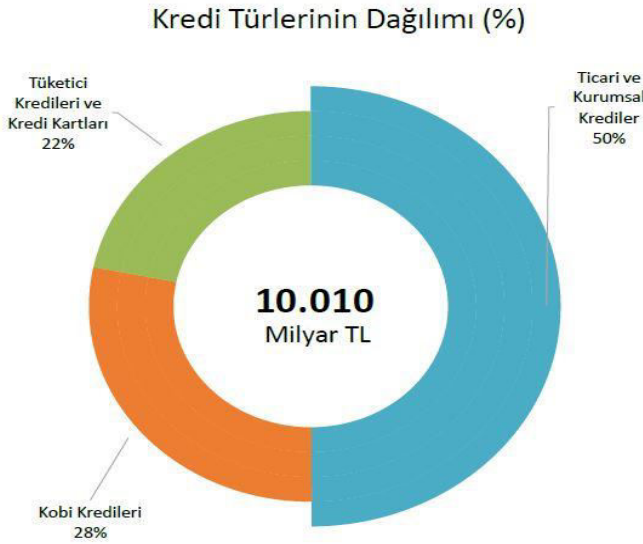
görülmüştür. 2022 yılı itibariyle toplam kredi tutarının 5 trilyon 109 milyar TL'si Türk parası kredilerden, 2 trilyon 471 milyar TL'si de yabancı para kredilerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Tablo 1: Türkiye'de Bankacılık Sektörü Kredilerinin Gelişimi

Yıllar	Krediler (milyon TL)-Türk Parası	Krediler (milyon TL)-Yabancı Para	Krediler (milyon TL) Toplam
2003	36.176,47	30.045,37	66.221,84
2004	64.346,74	34.995,37	99.342,11
2005	113.515,20	42.895,28	156.410,48
2006	163.094,43	55.892,38	218.986,81
2007	217.014,75	68.601,46	285.616,21
2008	262.142,95	105.301,65	367.444,60
2009	288.207,89	104.412,70	392.620,58
2010	383.756,51	142.094,68	525.851,19
2011	484.828,76	198.064,42	682.893,17
2012	588.351,81	206.404,62	794.756,43
2013	752.698,71	294.711,51	1.047.410,23
2014	880.968,78	359.739,49	1.240.708,27
2015	1.013.411,48	471.548,73	1.484.960,21
2016	1.131.394,76	602.947,61	1.734.342,37
2017	1.414.393,01	683.853,42	2.098.246,43
2018	1.438.534,12	955.891,27	2.394.425,39
2019	1.641.871,70	1.014.074,39	2.655.946,09
2020	2.352.638,23	1.223.736,41	3.576.374,64
2021	2.832.301,78	2.068.576,65	4.900.878,43
2022	5.109.509,66	2.471.158,47	7.580.668,13

Kaynak: BDDK, (2023b), <http://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis> (Erişim Tarihi: 14.07.2023)

Şekil 1'de Haziran 2023 dönemi itibariyle, Bankaların vermiş olduğu kredilerinin kredi türleri itibariyle dağılımı verilmiştir. Buna göre toplam krediler içerisinde ticari ve kurumsal kredilerin payı %50, Kobi kredilerinin payı %28 ve tüketici kredilerinin (kredi kartları dâhil) payı %22'dir.

Şekil 1: Türkiye'de Bankacılık Sektörü Kredilerinin Dağılımı

Kaynak: BDDK, (2023a), Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Haziran 2023, s.14.

Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Krediler

Kredi miktarında yaşanan artışa bağlı olarak sorunlu kredi(NPL) miktarının da artış gösterdiği görülmektedir. Tablo 2'de 2003-2022 arası sorunlu kredilerin brüt tutarları verilmiştir. Sorunlu krediler 2003 yılı itibariyle sadece 8 milyar 628 milyon TL ilen, 2022 yılı sonu itibarıyla 163 milyar TL'ye yükseldiği anlaşılmaktadır. Sorunlu kredilerin, 2004, 2010, 2011 ve 2020 yılları dışındaki yıllarda sürekli arttığı gözlemlenmektedir. Sorunlu kredilerin artması, Türkiye'deki bankaların likidite düzeyinin azalmasına neden olmuştur. Diğer taraftan, bankalar, sorunlu krediler için ayırdıkları kredi kayıp karşılıklarını da arttırmak zorunda kalmışlardır. Maliyetleri ve iş yükü artan bankaların, diğer yıllarla kıyaslandığında, verimliliği ve karlılığı düşmüştür (Kılınç vd., 2018: 118).

Tablo 2: Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Kredilerin Gelişimi (brüt) (milyon TL)

Yıllar	Takipteki Alacaklar (milyon TL)-TP	Takipteki Alacaklar (milyon TL)-YP	Takibe Düşen Kredi Miktarı-Toplam (milyon TL)
2003	8.379,01	249,65	8.628,66
2004	6.139,00	216,70	6.355,70
2005	7.595,72	212,05	7.807,77
2006	8.478,34	71,75	8.550,09
2007	10.254,53	90,80	10.345,33
2008	13.886,87	165,96	14.052,83
2009	21.525,57	327,30	21.852,87
2010	19.692,63	300,40	19.993,03
2011	18.445,98	526,71	18.972,69
2012	22.998,01	409,91	23.407,92
2013	28.967,97	653,58	29.621,55
2014	35.829,37	596,34	36.425,71
2015	46.970,19	570,67	47.540,86
2016	58.094,55	68,95	58.163,50
2017	63.909,98	79,99	63.989,96
2018	91.324,49	5.331,41	96.655,90
2019	140.152,22	10.610,43	150.762,65
2020	138.160,09	14.399,59	152.559,68
2021	144.017,58	16.085,93	160.103,52
2022	157.084,24	6.325,73	163.409,98

Kaynak: BDDK, (2023b), <http://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis> (Erişim Tarihi: 14.07.2023).

Toplam nakdi kredilerin kaçta kaçının sorunlu kredi niteliğinde olduğunu ifade eden “Takibe Dönüşüm Oranı (TDO)” bankacılıkta aktif kalitesinin belirlenmesinde kullanılan temel göstergelerden biridir. TDO, muhasebe kaynaklı verilerle hesaplanmakta ve sektörün sorunlu krediler açısından izlenmesi, gelişimi, alınacak tedbirler bakımından olduğu kadar, bankaların aktif kalitesinin ve performanslarının, farklı ülke ve ülke topluluklarının bankacılık sektörü karşılaştırmalarında ve akademik çalışmalarda da sıklıkla kullanılmaktadır (Özel ve Sayılğan, 2021: 77). TDO, aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerin finansal krizlere karşı gösterdikleri direnci açıklamak amacıyla da kullanılmakta, bu oranının %5 seviyelerinin altında olması normal olarak görülmektedir. Ancak oranın yükselmesiyle sektörle alakalı riskli durumlar ortaya çıkabileceği değerlendirilmektedir.

Tablo 3’de Türkiye’de “sorunlu krediler/toplam nakdi krediler” oranı 2003-2022 yılları arası dönem için verilmiştir. Sorunlu kredi oranlarının değişimi incelendiğinde, özellikle kriz dönemlerinde “Sorunlu krediler/toplam krediler” oranının önemli yükselişler kaydettiği, takip eden dönemlerde ise tekrar düşüşe geçmektedir. Öyle ki, 2001 yılında yaşanan krizin etkisiyle sorunlu kredi oranı %23 seviyesinin de üzerine çıkmış, kriz sonrası dönemde ise hızlı bir düşüş eğilimine girerek % 5 seviyelerinin altına düşmüştür. Söz konusu oran, 2007 yılında ABD’de başlayan Mortgage Krizi sonrası 2009 yılında tekrar % 5 seviyelerinin üzerine çıkmakla birlikte, sektörün güçlü yapısı sayesinde bu oran tekrar %3’ler seviyesine gerileyebilmiştir.

Tablo 3: Kredilerin Takibe Dönüşme Oranı (TDO) (%)

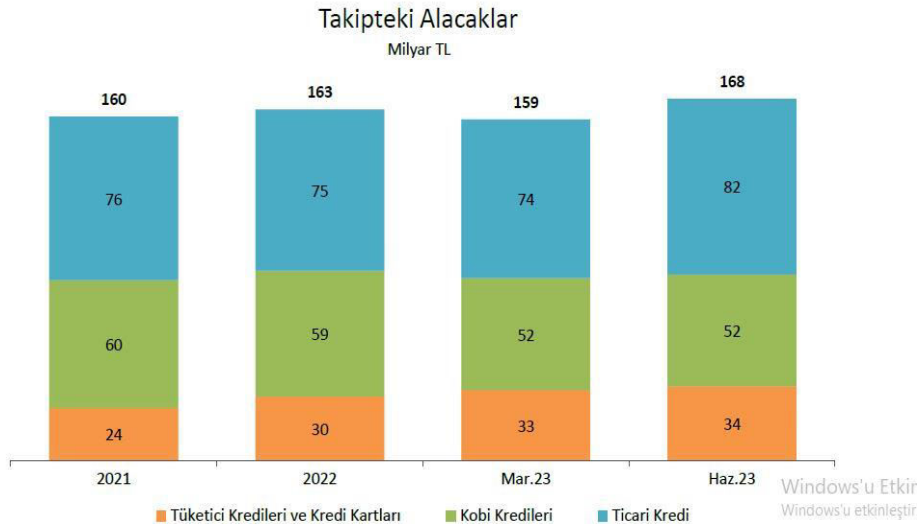
Yıllar	Sorunlu krediler (Brüt) / Toplam Nakdi Krediler (%)
2003	11,50
2004	6,00
2005	4,72
2006	3,74
2007	3,48
2008	3,68
2009	5,27
2010	3,66
2011	2,70
2012	2,86
2013	2,75
2014	2,85
2015	3,09
2016	3,24
2017	2,95
2018	3,87
2019	5,36
2020	4,08
2021	3,15
2022	2,10

Kaynak: BDDK, (2023b), <http://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis> (Erişim Tarihi: 14.07.2023).

Türk Bankacılık Sektöründe Kredi Türleri İtibariyle Sorunlu Krediler

Çalışmanın bu kısmında Kredi türleri itibariyle sorunlu krediler konusu incelenecektir. Kredi türleri kendi içinde Tüketici Kredileri ve Kredi Kartları, Kobi Kredileri ile Ticari Krediler olarak sınıflandırılmıştır.

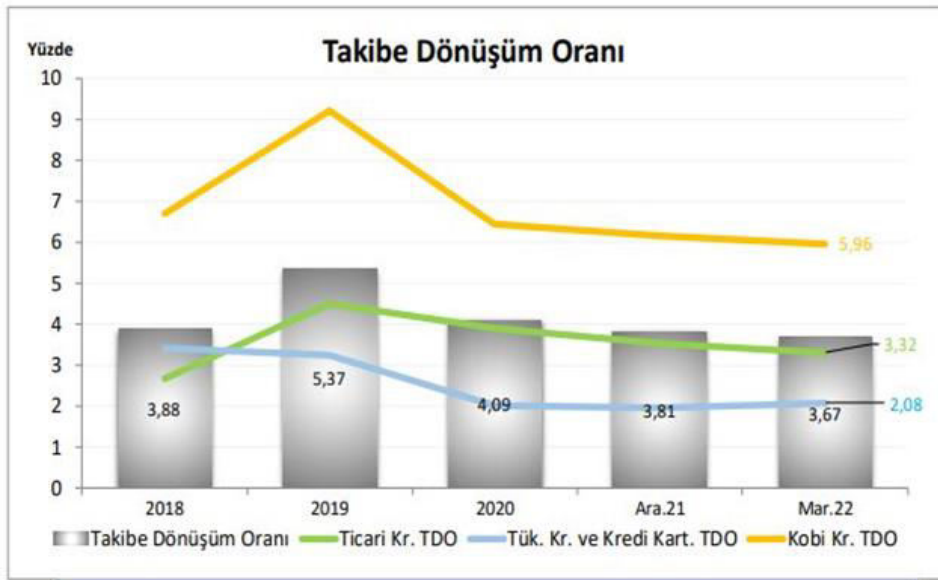
Grafik 2’de kredi türleri itibariyle sorunlu krediler hacimsel olarak verilmiştir. Haziran 2023 itibariyle, Toplam Sorunlu krediler içinde en yüksek paya 82 milyar TL ile ticari krediler sahip iken, en düşük pay 34 milyar TL ile Tüketici Kredileri ve Kredi Kartlarına ait olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 2: Kredi Türleri İtibariyle Sorunlu Krediler

Kaynak: BDDK, (2023a), Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Haziran 2023, s.22.

Kredi türleri itibariyle takibe dönüşme oranları incelendiğinde, KOBİ'lere kullanılan kredilerde oluşan sorunlu kredi oranları dikkat çekmektedir. Alt kısımlar itibariyle en yüksek pay %5.96 ile KOBİ kredilerde olduğu görülmektedir. Şekil 3’de görüleceği üzere 2018 yılı ve sonrasında KOBİ kredilerinde oluşan sorunlu kredi oranları, diğer kredi türlerine göre her dönemde daha yüksek seyretmiştir. KOBİ kredilerinde oluşan sorunlu kredi oranları, toplam kredilerde oluşan sorunlu kredi oranlarından da aynı dönemde yüksek seyretmiştir. En düşük sorunlu kredi oranı ise tüketici kredileri ve kredi kartlarında olduğu görülmektedir.

Şekil 3: Kredi Türleri İtibariyle Takibe Dönüşüm Oranları

Kaynak: BDDK, (2022a), Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Mart 2022, s.14.

Tüketici kredileri de kullanım amaçlarına göre “konut kredisi, taşıt kredisi, ihtiyaç kredisi, bireysel kredi kartları” şeklinde 4 kısımda önce hacimsel olarak daha sonra da takibe dönüşüm oranı cinsinden incelenmiştir.

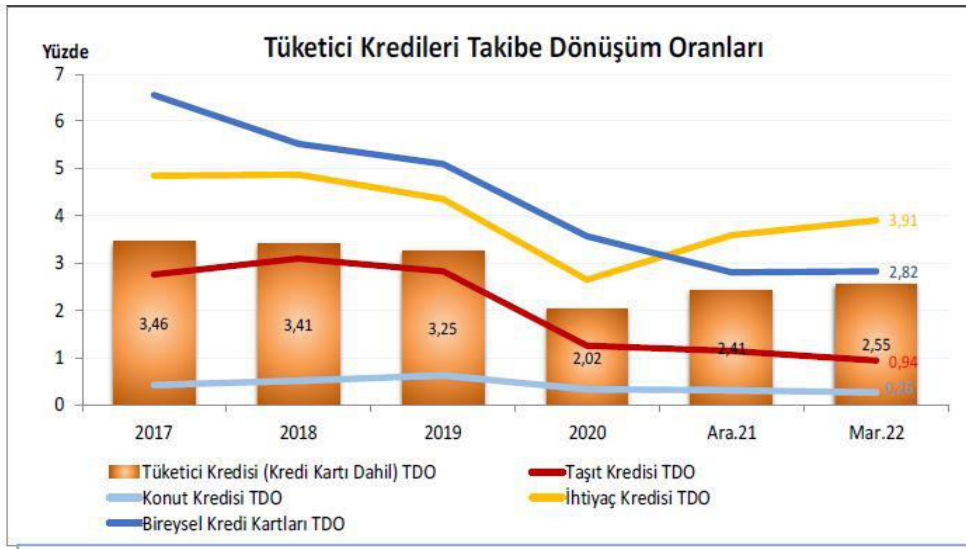
Tablo 4’de sorunlu tüketici kredileri 2003-2022 yılları arası dönem için hacimsel olarak verilmiştir. 2003 yılından günümüze toplam sorunlu kredilerdeki artışa paralel olarak tüketici kredilerinin de zaman içinde arttığı anlaşılmaktadır. Tüketici kredilerinin türleri itibariyle sorunlu kredilerin en çok ihtiyaç kredileri ve bireysel kredi kartları kredilerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Tüketici Kredilerin Gelişimi (brüt) (milyon TL)

Yıllar	Sorunlu Konut Kredileri	Sorunlu Taşıt Kredileri	Sorunlu İhtiyaç Kredileri	Sorunlu Bireysel Kredi Kartları
2003	9,86	18,09		264,51
2004	14,42	28,72	28,38	630,49
2005	18,67	78,94	76,22	1.350,39
2006	56,13	137,64	139,56	1.717,10
2007	217,44	247,93	407,76	1.833,82
2008	521,77	351,79	937,42	2.371,73
2009	961,80	508,50	1.797,35	4.252,42
2010	860,15	360,45	1.504,40	3.791,69
2011	659,21	252,89	1.457,15	3.443,56
2012	702,42	254,45	2.027,14	3.844,33
2013	664,97	257,10	2.487,59	4.752,27
2014	610,65	227,59	3.398,41	5.360,18
2015	666,54	216,06	9.330,27	6.983,41
2016	877,94	226,22	10.602,58	7.149,43
2017	805,52	204,60	10.111,18	6.385,36
2018	978,15	209,00	10.482,99	6.124,54
2019	1.265,13	205,36	11.851,23	6.317,56
2020	907,38	150,18	10.525,45	5.348,43
2021	890,96	149,47	17.303,11	6.060,02
2022	590,09	118,06	21.664,24	7.402,84

Kaynak: BDDK, (2023b), <http://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelisim> (Erişim Tarihi: 14.07.2023).

Şekil 4’e baktığımızda tüketici kredilerinin takibe dönüşüm oranı Mart 2022 dönemi itibariyle, %2.55 seviyesindedir. Tüketici kredilerindeki takibe dönüşme oranı, kullanım amaçlarına göre “konut kredisi, taşıt kredisi, ihtiyaç kredisi, bireysel kredi kartları” şeklinde dört kısımda incelenmiştir. Tüketici kredileri içerisinde özellikle bireysel kredi kartları ve ihtiyaç kredilerinde takibe dönüşüm oranları, diğer tüketici kredisi türlerine göre daha yüksek seyretmektedir. Tüketici kredileri içerisinde sorunlu kredi oranı en düşük olanı konut kredileri olup, tüm dönemlerde konut kredilerinde oluşan oranlar, diğer tüm tüketici kredisi türlerine göre daha düşük seviyede gerçekleşmiştir.

Şekil 4: Bankacılık Sektöründe Tüketici Kredilerin Takibe Dönüşüm Oranı

Kaynak: BDDK, (2022a), Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Mart 2022, s.15.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bankaların, finansal aracılık rolünü yerine getirirken temel amaçlarından birisi, finansal yapılarını sürdürülebilir kılmak olmalıdır. Sürdürülebilir finansal yapı; sağlıklı kredilendirme süreçleri, kredilerin tahsisinden tahsiline kadar sürecin doğru yönetimi, yasal düzenlemelerin varlığı, sürekli ve hassas bir denetleme ile mümkün olacaktır. Diğer işletmelerin aksine finansal yapısı bozulan bir banka, kendi yükümlülükleri ile sınırlı olmaksızın sistemik önemine göre tüm bankacılık sistemi ve genel ekonomi ve hatta 2007-2008 küresel finans krizi örneğinde olduğu gibi tüm dünya ekonomisini olumsuz etkileyebilmektedir (Özel ve Sayılan, 2021: 100).

Sorunlu krediler, ülkelerdeki tanımı ve kapsamı farklılık gösterse de en genel tanımıyla, banka ile borçlu arasındaki geri ödeme anlaşmasının önemli şekilde bozulması tahsilatın gecikmesi ve zarar olasılığının ortaya çıkması şeklinde tanımlanabilmektedir. Türk bankacılık sektöründe sorunlu kredilerin gelişimi dikkate alındığında, 1980 sonrası izlenen dışa açılma politikaları, ülkedeki makroekonomik istikrarsızlıklar, özellikle 2001 kriziyle birlikte döviz ve faiz riskinin artması, kredi maliyetlerinin yükselmesi batık ve sorunlu krediler probleminin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. 2001 krizinden sonra Türk bankacılık sektörü, toplam kredi portföyünün yaklaşık üçte birine ulaşan geri dönmeyen kredi sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Krizin etkisiyle kredilerin takibe dönüşüm oranı 2000 yılında %11,5 iken, 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ile birlikte %29,3 seviyesine yükselmiştir (Şahbaz ve İnkaya, 2014: 81). Türkiye’de 2001 kriziyle hızla artan sorunlu krediler, krizin ardından ekonomide ve özellikle bankacılık sektöründe gerçekleştirilen yapısal reformlar ve kredi riskinin iyi yönetilmesinin etkisiyle gerilemiştir. 2008 küresel kriziyle birlikte tekrar yükselişe geçen sorunlu kredi oranı, 2001’deki krize kıyasla sınırlı bir artış göstermiştir (Tanınmış Yücememiş ve Sözer, 2014: 54). Türk bankacılık sektöründe sorunlu kredi sorununu son olarak Ağustos 2018’de yaşanan kur krizi ile yaşamıştır. Ağustos 2018’de yaşanan kur krizi sonrasında firmaların borç yükünde ani bir artış meydana gelmiştir. Nakit sıkıntısı çeken firmalar, banka borçlarını ödeyemeyince Sorunlu krediler artmaya başlamıştır. Söz konusu kur şokunun etkisiyle 2019 yılında Türk Bankacılık Sektörü Sorunlu krediler rakamı 150 milyar 762 milyon TL’ye, Sorunlu krediler oranı ise % 5,36’ye ulaşmıştır.

Türkiye’de, ekonomik koşulların belirsiz olması ayrıca bankaların finansal sistem içinde %86 gibi yüksek payı düşünüldüğünde, Sorunlu kredilerin yakından izlenmesi ve iyi yönetilmesini oldukça önemli hale getirmektedir.

Sorunlu kredilerin artması hem bankacılık sektörüne hem de reel sektöre ve ülke ekonomisine ciddi zararlar vermektedir. Geri ödenmeyen krediler bankanın aktif-pasif durumunu bozarak likidite yapısında azalma meydana getirmektedir. Bu bağlamda, sorunlu krediler, banka bilançolarındaki varlık kalitesinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sorunlu kredilerdeki artış, bankaların sorunlu kredi için ayırdıkları karşılıkları artıracak bankalar bu durumda kaynaklarını verimli yatırımlarda değerlendiremeyecektir. Gelirleri azalan bankalar sorumluluklarını yerine getirmekte zorlanacağından, iç ve dış piyasadaki güvenilirliği ve itibarı azalacaktır. Bazen bu durum bankanın iflası ile neticelenebilecektir. Özetle, sorunlu kredilerin artması, bankacılık sektörünün etkinliği azalmakta, banka başarısızlıklarına ve krizlere dahi neden olabilmektedir.

Tahsil edilemeyen sorunlu hale dönüşen krediler bankacılık sektörü kadar ülke ekonomisi için de büyük bir risk taşımaktadır. Sorunlu krediler bankacılık sektörünü, bankacılık sektörü işletmeleri, işletmeler de ülke ekonomisini negatif yönde etkilemektedir. Sorunlu kredi miktarı artan bankalar yeni yatırım yapmak isteyen, istihdam artışını

sağlamayı hedefleyen firmaların kredi taleplerini karşılayamamakta ve sonuçta da ülke ekonomisinde daralmaya neden olduğu gözlenmektedir.

KAYNAKÇA

- Akman, Ş. (2012). “Bankacılık Sektöründe Problemler Krediler ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aktaş, R. (1997). Mali Başarısızlık (İşletme Riski) Tahmin Modelleri, 2.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Aktaş, R. (2000). Sorunlu Kredilerde Erken Uyarı Modelleri, TBB Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları, İstanbul.
- Aktaş, M. (2002). Kredilendirme Sürecinde Yapılan Bankacılık Hataları, TBB Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları, İstanbul.
- Allan Wu, X. (2002). An Examination of China's Non-Performing Loan Issue. Massachusetts Institute of Technology, 1-63.
- Aloğlu, T. Z. (2005). “Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri”, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Ateş, N. & Köse, K.A. (2021). “Sorunlu krediler ile yeniden yapılandırılan banka kredileri ilişkisi: Türk bankacılık sektörü örneği (2009-2020)”. International Review of Economics and Management, 9(2): 154-181.
- BDDK. (2022), Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Mart, İstanbul.
- BDDK. (2023a), Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Haziran, İstanbul.
- BDDK. (2023b), <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis> (erişim tarihi: 14.07.2023)
- Bekçioğlu, S. (1986). “Banka İşletmelerinde Problemler Kredilerin Önlenmesi”, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Dergisi, 12(1): 45-46.
- Bloem, A. M. & Gorter, C. N. (2002). The Macroeconomic Statistical Treatment of Nonperforming Loans. OECD Meeting of National Accounts Experts.
- Bodur, G. (2002). Problemler Kredilerin Yeniden Yapılandırılması. Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları, Türkiye Bankalar Birliği, 2-4.
- Çelik, F. & Ekinci, M. B. (2002). “Türkiye’de Bankacılık Krizlerinin Önlenmesinde Risk Yönetiminin Yetersizliği, Stratejik Bir Yaklaşım”, Bankacılık ve Finans Dergisi, 23: 1-8.
- İyigün, T. (1996). Kredilendirme Teknikleri. TBB Eğitim ve Tanıtım Seminer Notları.
- Karamustafa, C. (2019). “Bankacılık Sektöründe Sorunlu Krediler İle Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Türkiye Örneği”, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Kavcıoğlu, Ş. (2003). Ticari Bankalarda Sorunlu Kredilerin Yönetimi Çözüm Yolları ve Takibi, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Kılınç, E.C., Gökdeniz, İ. & Kılınç, Y. (2018). “Sorunlu Kredilerin Banka Karlılığı Üzerindeki Etkisi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama”, Journal of Management and Economics Research, 16 (4): 116-132.
- Özel, Ö. & Sayılğan, G. (2021). “Türkiye Bankacılık Sektörü Sorunlu krediler Görünümü, Takibe Dönüşüm Oranı ve Bazı Hesaplama Önerileri”, Bankacılar Dergisi, 119.
- Selçuk, H. & Darıcı, A. (2003). “Türk Bankacılık Sektöründe Tahsili Gecikmiş Alacaklar”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(20):173-189.
- Selimler, H. (2006). “Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Kredilerin Varlık Yönetim Şirketlerince Tasfiyesi, Seçilmiş Ülkeler ve Türkiye Uygulaması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Selimler, H. (2015). “Sorunlu Kredilerin Analizi, Banka Finansal Tablo ve Oranlarına Etkisinin Değerlendirilmesi”, Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 7 (12): 131-172.

- Seval, B. (1990). Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi, İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayını.
- Seval, B. (2000). Sorunlu Krediler, Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları, Türkiye Bankalar Birliği.
- Şahbaz, N. & İnkaya, A. (2014). “Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu Krediler ve Makro Ekonomik Etkileri”, Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 1(1): 69-82.
- Tanınmış Yücememiş, B. & Sözer, İ. (2014). “Bankalarda Sorunlu krediler: Türk Bankacılık Sektöründe Sorunlu kredilerin Tahminine Yönelik Bir Model Uygulaması”, Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 3(5):43-56.
- Taşpınar, H. (2010). “Risk Yönetimi, Şirketlerinizi Kriz Dönemine Hazırlayın”, Ekonometri-Ekonomi, İş Dünyası ve Politika Dergisi, 39.